

**T.C.
Marmara Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı
Eğitim Yönetimi ve Denetimi Bilim Dalı**

**KÜRESELLEŞME VE YÜKSEKÖĞRETİMDE İZOMORFİZM:
TÜRK ÜNİVERSİTELERİ ÜZERİNE
ÇOK BOYUTLU ÖLÇEKLEME ANALİZİ**

**Sıtar KESER
(Doktora Tezi)**

İstanbul-2019

**T.C.
Marmara Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı
Eğitim Yönetimi ve Denetimi Bilim Dalı**

**KÜRESELLEŞME VE YÜKSEKÖĞRETİMDE İZOMORFİZM:
TÜRK ÜNİVERSİTELERİ ÜZERİNE
ÇOK BOYUTLU ÖLÇEKLEME ANALİZİ**

**Sıtar KESER
(Doktora Tezi)**

**DANIŞMAN
Profesör Doktor Ayşen BAKİOĞLU**

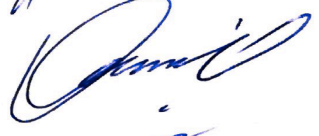

İstanbul-2019

**Tüm kullanım hakları
M.Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü'ne aittir.**

© 2019

ONAY

Sıtar Keser tarafından hazırlanan “Küreselleşme ve Yükseköğretimde İzomorfizm: Türk Üniversiteleri Üzerine Çok Boyutlu Ölçekleme Analizi” başlıklı bu çalışma 2 Temmuz 2019 tarihinde gerçekleşen tez savunma sınavı sonucunda jüri tarafından başarılı bulunmuş ve doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

	<u>Adı Soyadı</u>	<u>İmza</u>
TEZ DANIŞMANI:	Prof. Dr. Ayşen BAKİOĞLU	
JÜRİ ÜYESİ:	Prof. Dr. Osman Serhat İREZ	
JÜRİ ÜYESİ:	Doç. Dr. Ahmet Faruk LEVENT	
JÜRİ ÜYESİ:	Doç. Dr. Hanifi PARLAR	
JÜRİ ÜYESİ	Dr. Öğr. Üyesi Murat BÜLBÜL	

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER:

Adı Soyadı: Sıtar KESER

Doğum Yeri: Pertek

Doğum Tarihi: 1977

EĞİTİM BİLGİLERİ:

- 2013-2019 Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı Eğitim Yönetimi ve Denetimi Bilim Dalı Doktora
- 2009-2013 Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı Eğitim Yönetimi ve Denetimi Bilim Dalı Yüksek Lisans
- 1998-2002 Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği
- 1994-1998 Malatya Akçadağ Anadolu Öğretmen Lisesi
- 1986-1994 Osman Gazi İlköğretim Okulu

DENEYİM:

- 2002-2005 Altınşehir İlköğretim Okulu
- 2005-2012 Vali Rıdvan yenişen ilköğretim Okulu
- 2012-2015 Kıraç Limak Türker İlkokulu
- 2015-,, Çekmeköy Halk Eğitimi Merkezi

İLETİŞİM:

E-mail: starkeser@gmail.com

ÖNSÖZ

Küreselleşme, çeşitli biçimlerde bireylerin yaşamı üzerinde tesirde bulunan ya da bulunduğu saviyla ele alınan bu manada bir mefhum olarak günlük rutin içinde sıklıkla dile gelen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Etkileri bakımından farklı biçimlerde ele alınan küreselleşme, ürettiği ya da ürettiği varsayılan sonuçlar bağlamında olumlu olumsuz ya da girift bir biçimde algılanmakta deyim yerindeyse ele alındığı perspektife göre işlevsel bir maymuncuk olarak kullanılmaktadır. Bununla birlikte analitik bir inceleme temelinde farklı durumlar, kurumlar, kültürler vb. üzerindeki etkilerine dair araştırmalar yapılmakta ve küreselleşme mefhumunun bilimsel bir çerçevede ele alınmasına katkı sunmaktadır.

Geniş ve karmaşık bir etki alanı yaratan küreselleşmenin, farklı yapılardaki etkilerinin analitik bir çerçevede ele alınmasının zorunluluk temelinde bir bilimsel çalışmanın konusuna dönüşmesi ise lisansüstü eğitim süresince Eğitim Politikaları, Karşılaştırmalı Eğitim Yönetimi, Yükseköğretimde Hesap Verilebilirlik derslerinde doğrudan, diğer derslerde ise dolaylı olarak üzerinde durulan bir içerik olarak işlenmesiyle mümkün hale gelmiştir. Türkiye yükseköğretim sistemi için küreselleşmenin etkilerinin niteliğinin ve düzeyinin bilimsel bir çalışmayla ele alınmasının ve bu çerçevede bir imkânı ortaya koymanın gereğinin tez danışmanım olan Profesör Doktor Ayşen Bakioğlu tarafından da sahiplenilmesi ile eldeki araştırma ortaya çıkmıştır.

Hem bu çalışmada hem de doktora eğitim süresince idealist yönünü her daim hissettiğim ve üstendiği yol göstericilik vazifesini layıkıyla yerine getirdiğine her daim şahitlik ettiğim Profesör Doktor Ayşen BAKİOĞLU'na teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca doktora öğrenimim süresince desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen Profesör Doktor Münevver ÇETİN'e ve de hem tez süresince hem de farklı bilimsel çalışmalarda sağladığı dönütlerle çok yönlü gelişimime katkıda bulunan Doçent Doktor A. Faruk LEVENT'e teşekkür ederim. Analiz sürecinde Çok Boyutlu Ölçekleme uygulamalarında benden desteğini esirgemeyen Adil YILDIZ'a teşekkürlerimi sunarım. Ve de eşim Kadriye KESER'e ölçülemez manevi destek için minnettarlığımı sunarım.

İstanbul, 2019

Sıtar KESER

ÖZET

KÜRESELLEŞME VE YÜKSEKÖĞRETİMDE İZOMORFİZM: TÜRK ÜNİVERSİTELERİ ÜZERİNE ÇOK BOYUTLU ÖLÇEKLEME ANALİZİ

Bu araştırmada; üniversitelerin homojenleşme düzeyleri belirlenerek elde edilen bulgular ışığında, küreselleşmenin etkilerinin tartışılması amaçlanmıştır. Araştırmada, doküman inceleme ile nicel analiz yöntemlerinden biri olan “Çok Boyutlu Ölçekleme” birlikte kullanılmıştır. Büyük miktardaki veri, iki boyutlu bir düzlemde görselleştirilerek Türk Üniversitelerinin homojenleşme düzeyine dair bulgulara ulaşılmıştır. Yapılan analizlerden hareketle ulaşılan sonuçlar şu şekilde özetlenebilir: (1) Türk Üniversiteleri arasında belirgin bir homojenleşme vardır. (2) Homojenleşme düzeyini yıllara göre artmaktadır. (3) Üniversite türü homojenleşme düzeyi üzerinde belirleyici bir unsurdur. (4) Köklü üniversitelerin homojenleşmesi diğer üniversitelere göre daha azdır. (5) Coğrafi konum homojenleşmeyi etkileyen bir faktördür. (6) Tematik üniversiteler ayrık bir görüntü sergileyerek çeşitliliğin oluşumuna katkı sunmaktadırlar.

Bulgular literatür çerçevesinde tartışıldığında küreselleşmenin söylem, sözleşme, sıralama raporları vb. aracılığıyla üniversiteleri etkilediği söylenebilir. Üniversiteleri sıralanan bu etkiler bağlamında homojen üniversitelere dönüştüren küreselleşmenin etkilerine karşı korumak ise kendi bağlamı içinde gelişen bir yerli üniversite modeliyle mümkün görünmektedir. Yerli üniversite, gücünü yerelden alan, toplumsal, kültürel, tarihsel bağlamı içinde gelişen üniversitedir. Köklü üniversitelerin kurumsal birikiminin yol göstericiliğinde gelişecek olan bu üniversiteler, devletin yasal koruyuculuğu ile küreselleşmeyi kontrol edebilir bir sürece evirebilecektir.

Araştırmacılar tarafından nitel ve nicel yönden küreselleşmenin etkilerini inceleyen, üniversiteleri hem ulusal düzeyde hem de uluslararası düzeyde kıyaslayan daha kapsamlı araştırmalar yapılabilir. Uygulayıcılar, bağlamın merkezinde olduğu yerelden uluslararasına giden bir hatta nitel ve nicel birçok unsurun birlikte değerlendirildiği daha etkin karşılaştırma sistemlerinin oluşturulmasına öncülük edebilir.

Anahtar kelimeler; Eğitim politikası, küreselleşme, yükseköğretim, izomorfizm, üniversite, meritokrasi, bilgi.

ABSTRACT

GLOBALIZATION AND ISOMORPHISM IN HIGHER EDUCATION: AN MDS ANALYSIS OF TURKISH UNIVERSITIES

In this study; homogenization levels of the universities were determined and the effects of globalization were discussed in the light of the findings. In the study, document analysis and Multidimensional Scaling which is one of the quantitative analysis methods were used together. A large amount of data was visualized on a two-dimensional plane and findings were obtained on the homogenization level of Turkish Universities. The results obtained from analyzes can be summarized as follows: (1) There is a significant homogenization between Turkey's universities. (2) The level of homogenization is increasing over the years. (3) The type of university is a decisive factor on the level of homogenization. (4) The homogenization of rooted universities is less than other universities. (5) Geographical location is a factor affecting homogenization. (6) Thematic universities contribute to the formation of diversity by exhibiting a distinct image.

When the findings are discussed within the framework of literature, it can be said that globalization effect the universities by means of discourse, contracts, ranking reports and so on. Protecting universities against the effects of globalization, which transforms them into homogeneous universities in the context of these listed effects, seems to be possible with a local university model developed within its own context. The university, which is called as the domestic university, is a university that takes its strength from the local and develops within the social, cultural and historical context. These universities, which will be developed in the guidance of the institutional accumulation of the rooted universities, will be able to manage the process of globalization by the legal protection of the state.

Researchers may conduct more extensive research on the impact of globalization in terms of qualitative and quantitative research, comparing universities at both national and international levels. Practitioners can lead to the creation of more efficient comparison systems where a number of qualitative and quantitative elements are considered together from local to international where the context is central.

Keywords; Education policy, globalization, higher education, isomorphism, university, meritocracy, knowledge

İÇİNDEKİLER

ÖZGEÇMİŞ	i
ÖNSÖZ	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	vi
TABLO LİSTESİ	xi
ŞEKİL LİSTESİ	xiii
GRAFİK LİSTESİ	xiv
KISALTMALAR	xvi
BÖLÜM I: GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu	1
1.2. Araştırmanın Amacı	3
1.2.1. Alt Amaçlar	4
1.3. Araştırmanın Önemi	5
1.4. Sınırlılıklar	7
1.5. Sayıtlar	7
1.6. Tanımlar	8
BÖLÜM II: LİTERATÜR TARAMASI	9
2.1. Küreselleşme Nedir?	9
2.1.1. Küreselleşme Paradigmaları	24
2.1.1.1. Realizm	26
2.1.1.2 Liberalizm	27
2.1.1.3. Konstrüktivizm	28
2.1.1.4. Marksizm	29
2.2. Küreselleşme, Eğitim ve Yükseköğretim	31
2.2.1. Küreselleşmenin Yükseköğretime Etkisinin İncelenmesi	34
2.2.1.1. Meritokrasi	35
2.2.1.2. Bilgi	43
2.2.1.3. Üniversite	51

2.2.1.3.1. Girişimci Üniversite	53
2.2.1.3.2. Ulusal ve Uluslararası Kuruluşlar Nezdinde Girişimci Üniversite(OECD, World Bank, Avrupa Birliği, TÜBİTAK, YÖK).....	73
2.2.2. Küreselleşmenin Yükseköğretime Etkilerine Dair Eleştirel Bir Bakış: İzomorfizm.....	83
2.2.2.1. İzomorfizm Tipleri.....	87
2.2.2.2. İzomorfizmi Yaratan Mekanizmalar.....	90
2.2.2.3. Bir İzomorfizm Örneği: McÜniversite	96
BÖLÜM III YÖNTEM	102
3.1. Araştırma Deseni.....	102
3.2. Çalışma Evreni.....	102
3.3. Veri Analizi.....	103
3.4. Geçerlilik ve Güvenirlilik	106
BÖLÜM IV: BULGULAR.....	108
4.1. Akademik Performans verilerinin İncelenmesi.....	108
4.1.1. 2017 URAP Akademik Performans Verilerine Türkiye Üniversitelerinin Karşılaştırılması	109
4.1.1.1. 2017 Yılı Türk Üniversitelerinin Türüne Göre Karşılaştırılması.....	109
4.1.1.2. 2017 Yılı Türk Üniversitelerinin Kuruluş Yılına Göre Karşılaştırılması.....	110
4.1.1.3. 2017 Yılı Türk Üniversitelerinin Akademik Performansa Göre Kümeleşme Görünümlerinin Karşılaştırılması.....	111
4.1.2. 2014 URAP Akademik Performans Verilerine Göre Türkiye Üniversitelerinin Karşılaştırılması	113
4.1.2.1. 2014 Yılı Türk Üniversitelerinin Türüne Göre Karşılaştırılması.....	113
4.1.2.2. 2014 Yılı Türk Üniversitelerinin Kuruluş Yılına Göre Karşılaştırılması.....	114
4.1.2.3. 2014 Yılı Türk Üniversitelerinin Akademik Performansa	

Göre Kümeleşme Görünümlerinin Karşılaştırılması	115
4.1.3. 2014-2017 Yılları URAP Akademik Performans Verilerine Göre Türk Üniversitelerinin Karşılaştırılması.....	116
4.1.3.1. 2014-2017 Yılları URAP Akademik Performans Verilerine Göre Türk Üniversitelerinin Genel Karşılaştırılması.....	117
4.1.3.2. 2014-2017 Yılları URAP Akademik Performans Verileri Bazında Türk Üniversitelerinin Kuruluş Tarihine Göre Karşılaştırılması	118
4.1.3.3. 2014-2017 Yılları URAP Verileri Bazında Türk Üniversitelerinin Türüne Göre Karşılaştırılması	118
4.1.3.4. 2014-2017 Yılları URAP Verilerine Göre Devlet Üniversitelerinin Karşılaştırılması.....	119
4.1.3.5. 2014-2017 Yılları URAP Akademik Performans Verilerine Göre Vakıf Üniversitelerinin Açılış Türüne Göre Karşılaştırılması	122
4.1.3.6. 2014-2017 Yılları URAP Akademik Performans Verileri Bazında 2000 Yılı Öncesinde Açılan Üniversitelerin Karşılaştırılması	122
4.1.3.7. 2014-2017 Yılları URAP Verilerine Bazında 2000 Yılı ve Sonrasında Açılan Üniversitelerin Karşılaştırılması.....	123
4.2. Girişimci ve Yenilikçi Üniversite Verilerinin İncelenmesi	124
4.2.1. 2017 TÜBİTAK Verilerine Göre Türk Üniversitelerinin Karşılaştırılması	125
4.2.1.1. 2017 Yılı Türk Üniversitelerinin Türüne Göre Karşılaştırılması	125
4.2.1.2. 2017 Yılı Türk Üniversitelerinin Kuruluş Yılına Göre Karşılaştırılması	126
4.2.1.3. 2017 Yılı Türk Üniversitelerinin Girişimcilik ve Yenilikçilik Verilerine Göre Kümeleşme Görünümlerinin Karşılaştırılması	128
4.2.2. 2014 TÜBİTAK Verilerine Türk Üniversitelerinin Karşılaştırılması	129
4.2.2.1. 2014 Yılı Türk Üniversitelerinin Türüne Göre	

Karşılaştırılması	129
4.2.2.2. 2014 Yılı Türk Üniversitelerinin Kuruluş Yılına Göre Karşılaştırılması	130
4.2.2.3. 2014 Yılı Türk Üniversitelerinin Girişimcilik ve Yenilikçilik Verilerine Göre Kümeleşme Görünümlerinin Karşılaştırılması	131
4.2.3. 2014-2017 Yılları TUBİTAK Girişimcilik ve Yenilikçilik Verilerine Göre Türk Üniversitelerinin Karşılaştırılması	132
4.2.3.1. 2014-2017 Yılları TÜBİTAK Verilerine Göre Türkiye Üniversitelerinin Genel Karşılaştırılması	132
4.2.3.2. 2014-2017 Yılları TÜBİTAK Verileri Bazında Türkiye Üniversitelerinin Kuruluş Tarihine Göre Karşılaştırılması ...	133
4.2.3.3. 2014-2017 Yılları TÜBİTAK Verilerine Göre Türkiye Üniversitelerinin Türüne Göre Karşılaştırılması	134
4.2.3.4. 2014-2017 Yılları TÜBİTAK Verilerine Göre Devlet Üniversitelerinin Karşılaştırılması	134
4.2.3.5. 2014-2017 Yılları TÜBİTAK Verilerine Göre Vakıf Üniversitelerinin Karşılaştırılması	136
4.2.3.6. 2014-2017 Yılları TÜBİTAK Verileri Bazında 2000 Yılı Öncesinde Açılan Üniversitelerin Karşılaştırılması	137
4.2.3.7. 2014-2017 Yılları TÜBİTAK Verileri Bazında 2000 Yılı ve Sonrasında Açılan Üniversitelerin Karşılaştırılması	138
4.3. WEB Görünürlük Verilerinin İncelenmesi	139
4.3.1. 2017 Webometrics Verilerine Göre Türk Üniversitelerinin Karşılaştırılması	139
4.3.1.1. 2017 Webometrics Verilerine Göre Türk Üniversitelerinin Karşılaştırılması	140
4.3.1.2. 2017 Webometrics Verilerine Göre Türk Üniversitelerinin Kuruluş Yılına Göre Karşılaştırılması	141
4.3.1.3. 2017 Webometrics Verilerine Göre Türk Üniversitelerinin Kümeleşme Görünümlerinin Karşılaştırılması	142
BÖLÜM V: TARTIŞMA SONUÇ VE ÖNERİLER	143

5.1. Yargı.....	143
5.2. Tartışma.....	155
5.3. Öneriler.....	203
5.3.1. Uygulayıcılar İçin Öneriler.....	203
5.3.2. Araştırmacılar İçin Öneriler.....	207
KAYNAKÇA.....	210

TABLO LİSTESİ

Tablo 2.1.	Küreselleşeme Paradigmaları.....	25
Tablo 2.2.	Etkinlik Temelli Girişimci Üniversitenin Dönüşümü.....	62
Tablo 2.3.	Norm ve Yapı Bakımından Üniversite Rejimleri.....	72
Tablo 2.4.	Paydaş Etkisi Bakımından üniversite Rejimleri.....	73
Tablo 3.1.	Veri Analiz Ögeleri.....	106
Tablo 4.1.	URAP - University Ranking by Academic Performance Veri Seti.....	108
Tablo 4.2.	2014-2017 Yılları URAP Verilerine Göre Türk Üniversitelerinin Genel Karşılaştırılması.....	117
Tablo 4.3.	2014-2017 Yılları URAP Verileri Bağlamında Türk Üniversitelerinin Kuruluş Yılına Göre Karşılaştırılması.....	118
Tablo 4.4.	2014-2017 Yılları URAP Verileri Bağlamında Türk Üniversitelerinin Türüne Göre Karşılaştırılması.....	119
Tablo 4.5.	2014-2017 Yılları URAP Verileri Bağlamında Devlet Üniversitelerinin Karşılaştırılması.....	120
Tablo 4.6.	2014-2017 Yılları URAP Verileri Bağlamında Vakıf Üniversitelerinin Karşılaştırılması.....	122
Tablo 4.7.	2014-2017 Yılları URAP Verileri Bağlamında 2000 Yılı Öncesinde Kurulan Üniversitelerin Karşılaştırılması.....	123
Tablo 4.8.	2014-2017 Yılları URAP Verileri Bağlamında 2000 Yılı ve Sonrasında Kurulan Üniversitelerin Karşılaştırılması.....	124
Tablo 4.9.	TÜBİTAK Veri Setlerinde Kullanılan Girişimci ve Yenilikçi Üniversite Sıralama Kriterleri.....	125
Tablo 4.10.	2014-2017 Yılları TÜBİTAK Verilerine Göre Türk Üniversitelerinin Genel Karşılaştırılması.....	132
Tablo 4.11.	2014-2017 Yılları TÜBİTAK Verileri Bağlamında Türk Üniversitelerinin Kuruluş Yılına Göre Karşılaştırılması.....	133
Tablo 4.12.	2014-2017 Yılları TÜBİTAK Verileri Bağlamında Türk Üniversitelerinin Türüne Göre Karşılaştırılması.....	134
Tablo 4.13.	2014-2017 Yılları URAP Verileri Bağlamında Devlet Üniversitelerinin Karşılaştırılması.....	135
Tablo 4.14.	2014-2017 Yılları TÜBİTAK Verileri Bağlamında Vakıf Üniversitelerinin Karşılaştırılması.....	147
Tablo 4.15.	2014-2017 Yılları TÜBİTAK Verileri Bağlamında 2000 Yılı Öncesinde Kurulan Üniversitelerin Karşılaştırılması.....	138
Tablo 4.16.	2014-2017 Yılları TÜBİTAK Verileri Bağlamında 2000 Yılı Öncesinde Kurulan Üniversitelerin Karşılaştırılması.....	138

Tablo 4.17. Webometrics WEB Görünürlük Verilerinin Sıralama Kriterleri	139
Tablo 5.1. Yerli Üniversite ve Homojenleşmiş Üniversite Modellerinin Tezahürü	199

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 2.1.	Küresel Alan.....	12
Şekil 2.2.	Sovyet Tipi Aktörler Arası İlişki.....	57
Şekil 2.3.	Amerikan Tipi Aktörler Arası İlişki	57
Şekil 2.4.	Üçlü Sarmalda Aktörler Arası ilişki	58
Şekil 2.5.	Üçlü Sarmalda, Gözlenebilir Olayların (Patent) Üç Boyutlu Modellenmesi	59
Şekil 2.6.	Girişimci Üniversite Bağlamında Üniversiteye Yönelik Baskı Unsurları.....	61
Şekil 2.7.	Değişen Dengeler Bağlamında Üniversite ve Paydaş İlişkileri	64
Şekil 3.1.	MDS Analizi Örneği.....	105
Şekil 5.1.	Küreselleşme Bağlamında eğitim Senaryoları	177
Şekil 5.2.	Yerli Üniversite Modeli	201

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1.1.	Dönemler itibariyle Açılan Türkiye’de Açılan Üniversite Sayıları	4
Grafik 2.1.	Küresel Kentlerde Küreselleşme Düzeyi	17
Grafik 2.2.	27 Ülke Vatandaşının Ekonomik Hareketlilik ve Eşitsizlik Algıları	40
Grafik 2.3.	Küresel Çapta Ülkelere Göre Meritokratik Algı düzeyi	41
Grafik 3.1.	Yıllara Göre Üniversite Sayıları	103
Grafik 4.1.	2017 Yılı Akademik Performans Verileri Bazında Türk Üniversitelerinin Türüne Göre Görünümü	109
Grafik 4.2.	2017 Yılı Akademik Performans Verileri Bazında Türk Üniversitelerinin Kuruluş Yılına Göre Görünümü	110
Grafik 4.3.	2017 Yılı Türk Üniversitelerinin Akademik Performansa Göre Kümeleşme Görünümlerinin Karşılaştırılması	112
Grafik 4.4.	2014 Yılı Akademik Performans Verileri Bazında Türk Üniversitelerinin Türüne Görünümü	113
Grafik 4.5.	2014 Yılı Akademik Performans Verileri Bazında Türk Üniversitelerinin Kuruluş Yılına Göre Görünümü	114
Grafik 4.6.	2017 Yılı Türk Üniversitelerinin Akademik Performansa Göre Kümeleşme Görünümlerinin Karşılaştırılması	116
Grafik 4.7.	Devlet Üniversitelerinin 2014 Yılı Benzerlik Değerleri Grafiği	120
Grafik 4.8.	Devlet Üniversitelerinin 2017 Yılı Benzerlik Değerleri Grafiği	121
Grafik 4.9.	2017 Yılı Girişimci ve Yenilikçi Üniversite verileri Göre Türk Üniversitelerinin Türüne Görünümü	126
Grafik 4.10.	2017 Yılı 2017 Yılı Girişimci ve Yenilikçi Üniversite Verilerine Göre Türk Üniversitelerinin Kuruluş Yılına Göre Görünümü	127
Grafik 4.11.	2017 Yılı Türk Üniversitelerinin Girişimcilik ve Yenilikçilik Verilerine Göre Kümeleşme Görünümlerinin Karşılaştırılması	128
Grafik 4.12.	2014 Yılı Girişimcilik ve Yenilikçilik Verilerine Göre Türk Üniversitelerinin Türüne Görünümü	129
Grafik 4.13.	2014 Yılı Girişimcilik ve Yenilikçilik Verileri Bazında Türk Üniversitelerinin Kuruluş Yılına Göre Görünümü	130
Grafik 4.14.	2014 Yılı Girişimcilik ve Yenilikçilik Verileri Bazında Türk Üniversitelerinin Kümeleşme Görünümlerinin Karşılaştırılması	131
Grafik 4.15.	Devlet Üniversitelerinin 2017 Yılı Benzerlik Değerleri Grafiği	135
Grafik 4.16.	Devlet Üniversitelerinin 2014 Yılı Benzerlik Değerleri Grafiği	136
Grafik 4.17.	2017 Webometrics Verilerine Göre Türk Üniversitelerinin Karşılaştırılması	140

Grafik 4.18.	2017 Webometrics Verilerine Göre Türk Üniversitelerinin Kuruluş Yılına Göre Karşılaştırılması	141
Grafik 4.19.	2017 Webometrics Verilerine Göre Türk Üniversitelerinin Kümeleşme Görünümleri.....	142

KISALTMALAR

MDS	: Multidimensional Scale-Çok Boyutlu Ölçekleme-
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
URAP	: University Ranking by academic Performance
WeboMetrics	: Ranking Web of Universities
YÖK	: Yükseköğretim Kurumu
OFFSHORE	:Dış kaynak kullanımı
GATS	: General Agreement on Trade in Services
DTÖ	:Dünya Ticaret Örgütü
TMMOB	:Türkiye Mimarlar ve Mühendisler Odası
TDK	:Türk Dil Kurumu

BÖLÜM I: GİRİŞ

Bu bölümde sırasıyla; problem durumu, araştırmanın amacı, araştırmanın önemi, araştırmanın sınırlılıkları, sayılılar ve tanımlar yer almaktadır.

1.1. Problem Durumu

Yaşanan teknolojik devrimin yarattığı bir sonuç olarak dünyanın her yerinde anlık iletişim imkânının var olduğu tabiri caizse bir “zaman mekân sıkışmasının” kendini tüm olanak ve baskısıyla hissettirdiği bir çağın içindeyiz. Dünya çapında karmaşık ve sayısız ağlar kurulmakta, tarihin en önemli değişimlerine tanıklık edilmekte ve hatta bazen tanıklık edilen an yeni bir değişimin gölgesinde kalarak tarihteki yerini almaktadır. Yatay bir ekseninde bir uçtan bir uca ve hatta çoğu kez başlangıcı ve sonu belli olmayacak şekilde sınırsız sayıda ağlarla iç içe geçen karmaşık karşılıklı ağların ördüğü bir zeminde beslenen, dünyayı yekûn bir yapıya/küreye dönüştüren, sürekli yeniden kendini üreten ve adına küreselleşme denilen sürecin etkilerini kaçınılmaz biçimde günlük hayatın her anında görmekte, hatta bu etkilere bizatihi maruz kalmaktayız. Bu kadar geniş ve karmaşık bir etki alanı yaratan küreselleşmenin birey, toplum, devlet vb. aktörler için farklı şekillerde algılanması ve her aktör için farklı nitelikte (olumlu/olumsuz) sonuçlar ortaya çıkarması küreselleşmeye dönük tutumların da çeşitlenmesine neden olmaktadır.

Çoğu kez karşıt pencerelerden ele alınan küreselleşme, bazen tüm olumsuzlukların zemini olarak algılanırken bazen de dünyanın topyekûn mutluluğunun teminatı olarak algılanmaktadır. Algısal farklılıkların her birinin kendi aksiyomlarını ortaya koyabilecekleri ve savunabilecekleri zeminler olması, küreselleşmenin paradoksal etkilerinin bir sonucudur. Şöyle ki bir yandan teknolojik ilerlemelerin imkânlarıyla sayısız bilgi, veri, fikir dünya üzerinde anlık dolaşıma çıkabilirken diğer yandan küreselleşmenin türdeşleştirici etkisiyle yerel ve ulusal düzeyde aşınmalar meydana gelmekte, kültürel kimlikler köklü biçimde dönüşüme uğramakla yüz yüze kalmaktadır. Uzlaşılan nokta Bauman'ın (2005) deyimiyle geri dönüşü olmayan, her birimizin

yaşamayı şöyle ya da böyle bir şekilde etkileyecek, kontrol edilmesi zor bir süreç olarak görülmesidir.

Genişleme, yoğunlaşma, hızlanma gibi faktörlerle kendine etki alanı açan küreselleşme, iç içe geçmiş etkileşimler üzerinden olumlu olanla olumsuz olanı aynı anda mümkün kılan bir süreçtir. Hatta bu süreç kendi ekonomik, politik, kültürel kurumlarını yaratarak sistemsal bir bütünlük içinde hareket eder. Robertson'un (1992) deyiimiyle bireylerle bireyler, bireylerle devletler, devletlerle devletler, devletlerle uluslararası yapılar arasında karmaşık ve karşılıklı bağlantılık temelinde, içinde sayılan unsurları barındıran bir üst sisteme dönüşür. Bu üst sistem ya da küreselleşme, kendini var eden birey, devlet, uluslararası kuruluşlar gibi sayısız unsuru ve kurumu yeniden şekillendirir. Örneğin üniversiteler bir yandan küreselleşmenin etkisiyle çok yönlü (sosyal, ekonomik, eğitsel, yönetsel, fiziki) bir değişim sürecini kaçınılmaz biçimde yaşarken diğer yandan bizatihi küreselleşmenin tetikleyici kurumlarından birine dönüşürler. Bu noktada küreselleşmenin paradoksal etkilerinin boyutlarının genelde ülkeler nezdinde özelde üniversite gibi kurumlarda analitik incelemelerinin yapılması, karmaşıklığın ürettiği belirsizliklerle başa çıkma ve bu belirsizliklerin yarattığı dinamizmden pozitif yönden faydalanma imkânını ortaya çıkarır.

Küreselleşmenin karmaşık bağlantılık temelinde neden olduğu kaygan zeminin yükseköğretime etkilerinin paradoksal oluşu yükseköğretime, bir yandan küresel sisteme ayak uydurma ve yenilikleri takip etmede geri kalmama, diğer yandan küreselleşmenin türdeşleştirici etkisinin bir sonucu olarak tek bir küresel kültür potası içinde erime ihtimaline karşı hazırlıklı olma sorumluluğu yüklemektedir. Örneğin yeni kurumsal zemini üzerinde şekillenen "girişimci üniversite" bir yandan üniversitenin dış paydaşlarla üretkenliği temel alan ilişkiler kurmasını sağlarken diğer yandan "geleneksel üniversiteden" uzaklaşmasına ve böylece içinde var olduğu toplumun renklerini daha az yansıtan ve küresel çapta diğer birçok benzerinin içinde olduğu bir dönüşüm sürecine dâhil olmasının önünü açmaktadır. Küreselleşmenin paradoksal etkilerinin yükseköğretim nezdinde görünürlüğünü ortaya koyan araştırmalar dünyanın değişik ülkelerinde yapılmış ve yapılmaktadır.

Bergh, Mirkina ve Nilsson, Therese, (2014), Dünya Bankası küreselleşme endeksinin verilerini kullanarak yaptıkları araştırmada küreselleşme (ekonomik ve sosyal

gelişme) ile zengin ülkelerin kurumsal kalite düzeyleri arasında pozitif yönlü korelasyon olduğunu ortaya koyarken diğer (gelişmekte olan ve gelişmemiş ülkeler) ülkelerde kurumsal kalite düzeyi ile negatif yönde korelasyon olduğunu göstermiştir. Bunun dışında Cheng, Y. C. (2004), tarafından küreselleşmenin, uluslar ve yereller nezdinde olumlu etkilerini arttırarak olumsuz etkilerini minimize etmede eğitimin rolüne dair yapılan senaryo araştırmasında ideal olan senaryonun “Yüksek Küreselleşmiş ve Yerelleştirilmiş Eğitim senaryosu olduğunu; bu senaryonun, küresel bilgi ve kaynaklarını yerel bağlamla ilişkili ve geçerli kılmayı amaçladığını ifade etmiştir. Ayrıca Filbeck (2002) tarafından yapılan çalışmada da küreselleşmenin paradoksal etkileri nezdinde benzer sonuçlara ulaşılmış, küreselleşmenin ulusal kültür üzerinde yarattığı tahribata dair bulgular elde edilmiştir.

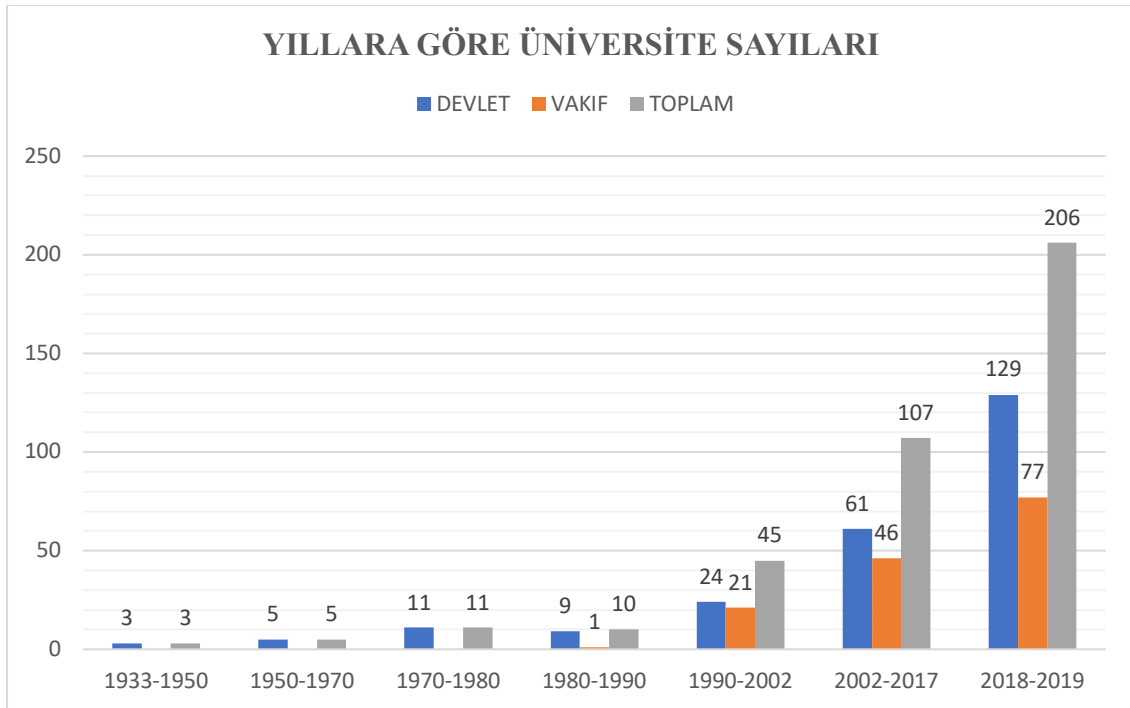
Literatür incelemesinin ve yapılan çalışmaların ortaya koyduğu belirgin durum, küreselleşmenin paradoksal zeminde geniş bir skalaya yayılan etkilerini yükseköğretim düzeyinde incelemek; ülkemizin anlık değişimlerin etkilerinin sarsıcı sonuçlar ortaya çıkarma ihtimaline karşı bağışıklık kazanmasını sağlayacaktır. Bu temelde bir araştırma yapılırken de bir yandan “bilgi toplumu”, “teknolojik gelişme”, “sınırsız ağlar” vb. ile ifade edilen olumlu sonuçlar ile diğer yandan “McAkademi”, “kaçınılmaz eşitsizlikler” gibi tabirlerle ifade edilen olumsuz sonuçları birlikte göz önünde bulundurarak her ikisinin de tümünden etkisine girmeden ama her ikisini de tümünden yok saymadan, veri temelli araştırmalar yapmak gerekmektedir. Bu noktada yükseköğretime odaklanan bu çalışmada, yükseköğretimin içinde biçimlendiği bağlam olan küreselleşmenin nüfuz alanının etkilerinin ortaya konulması, yükseköğretimde homojenleşme düzeyinin belirlenmesi ve bulgular ışığında geleceğe dönük projeksiyon yapılması amaçlanmaktadır.

Araştırma önerisinin çerçevesini oluşturan küreselleşme ve eğitime etkilerine dair içerik aşağıda ortaya konulmuştur.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada; küreselleşmenin etkileri, Türkiye’deki üniversiteler nezdinde izomorfizm bağlamında ele alınması amaçlanmaktadır. Bu temelde üniversiteler; türüne ve kuruluş yılına göre akademik performans, girişimcilik ve görünürlük kriterleri göz önünde bulundurularak aralarındaki benzerliklere ve farklılıklara dair bulgulara

ulaşılması hedeflenmiştir. Elde edilen bulgular doğrultusunda üniversitelerin homojenleşme düzeyleri küreselleşmenin etkileri bağlamında tartışılması amaçlanmıştır. Türk Üniversitelerinin homojenleşme düzeyinin belirlenmesinde artış ya da azalış yönünde bir yönelim olup olmadığını belirlemek için üniversitelerin türüne, kuruluş yılına ve süreç içindeki değişimlerine dair veriler incelenmiştir. Kuruluş yılı değişkeninde üniversiteler; (a) 2000 yılından önce kurulan üniversiteler ve (b) 2000 yılı ve sonrasında kurulan üniversiteler olarak gruplandırılmıştır. Bu gruplandırmanın yapılmasındaki neden ise Grafik 1.1’de gösterildiği üzere 2000’li yıllarla birlikte genelde tüm üniversitelerde, özelde vakıf üniversitelerinde gözlenen artış seyridir.

Grafik 1.1. Dönemler İtibariyle Türkiye’de Açılan Üniversite Sayıları

Kaynak: Yükseköğretim Kurumu İstatistikleri (2019) ve Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (2017), Türkiye’de Mühendislik Mimarlık Şehir Planlama Eğitiminin Tarihsel Gelişimi ve Mevcut Durum Analizi. TMMOB Yayınları, Ankara.

1.2.1. Alt Amaçlar

1. Akademik performans kriterlerine (Makale Sayısı, Öğretim Üyesi Başına Düşen Makale Sayısı, Atıf Sayısı, Öğretim Üyesi Başına Düşen Atıf Sayısı, Toplam

Bilimsel Doküman Sayısı, Öğretim Üyesi Başına Düşen Toplam Bilimsel Doküman Sayısı, Doktora Mezun Sayısı, Doktora Öğrenci Oranı, Öğretim Üyesi Başına Düşen Öğrenci Sayısı) göre üniversitelerin homojenleşme düzeyleri nedir?

- a. Akademik performans bağlamında kuruluş yılına göre (2000 öncesi ve sonrası) homojenleşme düzeyleri nedir?
 - b. Akademik performans bağlamında türe göre (kamu, vakıf) homojenleşme düzeyleri nedir?
 - c. Akademik performans bağlamında yıllara göre homojenleşme düzeyinde farklılaşma var mıdır?
2. Girişimci ve Yenilikçi Üniversite kriterlerine (Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Yetkinliği, Fikri Mülkiyet Havuzu, İşbirliği ve Etkileşim, Girişimcilik ve Yenilikçilik Kültürü, Ekonomik Katkı ve Ticarileşme) göre üniversitelerin homojenleşme düzeyleri nedir?
- a. Girişimcilik bağlamında kuruluş yılına göre (2000 öncesi ve sonrası) homojenleşme düzeyleri nedir?
 - b. Girişimcilik bağlamında türe göre (kamu, vakıf) homojenleşme düzeyleri nedir?
 - c. Girişimcilik bağlamında yıllara göre homojenleşme düzeyinde farklılaşma var mıdır?
3. Üniversitelerin web sitelerinin görünürlük sıralaması (görünürlük, etkililik, açıklık, mükemmellik kriterleri) bağlamında homojenleşme düzeyi nedir?
- a. Web sitelerinin görünürlük sıralaması bağlamında kuruluş yılına göre (2000 öncesi ve sonrası) homojenleşme düzeyleri nedir?
 - b. Web sitelerinin görünürlük sıralaması bağlamında türe göre (kamu, vakıf) homojenleşme düzeyleri nedir?

1.3. Araştırmanın Önemi

Piketty'in (2015) tarihsel veriler ışığında ifade ettiği üzere küreselleşmenin paradoksal etkisini her yönde pozitif etkiye evirerek eşitsizlikleri ulusal ve uluslararası

düzeyde azaltmak için bilginin yaygınlaşmasını sağlamak, izlenebilecek yolların başında gelmektedir. Diğer bir deyişle bilgi, beceri, teknolojik uzmanlık gibi eğitimle kazanılabilecek vasıfların toplumun her kesiminde yaygınlaştırmayla uluslararası gözlenen ve hatta aynı ulus içinde gözlenen eşitsizliklerin önüne geçmek olasıdır. Bilginin yayılım sürecinin de her şeyden önce ülkelerin kendi nüfuslarının eğitime yatırım yapmasına, kamu kurumlarını seferber etmesine, çeşitli aktörlerin katılımıyla bir yasal çerçeve oluşturmaya bağlı olduğunu belirten Piketty (2015), her ülkenin tarih içinde yaşanan değişimlerden dersler çıkarması gerektiğinin önemini vurgular. Başka bir deyişle dünyaya kapanmadan fakat her türlü etkiye koşulsuz açık olmadan her kademede eğitim süreçlerini yeniden yapılandırmayı sağlayacak dinamikleri harekete geçirmek paradoksal etkiyi kontrol altına almayı sağlar.

Bu noktada “Nasıl bir yükseköğretim?” sorusu aynı zamanda bir başka ülke özgünlüğü içinde üretilmiş çözümleri tamamen yadsımadan ama bu çözümlerin kendi somut gerçekliği dışında soyut kalabileceğini de hatırla tutarak cevaplanmaya çalışılmalıdır. Eğitim süreçlerinin, ekonomik hedeflere ulaşma, rekabet edebilme gibi gerekçelendirmelerle performans odaklı bir perspektifte ele alınması; (1) zaman ve mekân sınırlılığının azalmasıyla öğretimin nasıl olacağını, (2) türdeşleştirici ulus ötesi baskının yarattığı etki alanında neyin öğretileceğinin, (3) öğrenci değişim programları ve güçlerle profili değişen öğrenci kitleleri düşünüldüğünde kime öğretileceğinin, (4) fiziksel ve sanal ortamların iç içe geçmişliğinin bir sonucu olarak nerede öğretileceğinin ve (5) hızlı değişimler çağında bulunmanın bir sonucu olarak ortaya çıkan yeni roller bağlamında kimin öğreteceğinin yeniden ele alınmasını gerektirmektedir (Jansen, 2007). Bu soruların ele alınışında üniversite bağlamında soyutlamaların etki alanında kalmadan analitik temelde incelenmesi gerekmektedir. Artan kentleşme, yeni göç dalgaları, yaşlanan nüfus, yeni ve eski hastalıklar ve bunların etkisiyle şekillenen demografik yapı, teknolojiye erişimdeki ülkeler arası uçurum, politik sürtüşmeler, yeni eşitsizlik biçimleri, artan bilgi kirliliği, ulus üstü güçler gibi birçok etkenin merkezileştirdiği genelde eğitim sisteminin, özelde üniversitelerin sıralanan etkenlerin oluşturduğu paradoksal koşulların üstesinden gelmesi toplumların geleceği üzerinde olumlu etki yaratacaktır (Hernes, 2006).

Ülkemizin anlık değişimlerin etkilerinin sarsıcı sonuçlar ortaya çıkarma ihtimaline karşı bağışıklık kazanması, Altbach’ın (2004), üniversite bağlamında ifade ettiği üzere bir yandan “bilgi toplumu”, “teknolojik gelişme”, “sınırsız ağlar” vb. ifadelerle

olumluluğun öne çıktığı bakış açıları ile diğer taraftan “McAkademi”, “kaçınılmaz eşitsizlikler” gibi kavramsallaştırmaların yapıldığı topyekûn olumsuzlaşma içeren bakış açılarıyla her ikisinin de tümünden etkisine girmeden ama her ikisini de tümünden yok saymadan, veri temelli araştırmalar yaparak bunların sonuçlarının pratiğe dökülmesiyle mümkün olduğu söylenebilir. Bu bağlamda enformatik çağın hem üreticisi hem de olası belirsizliklerinden en başta etkilenen kurumlardan biri olması ve aynı zamanda somut bir çalışma zemini oluşturması açısından “üniversiteyi” ve üniversitenin işlevlerini “imkânı” üretme amaçlı analitik bir incelemeye tabi tutulması ve bu doğrultuda gerçekleştirilebilir öneriler sunulması yapılacak bir çalışmayı anlamlı kılacaktır.

Bu noktada yükseköğretime odaklanan bu araştırmada, yükseköğretimin içinde biçimlendiği bağlam olan küreselleşmenin nüfuz alanının etkilerinin ortaya konulmasının ötesine geçilerek bulgular ışığında geleceğe dönük projeksiyon yapılması amaçlanmaktadır.

1.4. Sınırlılıklar

Bu çalışma;

- 1) 2017 yılı bazında Türkiye’de bulunan 112’si devlet üniversitesi, 65’i vakıf üniversitesi olmak üzere toplam 177 üniversite ile
- 2) 2014 yılı bazında Türkiye’de bulunan 109’u devlet, 77’si vakıf olmak üzere 186 üniversite ile
- 3) Yapılan araştırma sonucunda elde edilen bulgular bağlamında Türkiye ile sınırlıdır.

1.5. Sayıtlar

Araştırma kapsamında ulaşılan dokümanlarda elde edilen verilerin araştırmanın amacına ve alt amaçlarına hizmet ettiği varsayımıyla hareket edilmiştir.

1.6. Tanımlar

İzomorfizm: Toplumsal hizmet alanları benzer olan kurumların çeşitli kanallar üzerinden birbirileriyle kurdukları etkileşimlerin sonucu olarak zamanla örgütsel süreçler temelinde

birbirilerine benzemeleri ya da eş kurumlara dönüşmeleri, aralarında homojenleşmeleridir.

Meritokrasi: Doğru işin doğru birey tarafından icrasının teminatının bireylerin yeteneklerinin ve çabalarının birlikte ele alınmasıyla mümkün olacağı varsayımına dayanan fırsat eşitliğini temel alan yönetim anlayışıdır.

Küreselleşme: Temelinde serbest piyasa ekonomisinin itici gücüyle şekillenen, bireyler, toplumlar, kurumlar üzerinde politik, ekonomik, kültürel, sosyal yönden karmaşık etkileri olan son kertede yekun bir dünya argümanına dayanan mefhumdur.

BÖLÜM II: LİTERATÜR TARAMASI

2.1. Küreselleşme Nedir?

Dünya çapında karşılıklı bağımlılık ağları olarak tanımlanabilecek küreselleşmenin (Nye ve Welch, 2015) insanlık tarihindeki en önemli değişimlerden biri olduğu söylenebilir. İstendik yönde anlam yüklemelerinin yapıldığı bir kavram olarak günlük hayatın her yerinde karşımıza çıkan ve ağızlardan düşmeyen küreselleşme, günün ve geleceğin gizemlerinin anahtarı olarak telaki edilir; birileri için mutluluğun anahtarı olarak görülürken başka birileri için felakete giden yolların kaldırım taşlarının döşenmesinden başka bir şey değildir. Küreselleşmenin çeşitlilik gösteren tanımları incelendiğinde; bazıları için serbest piyasa ekonomisinin itici gücüyle şekillenen süreçlerin ortaya çıkardığı küresel bir toplumun tezahürü iken başka araştırmacılar için uluslararası göçler, küresel boyutta dolaşıma çıkan kültürel akıntılar, çevresel etkiler gibi unsurların yarattığı süreçler toplamıdır. Bir yandan neoliberal politikaların etkisiyle yaygınlaşan ekonomi politikaların yerel kültürler üzerinde yarattığı baskı temelinde ele alınan küreselleşme, diğer yandan dünyanın farklı yerlerinde varlığını sürdüren yerel bölgesel unsurların küresel boyutta görünürlüğüne imkân tanıyan bir süreç olarak görülmektedir (Wunderlich ve Warriier, 2010).

Uzlaşılın nokta geri dönüşü olmayan, her birimizin yaşamını şöyle ya da böyle bir şekilde etkileyecek, kontrol edilmesi zor bir süreç olarak görülmesidir (Bauman, 2005). Küreselleşmenin, etkileri üzerinden bir süreç olarak tanımlanmasında ise şu noktalar öne çıkmaktadır (McGrew, 2008):

- Ekonomik, politik, sosyal aktivitelerin etkilerinin siyasal sınırları aşacak şekilde *genişlemesi* ve böylece dünyanın herhangi bir yerinde olan bir olayın dünyanın diğer bir yerindeki bireyleri ve toplumları etkilemesi. Örneğin fakir ülkelerde meydana gelen iç çatışmaların göçü tetiklemesi ve zengin ülkelere doğru nüfus akışlarının olması.
- Ekolojiden, ekonomiye, salgınlardan, teknolojik yayılmaya, ticaretten, silahlanmaya her alanda hemen hemen her toplumsal biçimde ve düzeyde yaygın biçimde ortaya çıkan bağlar ve bu bağların neticesi olan *yoğunlaşma* hali.

- Fikirlerin, haberlerin, ürünlerin, bilginin, sermayenin ve teknolojinin iletişim ve ulaşım sistemlerinin gelişmesiyle dünya çapında harekete geçmesine paralel olarak küresel etkileşimlerin ve süreçlerin *hız kazanması*. Birleşik Karalık'taki rutin telefon bankacılığı işlemleri, Hindistan'daki çağrı merkezleri tarafından gerçek zamanlı olarak ele alınırken yakın tarihli finansal krizin başlangıcında, dünya çapındaki borsalar, 1929'daki Büyük Kriz'de olduğu gibi haftalar yerine saatler içinde senkronize bir çöküşü beraberinde getirmiştir.
- Yerel olayların küresel sonuçlar doğurma ve küresel olayların ciddi yerel sonuçlara yol açma potansiyeli taşıdığı günümüzde toplumsal bilinçlenmenin artmasıyla birlikte yerel ve küresel ölçekte ilişkilerin iç içe geçmesiyle yeni türden bir sosyal zemin olarak küresel alan.

Genişleme, yoğunlaşma, hızlanma, küresel alan gibi tabirlerin üzerinde şekillenen küreselleşme; paradoksal bir biçimde avantajları ve dezavantajları birlikte aynı anda muhteva eden bir süreç olarak görülmektedir. Birçok araştırmacı tarafından küreselleşme, iç içe geçmiş etkileşimler üzerinden olumlu olanla olumsuz olanın aynı anda mümkün olmasına göndermeler yapılarak ele alınmaktadır.

İç içe geçmiş etkileşimlerin belirlediği bir süreç olan küreselleşmenin anlaşılır bir analizi de analitik bir incelemeyle mümkün olur. Örneğin Nye ve Welch (2015), yaptıkları analizde küreselleşmenin anlaşılmasında; bireylerin neyi neden yaptıklarına bakarak mı, tek tek devletlerin içinde neler olup bittiğine bakarak mı, yoksa ulusal ve uluslararası aktörler arasındaki etkileşimlere bakarak mı yol alınabileceğini sorarlar ve farklı düzeylerin ayrı ayrı ve birlikte ele alınmasını önerirler. Nye ve Welch (2015), bu düzeyleri birey, devlet ve sistem düzeyi olarak sınıflarlar:

- *Birey düzeyi*: Ulusal ve uluslararası düzeyde alınan kararların kimin tarafından alındığına ve bu kararların etkisine odaklanan, bireyi (genelde bir liderdir) merkeze alan bu düzeyde; komşu ülkedeki soydaşları koruma, daha fazla ticaret arzusu, bir yenilgiye ya da hakarete karşılık verme isteği, ittifakları pekiştirme dileği gibi farklı biçimlerde tezahür eden durumlarda bireyin etkisinin önemine vurgu yapılır. Daha çok psikolojik unsurların birey üzerindeki etkisine odaklanarak küresel etkileşimleri açıklamaya yarayan bu düzeyde, kişiye (lidere) özgü özellikler; kazanma ve kaybetme ikileminin yol açtığı davranışlar; toplumsal

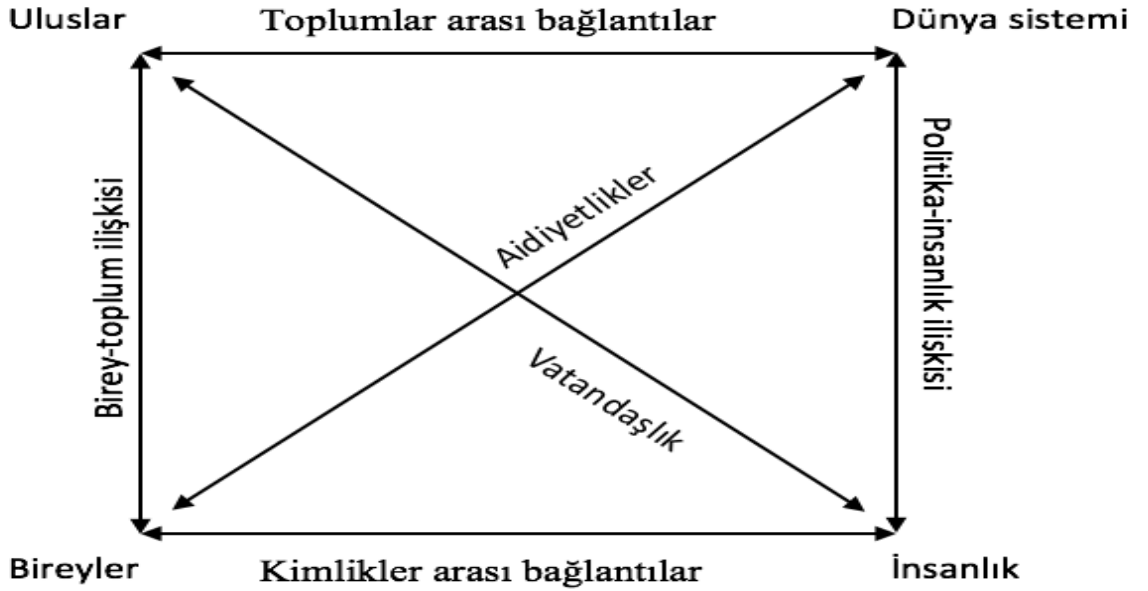
onay, özsaygı gibi etmenlerin tetiklediği motivasyonlar ile dış dünyaya ilişkin algı gibi etmenler öne çıkarılır.

- *Devlet düzeyi:* Dünyada olup bitenlerin devletlerin iç politikalarının mı toplumların mı yoksa hükümetlerin işleyiş biçimlerinin mi sonucu olduğunun sorgulandığı bu düzeyde, devletlerin türüne (liberal, otokritik vb.); toplumların özelliklerine (barışçıl, savaş yanlısı vb.) ve bürokratik yapıya (hükümet, memur ilişkileri, yönetim yapılanması vb.) odaklı etkiler analiz edilir.
- *Sistem düzeyi:* Küresel dünyanın genel görünümüne odaklanılan bu düzeyde, iki kutupluluk; uluslararası ve üstü etkileşimler; piyasaların yapısı gibi unsurlara dayalı açıklamalar öne çıkar.

Bu düzeylerin küreselleşmeyi açıklamada kimi durumlarda her biri ayrı ayrı yeterli olurken bazen de hepsinin birlikte ele alınması gereklidir. Bu düzeylerin oluşturduğu zeminde; birey-devlet-sistem ilişkisini ele alan Robertson (1992), bu düzeyler arasındaki karşılıklı etkileşimler üzerinden küreselleşmeyi açıklar.

Robertson (1992), küreselleşmeyi, farklı yaşam biçimlerinin ve düzeylerinin kendilerini bir şekilde var etmeyi sürdürerek diğerleriyle ve diğer yapılarla kurdukları karmaşık bağlantılılar temelinde ortaya çıkan etkileşimler bağlamında açıklar. Robertson (1992), bu karmaşık bağlantılılık halinin homojenleştirici bir etki yaratmadığını, bununla birlikte farklı yaşam süreçlerinin birbirileri için giderek artan bir biçimde içi içe geçtiğini ve bu iç içe geçmişliğin düzeyinin artışına paralel olarak bir küresel-insan fenomenin ortaya çıktığını ifade eder. Küresel-insan fenomeni diğerleri için dertlenmeyi ve bu dertlenmenin aslında kendi yaşamsal varoluşunu da doğrudan etkilediği esnek bir temele dayanır. Dünyayı küreselleşme temelinde ele alırken bir bütünlükten, bir yekûn olma halinden bahseden Robertson (1992); bu bir araya gelme halinin bireylere ve farklı aktörlere farklı yollardan birbirilerine değme zemini oluşturduğunu, düzene ve düzensizliğe benzeşmeden etkide bulduklarını ifade eder. Karmaşık bağlantılılık halini açıklarken Robertson (1992), en kapsayıcı düzey olarak her şeyi içine alan ve bir kader ortaklığı iması taşıyan “insanlığı” ele aldığı modelde yekûn dünya içinde aktörlerin ve bireylerin çeşitli düzeylerdeki karşılıklı etkileşimlerini yorumlayan analitik bir bakış açısı sunar. "Toplumlar", "bireyler", "uluslararası ilişkiler" “insanlık” olmak üzere eşzamanlı dört bileşen belirleyen Robertson (1992), bu bileşenlerin birbirilerini güçlü biçimde

değişime zorladığını, farklı yaşam formlarının küreselleşmeyi şekillendirdiğini ve küreselleşmeye içkin olduğunu belirtir. Küresel insan fenomenini temel alan (bkz.. Şekil 2. 1) tarihselliğin de bir sonucu olarak ortaya çıkan küreselleşmenin içinde olan ve onu şekillendiren bileşenlerinin (bireylerin, toplumların, ulusların ve insanlığın) 20. yüzyılda küreselleşme bağlamında ortaya çıkan gelişmelerdeki rolüne dair bir perspektif sunar. Bu modelde ayrıca bileşenler arasındaki karşılıklı bağıntılılığa vurgu yapılmakta böylece küreselleşmenin zamanla geçirdiği değişimde bireylerin ve diğer aktörlerin çeşitli biçimlerde oynadıkları role değinilmektedir. Bileşenler arasında olan ve olası olan her düzeydeki bağlantılık ve etkileşim hali küresel karmaşıklığın var olmasının zeminin oluşturmaktadır. Bu zemin dünya üzerindeki tüm farklılıkları birbiriyle ilişkili hale getirirken bu farklılıkların birbiriyle etkileşimleri dünyanın farklı yerlerinde farklı tepkilerin beraberinde çeşitli eşitsizliklerin de ortaya çıkması sonucunu doğurmuştur/doğurmaktadır. Başka bir deyişle farklılıkların birbiriyle girdiği ilişkiler toplumsal boyutta sorunlu sayılabilecek çeşitli alanların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Örneğin üniversiteler olası ve mevcut durumlara karşı müfredat değişikliklerine gitmektedirler.

Şekil 2. 1: Küresel Alan (Robertson, 1992).

Robertso'nun (1992) bakış açısı, kendi tanımlamasıyla küreden haberdar olan “küresel insanın/insanların” yaşam biçimlerinin birbirine değdiği, birbirini dönüştürdüğü son kertede “kendine haslığın” şöyle ya da böyle bir şekilde varlığını sürdürdüğü

bağımlı olma ve bağımlı olma halinin tezahür ettiği bir yekûn dünya temelinde kendini ortaya koymaktadır. Bu yekûn dünya tek bir yer olan dünya ya da bütün olan dünyadır. Yekûn olma, tek olma ya da bütün olma hali aynılaşmanın zemini değil, farklılıkların birbirine değme halidir. Bu yekûn dünya halini farklı bir bakış açısıyla ele alan Friedman (2007) dünyanın düzleştiğini ya da en azında bir düzleşme sürecine girdiğini belirterek dünya tarihinde hiç görülmemiş bir biçimde, dünyanın farklı köşelerinde daha fazla insanın bilgisayarlar, fiber optik ağlar, telekonferanslar yoluyla gerçek zamanlı işbirliği olanakları yarattıklarını, aralarında eşit bir zeminde rekabet edebildiklerini ifade etmektedir. Friedman (2007) dünyanın düzleşmesiyle, gezegendeki tüm bilgi merkezlerini tek bir küresel ağa bağlandığını ve bu sayede yenilikçilik ve işbirliği imkânlarıyla şirketler, bireyler ve topluluklar için yepyeni bir refah çağı başladığını savunur. Friedman (2007), dünyanın düzleşmesini ve bu düzleşmenin zamanla daha net bir biçimde ortaya çıkmasını sağlayan çeşitli faktörler olduğunu ifade eder ve bu faktörleri şöyle sıralar:

- *Berlin Duvarı'nın yıkılmasının akabinde soğuk savaşın sona ermesi ve yeni bir yaratıcılık çağının başlaması:* 11/09/1989 tarihinde Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla Sovyet blokunun etkisi altında bulunan halklar görünür olmayı başararak mevcut cenderenin dışına çıkmışlardır. Sovyet etkisinin ortadan kalkması ve halkların kabuğunu kırmaları, merkezi otoriteleri aşındıran dünya genelinde katılımcı, demokratik değerlere yaslı serbest piyasa ekonomilerinin güçlenmesinin yolunu açmıştır. Yeni çağ dünyanın düzleşmenin başlangıcına denk gelmekteydi ve insanların bilgiye erişimlerindeki sınırlılıklarını ortadan kaldırmanın yanı sıra merkezinde ekonomik süreçlerin (ekonomik işleyiş, gelir gider düzenlemeleri, bankacılık) olduğu yeni bir standardizasyon çağının da habercisidir.
- *Duvarların yıkılması ve web'in ortaya çıkmasıyla internette dolaşım imkânını takiben yeni bir iletişim çağının başlaması:* 90'lı yıllarla birlikte PC-Windows döneminin başlamasıyla dünyanın her yerindeki insanlar, anlık dijital içerik paylaşma ve bu içeriğe erişim şansı bulmasının yanı sıra erişilen içeriğin yine eşzamanlı başka yerlerle neredeyse masrafsız bir şekilde paylaşılma imkânının ortaya çıkmasıyla hiç görülmedik bir iletişim çağına adım atılmıştır. World Wide Web temelli gelişen bu iletişim çağı dünyanın düzleşmesinin belki de en önemli sağlayıcısıdır.

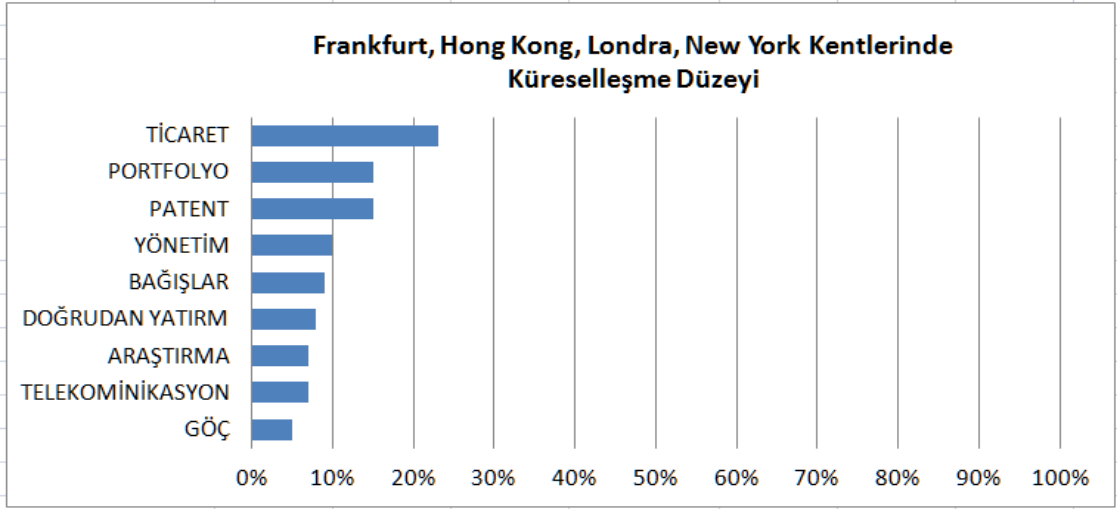
- *İçerik paylaşımındaki anlık akışın zaman ve mekân sınırlılığını ortadan kaldırarak yerler arasında iletişime imkân tanınması:* Birçok yeni yazılımın ortaya çıkmasıyla, yeni bir "akış devriminin" kapıları aralanmıştır. Duvarların yıkılması, bilgisayar alanındaki gelişmeler sadece bağlantılı olma haliyle sınırlı kalmamış, aynı zamanda çevrimiçi platformlar üzerinde müzik, resim, dosya gibi eklentileri de anlık paylaşma olanağını ortaya çıkarmıştır. Bu yeni dönem, şekil verme, dizayn etme, oluşturma, satma, satın alma, stok takibi gibi eylemliliklerin önündeki sınırlılıkların tümünü ortadan kaldırmıştır. Bu yeni çağ, tabiri caizse zaman ve mekân sınırlılıklarının kalkmasını ve böylece istenilen her şeyin yapılabilmesini mümkün kılmıştır. Başka bir deyişle bilgisayarlar, duvarların ardındaki bireylere, dijital içerik üzerinde yalnızca parmaklarını kullanarak oynama, içeriği manipüle etme ve yeniden oluşturma imkânı tanımıştır. Bu kâğıttan ileriye doğru büyük bir atılımdır.
- *İnternet üzerinde bir araya gelmiş toplulukların etki alanının ortaya çıkardığı sonuçlar:* Bilgisayar kurtlarının, oluşturdukları ağlar üzerinde ortaya çıkardıkları yazılımlarla dünyanın gidişatına/düzleşmesine katkıda bulunmaktadır. Blog vb. içerik paylaşımlarıyla kendi gündemlerini yaratmakta ve diğer birçok meraklının ilgisini cezbetmektedirler. İçerik paylaşımlarını profesyonelleştiren bu topluluklar, dünyanın her yerinde bir başucu kaynağına dönüşmüş Wikipedia gibi platformlar yaratmaktalar.
- *Milenyum problemi (Y2K Hatası):* Y2K hatası olarak bilinen, bilgisayarların milenyuma geçişle birlikte tarihi altı rakam olarak algılamalarından dolayı 01/01/2000 yılını 01/01/00 olarak belirlemeleri sonucu ortaya çıkan kriz birçok alanda (saat dilimleri, hava ulaşımı, vb.) küresel kriz olasılığını arttırmıştır. Y2K krizini takiben ülkeler arasında benzeri sorunların önüne geçmek için doğrudan ağlar kurulmuş, bu ağların kurulmasıyla dünya daha da düz bir hale gelmiştir.
- *Dış kaynak kullanımı (OFFSHORE):* Düşük ücret avantajından dolayı özellikle Çin'in başını çektiği offshore piyasası ile batılı birçok şirketin ürettikleri ürünlerinin bazı aşamalarını bu ülkeye kaydirmiştir. Tekstil ürünleri, elektronik eşyalar, mobilya, gözlük gibi birçok farklı üretim alanında Çin merkez üs haline gelmiş, dünya piyasasının birbirine eklenmesiyle dünya daha da düzleşmiştir. Çin'in dışında

Malezya, Meksika, Brezilya, Hindistan gibi pek çok ülke offshore piyasasında rol kapma yarışına girdikçe dünyanın düzleşmesi hız kazanmıştır.

- *Tedarik zincirlerinin örgütlenmesi ve yaygınlaşması*: Tedarik zinciri, tedarikçiler ve müşteriler arasında yatay iş birliğine dayalı değer oluşturan bir tüketim sistemidir. Tedarik zincirleri bir yandan dünyanın düzleşmesinin bir sonucu olarak yaygınlaşırken diğer yandan dünyanın düzleşmesine katkı sağlar. Küresel boyutta geliştikçe şirketleri ortak standartları oluşturmaya zorlayan bu zincirler, sınırların silikleşerek şirketlerin küresel çapta işbirliği yapmalarına zemin hazırlar.
- *İç kaynak kullanımı (insourcing)*: İç kaynak kullanımı, yatay değer oluşturarak dünyanın düzleşmesini tetikleyen yeni bir işbirliği biçimidir. Tedarik zincirlerinden farklı olarak çok büyük şirketlerin işbirliğinin dışında küçük ölçekli şirketleri de oyuna dahil eden iç kaynak kullanımı (insourcing) dünyanın her yerindeki bu şirketlerin üstlendikleri işler temelinde görünürlüğü sağlar. Ağları yöneten büyük şirketlerin, tedarik zincirlerinin işlevselliğini sağlamada ihtiyaç duydukları bu küçük şirketler; ürün satımı, hammadde temini gibi alanlarda faaliyet göstererek ağa dahil olur.
- *Kişisel bilgi yönetimi (in forming)*: In-forming olarak tanımlanan durum, kişisel gayretle dış kaynak kullanımını, iç kaynak kullanımını, yönetmesi ve kişisel tedarik zincirini oluşturmasını ifade etmektedir. In-forming (kişisel yönetim), veri, bilgi, aktarım, talep gibi kişisel tedarik içeriğini oluşturma ve hareket geçirme kabiliyetine denk gelmektedir. Başka bir deyişle bu kavram, bireyin kendisiyle ilgili süreçleri yönetebilmesini, ihtiyaç duyduğu donanımları belirleyebilmesini ve iyi bir araştırmacı olmasını sağlayacak "öz işbirliği" becerilerini geliştirme derecesini ifade etmektedir.
- *Dijital, mobil, kişisel ve sanal steroidler*: Steroidler ile anlatılmak istenen, diğer tüm "düzleştiricilerin" etki alanını genişleten ve onları güçlendiren yeni teknolojilerdir. Dış kaynak kullanımı, veri yükleme, tedarik zincirleri, iç kaynak kullanımı, kişisel bilgi yönetimi gibi tüm işbirliği biçimlerini mümkün kılan dijital, mobil, sanal ve kişisel teknolojileri içerir. "Dijital" ile anlatılmak istenen tüm fotoğraf, yazılı iletişim, gösteri, tasarım gibi tüm içeriklerin ve süreçlerin bilgisayar üzerinden gerçekleştirdiği sayısız akıştır. Dijitale dönüşmüş her türlü içerik, uydular, internet,

fiber-optik kablolar aracılığıyla anlık gezintiye çıkabilmektedir. "Sanal" ise dijital içeriği dönüştürme, manipüle etme, iletme gibi eylemlerin çok yüksek hızda, düşünülmecek kolaylıkta yerine getirilmesi ile ilgili süreçleri içerir. "Mobil" ile anlatılmak istenen, her yerde herkesle, her araç arasında bağ kurulmasını mümkün kılan wireless teknolojisidir. "Kişisel" ise kişisel çabayla, sahip olunan kişisel bir teknolojik ürünle ve sadece biz istiyoruz diye yapılmak istenenin mümkün kılınmasıdır.

Friedman'ın (2007) küreselleşmeyi tanımlarken ortaya koyduğu perspektifin temelini oluşturan "dünya pürüzsüz düz bir yerdir." argümanından farklı olarak Ghemawat, (2007), Grafik 2.1'de ifade ettiği üzere küreselleşmenin insanları, ülkeleri ve pazarları her zamankinden daha yakın bir hale getirerek ulusal sınırları aşındırdığı yönündeki argümanın aslında mantiki çıkarımlardan çok inanmak istediğimizin ifadesi olduğunu belirtir. Verilere yakından baktığımızda, bildiğimizi düşündüğümüz şeyin aslında gerçeklerle uyuşmadığını ifade eden Ghemawat, (2007), tüm telefon görüşmelerinin, web trafiğinin ve yatırımın yüzde 90'ından fazlasının yerel sınırlar içinde gerçekleşmesini dünyanın düzleştiği argümanını çürüttüğünü belirtir. Sermayenin sınır tanımadığı bunun da küreselleşmeyi yaygınlaştırdığı iddiası, dünyanın en küresel kentleri olarak bilinen Frankfurt, Hong Kong, Londra, New York gibi kentlerde çeşitli alanlardaki uluslararasılaşma düzeyleri incelendiğinde de sınırlı kaldığı görülmektedir (Ghemawat, (2007):

Grafik 2.1 : Küresel Kentlerde Küreselleşme Düzeyi (Ghemawat, 2007).

Bir niyet beyanı gibi sürekli tekrarlanan, "sermayenin tüm sınırları yıktığı" şeklindeki beyanın aksinin ifadesi olan istatistiki göstergelerin, özellikle küresel kent olgusuna uyan bu kentlerde gözlenebilmektedir. Yurtdışı sermaye akışının yereldeki payı %10 civarındadır. (2003-2004-2005 yılı verileri). Bunun dışında, ticaret, telekomünikasyon giderleri, işgücü akışı, bağışlar, doğrudan yatırımlar gibi kısacası ülkenin ekonomik gücünü gösteren gayri safi yurtiçi hasıla (GDP) içindeki payının da %10 civarında olduğu görülmektedir. Tüm bu verilerin baz alındığı bir temelde küreselleşmenin dünyayı düzleştiren bir etki yarattığının kolayca ifade edilemeyeceğini ortaya koymak yanlış olmayacaktır.

Friedman'nın (2007) ve Ghemawat'nın (2007) ortaya koyduğu küreselleşmenin ne olduğuna dair fikirleri küreselleşmenin ele alınmasında ihtiyatlı davranmanın gereğini göstermektedir. Küreselleşmenin, varlığının dışında olan bu perspektifler daha çok etkileri temelinde farklılık arz etmektedir. Etkilerinin boyutu bağlamında küreselleşmeyi açıklayan diğer bir yazar da Ritzer'dir.

Ritzer (2011) küreselleşmeyi; artan akışkanlıklar ve insanların, nesnelere, mekânların bilginin büyüyen çok yönlü akıntılarıyla bunların karşılaştığı ve yarattığı yapıları içeren gezegen çapındaki bir süreç ya da bir dizi süreç olarak ele alır ve ortaya çıkan yapıların da olası akıntıları engellediği ya da hızlandırdığını ifade eder. Yazar, akıntılar tabirinin kullanıldığı bu metamorfik tanımlamada fay hatlarının varlığına da işaret etmektedir. Bunun nedenini olası akıntıların bireyleri yanı sıra toplumları,

kültürleri, politik yapıları farklı düzeylerde ve biçimlerde etkilemesinden ve olası etkilerin sıralanan unsurların birbirileriyle kurdukları/kuramadıkları ağlarda oynadığı roller ve bunların etkileri olarak açıklamaktadır.

“Akıntılar” tabiri Bauman (2006) tarafından yine başka bir metafor olan maddenin halleri olan “katı, sıvı, gaz” metaforuna dayandırılarak açıklanmaktadır. Katı maddeleri oluşturan atomlar birbirine sıkıca bağlıdırlar; şekillerini koruma direnci gösterirler; şekillerini değiştirmeye dönük çabalar en nihayetinde küçük modeller oluşturmak öteye sonuç vermez; maddenin en düzenli halidirler. Sıfat olarak da kullanılan “katı” sert olma ilkelere sıkı sıkıya bağlı olma gibi anlamlarda da kullanılmaktadır (TDK, 2016). Buna karşın “sıvılar” ve “gazlar” daha düzensiz yapıdadırlar; içinde buldukları kabın ya da mekânın şeklini alırlar; akışkandırlar; Katıların açık mekânsal boyutları vardır; dirençli oldukları için zamansal süreklilikleri vardır. Buna karşın akışkanlar, şekillerini uzun süre muhafaza edemezler; değişime dönük sürekli bir hazır bulunuşluk içindedirler. Başka bir deyişle katılar için zaman durmuştur, buna karşın akışkanlar için asıl olan zamandır. Katıların betimlenmesinde zamanın göz ardı edilebilirliği olağan karşılanır, buna karşın akışkanlarda zamanın göz ardı edilmesi büyük hatalara yol açar. Bu nedenledir ki "anlık" olarak betimlenebilecek durumlara dipnotta muhakkak bir tarih bilgisi eklenir. Akışkanlar kolayca seyahat ederler; dökülürler, sızarlar, damlarlar, dağılırlar. Katılar gibi kolayca engellenmeleri mümkün değildir. engelleri aşma becerileri daha yüksektir, bazı engelleri eritirler ve yollarına devam ederler. Akışkanların ve katıların bu özellikleri, akışkanları "hafif", katıları "ağır" kılmaktadır. "Ağırlık" ve "hafiflik" hareketlilikle ve sabit durmama ile ilgi olup hafiflik (belki de yüksüzlük) yolculukları daha tercih edilebilir kılar (Bauman 2006).

Tarihsel seyir açısından küresel çağ öncesinde insanların, eşyanın, bilginin, mekânın kısıtlı bir harekete sahip olmasından kaynaklı “katılık” özelliği taşıdığını; belirtir. Üretilen birçok tüketim ürününün üretildiği yerde tüketilmesi; bilgiye erişimin kitap, gazete gibi basılı yayına ulaşmayla sınırlı olması; insanların doğdukları yerlerin dışına istisnai durumlar dışında hareket etmemeleri ya da bunu göze almaları; mekânların insan eliyle yapılan duvar, kapı gibi unsurların dışında, dağ, vadi gibi doğal unsurlarla dışarıdan içeriye ya da içeriden dışarıya giriş-çıkışı engelleyecek biçimde olması sözü edilen katılık özelliğine delalettir. Hem endüstri öncesi hem de endüstri toplumlarının hakikaten “ağır/katı” toplumlar olduğu iddia edilebilir; Çünkü bunlar hareket ettirilmesi

zor şeylerle karakterize edilebilirdi. Bu durum hem tarla, çiftlik, fabrika gibi bulunulan yerlerde hem çiftçi, işçi, gibi üreticilerde hem de tahıl, otomobil gibi üretilenlerde gözlenebilirdi. Ağırlıklarından dolayı üretilen şeyler eğer iç tüketim ihtiyaçlarından fazlası ise büyük masraflarla diğer ülkelere nakledilebilirdi (Ritzer (2011)).

Ne var ki küreselleşmeyle birlikte bir zamanlar katı gibi bilinenler erimeye yatkın hale geldiler ve giderek “sıvıya” dönüştüler. İnsanlar, nesnelere, kararlar, mekânlar, giderek artan oranda sıvılara dair bir özellik olan akışkanlık özelliği kazanmaktadır. Bu akışkanlık her türden sabitliğe karşı koyar. Küresel çağda insanların, malların, mekânların hareketlilik özelliği artmıştır. Başka bir deyişle akışkanlık özelliği kazanmıştır. Bu akışkanlığın ortaya çıkardığı olgular, küreselleşmenin zamansal ve mekânsal görünümünün sürekli akış halinde olması demektir. Akışkan olgular aynı zamanda hareket etmekte kalmaz, bir kez harekete geçtiklerinde bunları durdurmak zorlaşır. Küreselleşme çağının bir sonucu olarak bu akıntıların etkilerinin ulaşacağı sınırlar tahmin edilemez boyutlara varma potansiyeli taşır (Ritzer (2011)). Bauman (2006), küresel çağ katılarının eridiği “akışkan modernite” olarak tanımlar. Katıların erimesi, "gücün" çözülmesi/yeniden dağıtılması durumuna tekabül eden bu yönüyle siyasal gündemi ve toplumsal düzeni yeniden şekillendiren ve akışkan moderniteye özelliğini kazandıran süreç/süreçleri betimlemede kullanılır. Akışkan modernite, bireysel tercihlerin, kolektif etkinliklerin, iletişim ağlarının, yaşam tarzlarının ve politik eylemlerin iç içe geçmişliğine ve birbirleriyle kesişimlerine vurguyu içerir. Akışkan modernitenin esasını oluşturan akıntılar ya da katıların erimesi gündelik yaşantımızın kaçınılmaz parçası haline gelmiştir. Etkilenmekte olanlar sadece politik, ekonomik, kültürel, dinsel vb. büyük toplumsal yapılar ve süreçler değil, gündelik hayatlarımızın en özel en kişisel yanlarıdır ve hatta bilincimiz dahi etkilenir (Robertson, 1992'den aktaran Ritzer, 2011).

Dünyanın büyük bir bölümünün erimiş ya da erime sürecinde olması, insanların, ilişkilerin, nesnelere, kararların, mekânların giderek artan halde akışkan hale gelmesi akışkan modernitenin tezahürüdür. Bilgilerin pek çoğu uyduların sinyalleri biçiminde havada süzülme suretiyle neredeyse anlık bir zaman diliminde dünyanın her yerine ulaşabilir niteliktedir. Düşünceler, görüntüler, hem yasal hem yasadışı kişiler arası ilişkiler, medya özellikle de internet aracılığıyla dolaşıma çıkmıştır. Sosyal, ekonomik, politik kararlar olası sonuçlarıyla birlikte dünyanın her yerine sirayet etmektedir. Hatta mekânların dahi dünya etrafında akıntı oluşturduğu söylenebilir. Söz gelimi göçmenler

geldikleri yerleri göç ettikleri mahallelerde yeniden yaratır. Akıntıların ortaya çıkardığı etkiler ve oluş biçimleri göz önüne alındığında akıntılar arasında farklılıklar olduğu söylenebilir (Ritzer (2011):

- Bağlantılı akıntılar: Pek çok farklı akıntının çeşitli zamanlarda ve noktalarda birbiriyle bağlandığı küresel akıntılardır. Ülkelerde çıkan iç savaşlarda kaçan insanların insan tacirleri ile temas geçmek zorunda kalarak göç etmesi; batılı ülkelerde bu göçmenlerin iş talebi; iş talebinin batılı ülke vatandaşlarında oluşturduğu rahatsızlıklar; bu rahatsızlıkların bir sonucu olarak sağ politikaların güçlenmesi küresel akıntıların birbirleriyle kesiştiği bağlantılı akıntılara örnektir.
- Çok yönlü akıntılar: Her türden malın, fikrin, bilginin yanı sıra insanların dünyada akla gelen her yöne doğru akmasıdır. ABD’den her türden mal dünyanın her yerine akarken dünyanın diğer yerlerinde de ABD’ye akıntı olmaktadır. Uzak doğuda ortaya çıkan yoganın dünyanın her yerine yaptığı akıntı; hamburger kültürünün batıdan doğuya, suşinin doğudan batıya akıntısı çok yönlü akıntı örnekleridir.
- Çatışan akıntılar: Birbiriyle ve başkalarıyla çatışan gezegen çapındaki akıntılardır. Küresel düzeyde El Kaide bağlantılı örgütlenme ile uluslararası ittifakın içinde yer aldığı çatışan akıntılara örnektir.
- Tersine akıntılar: Bazı durumlarda bir yönde akmakta olan süreçler, tersine dönüp kendi kaynağına akmaya başlar. Beck (1992, s.37-40) “Risk Toplumu” adlı eserinde bumerang etkisi olarak tanımladığı durum ters akıntılara örnek teşkil eder. Küreselleşmenin, oluşturduğu ağların, önemli ölçüde politik patlamaya neden olacak düzeyde çeşitli risk örüntüleri içerdiğini belirten Beck (1992), kazanç elde etmelerinden dolayı bu risklerin ortaya çıkmasına neden olanların bir şekilde bu risklere maruz kalacağını belirtir. Riskler bumerang etkisi yaratarak güvende görünen zengin ülkelere de döner. Umulmadık bir anda çeşitli değişkenlerin etkisiyle riskler girdabına yakalanan ülkeler bu riskleri telafi etme becerisi gösteremeyebilir. Olası risklerin ortaya çıkması yaratacağı etki bakımından tüm dünyaya tehdit oluşturur. Kuzey-güney, zengin-fakir, siyah-beyaz, doğu-batı arasında bir ayrım yapmaz. Bumerang etkisi ortaya çıktığı anda vardır. Ve ancak ortaya çıktığında etkilerinin boyutu net bir şekilde anlaşılır. Olası nükleer bir savaş, çevre kirliliği bu türden akıntılardır.

Gücün yeniden çözümlenmesinin ve dağıtılmasının toplumsal düzene etkilerini Tomlinson (2013) “karmaşık bağlantılılık” olarak ifade etmektedir. Bu tanımların ortak yönü küreselleşmenin her yerde olduğuna dair bir vurguyu içermesidir. Bununla birlikte küreselleşmenin her yerde ve türdeş bir biçimde varlığını hissettirmedeğini tam aksine hiç değmediğini savlayan araştırmalar ve araştırmacılar da bulunmaktadır.

Ferguson (2006), “akıntı” metaforunun küreselleşmeyi açıklamada yerleşik bir alışkanlığa dönüştüğünü belirtir. Bu metaforun kullanımının küreselleşmeyi doğal seyrinde ilerleyen bir süreç olarak kolaycı bir yaklaşımla ele alınmasına neden olduğunu ileri süren araştırmacı, Afrika örneğinde görüleceği üzere küreselleşmenin girmedeği kapalı bölgeler olduğunu belirtir. Bu nedenle “akıntı” metaforunun küreselleşmeyi açıklamada yetersiz kaldığını ifade eder. Afrika örneğinin gösterdeği ise küreselleşmenin akar bir şekilde değil de bazı bölgeleri deyim yerindeyse teğet geçerek ilerlediği şeklindedir. Bu durum küreselleşme etkilerinin etrafında gözlendiği ama içinde gözlenmediği kapalı bölgeler oluşmasına neden olmaktadır. Küreselleşmenin etkisinin can alıcı biçimde gözlendiği yerler, bu kapalı bölgeler dışında kalan noktaların aralarında oluşturduğu ekonomik politik ve de teknolojik örüntülerdir. UNESCO'nun Uluslararası Telekomünikasyon Birliği raporuna göre dünya çapında yaklaşık 3 milyar 900 milyon kişinin internet erişiminin bulunmadığına ve erişim yoksunluğu çeken bölgelerin Afrika'da bulunduğuna dair güncel rapor da (<http://www.dw.com/tr/dünyanın-yarisından-fazlasının-internet-erişimi-yok/a-19558913>, 2016) küreselleşmenin teğet geçtiği yerlerin olduğuna dair tezi kuvvetlendirmektedir. Diğere bir yandan akışkanlığın sonuçlarının öngörülemez oluşu da küreselleşmenin diğere bir yönüdür. Örneğin İngiltere'de yapılan Brexit oylamasının dünya ekonomisiyle ilgili yapılan projeksiyonların revize edilmesine neden olması ve IMF (Uluslararası Para Fonu) dünya ekonomisine ilgili olumlu beklentilerini ötelemek zorunda kalması “karmaşık bağlantılılık” ya da “akışkanlık” olarak tanımlanan küreselleşmenin ürettiği dünya çapında yaşanan belirsizlik örneklerinden sadece biridir. (The Guardian, 2016). Küreselleşmeyi ele alışıdaki farklılıklar, küreselleşmenin etkilerini, bu etkileri ortaya çıkaran zemini, bu zeminin oluşumuna temel oluşturan nedenleri ve bu etkilerin neden olması muhtemel sonuçları anlama çabalarında belirgin hale gelmektedir. Bazı durumlarda bir yönde akmakta olan süreçler, tersine dönüp kendi kaynağına akmaya başlar.

Küreselleşmenin batı tandanslı bir tarih okuma üzerinden ele alınmasına diğer bir itiraz da maduniyet çalışmaları (subaltern studies) etrafında ortaya çıkan çalışmalardır. Batı merkezli geleneksel tarih okumalarının özünde teleolojik bir yaklaşım temelinde yerel süreçleri bir bütünün altında toplamaya meyilli tümleyici bir okuma öne çıkmaktadır. Bu yaklaşımın esasını küreselleşmenin tüm küreyi etki altına almasının kaçınılmazlığı oluşturur. Dünyayı, 3. dünya ülkeleri ve gelişmiş ülkeler olarak ayıran geleneksel yaklaşımda 3. dünyanın, gelişmiş dünyanın bıraktığı izleri takip ederek gelişmiş ülkelere dönüşeceği savı işlenir. Başka bir deyişle gelişmişliğin merkezi olan Batı diğerlerine geleceklerinin nasıl olacağını üç aşağı beş yukarı bir fotoğrafını sunar. Bu geleneksel tarih okumasına tepki olarak ortaya çıkan maduniyet çalışmaları küreselleşmenin seyrinin hiç de iddia edildiği gibi tek bir yol izleyerek gelişmediğini tümleyici okumaların parçaların özgün süreçlerini görmeye engel teşkil ettiğini belirtir. Parçaların, egemen söylemin kolayca özümseyemeyeceği öğeler içerdiği, küreselleşmenin etkilerinin sadece ana akım teorilerle anlaşılamayacağını savlar (Chibber, 2013). Küreselleşmenin etkilerinin doğru bir şekilde analitik bir çerçeveden ele alınmasını öneren maduniyet çalışmaları olarak bilinen bu postkolonyel perspektif, küreselleşmenin varoluş sürecini açıklamada alternatif bir bakış açısı sunar.

Hardt ve Negri (2015), küreselleşmeyi ele alırken sınırların yokluğu/anlamsızlığı temelinde var olan uçsuz bucaksız bir etki alanı olan, tüm uygarlığı kuşatan, tarihi etkili bir biçimde askıya alan, toplumsal düzenin tüm katmanlarında faaliyet yürüten, bizatihi kuşattığı dünyayı üreten ve yeniden üreten, süreğen, bir bütün olarak toplumsal hayatı nesneleştirmiş tarihsellikte yer etmiş imparatorluklardan farklı olan bir “post modern imparatorluk” kavramıyla açıklar. Yazarlar, bu post modern imparatorluğun varlığının gücünü üretimin enformatikleşmesinden aldığını ve enformatikleşmenin de maddi olmayan/canlı emeğin ortaya çıkışının bir sonucu olduğunu vurgular. İmparatorluğa hayat veren bu canlı emek sağlık, eğitim gibi şefkat içeren duygulanımsal emek temelinde yürür. Duygulanımsal emeğin ürettiği şey toplumsal ağlar, cemaat biçimleri ve biyo-iktidardır. Ekonomik üretim süreçleri insani ilişkilerin iletişimsel ve etkileşimsel karmaşıklığıyla zenginleşme sürecine girmiştir. İmparatorluğun varoluş koşulu olan bu canlı emek yazarlara göre karşı imparatorluğun olanaklarını da içinde taşımaktadır.

Biyoiktidar ise Foucault (1993), tarafından dile getirildiği şekliyle toplumsal hayatı içeriden düzenleyen, varlığını yaşam üzerine kuran ve yaşamı yeniden üreten,

yaşamın süreğenliğini esas alan “bedene” dayalı biyo-politik bir iktidar biçimidir. Biyo-iktidarın birbirini tamamlayan iki yönü olduğunu vurgulayan Foucault (1993), birinci yönün “öldürme” ve “yaşamına izin verme” argümanlarına dayalı aşkın bir hükmetme biçimine yaslanan antik iktidar biçimlerinin yerine “bedenin yararlılığını ve itaatkârlığını eş zamanlı olarak sağlayarak etkili bir denetim sistemiyle bedeni bütünleştiren iç içe geçiren yeni bir iktidar yapısının geliştiğini ortaya koyar. Bu yeni iktidar yapısının ikinci yönü ise birincide vurgulanan bedenin denetimini tamamlayan doğum oranları, yaşam süreleri, nüfus artış hızı gibi bir dizi düzenleyici müdahale yoluyla yaşam üzerindeki denetimin örgütlenişini sağlar. Foucault’ın(1993) ortaya koyduğu iktidar halinin değişimi, aşkın olan bir hükmetme biçiminden bireylerin gönüllü katılımına dayanan, yaşamın içinde olan başka bir deyişle içkin bir kontrol biçimine evirilmeyen çerçevesini sunar.

Aşkın olan; kendisi dışında bir “dışarıyla ilişkili olma hali temelinde gelişen post modern önceki modern zamanların toplumunu tanımlamada kullanılan “disiplin toplumunda” yaygın bir aygıtlar şebekesi (kurumlar, mimari, söylemler, yasalar vb.) yoluyla adetler, alışkanlıklar, ritüeller, üretim biçimleri düzenlenerek toplumsal alanın yapısı belirlenir. Disiplini esas alan post modern öncesi hükmetme biçimi okul, hastane, üniversite, hapisane gibi kurumlar aracılığıyla “normal” ve “anormal” olanı tanımlayarak toplumu/bireyleri itaat etmeye zorlar. Buna karşın post modern toplumu öncesinden ayrırın disiplin toplumu olmanın ötesine geçerek bir “kontrol toplumuna” dönüşmesidir: Kontrol toplumun temel ayırt ediciliği aşkın bir iç dış ilişkisinin yerini içkin bir içte ilişki biçiminin almasından gelmektedir. Daha fazla toplumsal alana nüfuz eden bu yeni halde iktidar, iletişim sistemleri, enformasyon ağları, vb. yoluyla beyinleri; refah sistemleri, vb. etkinlikler yoluyla bedenleri kontrol ederek gönüllü katılıma dayalı bir toplumsal yapı kurar. (Hardt ve Negri 2015).

Beyinleri ve bedenleri kontrole dayalı gönüllü katılımı esas alan yeni dünya haline dair ortaya konulan perspektif bütüncü, türdeşleştirici, bir teleolojik yan barındırır. Bununla birlikte farklı bir çıkış yoluna dair emareleri de içinde taşır. İçkin olanın aşkın olandan ayrıymış gibi gözükken yönü farklı bir yönelime temel oluşturacak zeminin belirsizliğidir ya da bu zemini yaratabilmenin zorluğudur. Küreselleşmenin kapsayıcılığının dışında bir mevcudiyetin olanaklarını oluşturma, küreselleşmenin dispozitifler (söylem, mekân, yasa, kurum, vb.) yoluyla ağlar oluşturarak giriştiği sürece

benzer bir yönelimle hareket noktası oluşturmayı gerektirecek gibi gözükmektedir. Kutupların birbiriyle olan ilişkisi olan birbirinin içinde olma hali olan “Yin yang” ilişkisini anımsatan belirsizlik içinde bir imkâna dair emareleri oluşturma çabaları küreselleşme ile ilgili ortaya konulan bakış açılarının birçoğunun ortak noktasıdır.

Küreselleşmenin aynı zamanda küreselleşmeleri de içinde barındırdığını ve farklı yönelimleri olanaklı kıldığını ifade eden diğer bir yazar da Jean-Luc Nancy'dir. Nancy (2012), küreselleşmeyi ele alırken küreselleşmenin içinde taşıdığı bir imkân olarak “dünyasallaşma” kavramını ortaya koyar. Kavramsal bir ayrışmaya işaret eden küreselleşme (globalization) ve dünyasallaşma (mondialization) tabirleri kavramsal ayrımın ötesinde içinde bulunulan durumu tasvir etmede farklı ama ayırık olmayan yönelimler barındırır. Küreselleşmenin daha soyut bir fenomen olduğunu belirten Nancy (2012), küresel olanın yekpare bir bütünlüğü ayırmsız bir bütünlüğü belirttiğini; buna karşın dünyasallaşma sözcüğünün ise insanların, kültürlerin, farklılaşmış topluluklar halinde ulusların dünyasına gönderme yapar. Dünyasallaşmada insan ilişkilerinin bizatihi farklılıklarını hissettiren ortaklaşa anlamlılık alanlarına içkin bir kavram iken küreselleşme dışta hiçbir şey bırakmayan bir hakimiyet için farksızlaşmış bir tek bütünlüğü alanına gömülmenin zeminini oluşturur. Küreselleşme, kendi perspektif ve yönelim yokluğunun kaçınılmaz olmasını bedenlerde ve zihinlerde üreten bir soyutlamaya denk gelir.

Sıralanan bakış açılarının ortaklaştığı nokta her birinin küreselleşme içinde ya da küreselleşmeye rağmen ya da küreselleşmeyle birlikte bir “imkândan bahsetmiş olmalarıdır. Bu imkânın nasıl olanaklı kılınacağına farklı perspektifler ortaya çıkardığını ve bu perspektiflerin de küreselleşmenin paradoksal yönlerini kanıtlar nitelikte birbiriyle ayrışan ve ortaklaşan noktaları içerdiği gözlenmektedir. Bu farklılıkların ve ortaklaşmaların sistematik incelenmesi ise küreselleşme bağlamında ortaya konulan paradigmalara ele alınmasını gerektirmektedir.

2.1.1. Küreselleşme Paradigmaları

Küreselleşmenin ele alındığı ve Tablo 2.1'de gösterildiği gibi paradigmalara incelendiğinde farklı kaynaklarda (Nye ve Welch, 2015; Baylis, J., Smith, S., ve Owens,

P., 2008; Balta, E., 2016) şu başlıklar altında sıralandığı görülmektedir: (1) Realizm, (2) Liberalizm, (3) Konstrüktivizm ve (4) Marksizm.

Tablo 2.1: Küreselleşme Paradigmaları

Paradigmalar	Realizm	Liberalizm	Konstrüktivizm	Marksizm
Kilit Aktörler	Devletler	Devletler Devlet dışı aktörler	Devletler Devlet dışı aktörler	Ekonomik sınıflar
Baskın insan itkileri	Korku, baskın olma arzusu	Korku, iyi yaşama arzusu	Düzenli, anlamlı, sosyal yaşam ihtiyacı	Hırs, gözü doymazlık
Aktörlerin birincil hedefleri	Tüm devletler güç ve güvenlik peşindedir	Aktörler güvenliğe ilaveten refah ve adalet aralar	Aktörlerin çıkarları etkileşim yoluyla sosyal olarak şekillenir.	Sermaye sahibi sınıf kârı azamileştirmeye çalışır. İşçi sınıfı ücretleri ve çalışma koşullarını iyileştirmeye çalışır.
Aktörlerin baskın aracı	Askeri güç	Askeri güç, ticaret, yatırım, pazarlık, ikna	Tarihsel döneme ve sosyal bağlama göre değişir.	Servet (sermaye sınıfı); emek (işçi sınıfı)
Baskın etkileşim süreçleri	Rekabet	Rekabet ve işbirliği	Tarihsel döneme ve sosyal bağlama göre değişir.	Sömürü
Uluslararası sistemin	Hobbes' çul anarşi	Hobbes' çul olmayan anarşi	Sosyal kısıtlar (örn. yasalar, normlar, kurallar,	Ekonomik eşitsizlik
Baskın Kuramlar	Güç dengesi kuramı; hegomanik geçiş ve hegomanik savaş kuramları	Neoliberal kuramsalcılık "Demokratik barış"	Yapılaşırma; norm evrim kuramları	Bağımlılık kuramı; devrim kuramları

Kaynak: Nye, J. S. ve Welch; D. A. (2015). Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak (Akman, R, Çev.), İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

2.1.1.1. Realizm

Realist paradigmda uluslararası sistemin en önemli aktörleri devletlerdir. Anarşinin devlet eylemleri üzerinde güçlü bir etkisinin olduğu savlanan bu paradigmda tüm politikaların şekillenmesinde “gücün” önemi vurgulanır. Devlet çıkarlarını öncül gören realistler, dünya politikasının değişmez mantığı içinde devletler arası ilişkilere bu çıkarların yön verdiği iddiasını ileri sürer (Nye ve Welch, 2015, s.83). Dünyanın bizim görmek istediğimizin dışında bir gerçekliğe sahip olduğunu savlayan realizmde bağımsızlığa vurgu yapılır. Devletlerin en önemli aktörler olarak görüldüğü bu paradigmda diğer uluslararası aktörler, devletlerin aralarındaki kurdukları ağların dışında hareket edemeyecekleri savlanır. Devletler diğer aktörleri istedik yönde hareket etmeye zorlar. İnsan doğasının karmaşıklığına vurguyu öne çıkaran bu paradigmda insanın doğası gereği bencil olduğunu, bunun dünyanın yaşanılır bir yer olması yönünde engel oluşturduğu ileri sürülür. Diplomasinin devletlerin çıkarlarını gözetmek için ihtiyaç duyulan bir mekanizma olarak görüldüğü realizmde son kertede gücün ve caydırıcılığın simgesi olarak askeri gücün önemine vurgu yapılır. Küresel sistem, devletlerin kendi öz güçlerine (askeri güç) ve kaynaklarına bağlı dahil olmak zorunda oldukları ve bu doğrultuda amaçlarını gerçekleştirme şansı buldukları/bulamadıkları bir alandır (Baylis vd., 2008).

Güç, insan doğası ve anarşi bağlamında şekillenen realizm öne çıkan unsurlar temelinde çeşitli biçimler alır (Dunne ve Schmidt, 2008; Tuğtan, 2016,):

- Klasik realizm: Uluslararası sistem bir güç mücadelesinin etkisiyle şekillenen bir alandır. Bu güç arzusunun kaynağı insan doğasıdır. Adalet, yasalar ve toplumlar sınırlandırılmış bir alan içinde var olurlar. Devlet adamının görevi ve sahip olduğu yeterlilikler, uluslararası arenada güçle şekillenen ulusal çıkarları korumak ve temsil etmektir. Siyasete yön veren yasaları şekillendiren insan doğasıdır. Bu doğanın derinliğindeki temel unsur bencilliktir.
- Yapısal realizm: Uluslararası sistem vurgusu yapılan yapısal realizmde sistemi oluşturan devletlerin davranışlarından ve özelliklerinden bağımsız olarak anarşinin yapısal varlığına işaret edilir. Uluslararası sistemi şekillendiren üç önemli unsur vardır. Bunlar: anarşik yapı, eşit egemen rasyonel aktörler ve farklı düzeylerde sürdürülen hayatta kalma mücadelesidir. Güvensizliği, rekabeti,

haseti, şüpheyi var eden ve besleyen insan doğasının kötücüllüğü değil, uluslararası sistemi şekillendiren anarşik güçtür. Bu anarşik yapı devletlerin kendi güvenliklerini teminde yol gösterici olur.

- Neoklasik realizm: Klasik realizmin devletler (üniteler) seviyesindeki değişkenlere bakışı açısını ile yapısal realizmin uluslararası sistem düzeyindeki değişkenleri öne çıkaran bakış açısını bir araya getiren neoklasik realizmde hem sistem seviyesindeki unsurları hem de devletlerin bireysel niyet ve planlarını bütüncül bir bakış ile ele alır. Sistemsel bakışın, ünite düzeyinde devletlerin etkilerinin yadsınmadan sahip oldukları gücün ve liderlerin rolü göz önünde bulundurularak eksiksiz kılınacağı ifade edilir.

Realistler için küreselleşme, ulus devletlerin egemenliği altında şekillenmiş dünya sistemine bir alternatif olarak düşünülmemelidir. Küreselleşme, toplumlar ve ekonomiler arasında çeşitli bağların oluşmasına katkıda bulunabilir. Fakat bu bağların kurulması devletlerin bağımsızlıklarını yitirecekleri ya da önemlerini kaybedecekleri anlamına gelmez. Küreselleşme, devletler arası güç savaşının ve denge arayışının modası geçmiş bir durum olmasına yol açmaz. Son kertede realistler için küreselleşme sosyal, kültürel, ekonomik yaşam üzerinde etkili olsa da devletlerin dünya sistemi içindeki rollerinin azalmasına yol açmaz (Baylis vd., 2008).

2.1.1.2 Liberalizm

İnsan doğasının mükemmel olduğunu savlayan liberalizm, devletlerin rolünü yadsımamakla birlikte, uluslararası işbirliğinin önemini vurgulayarak uluslar arasında faaliyet gösteren kurumların, örgütlerin kilit rollerini öne çıkarır. Realistlerin savaşın kaçınılmaz olduğu yönündeki savlarını reddederek teknolojik, ekonomik, çevresel faktörlerin askeri gücün önemini sınırladığını ileri sürerler. Devletlerin yasalar nezdinde bağımsız olduğunu fakat dünya sistemi içinde tek aktör olmadıklarını, diğer aktörlerle işbirliği kurmanın kaçınılmaz olduğunu ifade ederler ve bu işbirliğinin karşılıklı bağımlılık durumunu küresel ölçekte kilit unsura dönüştürdüğünü belirtirler. Politik sistem sadece güç dengesi temelinde şekillenmediğini, aynı zamanda yasalar, normlar, rejimler, kurallar gibi birçok unsurun etkileşimiyle biçimlendiğini ifade ederler (Baylis

vd., 2008). Liberalizmin birbirini tamamlayan üç kolu vardır. Bunlar; siyasi, ekonomik ve sosyal liberalizmdir (Nye ve Welch, 2015):

- Ekonomik liberalizm: Ticaretin asli unsur olduğu ekonomik liberalizmde devletler çıkarlarını savaş yoluyla değil, kurdukları ticari ilişkilerle korurlar. Askeri güç yerine, ekonomik ilişkileri ikame ettirerek etki alanlarını genişleten devleteler, böylece savaşın olası tahribatını da ortadan kaldırmış olurlar.
- Sosyal liberalizm: Uluslararası temasların bireyler düzeyinde farklı biçimlerde ortaya çıkmasıyla meydana gelen sosyal kaynaşma zemininde kendini açıklayan sosyal liberalizmde öğrenciler, iş insanları, turistler vd. aracılığıyla var olan etkileşimler başkalarına yönelik nefreti ve yabancılaşmayı azaltır. Böylece olası çatışmalar engellenmiş olur.
- Siyasi liberalizm: Neoliberalizm olarak da isimlendirilen siyasi liberalizmde kurumların önemine vurgu yapılır. Uluslararası kurumların etkinliğinin öne çıktığı siyasi liberalizmde bu kurumlar: (1) Süreklilik duygusu yaratarak çatışma ihtimaline dönük kaygıları azaltırlar. (2) Bir karşılıklılık iklimi oluşturarak olası işbirliği imkânlarını geliştirir. (3) Bilgi akışı sağlayarak aktörlerin birbirilerinden haberdar olmalarına katkı sağlar ve şeffaf olmanın zeminini sağlamlaştırır. (4) Ortaya koydukları çözüm stratejileriyle barış ikliminin daimi olmasını temin ederler.

Küreselleşme liberaller için dünya sistemindeki tarihsel dönüşümün kaçınılmaz bir sonucudur. Realistlerin devleti kilit aktör olarak tanımlamalarının küreselleşme ile birlikte bir öneminin kalmadığını ileri süren liberaller, devletlerin kilit rollerinin aşındığını belirtirler. Küreselleşmenin kilit noktası olan iletişim ve teknoloji devriminin toplumlar arasında karmaşık birçok ağın kurulmasına neden olduğunu bunun da dünya sistemine damga vuran devletler arası ilişkilerin ötesinde yeni ve karmaşık ilişkilerin ortaya çıkmasına neden olduğunu ileri sürerler (Baylis vd., 2008).

2.1.1.3. Konstrüktivizm

Soğuk savaşın bitimini öngöremeyen liberal ve realist paradigmaların yetersizliği üzerinden ortaya çıkan konstrüktivizm uluslararası ilişkilerde sosyal ve kültürel yapıların aktörler üzerindeki dönüştürücü etkilerini merkeze alan bir paradigmadır (Rumelili,

2016). Bu sosyal ve kültürel yapılar, aralarında kurulan bağlar yoluyla etkileşime geçerek kurumsallaşırlar ve bu kurumsallaşmalar aracılığıyla pratiklerini ortaya koyarlar. Bu sosyal ve kültürel yapılar insanların kimliklerinin şekillenmesinde etkilidirler. Bu yapılar yaşamı anlamlı ve düzenli kılan kurallar, normlar, beklentiler ve etkileşimler yoluyla dönüşürler (Nye ve Welch, 2015). Konstrüktivizmde insanın öznesi olduğu yapıların dünyanın dönüşümünde etkili olduğunu, ne yapılırsa yapılsın insanın nötr etkiye sahip olduğu, sistemin her şeyi belirlediği şeklindeki argümanı reddedilir (Baylis vd., 2008). Fikirlerin, eylemlerin, normların yapıları ürettiğini, bu yapıların da fikirler, eylemler, normları zamanla dönüştürdüğünü ileri süren konstrüktivistler birey ve yapılar arasında bu dönüştürücü etkileşimin kaynağının insan bilinci olduğunu savlarlar. İnsan bilincinin kaynağı olduğu bilgi ise aktörlerin davranışlarını etkileyerek sosyal yapının nasıl şekilleneceğini belirler. İnsan hakları, bağımsızlık gibi olgular da insan bilincinin kaynağı olduğu bilginin etkisiyle şekillenen yapıların ortaya çıkardığı olgulardır. Yalnızca gücün aktörleri eylemde bulunmaya yönlendirdiği iddiası kimliklerin, ihtiyaçların, ilgilerin aktörler üzerindeki etkisinin görmezden gelmek anlamına geleceğini, bunun da olayları açıklamada yetersiz kalacağını ileri süren konstrüktivistler, kimliklerin en önemli belirleyicilerinden birinin de kültür olduğunu ifade ederler (Barnett, 2008).

Küreselleşmenin, devletlerin davranışları üzerinde bir dış güç olarak etkili olduğunu belirten konstrüktivistler, bununla birlikte internet gibi teknolojik iletişim olanaklarıyla oluşturulacak farklı kanallarla küreselleşmenin gidişatı üzerinde etki yaratacak yapılar meydana getirilebileceğini ifade ederler (Baylis vd., 2008).

2.1.1.4. Marksizm

İnsanlığın varoluşundan bu yana toplumsal yapının şekillenmesinde maddi üretimin temel unsur olduğunu belirten Marksist paradigma, üretimin gerçekleşmesini sağlayacak araçlara sahip olma ya da olmama durumunun sınıfları oluşturan temel etmen olduğunu ve sınıf eksenli çatışmaların zeminin oluşturduğunu ileri sürerler.

Dünya sistemini anlamlandırmada temel kapitalizmi referans olarak alan Marksistler, bu sistemin şekillenmesinde devletlerin kilit aktörler olmadığını, asıl aktörlerin ekonomik sınıflar olduğunu ve diğer tüm aktörlerin tüm eylemlerinin

kaynağında sınıf motivasyonları olduğunu ileri sürerler. Devletler, uluslararası ve çok uluslu yapılar, baskın sınıf olan sermaye sahiplerinin dünya genelindeki küresel arzularının çizdiği çerçeve içinde hareket ederler. Askeri gücün oynadığı rolü araçsallaştıran bu paradigma, asıl gücün ekonomik güç olduğunu ve bu güce dayalı yapıların dünyayı küresel ölçekte devletleri; (1) merkezi ülkeler (gelişmiş ülkeler), (2) çevre ülkeler (gelişmemiş ülkeler) ve (2) yarı çevre ülkeler (gelişmekte olan ülkeler) olmak üzere üç bölüme ayırdığını ve bu bölünmenin de küresel sistemin iskeletini oluşturduğunu ileri sürerler. Devletlerin bağımsızlığından kaynaklı sahip oldukları güçten çok sahip oldukları ekonomik gelişmişlik düzeyi üzerinden dünya sistemine etkilerini açıklama eğilimindedirler (Baylis vd., 2008).

İndirgemeci bir perspektifle dünya sistemini ele alan Marksizm, ekonomik argümanlara çok fazla öne çıkarır. Devleti sadece belli sınıfların bir tasarısı olarak ele alan Marksistlerin indirgemeci yaklaşımlarının diğer bir göstergesi de tarihsel seyir açısından kapitalist sistemin muhakkak çözüleceği şeklindeki projeksiyonlarıdır (Nye ve Welch, 2015)

Küreselleşme Marksist paradigma için yeni bir dönem değil, kapitalist sistemin evirildiği son görünümüdür. Küreselleşme, merkezi, yarı merkezi ve çevre ülkeler arasındaki ekonomik temelli ilişkilerin sürekli merkezi ülkeler lehine çalışmasını sağlayan bir süreç olarak görülür (Baylis vd., 2008).

Sıralanan paradigmlar küreselleşmenin paradoksal etkilerinin bir tezahürü olarak karşımıza çıkmaktadır. Şöyle ki her birinin küreselleşmeyi ele alışındaki farklar küreselleşmenin etkilerinin skalasının geniş olduğunu ve bu skalanın içinde olumlu ya da olumsuz birçok sonucu hangi aktörü ne derece etkilediğine göre değiştiğini ve bu nedenle de olumlu ve olumsuz olanında göreceleştirdiğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle hem ülke insanı için hem de bağlantılılık temelinde tüm insanlık için mevcut olanın sunduğu olanaklar dahilinde belirsizlik olarak karşımızda dikilen geleceğe hazırlıklı olmanın nasıl sağlanacağına üzerinde özellikle durulmalıdır. Bu noktada belirsizliklerin üstesinden gelmek ya da belirsizliklerin yarattığı dinamizmi pozitif yönde katkıya evirmenin yolunun, soyutlamalarla ya da aşırı genellemelerle kısıt olan zamanı heba etmektense somut bir zeminde, analitik incelemelerle gerçekleştirilebilir öneriler sunacak çalışmaların yapılmasından geçtiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bu noktada

küreselleşmenin, eğitim sistemlerine etkisinin yükseköğretime yansımalarının boyutlarının betimlemek önem arz etmektedir.

2..2. Küreselleşme, Eğitim ve Yükseköğretim

Küreselleşme, eğitim üzerinde dünya ölçeğinde geniş bir etkiye sahiptir. Özellikle geleceği teminat altına alarak bir refah toplumu yaratmayı hedefleyen gelişmekte olan ülkelerde gözlenen küresel etkinin bir yandan olumlu yönlerinden faydalanmak hedeflenirken diğer yandan olası olumsuzluklarına karşı hazırlıklı olmak için yapılabileceklere odaklanılmaktadır (Majhanovich, 2011). Wintersteiner (2013'den akt. Lehner, ve Wurzenberger, 2013) PISA gibi organizasyonların eğitim alanında küreselleşmenin etkisiyle ortaya çıkan yeni paradigmanın yansıması olduğunu belirtir ve eğitimin, "Ülkemiz nasıl diğer ülkelere göre daha iyi olur?" sorusuna yanıt olabilecek bir metaya indirgenen bir temelde ele alındığını ifade eder. Bu anlamda eğitim, küreselleşmenin yarattığı belirsizlikle baş etmede bir çare olarak görülür. Bu noktada küreselleşmeye eklenme bilginin rolünü daha da merkezileştirmiştir. Buna paralel olarak bilginin ilk elden üreticisi ve aktarıcısı olan üniversitelerde çok yönlü bir değişim kaçınılmaz hale gelmiştir (Coulby, 2005). Küreselleşme ekonomi ve eğitim arasındaki bağın irdelenmesinin önemine vurgu yapan Apple (akt. Zajda, 2015) eğitimde meydana gelen değişimlerin ve yapılan reformların anlaşılır olmasının eğitim politikalarının şekillendirdiği eğitim süreçlerinin her geçen gün daha fazla uluslararası ağa -ki bu noktada küresel ekonominin belirleyici bir rolü vardır- eklenmesinin boyutlarının görülmesiyle mümkün olacağını ifade etmektedir. Bu eklenmenin boyutlarının da anlaşılır olması olası etkilerin olumluluk ve olumsuzluk bağlamında irdelenmesi gerekmektedir. Küreselleşmenin olumlu ve olumsuz etkilerinin göz önünde bulundurulması, küresel düzeyde eğitime dönük bilinç düzeyinin gelişmesi üzerindeki güçlü etkisinin gerçekliğini yadsımaya yol açmamalıdır. Bu bağlamda dünyanın her yerindeki bireyin sadece kendi ülke sınırları içindeki değil, diğer yerlerdeki eğitim sistemlerine aşinalığı da artmış, kendini gerçekleştirme yolunda atacağı adımların neler olması gerektiği üzerinde daha fazla durmaya başlamıştır. Her birey, küreselleşmenin etkisiyle şekillenen uluslararası arenada kendilerini donanımlı kılacak yeni yeterlilikler edinme ihtiyacını daha fazla hissetmeye başlamıştır. Başka bir deyişle bir küresel

yeterlilik skalası daha fazla görünür olmaya başlamıştır. Teknolojik gelişmelerin baş döndürücü hızı her ürüne olduğu gibi bilgiye erişimin önündeki engellerin de tümünü ortadan kaldırmış görünmektedir. Eğitim yaşadığımız dönemde her yerde ve ulaşılabilir bir hizmete dönüşmüş durumdadır. E-öğrenme gibi metotlarla eğitime erişim problemi yaşayan çalışanlar, çocuklu ebeveynler, engelli bireyler eğitime istedikleri yer ve zamanda erişim sağlayabilmektedirler (Mocano, vd, 2013).

Bilgi toplumu bağlamında eğitim, insanların etkili bir şekilde bilgi toplumuna katılmasında olası sorunların üstesinde gelmesinde kilit rol oynar ve ülkelerin refah düzeylerinin gelişmesini sağlar. Değişen bir dünyanın değişen toplumlarda kaçınılmaz olarak eğitim de değişmek durumundadır. Küreselleşme bağlamında bilgi toplumu, sınırsız ağlar ve bu ağlar arasındaki sınırsız ve karmaşık bağlantılar, öğrenci hareketlilikleri gibi faktörlerle değişen nüfus yapıları, hayat boyu öğrenmeye duyulan ihtiyacın her geçen gün artması gibi birçok unsur eğitim ve çevresini değişime zorlamaktadır. Sayılan bu unsurlar özellikle yükseköğretim için yeni fırsatlar ve yeni tehditler yaratmaktadır. (Csekö, 2004). Bu fırsatların ve tehditlerin kaynağı dünyanın değişim sürecinin bir parçasıdır. Tehditlerin ve fırsatların bir arada ve aynı zamanda var olmasının olası olduğu dünyamızda eğitim karşılaşılan paradoksların üstesinde gelmede merkezi rol oynar. Bu paradoksal durumun kaynakları ise şöyle sıralanabilir (Hernes, 2006):

- Refah ve yoksulluk; bir yandan hızlı bir ekonomik gelişme görülürken diğer yandan eşitsizlikler can yakıcı biçimde kendini hissettirmektedir.
- Sağlık ve yeni tehditler; bir yandan daha kaliteli sağlık hizmetlerine erişim mümkünken diğer yandan sağlığı tehdit eden yeni problemler ortaya çıkmaktadır.
- Teknolojik kazanımlar ve teknolojiye erişimde toplumlar arasındaki uçurum; birçok alanda baş döndüren teknolojik gelişmeler yaşanırken diğer yandan ülkeler ve toplumlar arasındaki teknolojiden yararlanma düzeyinde büyük farklılıklar gözlenmektedir.
- Doğaya hükmetme ve çevresel problemler; bir yandan doğaya dönük bilgi düzeyi ve buna paralel doğa üzerindeki kontrol artarken diğer yandan beklenmedik çevresel sorunlar ortaya çıkabilmektedir.

- Bir yandan kadının görünürlüğü yönünde olumlu gelişmeler yaşanırken diğer yandan yeni eşitsizlikler kendini göstermektedir.
- Bir yandan demokratik kazanımların artışına şahit olunan bir çok ülke mevcutken diğer yandan ihlallerin hızla arttığı coğrafyaların bulunduğu da bir gerçektir.

Bu paradoksların hem kaynağının hem de yönünün üzerinde belirleyici olan yapılar ise uluslararası arenada ulus üstü rol oynadığının söylemenin yanlış olmayacağı uluslararası yapılardır. Uluslararası diye tanımlanan ve gitgide sahip oldukları potansiyeli geliştirerek uluslar üstü bir duruma evirilen büyük çaptaki OECD, EU, UNESO, Dünya Bankası gibi kurumsallaşmalar, söylem ve eylem düzeyinde ulusların eğitim süreçlerini etkilemektedir (Spring, 2008). Örneğin OECD sanayileşmiş ve ekonomik olarak gelişmiş milletlerin oluşturduğu bir ekonomi topluluğudur. Küresel ölçekte, serbest piyasa ekonomisinin kuralları içinde ekonomik gelişmenin sürdürülmesini ve bu amaçla politika üretilmesini amaçlayan bu örgütün kuruluş gerekçesinden da anlaşılacağı üzere ekonomiyi önceleyen ve temel sorunsalı olarak alan bu örgütün eğitimsel bir örgüt olmadığını hatırlatan Sjøberg (2016), eğitimin yalnızca ekonomik gelişmede oynadığı rol temelinde ilgi gösterilen bir alan olduğunu belirtir.

OECD'nin amacı, üç yılda bir periyodik olarak düzenlediği PISA sınavlarında yer verilen sınav türlerinde de anlaşılmaktadır. Matematik okuryazarlığı, Fen Bilimleri okuryazarlığı ve Okuma Becerileri alanlarında yapılan ölçme sınavları teknolojik gelişmelerin ve bilimin itici gücüyle şekillenen dünya ekonomisinde rekabet edebilirliğin kilit unsurlar olarak görülmektedir. Bu alanların seçilmesiyle ülkelere örtük bir biçimde ne doğrultuda gençlerini eğitmesi gerektiği hatırlatılır. PISA sınavlarında, beşeri bilimler, okulların kalitesi, etik, yabancı diller, tarih, doğa, coğrafya, beden eğitimi gibi alanlara yer vermemesi bu örtük mesajı dair varsayımı güçlendirmektedir. Ayrıca göz önünde bulundurulması gereken diğer bir durum da ülkelerin eğitim amaçlarını (bağımsızlık duygusu, eşitlik, empati yeteneği, vatandaşlık eğitimi, çevre duyarlılığı vb.) gerçekleştirme düzeylerini ölçmeye dair bir kaygı belirtisi göstermemesi de serbest piyasa ekonomisinin gereklilikleriyle uyuşan hedeflere kitlendiğini ortaya koymaktadır (Sjøberg 2016). Bu noktada PISA gibi sınavların yarattığı baskı ile ulusal müfredatlar arasında bir aynışma yönelimini tetiklemenin amaçlandığı söylenebilir. Başka bir deyişle

küreselleşmenin türdeşleştirici etkisi uluslararası örgütlerin ulus üstü rollerinden aldıkları güçle oluşturdukları mekanizmalar aracılığıyla ortaya çıkmaktadır.

OECD, Dünya Bankası gibi uluslararası yapılar, üniversitenin ekonomik, sosyal ve kültürel faaliyet alanları üzerinde küresel koşullandırmayla baskı altına aldığını ve hatta küreselleşmenin bir aracı durumuna dönüştürdüğünü ifade eden Dirlik (2012), üniversitenin, kurumsal ve ideolojik olarak yoğun bir ulus-ötecilik etkisi altında olduğunu belirtir. Uluslararası öğrenci hareketliliklerindeki hızlı artış; Bologna süreci gibi bölgesel yapılanmalar; küresel yarışa entegre olmak için uluslararası, ulusal ve kurumsal stratejiler geliştirme ulus öteci etkiyle şekillenen küreselleşmenin yükseköğretim üzerindeki şekillendirici gücünün dışa vurumudur (Zupanc ve Zupanc, 2009). Bu ulus-öteci etkinin oluşturduğu mistifikasyon üniversitenin kurumsal yapılanmasında batı merkezli anlayışın egemen kılınmasının yolunu açmaktadır. “Global ekonominin ihtiyaçlarını karşılama” gibi gerekçelerden gücünü alan “dünya sistemi” gibi ayrı ulusların kültürlerinin tek bir global kültür potası içinde eriyeceğini savlayan yeni bir küreselleşme dilinin etki alanı her geçen gün genişlemektedir (Spring, 2008). Bu dilin yarattığı etki alanı yükseköğretimi dönüşümü zorlayarak “geleneksel üniversiteden” kopuşu tetiklemiş ve “girişimci üniversiteye” benzeri ve türevlerine evrilmesine zemin hazırlamıştır. Geleneksel üniversiteden kopuşa evirilmenin dinamikleri ise “birey”, “öğretim süreçleri” ve “yönetim organizasyonu” alanlarında görünürdür. Yükseköğretim kurumlarının bu dinamikler çerçevesinde nasıl dönüştüğünü ise meritokrasi, bilgi ve üniversitenin kurumsal dönüşümü bağlamında incelemek küresel düzende yükseköğretimin yeniden konumlanmasında aydınlatıcı olacaktır.

2.2.1. Küreselleşmenin Yükseköğretime Etkisinin İncelenmesi

Yükseköğretimdeki dönüşüm; (1) yükseköğretimin toplumsal ilişkiler bağlamında yeniden konumlanması ve yeniden organize olması, (2) bilginin dönüşümü ve (3) bireyin dönüşümü temelinde yaşanmaktadır (Altbach, 2004; Reisberg ve Rumbley, 2010; Stiglitz, 1997; Young, 1961; Shah, Bennett, Southgate, 2016; Guzmán-Valenzuela, 2017; Chirikov 2013; Gourley ve Lane, 2009) ve bu alanlar da;

- Bireylerin yeteneklerini öne çıkaran Meritokratik dönüşüm temelinde “bireye,

- Kamusal alana ait olma özelliğinin yanı sıra küreselleşmenin yarattığı etkinin sonucunda rekabetin bir kilit bir unsuruna dönüşen bilgi düzeyinde eğitim öğretim süreçlerine,
- Üniversitenin toplumsal bağlamda yeni ve yeniden sorumluluklar alarak girişimci, araştırmacı, gelişimsel, uzman gibi ön adları almasına yol açan yeniden organizasyonuna göndermeler içermektedir.
- Bu bağlamda üniversitenin;
- Akademisyen, öğrenci, yönetici, dış paydaş gibi birey bazında yaşadığı dönüşümü ortaya koymak için “meritokrasiyi”,
- Müfredat, eğitim programları, proje içerikleri gibi öğretim süreçlerinde yaşanan dönüşümü ortaya koymada “bilgiyi” ve
- Araştırma, kendini konumlandırma, işbirlikleri vb. düzeyinde organizasyonunu ortaya koymada geleneksel olandan küresel olana evrilme sürecini betimlemek için “üniversiteyi” üç boyutlu bir bakış açısıyla ele almak gerekmektedir.

2.2.1.1. Meritokrasi

Young (1961), tarafından ortaya konulan meritokrasi kavramı, toplumsal düzenin bireylerin yeteneklerini esas alan bir bağlamda şekillenmesi gerektiğini vurgular. Young (1961), toplumsal düzenin, uluslararası boyutu da olan rekabetçi bir temelde yeniden şekillendiği iddiasını dillendirerek nepotizm eksenli soy üzerinden seçilimi esas alan tarım toplumunun geride kaldığını ve toplumların ihtiyaç duyduğu düzeni sağlamanın yolunun yetenek eksenli seçimden geçtiğini ifade eder. Şöyle ki soy üzerinden toplumsal statü kazanmanın bencilce bir temeli olduğunu çünkü arzu edilen statünün sadece ailenin ferdi için istendiğini ve bunun da yanlış insanların yanlış zamanlarda yanlış yerlerde bulunmasından dolayı toplum olarak yüksek bedeller ödenebilmekte ve toplum arzu edilen düzeye bir türlü gelememektedir. Eğer toplum felaketlerle yüz yüze gelmek istemiyorsa ve karşılaştığı engelleri minimal düzeyde bedelle atlatmak istiyorsa hak edenin, doğru zamanda, doğru yerde olmasını temin edecek bir meritokratik düzeni inşa etmelidir. Bu meritokratik düzen herkes için arzu edileni temin edeceği için soy temelli seçilimin neden olduğu bencilce arzuların da önüne geçecektir. Çünkü refah isteyen

herkes kendi evladı için istediğini, diğerleri için de isteyebilecektir. Young (1961) ayrıca “Meritokrasinin Yükselişi” adlı yapıtında yeni çağda toplumsal ayrışmanın yetenek eksenli olacağını; cinsiyetçi, ekonomik, etnik temelli ayrışmaların toplumsal ihtiyaçları karşılamada yetersiz kalacağı için etkisini yitireceği öngörüsünde bulunur.

Young (1961), meritokratik düzenin temellerinin eğitim aracılığıyla atılacağını savlarken özellikle alt gelir grubu ailelerden gelen öğrencilerin eğitim sistemine dahil edilmelerinin ve eğitim sistemi içinde tutulmalarının meritokratik düzen için elzem olduğunu belirtir. Öğrenciler çeşitli ölçüm tekniklerinin kullanılmasıyla yetenekleri doğrultusunda ayrılarak toplumsal düzenin ihtiyacı doğrultusunda eğitilirler. Bu noktada kapsayıcı eğitim reformlarının yapılmasının, özellikle de merit dışında farklılıkların etkisinin ortadan kaldırılmasının önemine sıkça vurgu yapan Young (1961), her bireyin başarılı olmak için fırsatı hak ettiğini ve duygusal bir eşitlikçi söylemin yerine uluslararası gerçeklikle örtüşen adil olan bir fırsat eşitliğini esas kılınması gerektiğini belirtir.

Young (1961) tarafından “yetenek + çaba = merit” formülüyle ifade edilen meritokrasiyi, soyut ve distopik bir ideal olarak tanımlayan Allen (2011, s.2), toplumların meritokratik olmalarının onların ileri toplumlar olduğu anlamına geleceğine dair bir ölçüt olarak ifade eder. Young (1961) çizdiği çerçevede, meritokratik toplumda önyargılar minimize edilmiştir ve sayısız fırsat üretirler. Meritokratik olmayan toplumlar, "yetenek + çaba = merit" formülünün gereğini yerine getirmeyen yolsuzluğun yaygın olduğu kurumların var olduğu toplumlardır. Meritokratik toplumlar, şeffaf ve adildirler. Meritokratik olmayan toplumlar ise belirsizliklerle karşı karşıyadırlar. Adalet, sosyal uyum, ilerleme, şeffaflık kavramları meritokrasinin kendini dayadığı değişmez ve her zaman var olacak kavramlardır (Allen, 2011)

İdealize edilmiş distopik ve evrensel olan Young’un ortaya koyduğu meritokratik düşünüş, küreselleşmenin yarattığı yeni koşullarda dönüşüme uğrayarak yeni bir yola girmiştir. İlk ortaya konulduğu yıllar olan 50’li 60’lı yılların ruhunu yansıtan öncül meritokratik anlayış; (1) yönetsel bakışı öne çıkarır ve bireylerin yetenekleri doğrultusunda titizlikle konumlandırılması gerektiğini savunur, (2) yönetsel amaçları gerçekleştirmede neredeyse “yeterliliği” tek başına önemli sayar, (3) rekabeti sakınılması gereken bir durum olarak görür ve (4) yeteneğin eşitsizliğin yegane kaynağı olduğunu ileri sürer. Buna karşın günümüzün küresel dünyasında etkisini yitirmemekle birlikte

meritokratik düşünüş dönüşümünü uğrayarak şu ilkeler çerçevesinde varlığını sürdürmektedir (Allen, 2011):

- *Yönetimsel müdahalelerin, etkisini sınırlayan meritokrasi:* Yönetişimin küresel çağın etkisiyle yeni bir yöne evrilmesi, eski tarz yönetim biçimlerinde kendini daha belirgin hissettiren müdahaleci mantığın sınırlanmasına neden olmuştur. Yeni çağ yönetiminde doğrudan müdahalelerin etkisini azaltan bir zemin oluşturmuştur. Bireyler direktiflere ihtiyaç duymadan kendileri ve yaşadıkları toplum için daha fazla sorumluluk almaya istekli hale gelmişlerdir. Bireylerin toplumsal konumlarının sorumluluğu daha çok kendilerini ilgilendirmekte ve bu da klasik meritokrasinin olumsuz olarak değerlendirdiği "hırs" faktörünü normalleştirmektedir.
- *Bireysel yetenekler şekillendirilebilir:* Zekânın doğuştan getirilen bir özellik olduğunu ortaya koyan birçok çalışma olmakla birlikte (Jensen, 1969; Herrnstein, 1973; Eysenck, 1973; Herrnstein ve Murray, 1994), çevresel etkiyle geliştirilebilir olduğu da bir gerçektir. Örgütsel yapının ve çevrenin karmaşık yapısı, klasik meritokratik anlayışın zekâyı tek ve değişmez gören bakış açısının sorgulanmasına yol açar. Amaçların ve durumun gerektirdiği koşullar, bireylere kendileriyle ilgili sorumluluk yüklediğinden, başka bir deyişle birey kendisiyle bir hesap verebilirlik ilişkisi kurduğundan sürekli kendini geliştirme zorundadır. Bu da klasik meritokratik anlayışın tek geçer akçe saydığı zekâdan fazlasını gerektirir.
- *Rekabet teşvik edilmelidir:* Klasik meritokratik anlayışta rekabet sakınılması gereken bir durum olarak ifade edilir. Rekabetin kötü olduğuna dair algı, 1950'li yılların ruhunu yansıtır ve dönemin okulları arasında rekabet yaşanması sorgulanacak bir durum olarak görülür. II. Dünya Savaşı'nı takip eden yıllarda çocuklar yeteneklerine göre okullara dağıtıldığından, okul farklılıkları bu minvalde yaşanır. 1950'li yıllarda okullaşmanın herkes için sağlanacağı düşüncesinden hareketle rekabet gereksiz bir kötücül durum olarak görülür. Günümüzle karşılaştırıldığında, nerdeyse küreselleşmenin tek başına anahtar kelimesi olan rekabet çok farklı düzeylerde ve oldukça yoğun yaşanan olağan bir durum haline gelmiştir. İlköğretimden tutun da yükseköğretime kadar her

kurumsal düzeyde yaşanan rekabetin ampirik olarak ortaya konulduğu uluslararası sıralamalar, rekabetin olağan seyrini gözler önüne sermektedir.

- *Yeteneklerin sorunsuz ve mükemmel dağılımı, şart ve gerekli değildir: Çevresel ve durumsal faktörler, yeteneklerin o anki önemi üzerinde etkili olduğu karmaşık bir süreç yaşanmaktadır. Küreselleşmenin neden olduğu bu karmaşa bireylerin meritokratik yeniden pozisyon almalarında onlara sorumluluk yüklemektedir. Bu durum bireylerle sınırlı kalmayan yapılar arası rekabeti özendirilmektedir. Yeteneklerin mükemmel dağılımı artık bu karmaşa ve belirsizlik çağında mümkün görünmediği gibi arzu edilen bir durum da değildir. Okullar düzeyinde öğrencilerin yetenekleri doğrultusunda kusursuz dağıtıldığı distopik durum anlamını yitirmiştir.*

Meritokrasinin yetenek, çaba, ahlaki karakter gibi ilkelerinin birbiriyle aralarında çelişkiler olduğunu belirten Paul Tan, (2008), bu çelişkilerin temelinde ırk, cinsiyet, yaş, sınıf gibi demografik değişkenlerin göz ardı edilmesi olduğunu ifade eder. Bu değişkenlerin etkilerini göz ardı etmek gerçek etkilerini inkârı da beraberinde getirmektedir. Gerçekte eşit olmayan ve farklı koşullardan gelen insanları aşırı derecede aynı görme yanılgısı içinde olan ve "yeteneği" bu koşullardan azade değerlendirmeye meyil eden meritokrasi, doğası gereği eşitsiz bir toplumun farklı kesimlerine eşit olmayan şekilde dağıtılan gerçek avantaj ve dezavantajları görmezden gelen ve hatta gizleyen bir bakışı açısı sunuyor gibi gözükmektedir. Bu noktada, liyakat esaslı seçildiği iddiasıyla bir statü elde etmiş birey, aslında öncesinde daha fazla dezavantajla baş etmek zorunda kalmış bireylerin önüne sahip olduğu öncül avantajlardan dolayı geçmiş olabilir.

Toplumsal farklılıkların ve gelinen koşulların göz ardı edilmesi - farklılıklara karşı körlük hali- fırsatta eşitliği teminde sorunlara yol açacaktır. Meritokratik ilkelerin olası çelişkilerinin önünün alınması, meritokratik bakışın "başlangıç noktası hassasiyeti" olarak açıklanabilecek önce yaşanmışlıkları ve farklılıkları göz ardı eden bakış açısını terk etmelidir. Başlangıç noktasında bireylerin adil bir yarış içinde olması için devlet marifetiyle sosyal alanda çeşitli tedbirler alınabilir. Bu anlamda, eğitim sağlık, sosyal kampanyalar gibi kaynakların yeniden dağılımı sağlanarak dezavantajlı durumlar minimize edilebilir. Bir diğer problemlilik nokta ise "herkese işi hakkı" noktasındaki kaygının yerini "iş için en iyiyi bulma" kaygısının belirgin şekilde almış olmasıdır. Bu durum, "fırsat eşitliğini" merkeze alan "adalete odaklanma" yerine doğru işe doğru kişiyi

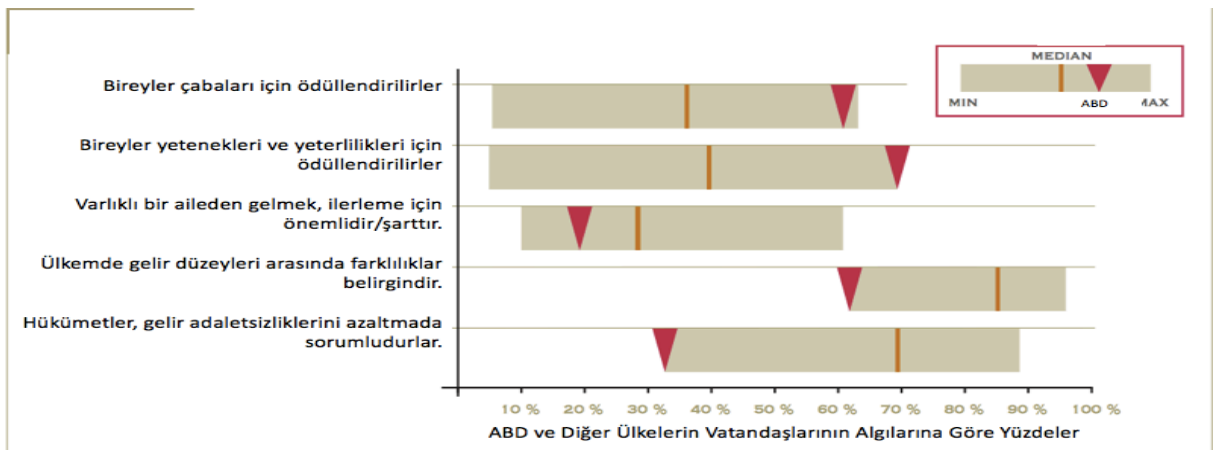
bulmayı merkeze alan "sonuca odaklanmanın" alması durumunu ortaya çıkarmaktadır. Bu noktada yeteneklerin sınıflanmasını fazlasıyla öne çıkaran, rekabeti sürekli besleyen ve bireylerin üzerinde yoğun bir baskı oluşmasına neden olan bir rekabetçi iklim kendini gösterir. Bireyler, potansiyellerini, prestij, para, statü gibi kazanımlar doğrultusunda kullandıkları keskin bir rekabet ortamının içine girerler (Paul Tan, 2008). Bu rekabet ortamının küreselleşme bağlamında vücut bulduğu ideolojik zeminlerden bir "Amerikan Rüyası"dır.

"Eğer yeterince çaba harcarsanız ve yeterince yetenekliyseniz engellerin üstesinden gelebilir ve başarı elde edebilirsiniz. Nereden başlayacağınızın hiç önemi yoktur. Varacağınız noktanın sınırını kendiniz belirlersiniz." argümanına dayanan Amerikan Rüyası, meritokrasinin ilk ortaya çıktığı 1950'li yıllardaki fütüristik içeriğe gerçeklik kazandırır. Meritokrasinin "eşitsizliğin adaleti" prensibini ideolojik bir temelde "bireyciliği" yaygınlaştırmada ve meşrulaştırmada kullanan Amerikan Rüyası nosyonu, toplumsal düzeyde var olan eşitsizliklerin kitlelerce onanmasının zeminini oluşturur. Amerikan Rüyası, toplumsal düzeyde meritokratik vaadin, yerine getirilmesidir. Amerikan Rüyası, bir ideoloji olarak toplumdaki eşitsizliğin türü ve kapsamı için toplumsal açıdan kabul edilebilir açıklamalar sağlar. Bir ideolojik zemin oluşturarak, sadece ikna etmekle yetinmez, toplumu dönüştürmede de itici bir güç haline gelir. Eşitsizliklerin kabul edilebilirliğini sağlayarak adil olanın aslında eşitsizliklerin varlığıyla temin edildiğini zihinlerde ve sosyal alanda cazip ve ikna edici bir biçimde ortaya koyar. (McNamee ve Miller, 2014).

Feodal düzenin hüküm sürdüğü sanayi devrimi öncesi dönemlerde doğuştan ayrıcalıklı olma fikri köylüler ve köleler nezdinde var olan eşitsizlikleri meşru bir zemine taşımaktaydı. Köle sahipleri, köleliğin doğuştan gelen bir durum olduğunun kabulünü yine ideolojik gerekçelendirme sayesinde sağladılar. Hindistan'daki kast sisteminin meşrulaştırılması da yine farklı bir ideolojik gerekçelendirme biçimi olan reenarnasyonla sağlanırdı. Bazı köktenci Hristiyan anlayışlarda başarının ancak Tanrı'nın onayı ile gerçekleştiği fikri yayılarak, olası başarısızlıkların ve eşitsizliklerin kabulü sağlanırdı. Günümüz küresel çağının eşitsizliklerinin dayandırıldığı ideolojik zemin ise meritokrasi ile oluşturulmakta, yetenekli, çaba harcayan, bilgili olan bireylerin mutlaka mükafatlarını elde edecekleri fikri yaygın şekilde işlenmektedir. Bu formülasyonda, hayata nerede başladığınızın bir önemi yoktur ve bundan dolayı sorumlu

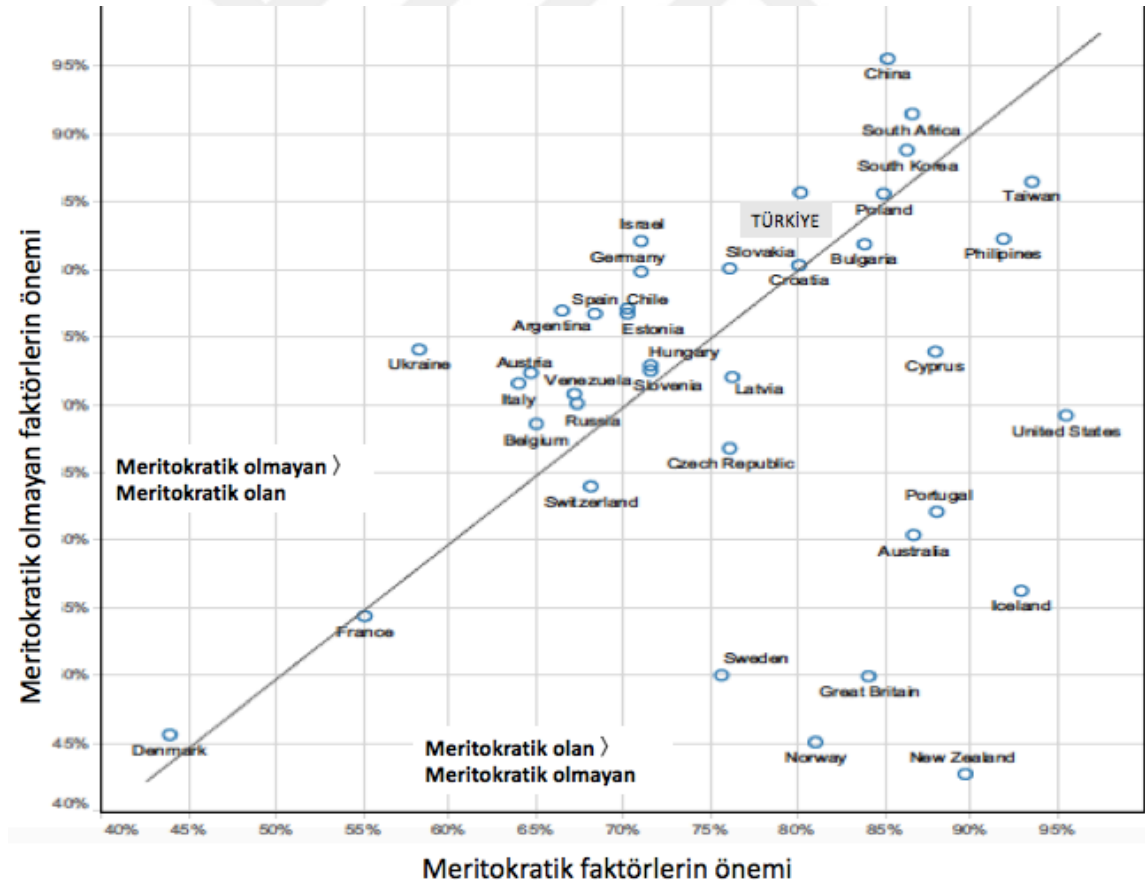
tutulamazsınız ancak nerede olduğunuzdan siz sorumlusunuzdur. Sistem "adil" olduğundan ve kendinizi ispatlamak için bol bol fırsat olduğundan eğer beceremiyorsanız sorumlu olan sensindir. Bireyciliği merkezine oturtan Amerikan Rüyası, kendi yazgımızdan kendimizin sorumlu olduğu şeklindeki argümanı ile geniş bir etki alanı yaratmıştır. (McNamee ve Miller, 2014).

Bireyci bakış açısının toplumsal düzeyde yaygın biçimde kabul gördüğünü, ampirik çalışmaların bulguları da ortaya koymaktadır. Isaacs (2008) tarafından "ekonomik hareketlilik" bağlamında 1998-2001 yılları arasında 27 ülkenin vatandaşlarının algısıyla ilgili yaptığı ve sonuçları Grafik 3'de gösterilen araştırmada Amerikan vatandaşlarının ekonomik kazanç elde etmede diğer ülkelere oranla, "çaba, yetenek, yeterlilik" unsurlarının daha fazla etkili olacağını bildirmişlerdir. Amerikan vatandaşlarının % 69'u "bireyler yetenekleri ve yeterlilikleri için ödüllendirilirler" argümanına olumlu cevap vermişlerdir. Bu oran araştırmaya katılan 27 ülke arasındaki en yüksek orandır. Bir diğer soruda "varlıklı bir aileden gelmenin ekonomik açıdan ilerlemede etkili ve şart olan" bir unsur olup olmadığı sorusuna Amerikan vatandaşlarının verdiği "evet" cevabı 27 ülke ortalamasının altında kalarak %19'da kalmıştır. "Hükümetlerin gelir farklılıklarının giderilmesinde sorumluluk alması gerektiğini" düşünen Amerikalıların oranı yine genel ortalamasının altında kalmıştır. Grafik 2.2'de yer alan veriler, meritokrasinin ideolojik olarak ABD'deki kabulüne ilişkin bulguları ortaya koymakta ve bireyciliğin yaygınlığına işaret etmektedir.

Grafik 2.2. 27 Ülke Vatandaşının Ekonomik Hareketlilik ve Eşitsizlik Algıları (Isaacs, 2008, s.1).

Meritokrasi dilinin, özellikle küreselleşmenin yarattığı rekabet ortamında yayıldığı (Jodhka ve Newman, 2009) ve farklı düzeyler de olsa dünya genelinde tüm ülkeler nezdinde farklılık gösterdiği görülmektedir. Dünya çapında meritokratik durum algısının analiz edildiği araştırmada (International Social Survey Programme-ISSP-, 2012); meritokratik düzeyin yüksek olduğunu gösteren unsurlar olarak yoğun çalışma, hırs vb.; aile kökeni, cinsiyet, etnik köken gibi unsurların öneminin vurgulanması durumu da meritokratik olmama algısını ortaya koyan unsurlar olarak belirlenmiştir. Aşağıdaki iki eksenli şekilde x eksenini meritokratik algı düzeyini; y eksenini meritokratik olmama algısı düzeyini göstermektedir. International Social Survey Programme (2012) tarafından aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 38 ülkenin dahil olduğu ve sonuçları Grafik 2.3'de gösterilen araştırmada, ülkelerin verileri incelendiğinde meritokratik faktörlerin gelecek tayininde etkili olduğu farklı düzeylerde de olsa ortaya konmuştur. Bu durum "Amerikan Rüyası" metaforunun küresel bir etki alanı oluşturduğu şeklinde yorumlanabilir.

Grafik 2.3. Küresel Çapta Ülkelere Göre Meritokratik Algı Düzeyi (ISSP Research Group, 2012).

“Amerikan rüyası” metaforik bir şekilde ele alınırsa ilk ortaya çıktığı yıllarda daha çok ulusal mahiyette kalkınma, müreffeh toplum olma gibi tahayyülleri gerçekleştirmek için kullanılan meritokrasi, günümüzde küresel bir niteliğe kavuşmuştur. Başka bir deyişle meritokrasi, rekabet ortamının ve piyasa dinamiklerinin tetiklemeyle “küresel meritokrasi” dönüşmüştür.

Bilgi ekonomisinin eşlik ettiği yeni süreç, küresel düzeyde bir “yetenek avcılığının” yaşandığı küresel bir yarışa sahne olmaktadır. Uluslararası ve ulusal düzeyde yoğunlaşan rekabet, "yetenek "avcılığı" temelinde meritokratik bakışın evrimini beraberinde getirmiş, kurumlar ve hükümetler, cinsiyet, milliyet, sosyal yapı, inanç gibi farklılıkları görmezden gelerek "en iyiyi" "en yetenekliyi" kendi bünyelerine katacak stratejiler üzerinde çalışmaya başlamışlardır. Özellikle gelişmiş ülkeler, en başta yükseköğretimde, yetenek avcılığı rekabetini kendi lehlerine çevirmek için köklü politika değişikliklerine giderek "öğren kazan" olanaklarını küresel ölçekte erişilebilir kılmada gayret sarf etmekte. Bu bağlamda gelişen küresel düzen, meritokrasiyi ulusal sınırların ötesine taşıyarak yerel farklılıkları bir anlamda önemsizleştiren, yeteneğin olduğu her yeri etki alanına dahil eden Friedman'nın (2005) deyişiyle dünyayı dümdüz eden bir zeminin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu küresel meritokratik düzende ulusal refahın yolu, küresel rekabet gücünü en üst düzeye çıkarmak kaçınılmaz gözükmektedir; küresel olarak rekabet edebilmek için uluslar dünyanın yüksek teknoloji, yüksek beceri, bilgi ekonomisi temelli işlerden paylarını en üst düzeye çıkarmak zorundalar; eğer yeni global meritokratik düzene ayak uydurmak isteniyorsa uluslar dünyanın en nitelikli ve yetenekli bireylerini nereden geldiklerine bakmaksızın bünyelerine katmak zorundadır. Diğer ülkeler de aynı rekabet ortamının birer takipçisi olacağı için ülke içindeki yetenekli bireyleri kaybetmeden ve ülke dışındaki yetenekli bireyleri cezbetmek için başta eğitim, göç, sosyal ve ekonomik politikaları yeniden yapılandırmak zorundadırlar (Brown ve Tannock, 2009).

Global meritokrasi, II. Dünya Savaşı'nı takiben ortaya çıkan eğitimde adalet söylemine dayanan her vatandaş için eğitime erişimi eğitim politikalarının temeli sayan klasik ulus merkezli meritokratik anlayışın yerine, "vatandaş" için eğitim anlayışının da ötesinde yetenekli bireyi dünyanın neresinde olursa olsun bulup eğitmeyi koymuştur (Brown ve Tannock, 2009).

Global meritokrasi, “yetenek avcılığı” metaforuyla Bauman (2006), tarafından ortaya konan mallar, hizmetler gibi unsurların yanı sıra bireylerin de küresel çapta dolaşıma girdiğini anlatmada kullanılan “her şeyin aktığı” şeklindeki metaforuyla örtüşmektedir. Meritokrasinin “her şeyin aktığı” metaforuna katkısı, özellikle yetenekli bireylerin küresel akıntıya dahil olduğu şeklinde yorumlanabilir. Global meritokrasinin, rekabet ortamında ihtiyaç duyulan yetenek için oluşturduğu sınırsızlığın diğer bir sonucu da ulus merkezli eğitim inşa sürecinin yerini sosyal ve ekonomik hareketliliği merkeze alan bir eğitim anlayışının alması olmuştur. Bu durum özellikle yükseköğretimde "diğeri gibi olma" sonucunu doğurmuştur. Örneğin yükseköğretim alanında Avrupa üniversitelerinin devlet özel ayrımı olmaksızın, patent hakları, girişimcilik, rekabeti teşvik gibi unsurlara vurgu yapmasından da anlaşılacağı üzere gitgide Amerikan üniversitelerine benzemeye başlamıştır (Economist 2004; Chu 2004’den akt. Brown ve Tannock, 2009). Üniversitelerin birbirilerine zamanla benzemelerinin zeminini oluşturan küreselleşme, klasik meritokrasi olarak tanımlanabilecek 1950’li yılların idealize edilmiş bakış açısının evrilmesini ve günümüzdeki rekabetçi bireyci yeni meritokrasinin doğmasını sağlamıştır.

Küreselleşmeyle birlikte evrilen meritokrasiye eşlik eden ve yüksek öğretime yansımaları derin olan diğer bir alan da bilgi ekonomisidir. 1970’li yıllarla birlikte yükseköğretim alanında yoğun bir şekilde kendini gösteren bilgi ekonomisi söylemi, küreselleşmenin etkisini her alana taşıyan ekonomik gücün dünya çapında yol açtığı değişimlerin paralelinde ortaya çıkmış ve gelişmiştir (Southgate ve Bennett, 2014).

2.2.1.2. Bilgi

Teknolojik gelişmelerin küreselleşmenin etkisinin dünyanın her yerinde hissedilmesine yol açmasının sonuçlarından biri de eğitime olan talebin her yerde gözle görülür biçimde artması olmuştur. Yükseköğretimde üniversiteler arası rekabeti tetikleyen bu durum, akademik programların çeşitlenmesini, her kademedeki kapasite ve kalite artışına gidilmesini beraberinde getirmiştir. Kapasite artışı, kalite arayışları, işlevsel müfredat oluşturma gibi çalışmaların dayandığı zemin ise toplumsal ihtiyaçları karşılama ve yeniden yapılanmada kilit rol oynayan "bilgi" olmuştur (Bakioğlu ve Dalgıç, 2012). “Bilginin” de meritokratik bakışa paralel bir dönüşüm geçirerek kamusal-ulusal- alana ait olma özelliğinin yanı sıra, küreselleşmenin yarattığı etkinin sonucunda rekabetin bir kilit

bir unsuruna dönüştüğü söylenebilir. Bir başka deyişle, "bilgi" paylaşılan olma özelliğini tamamen kaybetmeden sakınılan/ sakınılması gereken bir mala dönüşmüştür.

Bilginin, kamusal mal niteliği iki kritik özelliği taşımasından gelir (Stiglitz, 1997);

- *Kolektif tüketime açıktır*; bir bireyin bilgiyi kullanması, bir başkasının o bilgiyi kullanmasını etkilemez. Başka bir deyişle bilgi, kullanıldıkça azalan ve bu nedenle "başkasına" daha azı kalan bir mal değildir. Bilginin kolektif olması, marjinal faydanın sıfır olması, başka bir deyişle toplumsal yararın maksimum olması ile ilgilidir. Marjinal fayda sıfır olduğu için bir başka bireyin bilgiden faydalanmasının bilgiden faydalanma noktasında maliyeti yoktur. Birinin bilgiden faydalanmasının önünü kesmenin de anlamı yoktur çünkü bu durum ek bir maliyet yaratmaz. Ayrıca bilginin verimliliğini üst düzeyde sağlamanın yolu da marjinal maliyetin sıfır olmasını gerektirir. Bilgiyi edinme ve kullanma noktasında bilgiye erişimde ve bilgiyi iletmede ortaya çıkan maliyetler, bilginin doğasında var olan bir maliyet değil, iletim süreçlerinde aktif olan sağlayıcılarla ilgilidir. Bilgiye erişim sağlandığı anda bilgi özgür kalır.
- *Dışlamazlık/kapsayıcılık özelliği vardır*; Bir bireyin bir bilgiyi edinme ondan faydalanma arzusunun önüne geçmek imkânsız değilse de zordur. Örneğin bir matematik teoremi, bu iki niteliği açıklamada kullanılabilir. Eğer teoremi öğreten bensem öğretilenle birlikte karşılıklı bir kolektif bir kullanım söz konudur. Ayrıca teoremle ilgili bir makale yazıldığında, "Şunlar bu teoremden faydalanamaz." tarzında bir sınırlamaya gidilemez. İsteyen ilgili içerikten faydalanarak kendi araştırmaları için kullanabilirler ve hatta teoremin içeriği kullanılarak başkalarının ticari fayda sağlayabilecekleri bir ürün için oluşturmaları da mümkündür.

Kapsayıcılık ve kolektif olma özelliği aynı zamanda patent gibi düzenlemeleri de içermektedir. Ulusal ve uluslararası çeşitli müdahalelerle yapılan patent düzenlemeleri de bilginin kamusal mal olma özelliğini tam anlamıyla ortadan kaldırmaz. Patent sahibi ve kamu arasında ulusal ve uluslararası yapılar, bir yandan patente erişimle sağlanacak kamusal faydanın "zamanında" olması gereğinden dolayı. diğ er yandan da patent üretiminin teşvik edilmesi gereğinden dolayı dengeleyici rol oynarlar. Bu düzenlemelerin diğ er bir boyutu da bilginin küresel özellikte oluşudur. Şöyle ki fen bilimlerinde geçerli olan bir bilgi içeriği, dünyanın her yanında aynı geçerliliğe sahiptir. Diğ er yandan sosyal

alanda olası problemler karşı olası çözümlerin dünyanın her yerinde göz önünde bulundurulması gerekmektedir (Stiglitz, 1997). Bununla birlikte küresel bir niteliği olan bilginin dönüşümü göz önünde bulundurulduğunda tam ve tartışmasız bir küresel mal olduğunu söylemek çok zor olacaktır.

Bilginin kamusal mal olarak nitelendirilmesi 1950'li yıllarla birlikte yaygın bir görüş olarak kabul edilmeye başlanmıştır (Seki, 2013). Aynı yıllar meritokrasinin ortak menfaat için ideal toplum perspektifinin de kabul gördüğü yıllardır. II. Dünya Savaşı'na takip eden yıllar ulus inşasının, refah devletinin, ulusal kalkınmanın sıklıkla dillendirildiği ve bu bağlamda toplumsal düzenin ulus devlet ölçeğinde yeniden yapılandırıldığı yıllardır.

Üniversitelerin bilginin merkezi olarak görüldüğü 50'li yıllarda bilimsel bilginin üretildiği yegane birimler üniversitelerdir. Bu anlamda ekonomik alan-şirketler- ve üniversiteler içi içe geçen değil, birbirinin dışında yapılar olarak varlığını sürdürürler. Bilim daha çok üniversitelerin ve özel misyona sahip kuruluşların tekelindeyken teknoloji daha çok silah şirketleri gibi ekonomik oluşumların etkisi altındadır. Küreselleşmenin etkisiyle bilginin, kamu malı olmaktan çıkması ve özelleştirilebilir olma özelliği kazanması ile teknoloji ve bilgi arasındaki ayrım bulanıklaşmış ve iç içe geçmiştir. Bu yeni dönemde üniversitelerin rolü de değişerek bilimsel bilginin merkezi olmaktan çıkıp bilimsel bilginin taşıyıcısı olma durumuna evrilmiştir. Üniversiteler artık şirketler gibi kendi buluşlarının patentlerini alma çabası içinde olan, piyasanın diğer oyuncularıyla işbirliği geliştirmeye çalışan bir nevi bilginin ve teknolojinin taşeronluğunu yapan kurumlara dönüşmüştür. Bilgi üretim sürecinin ana aktörü olarak görülen kurum olan üniversite, fikri mülkiyet haklarıyla birlikte bilginin özelleştirilebilir olmasına paralel olarak ar-ge birimlerinin konumlandığı kurumlara dönüşmüştür. Şirketler artık bünyelerinde ar-ge birimi oluşturmak yerine, üniversiteleri doğrudan destekleme yoluna gitmeye başlamışlardır (Seki, 2013). Ekonomi ve bilginin iç içeliğini ortaya koyan ve günümüzü betimleyen kavramlardan biri olarak karşımıza çıkan bilgi ekonomisi kavramı küresel etkinin yükseköğretim nezdinde anlaşılmasına katkı sunacaktır.

"Bilgi temelli ekonomi" kavramı, II. Dünya Savaşı sonrası dönemde üretim sürecinin giderek bilgi temelli faaliyetlere dayandığının da bir göstergesi olarak görülebilir. Özellikle 90'lı yıllarla birlikte bilgi yoğunluklu faaliyetlerin ekonomik

süreçlerdeki etkinliğinin artmasına paralel olarak öğrenme ve uyarlanma becerileri, bireylerin, kurumları ve ülkelerin geleceğinde daha belirleyici bir hal almaya başlamıştır. Bu noktada bilginin geçirdiği dönüşümünde göz önünde bulundurmaya gerekir. Bu dönüşüm daha çok öğrenme uyarlanma becerisinin bilginin ele alınışındaki rolü ile ilgilidir. Bilgi temelli ekonomisi dönüşümü, bilginin doğrudan yani kodlanarak elde edilmesinden, örtük biçimde erişime girmesine doğru yaşanan bir dönüşümdür (Lundvall ve Borrás,1997):

- Kodlanmış bilgi: Bu bilgi biçimi, bilgi kanalları yoluyla kolaylıkla iletilebilen bilgidir. Bilginin iletilmesi, doğrulanması, depolanması ve çoğaltılmasını özellikle kolaylaştıran bir basitleştirme sürecine tekabül eder. Standartlaştırmanın yoğun olduğu bu bilgi türünde, süreç maliyetleri düşüktür ve bilginin uzun mesafeli dolaşımı ve uzun süreli kalabilmesi mümkündür. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin hızla gelişmesi, kodlanmış bilgilerin ekonomik değerini arttırarak kodlama sürecine güçlü bir ivme kazandırmıştır. Küreselleşmeyle birlikte, bilgi, daha kısa zaman içinde, daha uzun mesafelere, daha az maliyetle taşınabilmektedir. Bu dönüşüm, kaynakların etkili ve verimli kullanımını da beraberinde getirmektedir.
- Örtük bilgi, kodlanmış bilgiyle karşılaştırıldığında açık şekilde belirtilmediği için kolaylıkla aktarılamayan bilgidir. Örtük bilginin önemli türlerinden biri yetenektir. Yetenekli birey, kendine özgü yollarla bilgiye erişim sağlar. Kendine özgü kulları takip eder. İletişimi olanaklı kılan ve ortak değerler oluşturmaya zemin hazırlayan iletişim becerisi de diğer bir örtük bilgi türüdür. Örtük ve kodlanmış bilgi arasında yapılan açık ayırım, bazı yönlerde yanıltıcı olabilir. Bilim ve teknoloji gibi alanlardaki kodlar, kodları bu alanlarda uzman olanlar tarafından çözülebilir. Örtük bilgi ise insanlar arası etkileşim yoluyla anlaşılır kılınarak toplumsal ağların şekillenmesini sağlar. Zamanla, uzmanlık bilgisine tekabül eden kodlanmış bilgi ile etkileşimlere yön veren örtük bilgi, iç içe geçerek birbirini tamamlarlar. Bu noktada, bilgi türleri arasında olası dönüşümlerden çok yeni ve iç içe geçmiş bilgi topluluklarından bahsetmek daha doğru olacaktır. Buradaki temel nokta, kodlanmış bilginin hiçbir zaman tamamlanmadığı ve bazı örtülü bilgi formlarının daima önemli bir rol oynamaya devam edeceğidir. Bilginin kodlanmasının devam etmesi, öğrenme ve bilgiyi biriktirmede her zaman için

örtük bilginin - çoğunlukla beceri ve yeteneklerin – devrede olmasını gerektirir. Şöyle ki daha kolay ve daha az maliyetli bilgiye erişim-kodlanmış bilgi süreci-bilginin seçimi ve verimli kullanılmasıyla ilgili becerileri ve yetenekleri-örtük bilgi- daha önce olduğundan çok daha önemli hale getirir. Bu, örtük bilginin karmaşayla başa çıkmada ve teknolojiye maksimum düzeyde faydalanmada, önemli bir unsur olduğu anlamına gelir.

Bilgi türlerinin iç içe geçmiş olması ve bilgi toplulukları oluşturulması bir yana aralarındaki farklılıkları göz önünde bulundurmamak, küreselleşmenin etkilerinin ortaya konulmasında rol oynamaktadır. Şöyle ki küreselleşmenin etkisiyle her yerde ve herkesin erişimine açık bilgi topluluklarının herkes için aynı derecede anlaşılır olması anlamına geleceği yönünde bir yanılsama ortaya çıkarabilir. Herkes için eşit düzeyde anlaşılır olan bilgi, yeni becerileri öğrenmek veya yeni teknolojiler geliştirmek için herhangi bir teşviki gerektirmez. Bir noktada stabil bir duruma geçilirdi. Fakat küreselleşmenin gerçek dünyadaki tezahürü tam tersi istikamettedir. Özellikle OECD ülkeleri başta olmak üzere ar-ge çalışmalarına, eğitime, yükseköğrenime, büyük yatırımlar yapılmakta ve ekonomik büyümeye katkı sağlamak için bilgi üretimi hiç olmadığı kadar teşvik edilmektedir (Lundvall ve Borrás, 1997).

Bilginin yeniden üretimi ve tüketiminde bilgi türlerinin iç içe geçmişliği ekonomik faaliyetlerin birer ürüne dönüştürerek toplumu içten ve dıştan sarar. Farklı düzeylerde ve şekillerde toplumun farklı kesimlerini farklı biçimlerde etkileyen ekonomik dönüşüm, gücünü; otomasyon, erişim, dağıtım, yayma gibi işlemlerin de dahil olduğu bilimsel iletişim süreçlerinin teknolojikleştirilmesinde bilginin oynadığı yeni rolden alır. Kodlanmış ve örtük bilginin dönüşümüyle şekillenen bilgi ekonomisinin üç farklı biçimde tezahür ettiği görülmektedir: (1) öğrenme ekonomisi, (2) yaratıcı ekonomi ve (3) açık bilgi ekonomisi. Bunların her biri, eğitim ve pedagoji ile özel bir ilişki üzerinden öğrenme süreçlerine vurguyu öne çıkarır (Peters, 2010):

- **Öğrenme ekonomisi:** 1990'lı yıllarla birlikte kullanılmaya başlanan bilgi ekonomisi kavramı, teknolojik gelişmelerin, inovasyon çalışmalarının, örgütsel öğrenmenin doğrudan öğrenme topluluklarına, üniversiteler ve eğitim süreçlerine uygulanmasıyla kullanımında yaygınlık kazanmıştır. Öğrenme ekonomisi; bilgi yoğunluğu, bilgi kümeleri, bunların yayılması, sosyal medya kullanımı, büyüyen

bilişim ağları ve bağlantılar gibi alanlarda kullanılan bilgi ekonomisinin beşeri sermaye oluşumunda ve toplumsal üretim biçimlerinde öğrenme süreçlerinin önemini öne çıkaran yönüdür. Öğrenme ekonomisinde bireyler, kurumlar, ulusal eğitim sistemleri, üniversiteler belirleyici rol oynarlar. Öğrenme ekonomisinin sürdürülebilirliği yeteneklerin dağılımını geniş ölçekte yaymakla sağlanır. Örneğin OECD, hayat boyu öğrenmeye odaklanarak öğrenmenin yaygınlaşmasına dönük çalışmalar yapar. Öğrenme ekonomisi, bilgi ekonomisini formal boyutun ötesine taşıyarak bilgi üretim ve tüketim kurumlarını aşan bir etki yaratır. Bu geniş etki alanı bilginin formlarından biri olan örtük bilginin güncel yaşama ve bir parçası olan iş yaşamına entegrasyonunu sağlar. Kısacası öğrenme ekonomisi öğrenme süreçlerine odaklanır.

- **Yaratıcı Ekonomi:** Yaratıcı ekonomi kavramı, hızla gelişen küresel bilgi ekonomisinin bileşenlerinden biri olarak kültürel ürünlerin ve hizmetlerin üreticisi ve dağıtıcısı konumundaki yaratıcı endüstrilere ve kurumlara vurguyu öne çıkarır. Bu kavram; yaratıcılık, yetenek, beceri gibi entelektüel birikimi ortaya çıkartarak ürüne dönüştürmede bireysel ve kolektif kaynakların maksimum düzeyde kullanımına olanak sunan tasarım endüstrileri ve kurumlarına atıf yapar. Özellikle yaratıcılığın gelişmesinde müfredat içeriklerine nüfuz ederek özelde birer tasarım kurumu olarak üniversitelerin, genelde her eğitim kademesinin şekillenmesinde rol oynayan yaratıcı öğrenme, eğitim ve yaratıcı ekonomi arasında bir köprü görevi görür. Yaratıcı öğrenme, politika yapımcılarının da ilgi alanlarından birine dönüşmüş durumdadır. Politika yapımcıları, küreselleşmenin şekillendirdiği ekonominin yeni formlarıyla eğitim arasında güçlü bağlar kurma arzusuyla hareket etmekte; bu bağlamda okuma anlama becerileri, matematik okur yazarlığı, fen okur yazarlığı gibi alanlarda yaratıcılığın farklı formlarının eğitim süreçlerine nasıl entegre edilerek ekonomik süreçlerin destekleneceği üzerinde durmaktadırlar. Yaratıcı ekonomi söyleminin büyüü altında üstün yetenekli çocuklar için özel tasarlanmış öğrenme süreçleri oluşturma yönünde çaba harcanmaktadır. Ekonomistler, eğitimciler, sosyologlar, politika yapımcıları; yaratıcılık, tasarım, inovasyon gibi alanların küresel bilgi ekonomisinde oynadığı rolün farkında olarak bilgi ekonomisinin yeniden ve yeniden üretiminde izlenecek yollar üzerinde geniş mutabakatlar oluşturmaktadır.

- **Açık Bilgi Ekonomisi:** Açık bilgi ekonomisi kavramı, bilginin dolaşımı ve demokrasi arasındaki ilişkiye gönderme yapar. Demokratik toplumların olmazsa olmazı olan ifade özgürlüğü, bireylerin aktif birer üretici ve tüketicie dönüşmesiyle ana akım medya dışında sosyal ağlarda dâhil olunan mecralarda, bloglar gibi farklı veri kaynakları üzerinden geniş bir etki alanı bulur. Bu yeni medya, sonsuz sayıda bilginin anlık dolaşımına olanak tanıyor; haber içeriklerine olaylara anlık yorum imkânıyla geri bildirim zeminleri oluşturuyor. Bu noktada küresel düzende hiç bir devletin bilgiye karşı bağımsız olmayacağını söylemek yanlış olmaz. Bilgi üzerindeki denetim en azından tekil devletler için neredeyse imkânsız bir hal almıştır. Bilginin demokrasiyle kurduğu ilişkinin evrilmesiyle ortaya çıktığı söylenebilecek "bilgi devleti", tüm çelişkileriyle, hatalarıyla şeffaf olan devlettir. Bilgi ve işlenmiş bilgi, 1960'lı yılları takiben ortaya çıktığı söylenebilecek "şeffaf devlet" anlayışının hâkim olmasına kadar geçen sürede demokratik söylemin ve pratiğin vazgeçilmezi olagelmıştır. Şeffaf devlet anlayışı, gücünü çoğunlukla "büyük birader" gibi metaforların temsil ettiği devlet gizliliği ve ulusal güvenlik gibi argümanlara karşı bilgi özgürlüğü, hesap verebilirlik gibi ilkeleri öne çıkarmasından alır. Bilgi, yeni küresel düzenin yaşamsal unsurudur ve ağlar marifetiyle erişilebilirdir. Bilginin serbest dolaşımıyla ortaya çıkan şeffaflık, toplumsal üretim sürecinde açık kaynaklar, açık erişim, açık arşivleme, açık yayım, açık bilimin gitgide gelişen ve iç içe giren etkileşimlerinden beslenir. Şeffaflık; açık devlet, açık toplum, açık ekonomi, açık birey gibi unsurların etkisiyle şekillenen bilimsel iletişime, bilgi dağılımına ve eğitimsel gelişime vurguyu öne çıkarır.

Bilgi üretiminin dönüşümü ve bu dönüşümün meşrulaşması, küreselleşmenin ve etkilerinin eğitime yansımalarını anlamada kilit önemdedir. Bilgi üretimindeki dönüşüm, ekonomik temellerdeki dönüşümün yanı sıra onla bağlantılı olarak bilginin yaratımı, iletimi ve organizasyonunda eğitime başat rol yükler. Bilgi üzerindeki ekonomi ve eğitim arasındaki konsensüsten bilgi kapitalizmi ortaya çıkar. Bilgi ekonomisinin ikiz terimi olarak tanımlanabilecek "bilgi kapitalizmi", bilginin yersiz yurtsuzlaşması, bollaşması, anlık olması, beşeri sermayeye dönüşmesi gibi argümanlara dayanan bilgi ekonomisinin dönüşüm süreciyle birlikte ortaya çıkan bir kavramdır. Bilgi kapitalizminin kullanılmasındaki diğer bir neden de küresel sermayenin en hızlı gelişen ve değişen yönü

olmasıdır. Bilgi kapitalizmi ya da ekonomisi, eğitim ve endüstri arasındaki yeni koalisyonun yarattığı yeni ihtiyaçlardan dolayı eğitim, öğrenme ve iş arasındaki ilişkilerin de tekrardan gözden geçirilmesini gerektirmektedir. Küresel çapta faaliyet yürüten uluslararası OECD, Dünya Bankası gibi örgütler de eğitimi; gelecek yıllar için toplumun şekillenmesinde, bilgi üretim kurumlarının -yükseköğretim- organizasyonun nasıl olacağını, mesleki çeşitliliğin boyutlarının ne olacağını belirlemede etkili olacak kilit unsur olarak görmektedir (Olssen ve Peters, 2005). Eğitime kilit rol yükleyen bilgi ekonomisi, bilgideki dönüşüm göz önünde bulundurulduğunda geleneksel olandan ayrılmaktadır. Klasik anlamıyla fiziki mevcudiyeti öne çıkaran klasik ekonomi anlayışından çok farklı olan bilgi ekonomisi, bilginin; politika yapıcılarını, yöneticileri, bilgi işçileri –akademisyenler, araştırmacılar vb.- tarafından yeni bir yaklaşımla ele alınmasını gerektirmektedir. Bu noktada klasik ekonomik bakıştan farklılaşan bilgi ekonomisinin farklılıkları şu şekilde özetlenebilir (David Skyrme Associates, 2009):

- Ekonomi kıtlık değil, bolluk demektir. Kullanıldığında tükenen çoğu kaynağın aksine, bilgi paylaşılabilir ve kullanıldıkça büyür.
- Coğrafi konumun etkisi sınırlıdır. Uygun teknoloji ve yöntemleri kullanarak anlık olarak dünyanın her yerine erişilebilir, üretilen bilgi ağlar üzerinden paylaşılabilir.
- Ulusal düzeyde kanunların, bariyerlerin ve vergilerin caydırıcı etkisi sınırlıdır. Bilgi, her yerdedir ve her yere sızma kapasitesi oldukça yüksektir. Bariyerler anlamsızdır.
- Bilgi yoğunluklu ürünlerin ve hizmetlerin maddi değeri, bilgi yoksunluğu olan ürünlerden ve mallardan her zaman daha yüksektir.
- Fiyatlandırma ve değer bağlama göre belirlenir. Aynı bilgi farklı zamanlarda farklı insanlar için farklı değerler alabilir.
- Sisteme veya sürece entegre edilmiş bilgi, insanların kendileriyle taşıdıkları bilgiden değerlidir.
- Beşeri sermaye, bilgi tabanlı kuruluşların kilit değerlerinden biridir. Bununla birlikte yeterliliklere dair raporların kuruluşlar tarafından tutulması henüz yaygın bir durum değildir. Buna karşılık, küçülme sıklıkla olumlu bir 'maliyet düşürücü' önlem olarak görülür.

2.2.1.3. Üniversite

OECD verilerinin de gösterdiği üzere (World Bank, 2002), 1960'lı yıllarla birlikte yükseköğretim kurumlarında ve öğrenci sayılarında günümüze değin hızlı bir yükselme olduğu görülmektedir. 80'li yıllarda %25 oranındaki artış, 90'lı yılların ortalarında %50'lere ulaşmıştır. 1960'lı yıllarla birlikte yükseköğretim kurumlarının yaygınlaşması, daha fazla sayıda insan için ulaşılabilir hale gelmesi; savaş sonrası görece refahın artması ile daha fazla eğitim talebinin ortaya çıkmasının doğurduğu bir sonuçtur. Bu talep artışına paralel olarak hükümetlerin ekonomik ve sosyal refahı arttırmada eğitimi iş gücüne ihtiyaç duymaları ve bu yönde politikaları hayata geçirmeleri de yükseköğretim düzeyinde hem kayıtların hem de kurumların artmasını sağlamıştır. Yükseköğretim düzeyinde yaşanan bu yaygınlaşma; geleneksel akademik yaşamın, değerlerinin, normlarının, süreçlerinin aşınmasını da beraberinde getirmiş, çok geniş bir yelpazeye dağılan farklı demografik özellikleri kendileriyle birlikte akademik yaşama taşıyan öğrenci çeşitliliği ile birlikte öğretim süreçlerini de dönüştürmek durumunda kalmışlardır. (Theisens, 2004).

Geleneksel üniversiteye baktığımızda, bu üniversitelerinin köklerinin bağımsız bilgi üretmek amacıyla bir araya gelen alimlerin oluşturduğu; Bologna, Revenna, Oxford, Cambridge gibi kilisenin denetimi dışında bağımsız biçimde var olan üniversitelere dayandığını görürüz. Geleneksel anlamda üniversitenin ne olduğunu incelediğimizde; (1) Kendi ilkelerini, normlarını ve süreçlerini kendisi şekillendiren, bu anlamda bir bütünselliğe sahip olan bir kurumdur. (2) Kendi etkinlik biçimlerini kendisi belirleyen ve gerçekleştiren, bu anlamda dışarıdan hiçbir belirlenimin karışmadığı ve sokulmadığı bilgi üretim merkezleridir. (3) Bilgiyi onama, sınama, doğrulama, geçerliliğini ilan etmede yargısal bir bağımsızlığı vardır (Toker Kılınç, 2017).

Geleneksel üniversite; bilginin araştırılmasına, öğretilmesine, üretilmesine ve iletilmesine odaklanır. Geleneksel üniversite; bilginin araştırılmasında, öğretilmesinde, üretilmesinde ve iletilmesinde bağımsızdır. Bu bilimsel üretim süreci kolektiftir ve bir bütünlük içinde sürdürülür. Daha çok evrensel ve nesnel bilimsel bilgiyi iletme eğilimindedir (Fayolle ve Redford, 2014).

Ortaçağ kökenli olan üniversite 18. yüzyılla birlikte modern devletin ortaya çıkmasına ve sonrasında bilgi toplumunun yaratılmasına vesile olan kurumlardan en

önemlilerinden biri olarak varlığını sürdürmüştür. Eski ve yeninin her daim kurumsal kimliğin şekillenmesinde yer ettiği üniversite, zamanla dönüşüme uğramış ve iki ana hat üzerinden bilgiyi yeniden konumlandırmıştır (Etzkowitz, Ranga, Benner, Guarany, Maculan ve Kneller, 2008): İlk akademik dönüşüm, 19 ve 20. yüzyılda bireysel araştırmaların ve toplumsal dönüşümün oluşturduğu yeni ağ üzerinden şekillenen bilimsel araştırmanın bilgiyi yeniden konumlandırmasıyla öğretim kurumlarından araştırma kurumlarına dönmesiyle yaşanmıştır (Ornstein, 1928). İkinci kırılma ise 20. yüzyıl sonlarında 21. yüzyılın başlarında akademinin, eğitim ve araştırmanın yanında ekonomik kalkınmaya katkı misyonuyla hareket ederek istihdam yaratan kurumlara dönüşmesiyle yaşanmıştır. Üniversite artık girişimci bilim insanı, girişimci bilim, girişimci üniversite çerçevesinde şekillenen ekonomik ve sosyal kalkınmayı misyon edinmiş bir kuruma dönüşmüştür (Etzkowitz, 1983, 1990, 2003). Tarihsel seyirde dönüşümlerini sürdüren üniversiteler, yüzyıllar boyunca sürdürdükleri bir yönüyle toplum içinde marjinal bir konumu işaret eden yüksek düzeydeki özerklik ve kendi kendini yönetim esasına dayalı, akademisyenlerinin ve öğrencilerinin steril sayılabilecek bir ortamda bilgi üretim sürecinde yer aldıkları geleneksel konumlarını belli ölçülerde yitirerek toplumla etkileşimi arttırmış ve hatta topluma tabi olmuşlardır. Üniversitenin içindeki ve dışındaki dönüşümler, kendisinin dışında var olan dünyayla kurdukları etkileşim bağlamında belirlenmekte ve misyonları, bilgi üretim süreçleri, öğretim modelleri gibi unsurları derinden etkilemektedir. Misyon, bilgi üretimi, öğretim süreçleri gibi unsurlar üzerinden toplumla kurulan etkileşimlerin oluşturduğu ağlar üzerinden “elit olmayan üniversite”, “uzman üniversite”, “girişimci üniversite”, “araştırma üniversitesi” gibi yeni konumlanmaların yanı sıra; piyasaya eklemlenmenin dışında farklı argümanlarla ortaya çıkan “kapsayıcı üniversite”, “gelişimsel üniversite”, “açık üniversite”, “varlığını sürdüren üniversite” geleneksel normlarını, süreçlerini, sorumluluklarını fazlasıyla dönüştürmüştür (Shah, Bennett, Southgate, 2016; Guzmán-Valenzuela, 2017; Chirikov 2013; Gourley ve Lane 2009). Bu dönüşüm daha çok bilginin spesifik şekilde yeniden üretimi, aktarımı, öğretimi ile ilgili teknolojilerin üniversiteye entegre edilmesiyle ilgilidir. Bilginin yeniden üretimi ve teknolojinin entegrasyonu ise (Shah, Bennett, Southgate, 2016; Guzmán-Valenzuela, 2017, ss.1-2); (1) Üniversitenin misyonu veya ana amaçlarını, (2) Üniversitenin kendini konumlandırmasına göre yürütülen araştırma biçimlerini ve bilginin tasarlanması ve üretilmesi yollarını ve (3)

Bilginin üniversitede öğretilmesi ve edinilmesi yollarını yani pedagojik boyutunu dönüştürmektedir. Küresel düzenin üniversitelerinin geleneksel üniversitelere nazaran misyonları, öğretim süreçleri, araştırma süreçleri ile oluşturdukları etkileşimler ağı dinamik ve sürekli değişim halindedir. Bu etkileşim ağları, kurumsal düzeyde üniversitelerin ihtiyaç ve hedeflerinin yanı sıra farklı üniversiteler üzerinde farklı etkileri olan yapıları da değiştirmektedir. Bu yapılar hem ulusal hem de küresel faktörleri (finansal kriz, teknolojilerin gelişimi, ulusal ve uluslararası düzeyde yüksek öğrenim sistemlerinin yaygınlaşması gibi) içermektedir (Guzmán-Valenzuela, 2017).

2.2.1.3.1. Girişimci Üniversite

1990'lardan bu yana, "yeni kurumsalcılık" olarak bilinen teorik bir bakış açısı, sosyoloji, siyaset bilimleri, ekonomi ve örgüt teorileri de dahil olmak üzere eğitim araştırmalarına ve politika analizlere katkıda bulunan akademik alanda çalışan akademisyenlerin ilgi alanlarından birine dönüşmüştür (Meyer ve Rowan, 2006). Yeni kurumsalcılık eğitim alanındaki kurumsallaşmalara öğrenci performansını merkeze alan geniş ölçekli test merkezleri gibi kurumsallaşmalar aracılığıyla etkide bulunmaktadır (Rowan, 2006). Girişimcilik, sanayi ve piyasa ile dış iş birliğini esas alan bir içeriği çağırırsa da ek kaynak yaratarak ve bularak araştırma süreçlerine katkıyla birlikte akademik performansı da geliştiren bir sürece işaret eder. Üniversitede girişimcilik, yalnızca kaynakları üretmekle -ki bu kaynak bulma ve yaratma girişimciliğin temel unsurlarından biridir- sınırlı değildir. Aynı zamanda kurumu oluşturan akademisyenlerin, yöneticilerin, öğrencilerin ve diğer paydaşların enerjilerini ve yaratıcılıklarını ortaya koyarak piyasa ihtiyaçlarına yanıt olabilecekleri kurumsal bir kimlik oluşturmalarıyla ilgili süreçlerin tümüyle ilgilidir (Shattock, 2009). Eğitimde girişimciliği, Attali ve Yemini (2017), girişimciliğin bir vizyon olarak benimsendiği ve bu girişimci vizyon bağlamında ihtiyaçların ve problemlerin ele alındığı, yenilikçi çözümler bulma yönünde adımların atıldığı, eğitim sisteminin iyileştirmesini sağlamda değer yaratma temelinde amaçların formüle edildiği bir süreç olarak tanımlar. Girişimci üniversite, geleneksel üniversitenin iki temel etkinlik alanı olan, araştırma ve öğretim etkinliklerini dönüşüme uğratarak toplumsal ihtiyaçlar doğrultusunda temel ve uygulamalı araştırma alanlarında teknolojiyi kullanarak ekonomik gelişmeye katkı sunmayı ve öğrencilerini piyasanın ihtiyaçları doğrultusunda donatmayı temin eden yeni nesil üniversitelerdir. Bu dönüşüm,

üniversitenin yeni kaynaklara ihtiyacını daha fazla arttıracığından dolayı kamusal işbirliklerinin dışında özel teşebbüsle ile işbirliğini kaçınılmaz hale getirmektedir (Arnaut, 2010). Girişimci üniversitede, girişimciliğin yükseköğretimin dokusuna işleyen bir unsur olduğunu ifade eden Robertson (2008), girişimci üniversitenin temel unsurlarını şöyle sıralar: Tüm öğrencilerin ve tüm çalışanların girişimci kapasitelerini arttırmayı temin edecek güçlü bir liderlik Katma değer sağlayan dış paydaşlarla güçlü bağlar kurmak Bireylere ve kurumlara etki ederek girişimciliğin olası sonuçlarını yaygınlaştırmak Girişimci eylemlere ilham veren yenilikçi öğretim tekniklerini kullanmak. Kurumlar arasında etkili bilgi akışını temin sağlamak amacıyla var olan sınırları kaldırmak Gerçek dünyadaki deneyimleri içselleştiren böylece karmaşık dünya sorunlarına odaklanan çok yönlü yaklaşımları eğitim süreçlerinde etkili kılmak ve Girişimci düşüncüyü ve liderliği sürdürmeyi temin eden araçlar geliştirmek Üniversitelerin konumsal değişimlerine bağlı olarak ortaya çıkan girişimci üniversiteler, teknolojinin gelişmesiyle ortaya çıkan yeni ekonomik durumun yeni ürün ortaya çıkarma ve teknoloji döngülerine etkin biçimde eklenme ihtiyacını yaratmasına bağlı olarak bilginin yeniden tanımlandığı ve dağıtıldığı kurumsal yapılanmalardır. Kodlanmış ya da örtük bu yeni bilgi kümeleri, ekonomik gelişmenin temeli olarak görülmekte, üniversiteler ve endüstri arasında geleneksel anlamda var olan sınırlar ortadan kalkmakta, birinin görev alanı gibi görünen bir etkinlik diğeri için pratiğini ortaya koyduğu bir alana dönüşebilmektedir. Başka bir deyişle “para” ve “bilim” arasında yeni tür bir ilişki kendini göstermektedir. Bu ilişki ise küreselleşmenin yeniden belirlediği karmaşık ağların, yüzyıllar boyunca rüştünü ispatlamış kurumlardan biri olan üniversiteyi yeni bir sınamayla karşı karşıya bırakmasında en somut biçimde gözlenebilir. Bu yeni ağların tezahürü ise şu başlıklar altında toplanabilir (Röpke, 1998): Küreselleşmenin etkisiyle şekillenen yeni rekabetçi düzen, üniversitelerin rollerini ve fonksiyonlarını değiştirmekte, araştırma sistematikliğini derinden dönüştürmektedir. Bu değişim ve dönüşüm üniversiteler için girişimci olmayı beraberinde getirmekte, değişime direnme noktasında, üniversiteleri, küresel rekabetin gelişimi karşısında birer engelleyiciye dönüştürebilmektedir. Üniversitede üretilen bilginin uygulama alanına taşınması girişimciliğin düzeyi ve kalitesine bağlıdır. Kamu malı olarak düşünüldüğünde, bilgi en iyi ve en kolay biçimde bilgi üretim süreçlerinde yer alanlar tarafından taşınır. Birçok durumda bu kişiler bizatihi araştırmacıların kendileridir. Bu durum öğrencilerin ve bilim insanlarının özellikle de inovasyona katkı

sağlamada ihtiyaç duyulan beceri ve yeterlilikler noktasında eğitim süreçlerinde yeniliklere gitmeyi gerektirir. Bilgi aktarım süreçlerinin ve yeni ekonomik ilişkilerin gerektirdiği bilimsel temelli üretim süreci üniversiteleri birer girişimci kurum olarak bölgelerinde ve uluslararası düzeyde güçlü ve pozitif katkı sunan kurumlara evrilmeye zorlar. Bilginin üretimi ve yayılmasında yeni sorumluluklar üstlenen üniversitenin girişimci olarak tanımlanması da ise (Röpke, 1998): Üniversitenin kendisinin bir kurum olarak girişimci olması Üniversite üyelerinin (öğretim üyeleri, öğrenciler, çalışanlar) kendilerini bir şekilde birer girişimci olarak görmesi ve birer girişimci olması ve Üniversitenin çevre ile olan etkileşiminde, üniversite ve çevresinin girişimciliği esas alan bağlar kurması ve bu yönde yapılar oluşturması noktaları üzerinde durulmaktadır. Girişimci üniversite, öğrencileri yetiştirerek onları dünyanın hizmetine sunan üniversitelerdir; bu üniversiteler, ticareti entelektüellikle birleştiren üniversitelerdir, öğrencilerine ve akademisyenlerine içinde yer alacakları ayda başlatacakları girişimlerde destekleyici yapılar sunarlar. Bu bağlamda, girişimci üniversite bilgi ekonomisi temelinde bilgi süreçlerini yöneten ve bilginin dağılmasında taşıyıcı olan kurumlardır. Yaratıcılığın ve ekonomik gelişmenin itici güçlerinden biridir. Başka bir deyişle bu üniversiteler, birer fil dişi konumunda olan üniversitelerle, gerçek dünya arasında bağ kuran üniversitelerdir (Fayyole, ve Redford, 2014). Girişimci üniversite, yenilikçi yönünü kendisi geliştirerek piyasa ihtiyaçlarına karşılık verebilen üniversitedir. Girişimci üniversite kendi iç dinamiklerini üreterek değişime ayak uydurma kapasitesini içinde oluşturan üniversitedir. Girişimci bir kültür oluşturan üniversitenin, bu kültürü oluşturmada risk alabilmesi, fırsatlar yaratabilmesi, ekip çalışması yapabilmesi ve sorunlara çözüm üretebilmesi önemli rol oynar (Clark, 1998; Kirby, 2004' den akt. Redford, ve Fayyole,2014). Ekonomik gelişmenin itici güçlerinden biri olarak rol üstlenen girişimci üniversite, hükümetler ve piyasa oyuncularıyla işbirliğine gider. Bu üçlü mekanizma, üniversite- endüstri-hükümet eksenine dayanan “üçlü sarmal” ya da “üçüncü misyon” perspektifiyle açıklanır. Küreselleşmeden kaynaklı artan rekabet ve belirsizlikler, endüstrileşmede geline aşama, bilgi tabanlı sosyoekonomik bir rejime geçişin önünü açarken üniversite- endüstri- hükümet sarmalının her birinin geleneksel rollerinin dışında yeni roller üstlenmesinin zemini de oluşturmaktadır. 18. yy'da gözlenen devlet-endüstri ikili sarmalına günümüzde eşit düzeyde bir etkileşim temelinde üniversitenin de eklendiği görülmektedir. Endüstriyel etkiyle geleneksel rollerinden

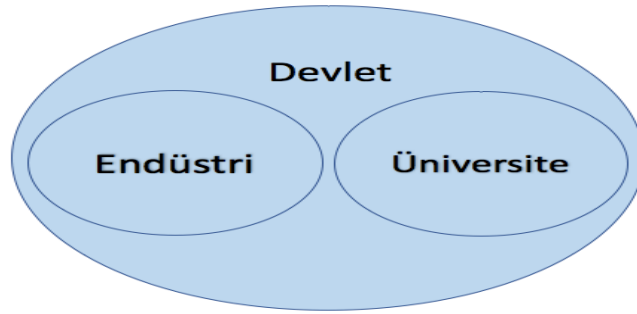
azade olmaya zorlanan üniversite, bu yöndeki dönüşümünü devlet teşvikleriyle de sürdürmek durumunda kalmaktadır. Bu üçlü sarmalın kilit unsuru olan girişimci üniversite, farklı toplumlarda farklı şekillerde tezahür eden içsel ve dışsal faktörlerin belirleyiciliğinde gelişimini sürdürmektedir. Üçlü sarmalın kilit unsuru olan girişimci üniversitenin ise dayandığı üç temel unsur vardır (Etzkowitz, Ranga, Benner, Guarany, Maculan, Kneller, 2008): Bilgi toplumunun bir gereği olarak endüstri ve hükümetle kurulan etkileşim paralelinde yenilikçiliğin bir parçası olarak belirgin rol üstlenmesi. Yenilikçiliğin devlet kaynaklı olan bir süreç ya da endüstriyel yapının iç işleyişinin bir unsuru olarak değil, işbirlikçi etkileşim üzerinden üç temel kurumun birlikte rol üstlendiği bir süreç olarak görülmesi ve Geleneksel rollerinin gereğinin yerine getirilmesine ek olarak diğer aktörlerle rol paylaşımına gidilerek yeni roller bağlamında sorumluluk üstlenmesi. Üçlü sarmal modelinin gelişimini sağlayan çeşitli teknolojik gelişmeler, toplumsal dönüşüm, bilginin dönüşümü gibi etmenler olmuştur. Bu temelde üçlü sarmal modeline ortaya çıkmasına zemin oluşturan etmenler şu şekilde sıralanabilir (Etzkowitz, ve Dzisah, 2008): Sanayi toplumundan bilgi toplumuna evrilmesi ve bunun sonucunda gelişme ve inovasyonda önemli rol üstlenen üniversite gibi kurumların bilgide yaşanan dönüşümün bir sonucu olarak girişimci rol üstlenmeleri Bürokratik örgütlenme biçimlerini zorunlu kılan büyük ölçekli teknolojiden küçük ölçekli örgütlenmelerin yolunu açan esnek, küçük ölçekli ve yüksek kaliteli teknolojilere geçilmesi Biyoteknoloji, nano teknoloji, bilişim gibi teorik ve pratik düzeyde aynı anda erişilebilir olan patentlenebilir ve yayımlanabilir çok yönlü bilginin ortaya çıkması.

Metaforik manada üniversitenin geleneksel fildişi sarayı konumunu terk ederek yenilikçiliğin ve teknoloji transferinin kilit bir unsuruna dönüşmesinin göstergesi olan yeni bir girişimci kültürün ortaya çıkması

Üçlü sarmalın, bilgi ekonomisi bağlamında değişik noktalardan farklı aktörlerin çok yönlü karşılıklı ilişkileri yenilikçilik temelinde geliştirdikleri bir model olarak tanımlayan Etzkowitz (2002) her bir aktörün içsel dönüşümünü zorunlu kılan bu modelde diğer aktörlerle stratejik bağlar kurulmasının önemine vurgu yapar. Üçlü sarmal modelinde üniversite-endüstri-hükümet ilişkileri görece eşit ilişkilerdir ve sorumlulukların kimi zaman örtüştüğü bu modelde aktörler birbirlerinin rollerini üstlenirler. Bu model ABD'deki kurumsal farklılıkların korunarak bağımsız hareketini sağlayan klasik modelden ve eski Sovyetler Birliği'nde gözlenen devletin akademiyi ve

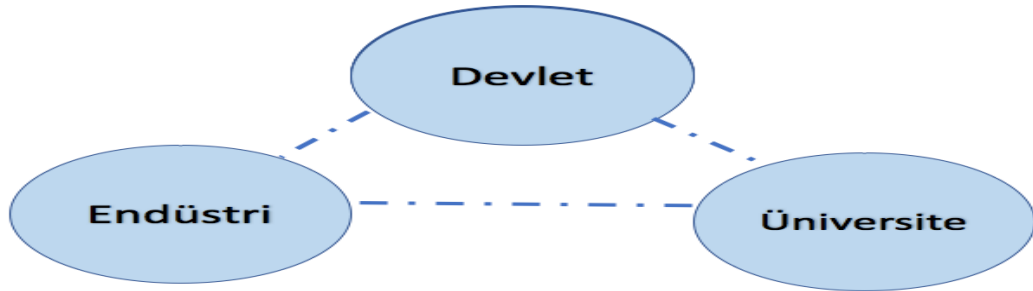
endüstriyi domine ettiği modelden ayırır. Üniversite, hükümet, sanayi arasındaki ikili ilişkilerin yerini üçlü ilişkiler alır. Bilgi temelli ekonomik gelişmeyi teşvik etme esasına dayanan bu modelde, eski ekonomik kalkınma modellerinden farklı olarak kalkınmanın motoru yalnızca endüstriyel kuruluşlar değil, aynı zamanda üniversitelerdir. Üçlü sarmal modelinde klasik modellerde olduğu gibi aktörler birbirinden ayrışma yerine ya da birinin diğerini domine etmesi yerine ortaklıklar kurarak yenilikçiliği esas alırlar. Etzkowitz (2002), üçlü sarmal modelinin klasik modellerden ayrışmasını hükümet-endüstri ve üniversite ilişkileri bağlamında şöyle modellenirdir:

- Birinci modelde hükümet, endüstri ve üniversiteyi kapsar. Eski Sovyet bloğunda ve günümüz Latin Amerika ülkelerinde karşımıza çıkan bu modelde devlet endüstri üzerinde tek hakim yapıdır ve hiyerarşik bir temelde diğer aktörlerle ilişkilerini sürdürür (bkz. Şekil 2.3).

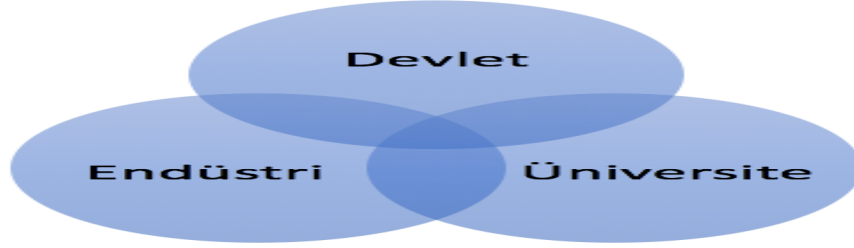
Şekil 2.2. Sovyet Tipi Aktörler Arası İlişki (Etzkowitz, 2002).

- İkinci modelde hükümet, endüstri, üniversite arasındaki sınırlar bellidir. Görece birbirinden bağımsız hareket eden ve kendi karar süreçleri üzerinde belirleyici olan bu modelde aktörler arasındaki ilişkiler belli düzeydedir. Bir şekilde yine devletin baskın olduğu model Amerikan kurumsal yapısına karşılık gelir (Bkz. Şekil 2.3)

Şekil 2.3. Amerikan Tipi Aktörler Arası İlişki (Etzkowitz, 2002).

- Üçüncü model olan üçlü sarmal modelinde ise diğer modellerin aksine, devlet ve diğer aktörler arasındaki ilişki daha eşitlikçidir. Birbirinin yerine birbirileri için çeşitli sorumluluklar yüklenerek rol, amaç, süreç temelinde aralarında çok yönlü çakışma, ortaklaşma ve işbirliği oluştururlar (Bkz. Şekil 4)

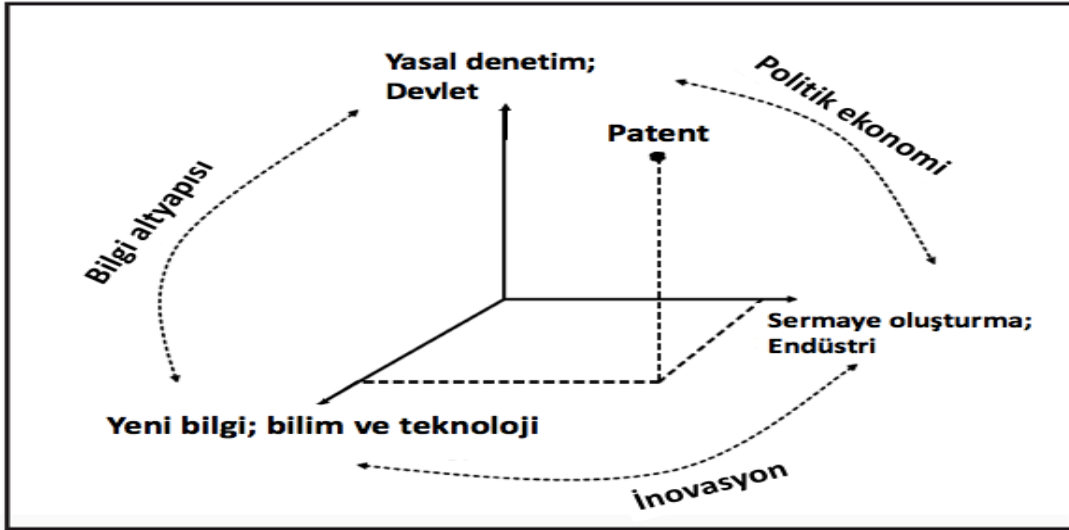

Şekil 2.4. Üçlü Sarmalda Aktörler Arası ilişki (Etzkowitz, 2002).

İnovasyon temelinde üç ana aktör olan üniversite, devlet ve endüstrinin iki düzeyde birbirini sınırlama ihtimaline değinen Leydesdorff (2010), birinci düzeyde kurumsal ilişkilerin şekillenmesinde birinin davranışının diğerinin üzerinde sınırlayıcı etki yaratabileceğini belirtir. Diğer düzeyde ise aktörler, işlevlerinin yerine getirirken diğerlerinin kendilerine dönük beklentilerini şekillendirirler. Örneğin endüstri ve üniversite ilişkisi bilgi işlem merkezleri, tedarik birimleri gibi kurumsal düzenlemeleri de beraberinde getirir. Ayrıca bilgi temelli ekonomik perspektif beklentileri yeniden şekillendirerek kurumsal düzenlemeler üzerinde dönüşümü zorlar. Bu noktada bilgi temelli ekonomi, klasik manadaki ekonomiden ayrılır. Bu ayrımın belirginleştiği nokta, klasik ekonominin arz-talep dengesi üzerine kurulu olan ilişkileri ve ekonomik değişimde ortaya çıkan ilişkilerin düzenlenmesinde devlet kurumlarının yaptığı/yapacağı düzenlemelere tabi olması; buna karşın bilgi temelli ekonominin ise ekonomik değişime ve politik kontrole ek olarak daha geniş bir sosyal sistem içinde yer almasıdır.

Üçlü sarmalın üç temel aktörünün bilgi temelli ekonomik perspektifte iç içe geçen işlevleri ise yeniden üretilirken şu alt dinamikler etkili olur (Leydesdorff , 2010): (1) ekonomide servet oluşumu, (2) bilim ve teknolojinin etkisiyle yeni bilgi üretimi ve (3) politik düzeyde ve kamusal alanda bu iki alt dinamiğin arasındaki etkileşimlerin yönetilmesi. Başka bir deyişle ekonomik sistem, akademik sistem ve politik sistem farklı mekanizmalarla hareket eden toplumsal sistemin nispeten özerk alt sistemlerine dönüşürler. Bu aktörler arasındaki etkileşimlerin ve bilgi üretim süreçlerindeki rollerinin

anlaşılması bu toplum ve bu alt sistemler arasındaki etkileşim ve farklılıklar üzerinden anlaşılır kılınabilir. Sıralanan alt sistemler, sosyal ilişkiler içinde inşa edilir, sınırlandırılır ve yeniden oluşturulur. Bu sistemler, sarmal biçiminde birbirinin alanlarına nüfuz ederek sürekli evirilerek birbirilerini tamamlarlar. Örneğin patent bu üç alt sistem arasında ortaya çıkan etkileşimlerin şekillendirdiği bir süreçtir (Bkz Şekil 2.5). Patent örneğinde olduğu gibi gözlemlenebilir her olayda göze çarpan ya da gizli boyutların etkisiyle beliren farklı mekanizmaların entegre edilmesiyle şekillenir. Bu boyutlar, öncüllerinden farklı biçimlerde tezahür eder. Patent örneğinde olduğu gibi zamanla ama bir önceki süreçten beslenerek yeni formlarına dönüşür. Karmaşık birçok unsurun etkili olduğu bu süreç bir anlamda kültürel bir evirmeye de işaret eder (Leydesdorff, 2010).

Şekil 2.5. Üçlü Sarmalda, Gözlenebilir Olayların (Patent) Üç Boyutlu Modellenmesi (Leydesdorff, 2010)

Üniversitenin girişimci olarak üstlenmesi beklenen rollerin gereğini yerine getirirken çok yönlü bir baskı ile karşı karşıya kalır. Bu baskının kaynakları incelendiğinde ise şu unsurların etkili olduğu görülür (Gibb ve Gay Haskins, 2014);

- Kamu harcamalarında tasarrufa gidilmesi, pazar talebine dönük öğrenci donanımının sağlanması ve sosyal hareketlilikte üstlenmesi beklenen roller gibi alanların belirleyiciliğinde şekillenen finansman, üniversite harcı, rekabet sorunları,

- Serbest piyasa ekonomisinin gelişmesi, üniversiteye devlet müdahalesini sınırlamak yerine ekonomik gelişmede üniversiteye yüklenen rolden kaynaklı devlet müdahalesinin sürmesi,
- Üniversite ve ekonomik kuruluşlar arasında işbirliği kurulması yönünde ortaya çıkan talep artışı ve işbirliği sağlanması durumunda ortaya çıkan beklentiler,
- İstihdam alanında ortaya çıkan işgücü talebinin yanı sıra istihdam adaylarının – öğrencilerin- beklentilerinin karşılıklı sağlanması noktasında kendini gösteren istihdam ve sosyal hareketlilik sorunları,
- Üniversiteyi kuşatan kültürel, sosyal ve ekonomik çevre; bilgi transferinde üstlendiği rol; yerel bazda üniversiteden beklentiler gibi dinamiklerin yarattığı yerel ve bölgesel sorunlar,
- Öğrenci deneyimlerini geliştirme; işgücü piyasasının talepleri doğrultusunda yeniden yapılanma süreciyle yüz yüze olan üniversitelerin, öğrenci deneyimlerini bu talepler doğrultusunda geliştirmesi gereğinin ortaya çıkması,
- Girişimci öğrenme sürecinin teşvik edilmesi; inovasyon bağlamında bireysel niteliklerin geliştirilmesi, öz-yeterlilik becerilerinin kazandırılması, özgüven ve eylem yönetimi yönünde niteliklerin arttırılmasını içeren girişimci öğrenmenin teşvik edilmesi ve bu noktada üniversiteye sorumluluk yüklenmesiyle pedagojik içeriğin ve müfredatın yeniden yapılandırılması yönündeki baskılar.

Üniversitelere yönelik girişimci üniversite bağlamındaki baskılar üniversite bünyesindeki etkinlik biçimlerini tümü üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Şöyle ki Şekil 2.6'da gösterildiği üzere bilgi yönetimi, burs süreçleri, öğrenme ve öğretme süreçleri, topluma uyum, öğrenci toplulukları, sosyal katkı gibi birçok unsurda gözlenebilen baskının şu unsurlar üzerinden üniversiteyi etkilediği görülmektedir (Gibb ve Gay Haskins 2014):

Şekil 2.6. Girişimci Üniversite Bağlamında Üniversiteye Yönelik Baskı Unsurları (Gibb ve Haskins, 2014)

Temelinde ekonomik gelişmelerin değişen küresel düzenin olduğu bu baskı unsurları, üniversiteyi geniş çaplı bir örgütsel değişime zorlamaktadır. Bu örgütsel değişim, kolay gerçekleştirilecek bir süreç değildir; yeni araştırma birimlerinin oluşturulması, teknoloji transfer birimlerinin meydana getirilmesi, ulusal ve uluslararası eylemleri yönetmede karar süreçlerinin yeniden yapılandırılması gibi birçok zorlukla başa çıkmayı gerektirmektedir. Piyasanın ihtiyacı doğrultusunda ortaya çıkan talebi karşılamada karar süreçlerinin esnekliği de başka bir zorunluluk olarak üniversiteyi baskı altına almakta ve iç yönetim düzenlemelerini değişime zorlamaktadır. Tam anlamıyla devlet tarafından finanse edilen üniversiteler, sayılan baskı unsurlarına yanıt olabilmeye zorluk yaşayabilmekte, bu noktada ihtiyaç duydukları/duyacakları çeşitlendirilmiş

kaynak yaratma ve bulma çabaları yetersiz kalabilmektedir (Shattock, 2009, s.7-8). Hatta girişimci üniversite, paydaşların sayısındaki ve niteliğindeki değişimin bir sonucu ortaya çıkan yeni beklentilerin üniversiteyi içerik, yapı ve yönetim aktiviteleri bağlamında değişime zorlamasıyla dönüşümüne devam etmekte, geleneksel girişimci kimliğinden sıyrılarak teknoloji transferine odaklanan daha gelişmiş bir versiyona dönüşmektedir. Tablo 2.2’de gösterildiği üzere paydaşlarla etkileşimin belirleyici olduğu dönüşüm süreci dinamik bir biçimde kendini devam ettirmekte, geleneksel üniversiteden girişimci üniversitenin daha yeni biçimlerine doğru evirilmektedir (Miller, McAdam ve McAdam, 2014).

Tablo 2.2. Etkinlik Temelli Girişimci Üniversitenin Dönüşümü

Etkinliğe dayalı görünüm	Geleneksel girişimci üniversite	Geçiş aşamasındaki girişimci üniversite	Gelişmiş Girişimci üniversite (Teknoloji transferi odaklı)
İçerik	<ul style="list-style-type: none"> • Öğretim araştırma, • Bilgi yayma, • Vasıflı işgücü yaratma 	<ul style="list-style-type: none"> • Öğretim, araştırma, • Bilgi yayma, • Vasıflı işgücü temin etme, • Girişimci eğitim, • Fikri hakları geliştirme 	<ul style="list-style-type: none"> • Öğretim, Araştırma, • Bilgi yayama, • Nitelikli işgücü sağlama, • Girişimci eğitim, • Fikri hakları geliştirme, • Bültenler, lisanslar, • Yeni girişim yaratma
Yapı (Etkinlikler biçimleri/birimler)	<ul style="list-style-type: none"> • Akademik kayıt, kabul, • Araştırma ofisi, • Özel fakülteler için okullar 	<ul style="list-style-type: none"> • Akademik kayıt, kabul, • Araştırma ofisi, • Belirli fakülteler için bölümler, • Girişimciliği ve bilgi transferini misyon ve stratejiyle bütünleştirmek, • Araştırma ve teknoloji transferini kolaylaştırmada endüstri ve hükümetle iş birliğine dayalı ilişkileri geliştirmek, 	<ul style="list-style-type: none"> • Akademik kayıt, kabul, Araştırma ofisi, • Belirli fakülteler için bölümler, • Teknoloji transfer ofisleri, • Endüstriyel ilişkiler bölümü, • Teknoloji transfer prosedürleri/mekanizmaları, • Teknoloji parkları
Yönetim (bireyler/birimler)	<ul style="list-style-type: none"> • Üniversite (akademisyenler, idari personel, stratejik personel, üyeler) • Hükümet, • Sanayi 	<ul style="list-style-type: none"> • Üniversite (akademisyenler, idari personel, stratejik personel, endüstriyel lisanslama personeli, üyeler) • Hükümet, • Sanayi 	<ul style="list-style-type: none"> • Üniversite (akademisyenler, araştırmacılar, TTO personeli, sanayi irtibat personeli, idari personel, stratejik, personel), • Hükümet (bölgesel kalkınma birimleri, ulusal ajanslar, hükümet), • Sanayi

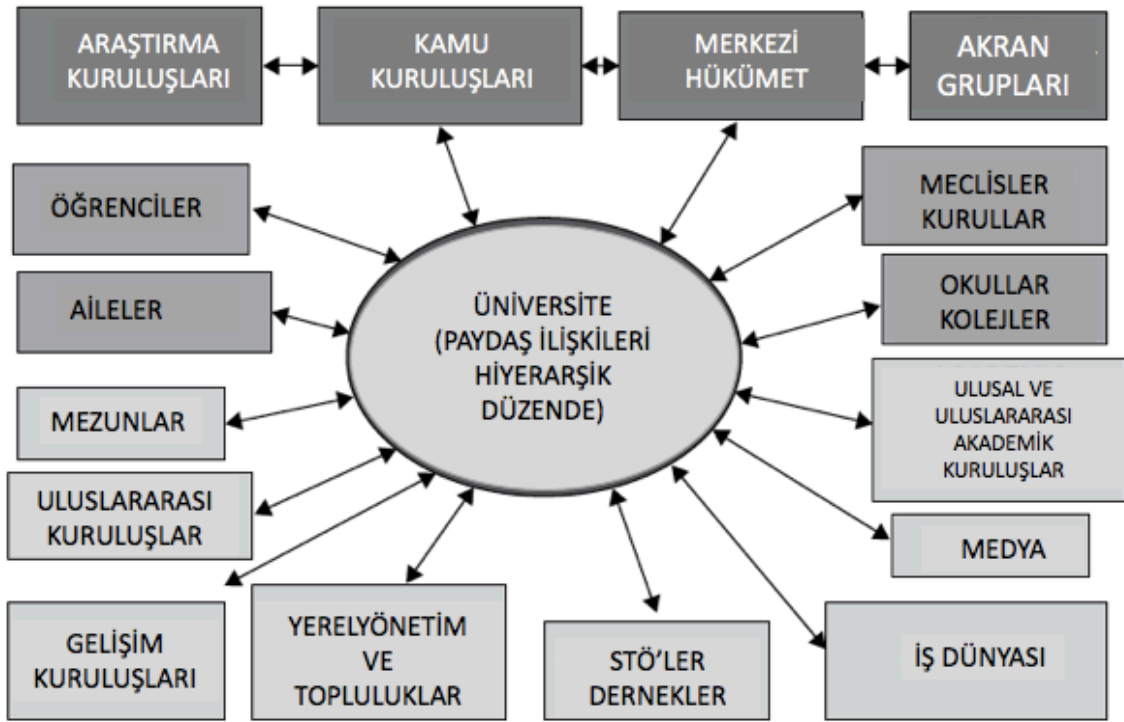
Kaynak: Miller, K., McAdam, M. ve McAdam, R. (2014). The Changing University Business Model: A Stakeholder Perspective. *RveD Management*, 44(3), 265-287.

Sıralanan baskı unsurları ile baş etme, kaynak yaratma gibi sorunların üstesinde gelmede üniversiteler, çeşitli paydaşlar ve topluluklarla etkileşim kurarak toplumda rol üstlenmelidir. Yükseköğrenimin birincil paydaşı öğrencilerdir. Fakülte, çalışanlar ve yönetim iç paydaşlar; hükümet ise başat dış paydaş olarak sorumluluk üstlenir. Bunun yanında sağlık, sanayi, kültür, tarım, işgücü piyasası gibi diğer birçok dış paydaşla etkileşime giren üniversite, bu noktada yalnızca mükemmel eğitim veren ve araştırma yapan kurumlar olarak sorumluluk almazla yetinmez; aynı zamanda dış paydaşların kendisinde beklenenleri karşılamada üretim süreçlerinde aktif rol üstlenir (Redford, ve Fayyole,2014, s.12-13). Bununla birlikte iç ve dış paydaş tanımlanmasında net bir ayırımı gidilememektedir. Normal şartlarda dış paydaşla ifade edilen kurumsal işleyişin günlük rutinine müdahil olmayan paydaşlardır. Üniversiteler için devlet, kaynak tedarikinde önemli bir dış paydaş olarak tanımlanır. Bunun dışında yerel otoriteler, girişimciler, diğer eğitim kurumları da dış paydaş olarak görülür. Buna karşın sayılan unsurlar belirli sürelerde karar mekanizmalarında etkili olacaklarından net bir dış paydaş tanımıyla ele alınamazlar. Aynı zamanda eğitim, sağlık gibi bölümlerde meslek örgütleriyle kurulan ve bir gelenek haline gelmiş ilişkilerin muhatapları da flu bir alanda yer edinirler. Diğer bir örnek de öğrencilerdir. Ekonomik gerekçeler baz alındığında dış paydaş olarak algılanabilecek öğrenci toplulukları, üniversitenin bir üyesi olarak üniversite topluluğunun iç paydaşına dönüşürler. (Burrows 1999'dan akt. Bjørkquist, 2009).

Girişimci üniversitenin ayırt edici özelliği, üçlü sarmalda olduğu gibi, üniversite ve çevresi arasındaki sınırların daha geçirgen olması ve bilgi ve yenilik akışının daha sorunsuz yaşanmasına elverişli bir yapı sunmasıdır. Zaten diğer kilit aktörlerle -devlet, endüstri- geliştirilen işbirliğinin de bu sınırların geçirgen olmasına bağlıdır. Bu geçirgenliğin somutta yaşanılabilirliği de paydaşların eylemleriyle mümkün hale gelir. Paydaş perspektifi kullanarak girişimci üniversite, bir yandan kaynak yaratmada ve kaynağa erişimde sosyal iletişim ağını geliştirirken diğer yandan geliştirdiği iletişimlerden elde ettiği kazanımları üniversite bünyesine eklemleyerek dönüşür. Başka bir deyişle girişimci üniversite, kurduğu ilişkiler üzerinden kendini var etme olanağı bulan üniversitedir (Redford, ve Fayyole, 2014).

Geleneksel paydaş dengesi, (Şekil 2.7'de en koyu biçimde gölgelendirilmiş olanlar) daha çok, kamu finansmanına bağlı olan merkezi hükümet, YÖK gibi birimlerle doğrudan kurulan öncül hedefler üzerinden kurulan ilişkilere dayanmaktadır. Bununla

birlikte geleneksel paydaş dengesi, küreselleşmenin belirleyiciliğinde şekillenen finansman ve piyasa düzeniyle yeni bir duruma evirilmektedir. Devlet, küresel rekabette üniversitenin rolünün perçinlenmesinde üniversiteyi tek başına desteklemek yerine yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde dış kuruluşlarla rol paylaşımına yönelmektedir. Bu noktada sürdürülebilirliği sağlamada ihtiyaç duyulan/duyulacak olan kaynak tedarikinde çok yönlü ilişkilerin belirlediği karmaşık ağlar ortaya çıkmaktadır. Şekilde gösterilen ve diğerlerine nazaran daha az gölgelendirilmiş olan paydaşlar, değişen koşulların etkisiyle daha baskın paydaşlara dönüşmektedirler (Gibb ve Haskins, 2014).

Şekil 2.7. Değişen Dengeler Bağlamında Üniversite ve Paydaş İlişkileri (Gibb ve Haskins, 2014)

Geleneksel paydaş dengesinin temelinde yatan sistem perspektifi, problem çözme kapasitesini tüm paydaşların sürece etkin katılımıyla sınırlandırır. Karar alma ve çözüm süreçlerinde paydaşların tümünün katılımını ve etkinliğini gerekli gören sistem perspektifi, kolektif etkiyi, bireysel etkinin önünde konumlandırır. Belirsizliğe yol açan sayısız nedenin var olması her olayın, her problemin kendini var eden koşulların özgünlüğü içinde ele alınmasını gerektirdiğinden topyekûncu bir bakış yerine, diğer aktörlerle esnek işbirliğini olası kılan, paydaşların değişen rollerini ve etkilerini

önemseyen yeni girişimci paydaş dengesinin avantajlarını ve geleneksel perspektiften ayrılan yönlerini şu şekilde sıralar (Freeman ve Mcvea (2001):

- Yeni paydaş perspektifinde yöneticiler, stratejik paradigmaları düzenli olarak takip etme ihtiyacı duymadan çevresel etkiyle özgün koşullara uygun esnek bir stratejik çerçevenin sunduklarıyla baş edebilme olanağı bulurlar.
- Yeni paydaş perspektifi, stratejik bir planlama sürecinden çok stratejik yönetime dayanır. Stratejik planlama, geleceğe dair öngöründe bulunmaya odaklanarak bağımsız biçimde kurumsal plan geliştirilmeyi içerir. Buna karşın stratejik yönetim ise yeni bir perspektif çizmeyi temel alarak kurumun çevreyi nasıl etkilediğine ve çevreden nasıl etkilendiğine odaklanır.
- Paydaş perspektifinde kurumun varlığını sürdürmesi amaçlarını gerçekleştirmesine bağlıdır. Belirsizliklerin ve karmaşanın hüküm sürdüğü günümüz dünyasında kurumlar yalnızca mevcut çıktının kalitesine odaklanmakla kalmaz aynı zamanda geleceği de tasarlar. Geleceği tasarlamada ise yalnızca kısa vadeli paydaş etkileşimlerinin mahiyetine odaklanmak yerine, orta ve uzun vadede paydaşların kuruma etkisini ve kurumun paydaşlara etkisini iyi analiz etmelidir. Paydaş etkileşimi kurumsal amaçları gerçekleştirmede hayati öneme sahiptir. Paydaşlarla kurduğu çoklu ilişkilerin karşılıklı ve çoklu amaçları gerçekleştirmeye zemin oluşturucu nitelikte olması ise paydaşlarla etkileşiminin imkânını yaratır.
- Paydaş etkileşimi, kurumların uzun vadeli başarısının teminidir. Bu etkileşimler, kurumun çevresine bakmasına, kendini dönüştürerek yararlılığını sağlamasına katkı sunar. Bu katkı kurumun değer yaratarak değerlere dayalı bir yönetim stratejisi belirlemesini gerektirir ve sağlar. Çok farklı özellikteki ve beklentideki paydaşların etkili iletişim geliştirmeleri üniversitenin ortak değer yaratma noktasındaki becerisine bağlıdır. Paydaşlarla etkili işbirliği paylaşılan değerler oluşturmayı gerekli kılar.
- Ekonomik, politik ve etik analizleri içeren, ampirik olmaktan çok betimleyici pratik yönü ağır basan stratejik bir yönetimi temel alan paydaş perspektifi; üniversite için pratik sonuçlar üreten araştırma ve uygulamalara odaklanmayı gerektirir. Somut gerçekler ve analizler üzerine kurulu olan ve bu nedenle betimleyici olan bir bağlamda, kurum için yön tayin edici nitelikte olan paydaş

etkileşiminde sadece var olanı olduğu gibi kabul etmekle sınırlı bir yaklaşım benimsenmez. Aynı zamanda etkileşim yaratmaya da odaklanır. Stratejik yönetimi esas alan paydaş perspektifinde kurumsal eylemlerin paydaşlara nasıl etki edeceği hesaplanarak gelecekteki çevreye ilişkin hazırlık yapılır. Paydaş yönetimi, üniversitenin oluşturabileceği stratejik seçenekleri zenginleştirmek için kullanılır.

- Koşulların gerektirdiği işbirliğinin hangi paydaşla sağlanacağı ve hangi paydaşın hangi düzeyde katkı sunacağı sadece paydaş analizi üzerinden değil, somut gerçekler üzerinden belirlenir. Bu noktada üniversite, tüm paydaşların ne türden destekler sunabileceğine ve kurumsal düzeyde paydaşlara neler sunulabileceğine dönük bir çerçeve oluşturma zorunluluğuyla karşı karşıyadır. Bu durum, kendisi için yaşamsal önemdedir. İyi bir strateji yönetimini gerektiren karşılıklılık, teorik ve genel olandan daha spesifik olanı kavramayı sağlar.
- Paydaşlarla ilişkilerde, tekil paydaşların değil, tüm paydaşların süreçten nasıl etkileneceği hesaplanarak çoklu bir yaklaşımla her birinin beklentileriyle ilgili tatmin edilmesi paydaş perspektifinin bütünleyici yönünü oluşturur. Tüm paydaşların perspektiflerinin bütünleştirilmesi esasın dayanan paydaş perspektifi, kısa vadeli anlık ihtiyaçların giderilmesinden çok orta ve uzun vadede her birinin beklentilerinin karşılanacağına dönük bir temini içerir. Son kertede birinin kazanımının diğerlerinin de kazanımını temin ettiği inancının bir değer olarak benimsenmesi sağlanır. Beklentilerin zamanla aynı istikamete yönelmesi de güçlü bir ihtimaldir.

Paydaşlar ise (1) Kurumun nasıl bir yol izleyeceği, kaynakları nasıl değerlendireceği, yönetim süreçleriyle ilgili planlamalarda nasıl eylemde bulunacakları gibi konularda karar alma süreçlerine katkı düzeyini “*oy gücüyle*” belirleme, (2) Kaynak tedariki, patent süreçleri, ar-ge çalışmaları, yatırımlar gibi alanlarda “*ekonomik güçle*” katkı sağlama ve (3) Özellikle ana aktör olan hükümetin belirleyiciliğinde, yasa çıkarma, düzenleme yapma veya kaynakları siyasal konjonktüre göre dağıtma gibi alanlarda “*politik güçle*” müdahale etme gibi üç ana hat üzerinde birbirilerine ve üniversiteye etkide bulunurlar. Kilit kararlarda, paydaşların "oy gücüne" başvurularak sorumluluk almaları ve olası neticelerde pay sahibi olmaları sağlanır. Çatışmalarda gerektiğinde; tüzükler,

yazılı usuller, yasalar gibi "politik güç" içerikleriyle çözüme kavuşturma yoluna gidilir. Stratejik planlamada, piyasa araştırmalarında, kaynak tedarikinde, araştırmalı tabanlı ekonomik analizlerde "ekonomik gücün" sağladığı olanaklardan faydalanılır (Freeman, 1984).

Üniversite; ekonomik, politik ve katılım gücü çerçevesinde önceden belirlenmiş amaçlara ulaşmada tüm paydaşlarca ele alınarak organize olmuş bir "araç" olarak algılanabileceği gibi kendi özgün kuralları olan, kendine has normları olan bir "kurum" olarak da görülebilir. Toplumsal beklentileri karşılamada üniversitenin nasıl bir istikamet belirleyeceği, hesap verebilirliği nasıl sağlayacağı, üniversitelerin hükümetle ve diğer üst kurumlarla ilişkili olma düzeyinin sınırının ne olacağı gibi tartışmaların şekillendirdiği kurumsal kimlik ve araçsal işlev üzerinden ele alınma durumlarını Olsen (2005) şu şekilde açıklar:

- Üniversitenin araçsallaşması: Üniversitelerle çıkarsal ilişkilerin belirlediği araçsal olma durumu, üniversiteyi, görevlerini yerine getirmede ve amaçlarına ulaşmada yönetsel ve yapısal boyutta nasıl düzenleneceğine ilişkin süreçlerle ilgilidir. Araçsal işlev boyutunda üniversiteye müdahale, bir dizi sözleşme aracılığıyla yaşanır. Ekonomik katkı, diğer türlü destekler, üniversitenin yarar boyutuyla orantılıdır. Değişime ayak uydurmada, performans yönetimini esas alan araçsallaştırmada, belirlenen hedefleri gerçekleştirmede en etkili yolların uygulanması tercih sebebi olur. Bu bağlamda engel teşkil edici bölümler lağvedilerek yeni yapılanmaların yolu açılır. Araçsallaşmada önemli olan, üniversitenin kimin için ya da ne için araçsallaştırıldığına veya kime veya neye hizmet etmek durumunda olduğunun açığa kavuşturulmasıdır.
- Üniversitenin kurum olarak görülmesi: Üniversiteye dönük kurum algısı, bireylerin tercihlerine göre değişmeyen, beklentilerin nispeten üzerinde etkili olduğu, dış etkilere dirençli, yapısal süreçlere nüfuz etmiş, normlara ve ilkelere ve teamüllere dayanan bir örgütlenme arz etmesinden kaynaklanmaktadır. Kurucu kurallar ve uygulamalar, aktörlerin -akademisyen, öğrenci, yönetici- nasıl davranışlar sergileyeceğine dair bir çerçeve oluşturur. Kurumsal kimlik, davranış kalıpları, paydaşlar arası ilişkileri belirleyen normlar, üniversite bileşenlerinin ve paydaşlarının amaçlarını ortaklaştırmasını sağlayarak eylemlerine yön veririler. Paydaşların, gelenek, norm ve kimlik bağlamında oluşan kurumsal çerçevede

nasıl ve ne düzeyde süreçlere iştirak edecekleri belirlenir. Başka bir deyişle kurumsal olma, üniversitenin her bir aktörünün hangi sınırlar içerisinde hareket edeceklerini belirler. Kurumsal olarak üniversite, geçmişten günümüze var edilen, biriktirilen ve dönüştürülen birçok unsurun belirlediği bir kültüre dayanan ve bu kültüre uymayı taahhüt eden bir sözleşme halidir. Başka bir deyişle güvene dayalı bir sistemsel bütünlüktür. Üniversite bir sistemsel bütünlük olarak her bir üyesinin, üniversitenin amaçlarını, ilkelerini ve süreçlerini sahiplenmesini sağlar. Üyelerinin kurumsal kimliği savunarak iç ve dış tehditleri minimize edilmesine katkı sunmaları beklenir. Üçüncü tarafların da kurumsal kurallara uymaları ve kurumsal kodları aşındırmamaları beklenir. Kurumsallık algısında önemli olan üniversitenin ne kadar güçlü bir kurum olduğu, toplumsal yapıdaki yerinin ne düzeyde olduğudur. Kurumsal algıda yapılan müdahalelerin üniversitenin değerlerini ve ilkelerini ne kadar aşındırdığı ya da üniversitenin buna direnip direnmediği bir sorunsal olarak karşımıza çıkar. Bu müdahalelerin üniversitenin normatif yapısını, örgütleniş biçimini, kaynak dağılımını dönüştürmeyi ne düzeyde gerçekleştirdiği üniversitenin kurumsal olma özelliği ile ilgidir.

Yasal otorite, yönetim süreçleri, finansman yapısı gibi yapısal unsurlar ile kuruluş ilkeleri ve amaçları, kültürel unsurlar, değerler, özerklik düzeyi gibi normların oluşturduğu çerçevede var olan üniversitenin kurumsal şekillenışı; normatif temelin ve yönetsel araçların birlikte etkilediği paydaş dengesi üzerinden tanımlanır. Norm ve yapı bağlamında paydaş ilişkilerinin etkisiyle üniversite rejimleri incelendiğinde ise (1) uzman üniversite, (2) refah üniversitesi, (3) istişare üniversitesi ve (4) girişimci üniversite rejimleri karşımıza çıkar. Paydaş dengesi üzerinden belirlenen üniversite rejimleri şu şekilde açıklanabilir (Björkquist, 2009):

- Uzman üniversite: Üniversite, kendi kendini yöneten bir topluluk olarak görülür. Paylaşılan normlar üzerinden içsel aktörlerin yönetim süreçlerinde etkili olduğu uzman üniversitede, özerklik ve akademik özgürlük temel argümanlardır. Araştırma akademik anlamda en bilimsel çalışma alanı olarak görülür. Araştırma süreçlerini yönetenler akademisyenlerdir. Kültürel bir kurum olan üniversite, ortak kültürel mirasın iletilmesinden, bilgi topluluğunun korunmasından ve zihin gücünün formasyonundan sorumludur. Öğrencilerin bilgilerini geliştirmeleri ve en iyi biçimde eğitim almaları sağlanır. Devletin rolü üniversiteyi olası dış

tehditlerden korumak ve özerkliğini garanti altına almaktır. Kaynakların geleneklere ve kurumsal değerlere göre tahsis edilmesi gerektiği varsayımından ötürü kaynak dağılımı ağırlıklı olarak blok hibe olarak verilmektedir. Aynı nedenle yükseköğretim kurumları temel kanunlarla düzenlenir ve karar alma sistemi merkezi otoritenin etki alanının dışında kendi iç dengeleriyle oluşturulur. Yönetim kadrolarını da oluşturan profesörler, kilit iç paydaşlardır. Bölümlerin ve üniversitenin vizyonunun şekillenmesinde de en yüksek düzeydeki uzmanlar olan profesörlerin ağırlığı hissedilir.

- Refah üniversitesi: Kamu politikalarının uygulanması için bir araç olarak görülen üniversitede, devlet diğer aktörlerle birlikte oluşturulan normlar üzerinden üniversiteye müdahale eder. Klasik bürokrasinin etkili olduğu refah üniversitesi rejiminde, karar sistemi hiyerarşik ve merkezidir. Eğitim ve araştırma ekonomik kalkınmayı ve refahı sağlayıcı araçlar olarak görülür. Faydanın araştırma ve eğitimin nihai amaç olarak algılandığı bu üniversite rejiminde ulusal amaçları gerçekleştirmeye katkı yegane kriterdir. Öğrenciler, gelecekteki kariyerlerine hazırlanırken ekonomik gelişmeye katkı sunacak bir kariyer planlaması yapmaları arzulanır. Sosyal bir planlayıcı gibi hareket eden devlet, kaynak tedariki üzerinde kontrol sahibidir. Kaynaklar girdi ve çıktı dengesi üzerinden dağıtılır. Devlet erkinin hissedildiği diğer bir alanda yasal düzenlemeler ve yönergeler bağlamında hissedilir. Üniversitenin özerkliği politik hedefleri gerçekleştirmede etkili ve yeterli olma ölçütüne göre dışsal etkiyle belirlenir. Üniversite, politik amaçları gerçekleştirmenin bir aygıtı olarak düşünüldüğünden paydaş dengesi dış paydaşlar lehine gelişir. Yönetim süreçlerinde dışsal faktörlerin etkililiği iç paydaşların avantajlı konumlarını yitirmesine yol açar. Eğitim ve araştırmanın ekonomik büyümeye indirgenmesi ve kurumsal olarak ulusal politik hedefler bağlamında sürekli bir değerlendirmeye maruz kalması, üniversitenin meşruiyetini ekonomik kalkınmaya katkı ve ulusal amaçlara uyumlu olma derecesiyle sınırlandırır. Amaçların belirlenmesinde etkili olan hükümet ile uygulamanın takibinde sorumlu olan yerel otorite sahip oldukları güçten dolayı finansman boyutunun yanı sıra yönetim kademelerini belirlemede de etkili olurlar. Akademik yönetim kadrosunun dış etkiyle atama yoluyla belirlenmesi içsel faktörlerin süreçler üzerindeki etkisini kırar. Bu noktada atanan yöneticinin

üniversite üyelerinden olması ya da dışarıdan birinin atanması üniversitenin iç işleyişlerinin şekillenmesinde yegâne unsur olur. Öğrenciler mali açıdan yüksek öğrenim kurumuna maddi olarak bağımlı oldukları için dış paydaş olarak ele alındığı refah üniversitesi rejiminde öğrencilerden beklenen, iş bulmak için mezun olmalarıdır.

- İstişare üniversitesi: Katılımcılık ve müzakere istişare üniversitesinin temel unsurlarıdır. Temsili demokrasi etrafında oluşturulan normlar aracılığıyla çatışmaların yönetildiği bu üniversite rejiminde (Olsen, 2005), disiplinler arasında göreceli olarak bir temsili eşitlik vardır. Etkililiği ve motivasyonu sağlamada tüm paydaşların katılımının gerekli görüldüğü bu üniversite rejiminde çalışanlar ve öğrenciler önem düzeyi açısından ayrı tutulmazlar. Öğrenciler bireysel olarak gelişimlerini ve eğitimlerini sürdürmelerinin yanında onlardan üniversitenin iç yönetim süreçlerinde aktif olarak sorumluluk almaları da istenir. Her paydaşın, akademik süreçlerdeki etkisi önemsenir ve önemli kararlar öncesinde katılımı teşvik edilir. Devletin rolü, kurumsal özerkliği ve akademik özgürlüğü korumak ve güvence altına almaktır. İstişare rejiminde, finansman ve diğer alanlarda, etkilenen tüm tarafların yönetim süreçlerine çeşitli yollarla katılmasının teşvik edilmesiyle düzenlemeler yapılır. Paydaşlar arasında kurulan bağlar, informal ya da formal olabilir. Bu bağlardan biri de yarı resmiyet taşıyan lobi faaliyetleridir. Karar sisteminin temelini diyalogun esas alındığı ve her paydaşın katılımını temin edildiği ilkeler oluşturur. Üniversitede yönetim kurulları ve konseylerinde sadece profesörler değil aynı zamanda diğer akademisyenler, idari personel ve de öğrenciler temsil edilmektedir. Kolektif kimliğin oluşturulmasının esasına dayanan istişare rejiminde rekabetçi piyasa ekonomisinin etkinlik alanının genişletilmesine dair vurgu sınırlıdır. Öğrenciler bu manada bireysel değerlendirme formlarını dolduran "müşteriler" olmaktan çok daha kapsamlı değerlendirme süreçlerini birer aktif bileşeni olarak değerlendirilirler. Geniş katılım ve temsili demokrasinin temelini oluşturduğu istişare rejiminde uzman üniversiteye kıyasla profesörlerin hegemonyası sınırlandırılmıştır. Akademisyenlerin, teknik idari personelin ve öğrencilerin kurumun farklı düzeylerinde yönetim kurullarında temsil edildiği göz önüne alındığında, en azından oy verme yetkisine sahip pek çok iç paydaş grubu ve paydaş bulunduğu

söylenbilir. Öğrenciler, bilgi topluluğunun üyeleri olarak görülmelerine ek olarak karar verme sürecindeki etkin rollerinden dolayı iç paydaşlardır. Eğitim alıcıları olarak öğrenciler, uzman ve refah rejimi içinde olan duruma kıyasla güçlendirilmişlerdir.

- Girişimci üniversite: Neo-liberal ideolojinin etkisiyle şekillenen girişimci üniversite rejimi, küresel düzene ayak uydurmada hükümet ve diğer dış paydaşların beklentilerini karşılamak amacıyla kendine piyasa eksenli normlar üreten yeni bir rejimdir. Bu rejimin baskın normunu neo-liberal ekonomiye olan inanç oluşturur. Piyasa dengeleri, kaynak tedarikinde etkili olurken bu tedarikteki nihai beklenti eğitim ve araştırmada piyasanın etkisiyle şekillenen sonuçları doğurmasıdır. Bununla birlikte, asıl nokta, kamuya ait şirketler veya kuruluşlar özelleştirilmemiş olsalar da kamu sektörünü ve çalışanlarını rekabetçi bir zeminde düşünmeye zorlamaktır. Rekabetçi düşünme eğiliminin üniversite açısından yarattığı diğer bir sonuç da üniversitelerin ulusal sınırları da aşan bir şekilde öğrenci kaydı, araştırma ve fon sağlamada diğer yükseköğretim kurumlarıyla rekabete girmeleridir. Girişimci rejimde üniversitenin topluma açılması; pazarın, dış paydaşların ve diğer kesimlerin taleplerini karşılaması beklenir. Bilgi üreticisi olarak görülen üniversite; yeterlilik, verimlilik, memnuniyet, esneklik gibi kavramların belirlediği değerlere odaklanır. Rekabetin belirlediği bu değerlerin gereğini yerine getirmeyen üniversitenin kurumsal olarak varlığını sürdürmesinin mümkün olmadığı argümanı işlenir. Mal ve hizmet eksenli pratiklerini şekillendiren girişimci üniversitede öğrenciler seçme özgürlüğüne sahip "müşteriler" olarak görülür. Uluslararası aktörlerin belirlediği sisteme angaje olmaya çalışan üniversite, devlet müdahalesinden korunma yönünde gayret gösterir. Devletin rolü, piyasanın bir bileşeni olarak görülen üniversitenin diğer aktörlerle olan ilişkilerinde düzenleyici olmakla sınırlıdır. Finansman sistemi, performans kriterlerine göre blok olarak belirlenir. Düzenlemeler temel yasalara göre yapılırken koşullara göre üniversiteye düzenleme yapmada hareket alanı sağlanır. Değerlendirme ve performans süreçlerinin izlenmesinde dış paydaş olarak görülen akreditasyon kuruluşları aktif rol alırlar. Dış paydaş olmalarına rağmen bu kuruluşlar, eğitim ve araştırma pragmalarının da dahil olduğu geniş bir çerçevede akredite gücüyle akademik topluluğun bir üyesi gibi hareket ederler.

Dört üniversite rejiminin toplu olarak Tablo 2.3 ve Tablo 2.4’de gösterildiği üzere karşılaştırmasında ortaya çıkan en bariz durum, paydaş sayısının girişimci üniversite ve istişare üniversitesinde belirgin biçimde diğerlerinden fazla olduğudur. Paydaşların sayısal artışı aynı zamanda özellikle girişimci üniversitede politik güç, oy gücü ve ekonomik güç alanlarında da daha fazla etkili olması durumunu ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca, öğrencilere nüfuz sahibi olmalarını sağlayan yeni roller ve yeni pozisyonların da arttığı görülmektedir (Björkquist, 2009).

Tablo 2.3. Norm ve Yapı Bakımından Üniversite Rejimleri

	Uzman Üniversite	Refah Üniversitesi	İstişare Üniversitesi	Girişimci Üniversite
Değerler	Kültürel	Kamu hizmeti	Kültürel	Kültürel ve fayda temelli
Devletin Rolü	Dış dünyaya karşı korumacı	Sosyal planlamacı	Özerkliği, akademik özgürlüğü koruma	Organize edici ve denetleyici
Üniversiteden beklentiler	Topluma bir bütün olarak hizmet	Kamu politikalarını uygulama	Müzakerelerin sonuçlarına bağlı kalmak	Hizmet sunma-Dünyaya açılma
Öğrencinin konumu	Eğitim ve bilgiye erişim	Görev insanı, İstihdam bireyi	Katılım	Tüketici-Müşteri
Özerklik	En nitelikliye ulaşmak için	Temsili olarak, verimlilik temelinde	Karmaşık ilişkilerin gerektirdiği ölçüde	Hayatta kalma yeteneğine bağlı
Finansman	Blok hibe	Kalem bazlı hibe	Anlaşmalı hibe	Performansa dayalı blok hibe
Otorite	Temel kurallar	Ayrıntılı kanunlar, direktifler	Düzenlemelerle etkilenen tarafların katılımı	Temel Yasalar
Yönetim	Merkezi olmayan kürsü sistemi	Merkezi-atanmış yöneticiler	Temsilci-Seçilmiş liderler	Merkezi olmayan-atanmış yöneticiler
Karar sistemi	Merkezi olmayan	Hiyerarşik	Parçalı sistem-diyalog	Piyasa mekanizmaları ve sözleşmeler
Değerlendirme	Akademik kalite	Siyasi etkinlik (girdi temelli)	-----	

Kaynak: Björkquist, C. (2009). *Stakeholder Influence in Higher Education; Old Ideas in New Bottles?* Karlstad University Studies, Karlstad.

Tablo 2. 4: Paydaş Etkisi Bakımından üniversite Rejimleri

Üniversite rejimi	Uzman Rejim	Refah Rejimi	İstişare Rejimi	Girişimci Rejim
Oy gücü (Formal Karar yetkisi)	Hükümet Parlamento Bakanlık Profesörler	Hükümet Parlamento Bakanlık	Hükümet Parlamento Bakanlık Akademik, İdari, Teknik personel Öğrenciler	Hükümet Parlamento Akademik teknik, idari yönetim Öğrenciler Harici yönetim kurulu üyeleri Akreditasyon acenteleri
Ekonomik	Hükümet Parlamento	Hükümet Bakanlık	Hükümet Bakanlık	Hükümet Parlamento Yerel yönetimler Müşteriler Diğer Yüksek Öğretim kurumları Girişim ortakları Öğrenciler
Politik	Hükümet Parlamento Loncalar Profesörler	Hükümet Parlamento Bakanlık	Hükümet Parlamento Bakanlık Akademik ve İdari yönetim Rektör Öğrenci organizasyonları Sendikalar İşveren kuruluşları	Hükümet Parlamento Yerel hükümet Akademik ve idari personel Rektör Öğrenci organizasyonları Ulusal ve yabancı rakipler Sendikalar İşveren kuruluşları

Kaynak: Björkquist, C. (2009). *Stakeholder Influence in Higher Education; Old Ideas in New Bottles?* Karlstad University Studies, Karlstad.

2.2.1.3.2. Ulusal ve Uluslararası Kuruluşlar Nezdinde Girişimci Üniversite(OECD, World Bank, Avrupa Birliği, Tubitak, YÖK)

Küresel çapta heterojen toplulukların oluşmasında, teknolojinin yaygınlaşmasında ve bilginin oluşmasında kilit rol oynayan eğitim ve araştırma küreselleşmenin asli dinamiklerinden biri haline gelmiştir. Eğitim ve araştırmanın oluşturduğu zeminde üniversiteler, küreselleşmenin hem nesnesi-küresel etkiye maruz kalan- hem de öznesi-küreselleşmeyi üreten- haline gelmiştir. Nesne ve özne olma temelinde, küreselleşmenin etkisiyle şekillenen/şekillenecek olan yeni çağın yükseköğretim açısından yol açacağı gelişmelerin ise şu başlıklar altında toplanacağı söylenebilir: (OECD, 2009):

- *Öğrenci, akademisyen ve kurumların hareketliliğiyle şekillenen sınır ötesi yükseköğretim:* Dünyanın birçok ülkesinde uluslararasılaşma politikalarının yaygınlaşmasıyla birlikte öğrenci hareketlilikleri, son yıllarda güçlü bir yukarıya doğru ivme kazanmıştır. Kurumsal sıralamaların ve finansal baskının da etkisiyle özellikle Çin, Hindistan gibi yeni küresel güç bölgelerinde küresel rekabetin gereklilikleri doğrultusunda öğrencilerin mobilize olma düzeylerinde artışlar görülmektedir. Coğrafik açıdan dolgun maaş ve nitelikli altyapı gibi unsurlar "güney-kuzey", "doğu-batı" eksenli bir hareketliliği teşvik etmektedir. Bununla birlikte gelecekte yaşanacak hareketliliklerin mevcut göstergeler baz alındığında daha da artacağı söylenebilir. Fakat küresel etkinin yaratacağı koşullar olası hareketliliklerin kendilerine yeni kanallar açabileceğini de göstermektedir. Maliyet ve risk paylaşımı gibi ticari argümanlar, ülkeler arası yeni ortaklıkların yolunu açarak yükseköğretim alanında olası hareketliliklerin yönünde tayin edici stratejiler ortaya çıkmasını tetikleyebilir.
- *Akademik araştırmanın işbirliği ve rekabet ekseninde uluslararasılaşması:* Bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişimine bağlı olarak akademik araştırma alanında sınır ötesi işbirliği, her geçen gün artmaktadır. Son yıllardaki veriler baz alındığında uluslararası düzeyde ortak yazarlı araştırmalarda hızlı bir yükseliş olduğu gözlenmektedir. Ayrıca uluslararası düzeyde yükseköğretimin finansmanında da benzeri bir artış olduğu gözlenmektedir. Bununla birlikte uluslararası sıralamaların oluşturduğu baskı atmosferi dünya çapında etkili, merkezi özellikle kurumsallaşmalara gidilmesinin de yolunu açmaktadır. Bu yöndeki bir gidişatın olası sonuçlarından birinin ise daha bölgesel düzeydeki kurumların daha mükemmel araştırmalar yapma ihtimalini perdelemesidir.
- *Asya ve Avrupa merkezli yükseköğretim kurumlarının küresel etkilerini kademeli arttırmaları ve Kuzey Amerika yükseköğretim kurumlarının açık bir şekilde avantajlı konumlarını sürdürmeleri:* Son yıllarda Özellikle Avrupa ve Asya merkezli bilimsel gelişme düzeyinin Kuzey Amerika'dan daha hızlı bir ivme yakaladığı görülmektedir. Çin ve Hindistan yükseköğretim sistemlerinin geldiği aşama küresel düzeyde etkili olduklarını göstermekle birlikte orta vadede OECD ülkelerinin kalite açısından gerisinde kalmaya devam edecek gibi görünmektedirler. Bu iki ülke açısından var olan zorluk, sahip oldukları ulusal

araştırma alt yapılarının derinlik ve kapsayıcılık açısından yetersiz oluşlarıdır. Avrupa nezdinde ise Bologna Süreci ile başlayan küresel rekabete yön verme ve ivme kazandırma amacıyla yapılan yükseköğretim reformları diğer bölgelere de model olmaktadır.

- *Özel yükseköğretim kurumlarının OECD ve dışında yaygınlaşması:* OECD bölgesinde kamu finansmanı ile desteklenen yükseköğretim kurumlarının baskınlığı devam etmekle birlikte son yıllarda özel finansman desteğiyle kurulan yükseköğretim kurumlarında hızlı bir artış olduğu gözlenmektedir. Bununla birlikte özellikle Doğu Avrupa'da finansmanda devlete bağlılık kendini büyük ölçüde sürdürdüğünden yükseköğretimde kamu finansmanı payını büyük ölçüde azaltmadan sürdürmektedir. Özel finansmanın özellikle etkisini hissedilir derecede yükselttiği ülkeler, demografik açıdan hızlı değişimlerin gözlendiği ve buna bağlı olarak eğitim talebinin çeşitlendiği ve arttığı gelişmekte olan ülkeler olarak karşımıza çıkmaktadır.
- *Piyasa temelli mekanizmaların da etkisiyle yükseköğretim yönetişiminin performansa dayalı ve rekabetçi fon tahsis yoluyla şekillenmesi:* OECD ülkelerinde rekabete dayalı araştırma fonlarındaki yükselişle birlikte kendini daha da belirgin hissettiren meritokratik bir temelde hibe ve fonların yaygınlaşması küresel düzeyde hesap verebilirlik, verimlilik ve etkililik argümanlarının geniş bir ölçekte benimsenmesini de beraberinde getirmiştir. "Talep eksenli" finansman oluşumlarının önünü açan bu yeni durum, yükseköğretimde kamu ve özel sektör iş birliklerini tetiklemiş fakat "arz eksenli" olan geleneksel kamu kaynaklarının kullanımını önceleyen sistemin OECD bölgesindeki baskınlığına son verecek düzeye ulaşamamıştır. Bu noktada yükseköğretim özgün finansman sistemlerine ihtiyaç duyarken sosyal, kültürel bağlamı göz ardı etmeden yeterliliği ve etkililiği eşitlik ve erişim temelinde gerçekleştirmek durumundadır.
- *Özel ve sınır ötesi yükseköğretimin, kurumsal sıralama sistemlerinin ve hesap verebilirlik arayışlarının önemli hale gelmesiyle kalite temin süreçlerine vurgunun öne çıkması:* Kalite teminine genel vurgu, emek piyasasının ihtiyaçlarıyla belirlenen eğitim çıktılarının, eğitim girdilerinden daha önemli hale gelmesiyle ivme kazanmıştır. Bununla birlikte bölgeler arasında denetim ve değerlendirme süreçlerinde tam anlamıyla bir ortak anlayış geliştirdiğini

söylemek mümkün değildir. Yine de sınır ötesi akreditasyon sistemlerinin ortaya çıkması ve etki alanını genişletmesiyle farklı bölgeler arasında kalite temin ajansları arasında işlevsel ağlar kurulmaya başlamış ve ortak bir kalite temin anlayışının gelişmesi sağlanmıştır. Varılan nokta itibariyle kalite temin ağlarının yeterli olduğunu söylemek mümkün olmasa da gelecekte küresel çapta bir etkin bir oluşacak gibi gözükmemektedir.

Ülkeler, hükümetler ve kurumlar düzeyinde ortaya çıkan etkileşimlerin yükseköğretim açısından, küreselleşmeye ayak uydurmada farklı potansiyeller yarattığı ifade edilen raporda bu farklı potansiyeller şu başlıklar altında toplanır (OECD, 2009):

- Bütünleştirici küresel dönüşüm: Ulusal olandan ayrılan bütünleştirici küresel süreçler, ortaya çıktıktan sonra ulusal düzeyde engellenmesi ve yönlendirilmesi oldukça zor olana süreçlerdir. Örneğin internet yayıncılığı, küresel piyasa koşullarının bilimsel emeğe etkisi gibi alanlarda görülen uygulamalar ulusal piyasa düzenlemelerinin ötesinde etki alanı yaratma potansiyeli taşırlar.
- Ulusal düzeyde yakınsak küresel dönüşüm: Küresel sistemlerin ve etkileşimlerin ulusal yükseköğretim sistemlerini benzeşik yönlerde değişime zorlayarak yükseköğretim sistemlerini yakınsak olmaya ve birbirine entegre olmaya iter. İngilizcenin nerdeyse tek akademik içerik paylaşım dili olması, doktora eğitiminde yakınsak yaklaşımların kullanılması bu duruma örnektir. Buradaki asıl sorun, sınır ötesi etkilerin ulusal düzeyde ortaya çıkmasından öte, homojenleşmeye yol açıp açmadığıdır.
- Ulusal düzeyde paralel küresel dönüşüm: Birbirinden farklı ulusal hükümetler, benzer süreçleri takip ederek birbirine paralel biçimde reformlara girişip yükseköğretim sistemleri arasında bağlantılar kurulması yönünde potansiyel oluşturmaları adı geçen dönüşüm biçimini oluşturur. Ulusal ve yerel nüansların korunarak küresel çapta ortaya çıkan yenilikçi kamu yönetimi biçimlerinden ilham alınarak değişikliklere gidilmesi paralel dönüşümü örnekler. Dikkat çeken nokta paralel dönüşümde makro düzeyde homojenleşme dönüşümü kolaylaştırırken sistem içi farklılıklar yavaşlatıcı etkide bulunur.

Araştırmayı ve eğitimi birlikte ele alan yeni küresel zeminde üniversiteleri; araştırmayı izole eden, başka bir deyişle kendi tekelinde gören kurumlar olmaktan

çıkarak, küresel çapta etkin olan araştırma ağlarına eklenerek, kendileri dışında oyunculara da yer açması gerektiği önerisinde bulunan Commission of The European Communities (2006), sorunlara çözüm getirmede geleneksel disiplinler ayrımının ötesine geçerek çok yönlü, disiplinler arası yaklaşımları esas alan yeni perspektifler geliştirmenin gereğini vurgular.

Üniversiteler, artık daha fazla rekabetçi ve küresel bir çevrededir. Ve bundan dolayı daha yüksek düzeyde bir entegrasyon üniversiteler için kaçınılmazdır. Üniversitelerin, kendilerini daha güçlü kılmalarının ve küreselliğin getirdiği ihtiyaçları karşılayabilecek donanımlara haiz olmalarının yolu; geleneksel olanı terk ederek araştırmayı kilit unsur haline getiren diğer küresel araştırma kurumlarına eklenmekten geçmektedir. (Commission of The European Communities, 2006, s, 3-10). Küresel çapta etkili olacak ulusal ve bölgesel nitelikteki üniversiteler böylece bilgi ve yetenek havuzuna dönüşerek, bunların sürekliliğini temin ederek yükselen piyasa talepleri doğrultusunda ortaya çıkacak ihtiyaçları karşılamada eşsiz birer yapıya dönüşeceğini belirten Commission of The European Communities (2006), bilgi temelli toplumun yaratılmasında, üniversitelerin kendi Rönesanslarını tamamlamalarının aşağıda belirtilen kriterler bağlamında tartışılması gereğini ortaya koymaktadır (Commission of The European Communities (2006):

- *Üniversitelerin etrafındaki bariyerleri yok edilmesi:* Coğrafik ve sektörler arası hareketliliğin önemli ölçüde arttığına şahitlik edilen bir dönemden geçilmektedir. Buna bağlı olarak üniversite mezunlarının öğrenim hayatlarını en azından bir dönemini yurt dışında ya da bir endüstriyel alanda bulunmalarını gerekli kılan koşullar oluşmakta. Bu da her kademedeki üniversite eğitim sürecini zenginleştirici bir etki yaratmaktadır. Ayrıca hareketliliklerin sağladığı diğer bir etkide akademisyenlerin ve öğrencilerin kariyer süreçlerini destekler nitelikte işlev görmektedir. Ulusal desteklerin ve kredilerin uluslararası ve sektörler arası hareketliliği yaygın biçimde destekleme çabası araştırmacıların kendilerini geliştirmesini sağlayacaktır. Bu noktada tüm Avrupa ülkelerinin dahil olduğu 2010 Bologna deklarasyonunda, işgücü piyasasının beklentileri doğrultusunda yükseköğretimin tüm düzeylerinde uygulanacak müfredatın esnek, modern ve kalite temin süreçlerinin gerekliliklerini göz önünde bulunduracak biçimde oluşturulmamasını önermektedir.

- *Üniversiteler için gerçek anlamda özerkliğin ve hesap verebilirliğin temini:* Gerçek anlamda özerklik ve hesap verilebilirlik sağlanmadıkça üniversiteler yenilikçi ve değişime duyarlı olmaz. Devletler; eğitim, araştırma ve inovasyon faaliyetleri için genel kurallar, politika hedefleri, finansman mekanizmaları ve teşvikler çerçevesinde bir bütün olarak üniversite sektörüne rehberlik etmelidir. Bu noktada üniversitelere düşen topluma karşı tam anlamıyla hesap verebilir olmalarıdır. Bu yönde ortaya çıkacak arz talep dengesine uyum noktasında stratejik önceliklere, insan kaynakları yönetimine, yatırım süreçlerine dayalı yeni bir iç yönetim sistemi oluşturulması üniversite açısından kaçınılmaz bir durumdur. Böylece üniversiteler; fakülteler, bölümler, laboratuvarlar ve idari birimler halinde parçalanmalarının üstesinden gelmek ve çabalarını topyekûn araştırma, öğretim ve hizmetler için kurumsal öncelikler üzerine inşa etme fırsatını kendileri açısından oluşturmuş olurlar. Bunun dışında devletler tarafından oluşturulacak yönetsel bir mekanizmanın teşvik edilmesi ulusal çapta bir bütünleşmeyi de beraberinde getirecektir.
- *İş dünyasıyla bağ kurulmasının teşvik edilmesi:* Üniversiteler, bir yandan kamusal misyonlarını sürdürürken diğer yandan ekonomideki önemli oyuncular haline gelmeli, piyasanın taleplerine daha iyi ve daha hızlı cevap verebilmeli ve bilimsel ve teknolojik bilgi kullanan ortaklıklar geliştirmelidir. Başka bir ifadeyle iş dünyasıyla olan ilişkilerinin stratejik önem taşıdığı farkında olması gereken üniversite, diğer yandan kamu yararına hizmet etme taahhütünü de gereğini yerine getirmekle mükelleftir. İş dünyasıyla yapılacak stratejik ortaklıklar, üniversite için araştırma sonuçlarını paylaşma, patent ve lisans elde etme ve entelektüel birikimi dışarıya yansıtma gibi imkânalar yaratacaktır. Ayrıca bu stratejik ortaklıklar öğrenciler ve araştırmacılar için uzmanlaşma fırsatları yaratarak kariyer süreçlerinin gelişimine katkı sunacaktır. İş dünyasıyla kurulan bağlar ek ödenekler elde edilmesini sağlayarak araştırma ve geliştirme kapasitesinin gelişmesine katkı sunacaktır.
- *Piyasanın ihtiyacı doğrultusunda doğru becerilerin ve yeterliliklerin birlikte sağlanması:* Küreselleşme temelinde şekillenen ekonomi temelli bilgiyi esas alan bir yaklaşımla mezunların yeterlilikleri ile istihdam alanlarının gereklilikleri arasındaki farkı ortadan kaldırmak amacıyla üniversiteler yeniden

yapılandırılmalıdır. Bu amaçla yenilikçi bir müfredat geliştirilerek daha fazla kalifiye beceri kazandırmayı hedefleyen ve böylece istihdam edilmenin gereğini yerine getiren eğitim ve öğretim programlarına yer verilmelidir. İstihdam kuruluşlarıyla işbirliğine gidilerek kredi tabanlı staj olanakları geliştirilmelidir. Bu yöndeki çabalar üniversitenin her kademesi için düşünülmeli ve ayrıca örgün eğitim dışındaki yetişkinleri de dahil eden programlar açılmalıdır. Örneğin doktora düzeyinde profesyonel araştırma topluluklarına dahil olma, iletişim, bilişim, ağ yönetimi, girişimcilik gibi alanlarda istihdam edilebilecek yeterliliklerle donatılmalıdır. Özetle mezunların piyasaya entegrasyonunda istihdam çevreleri, profesyonel örgütler, devletler birlikte harekete ederek sorumlulukları birlikte yüklenmelidir. İşgücü piyasası bu noktada üniversitenin kalitesinin sınındığı bir alan olarak görülmelidir.

- *Araştırmada ve eğitimde etkililiği sağlamada fırsat eşitsizliklerini azaltılması:* Öğrenci destek programları, ayrıcalıklı pozisyonlar için erişim şansı oluşturmada yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle devletler sosyoekonomik nedenlerden dolayı olası erişim eşitsizliklerinin önüne geçecek tedbirleri almalıdır. Sosyoekonomik köken, araştırma imkânlarına veya kariyere erişimde bir engel olduğu takdirde öğretim ve araştırmada mükemmellik elde edilemez. Üniversiteler, fonlanırken girdilerden ziyade çıktılara odaklanılmalı, ne olduklarından çok ne yaptıklarına bakılmalı ve çeşitli alanlara uyarlanabilme kabiliyetleri göz önünde bulundurulmalıdır. Bu nedenle devletler, yükseköğretimi ve araştırmayı fonlarken rekabet, sonuç odaklılık ve üniversitenin varoluşu arasında dengeyi gözetecek şekilde davranmalıdır. Rekabet temelli fonlar; ekonomik ve toplumsal ihtiyaçları göz önünde bulunduran, uluslararası kıyaslama verilerini baz alarak hazırlanmış hedefler ve göstergelerle çeşitlendirilmiş performans göstergelerine dayandırılan kurumsal değerlendirme sistemlerine göre dağıtılmalıdır.
- *Disiplinler arası ve disiplinler üstü bir yapının geliştirilmesi:* Üniversiteler, mevcut alanlardaki yeni gelişmelerin ve yeni ortaya çıkan bilimsel buluşların sunduğu fırsatlardan en üst düzeyde faydalanmak için öğretim ve araştırma süreçlerini yeniden yapılandırmalıdır. Bu, spesifik bir bilimsel disipline odaklanmaktan daha fazla, yeşil enerji, nano teknoloji gibi araştırma alanlarına odaklanmayı gerektirir. Böylece sosyal bilimler, beşerî bilimler, girişimcilik,

yönetim becerileri gibi birbirini tamamlayıcı araştırma alanları ve disiplinler arasında etkileşim kurularak öğrenci, araştırmacı ve sektörler arasındaki ilişkilerin anlamlandırılması ve artması sağlanır. Disiplinler arası ve disiplinler üstü bir yapının kurulması ise yalnızca devletlerin sorumluluğu olarak görülmemeli aynı zamanda profesyonel kuruluşlar, meslek organları, finansman merkezleri gibi yapıların da sorumluluk almasını gerektirmektedir.

- *Bilginin toplumla etkileşimle birlikte kullanılması:* Toplumlar, hızla dönüşmekte, ekonomik büyüme için ihtiyaç duyulan fiziki kaynakların yerini bilgi temelli kaynaklar almaktadır. Bu nedenle üniversiteler, özellikle araştırma boyutunda kullandıkları ve ürettikleri bilgiyi toplumla ve toplumu temsil eden paydaşlarla paylaşma sorumluluğuyla karşı karşıyadırlar. Bu durum bilim insanlarını, bilimle uzmanlık düzeyinde ilgisi olmayan kişilerle etkileşim kurmaya itmektir. Bu, üniversiteleri hayat boyu öğrenme fırsatları yaratmaya yöneltmekte; konferanslar, açık oturumlar, tartışma forumları gibi halka açık etkinlikler planlamaya itmektir. Dış dünya ile kurulacak bu türden bir etkileşim, üniversitelerin faaliyetlerini kademeli olarak eğitim, öğretim ve araştırma süreçlerini, vatandaşların ve toplumun ihtiyaçlarıyla daha ilgili hale gelme yönünde dönüşüme uğratacaktır. Bu doğrultuda bir dönüşüm, devletler, toplumlar ve özel sektör için üniversiteyi daha değerli kılarak yatırım yapılabilir yapılara dönüştürecektir.
- *En yüksek düzeyde mükemmelliğe erişilmesi:* Mükemmellik, rekabetin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkar. Kaynakların etkin kullanımı ve daha fazla mobilize olmayla canlanan rekabet ortamı, en yetkin araştırmacıların ve yetenekli öğrencilerin dahil olduğu piyasanın ve üniversitenin birlikte şekillendirdiği daha açık ve zorlayıcı bir çevre içinde gelişir. Rekabete ayak uydurma ise üniversiteler açısından en iyi akademisyenleri ve araştırmacıları kendi bünyelerine katmak için daha fazla cazibe merkezi olmasıyla mümkündür. Rekabetin şekillendirdiği mükemmellik düzeyi ise devletlerin master, doktora ve sonraki aşamalarda sundukları fırsatların niteliğiyle doğrudan ilgilidir. Özellikle doktora sonrası fırsatların niteliği üniversitelerin mükemmeli yakalayabilecekleri belli alanları tanımlaması ve oralarda yoğunlaşmasıyla yükseltilebilir.

- *Avrupa yükseköğretim bölgesini ve Avrupa araştırma alanını dünya genelinde daha görünür ve etkili kılmak:* Geçtiğimiz on yıllar boyunca Avrupa üniversiteleri arasında kapsamlı iş birliği, mobilizasyon ve etkileşim ağlarının geliştirilmesi, daha geniş çaplı bir uluslararasılaşma zemininin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Birçok üniversite, artık çok taraflı konsorsiyumlara dahil olmakta, ortak kurslar açmaktadır. Küreselleşmeye ayak uydurmada Avrupa yükseköğretim ve araştırma alanı tam anlamıyla dünyaya açılarak rekabetçi ortamın güçlü birer oyuncusuna dönüşmek durumundadır. Bu da ancak üniversitenin kalitesinin yükseltilmesi ve kalitenin sürdürülmesiyle mümkün olabilecektir.

Küresel dönüşümlerin derinlemesine etkilediği yüksek öğretim, ekonominin ve kültürün simbiyotik bir temelde karşılıklı birbirini dönüştürdüğü bir alan olarak karşımıza çıktığı iddiasını ortaya koyan diğer bir uluslararası kuruluş da OECD'dir. Yükseköğretimin daha fazla piyasanın etkilerine açık hale gelmekte olduğu ve global işletmelerin yöneticilerini ve teknisyenlerini yetiştiren eğiten kurumlara dönüşmekte olduğu, OECD verilerine de yansımaktadır. Örneğin öğrenci sayılarındaki artış daha çok piyasayla bağlantılı bölümlerde yoğunlaşmakta, bu da üniversitenin geleneksel kültürel yapısını derinden sarsmaktadır (Marginson ve Wende, 2006). OECD'nin küreselleşme ve yüksek öğretim bağlamında hazırladığı raporda, Commission of The European Communities tarafından ortaya konulan kriterlerle ortak içerikler dillendirilmektedir:

TÜBİTAK, YÖK, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, TPE, Kalkınma Bakanlığı, KOSGEB, TTV ve TÜBA gibi eğitim, teknoloji, ekonomi alanlarında faaliyette bulunan kurumlar aracılığıyla üniversitenin yeni misyonlarını tanımlamayı sürdürmektedir. Bu kurumların ortak çalışmaları sonucunda girişimci üniversitenin, her birinin etki boyutunun farklı yüzdelerle sahip olduğu ve toplam 23 göstergeden oluşan 5 boyutu olduğu ortaya konulmuştur (TUBİTAK, 2016):

- 1. Boyut: Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Yetkinliği (Ağırlık Oranı: %20)
 - Bilimsel yayın sayısı
 - Atıf sayısı
 - Ar-Ge ve yenilik destek programlarından alınan proje sayısı
 - Ar-Ge ve yenilik destek programlarından alınan fon tutarı

- Ulusal ve uluslararası bilim ödülü sayısı
- Doktoralı mezun sayısı
- 2. Boyut: Fikri Mülkiyet Havuzu (Ağırlık Oranı: %15)
 - Patent başvuru sayısı
 - Patent belge sayısı
 - Faydalı model/endüstriyel tasarım belge sayısı
 - Uluslararası patent başvuru sayısı
- 3. Boyut: İşbirliği ve Etkileşim (Ağırlık Oranı: %25)
 - Üniversite-sanayi işbirliğinde yapılan Ar-Ge ve yenilik projeleri sayısı
 - Üniversite-sanayi işbirliğinde yapılan Ar-Ge ve yenilik projelerinden alınan fon tutarı
 - Uluslararası işbirliği ile yapılan Ar-Ge ve yenilik proje sayısı
 - Uluslararası Ar-Ge ve yenilik işbirliklerinden elde edilen fon tutarı
 - Dolaşımdaki öğretim elemanı/öğrenci sayısı
- 4. Boyut: Girişimcilik ve Yenilikçilik Kültürü (Ağırlık Oranı: %15)
 - Lisans ve lisansüstü seviyesinde girişimcilik, teknoloji yönetimi ve inovasyon yönetimi ders sayısı
 - Teknoloji Transfer Ofisi, teknopark, kuluçka merkezleri ve TEKMER'lerin yönetiminde çalışan tam zamanlı kişi sayısı
 - Teknoloji Transfer Ofisi yapılanmasının varlığı
 - Üniversite dışına yönelik düzenlenen girişimcilik, teknoloji yönetimi ve inovasyon yönetimi eğitimi/sertifika programı sayısı
- 5. Boyut: Ekonomik Katkı ve Ticarileşme (Ağırlık Oranı: %25)
 - Akademisyenlerin teknoparklarda, kuluçka merkezlerinde, TEKMER'lerde ortak veya sahip olduğu faal firma sayısı

- Üniversite öğrencilerinin ya da son beş yıl içinde mezun olanların teknoparklarda, kuluçka merkezlerinde, TEKMER'lerde ortak veya sahip olduğu faal firma sayısı
- Akademisyenlerin teknoparklarda, kuluçka merkezlerinde, TEKMER'lerde ortak veya sahip olduğu firmalarda istihdam edilen kişi sayısı
- Lisanslanan patent/faydalı model/endüstriyel tasarım sayısı

2.2.2. Küreselleşmenin Yükseköğretime Etkilerine Dair Eleştirel Bir Bakış: İzomorfizm

İzomorfizm, terminolojik olarak matematiğin çeşitli alanlarında görülen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Kavramın kökeni Yunanca olup "eşit" anlamına gelen "iso" ve "şekillenmek" ya da "şekil vermek" anlamına gelen "morfüs" kelimelerinin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur. İzomorfizm terim olarak kullanımda "elementler" ya da "unsurlar" arasındaki etkileşimlerin sonucunu yansıtan bağlar ya da haritalardır. Başka bir ifadeyle eğer "A" ve "B" arasında izomorfik bir ilişki varsa " $A=B$ " dir ve bu iki unsur birbirine özdeştir (Weisstein, 2017).

İzomorfizm kavramıyla yakın anlamlar içeren taklit, benzerlik ve homojenlik kavramaları ise birbiriyle ilişkili olan bununla birlikte aralarında nüanslar olan kavramlarıdır. TDK (2019); taklik kavramını belli bir örneğe benzeme olarak açıklarken benzerliği durumsal temelde benzer olma olarak, homojenleşmeyi ise bağdaşıklık olarak açıklamaktadır. Bu kavramlar izomorfizm kavramıyla karşılaştırıldığında aralarında ilişki olan bir duruma evrilme bağlamında derece farklılıkları olan kavramlar olarak karşımıza çıkar.

Örgüt içi süreçlerden çok örgüt ve çevre ilişkilerinin öneminin vurgulandığı yeni kurumsalcı perspektif, çevresel taleplere karşılık verme uğraşısı içinde olan ve bunu başarabilen örgütlerin varlıklarını sürdürebileceği savını işler (Cai, 2010). Geleneksel örgütlerde, işin niteliğini belirleyen teknik düzeydeki ilişkilerin ve örgüt ve dışarıyla sınırların belirgin olduğu bir zeminde yaşanan alışverişlerin birlikte oluşturduğu ağlar üzerinden koordine edilmiş kontrollü faaliyetler belirleyicidir. Buna karşın yeni çağın örgütsel bağlamı daha karmaşık ve dış ile ilişkilerin belirleyiciliğinde şekillenmektedir.

Örgütsel politikalar, programlar ve hatta iş biçimleri dış talep doğrultusunda şekillenen ürün ve hizmetler aracılığıyla belirlenir. Bu durum örgütleri yenilenmeye, başka bir deyişle yeni uygulamalara ve prosedürlere yönelmeye zorlar. Örgütlerin ortaya çıkan yönelimleri "toplumun içinde" kurumsallaşma doğrultusunda pratiklerini gerçekleştirme durumuyla ilgilidir. Toplumun içinde yeniden kendini şekillendirme sürecine giren kurumlar meşruiyetlerini ve hayatta kalma umutlarını artırma durumunda olduğu kanısındadırlar (Meyer ve Rowan, 1977).

Örgütlerin, örgüt olarak kendilerini var etme yönündeki çabaları, hem iç dinamiklerin hem de dış dinamiklerin şekillendirdiği süreçleri kendileri açısından anlamlandırmalarıyla doğrudan ilgilidir. Bu noktada çalışanlarını çeşitli biçimlerde hedefleri doğrultusunda etkileyen ve onları bu hedefler doğrultusunda motive eden örgütler, birbirine benzeme durumuyla karşı karşıya kalmaktadırlar. Örneğin Weber (2005) "Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu" adlı kitabında ortaya koyduğu "demir kafes" metaforu modern çağın başlamasıyla birlikte rasyonellik temelinde gelişen ve küresel düzeyde örgütleri ve bireyleri içine alan bir homojenleşmeyi anlatmada kullanılır.

Demir kafes metaforuyla yeni dünya düzenine gönderme yapılmaktadır. Bu modern dünya düzeninde rasyonelliği temel alan bürokratik bir ilişkiler ağının hükmü geçerlidir. Modern insanın kaçınılmaz olarak içinde yer aldığı ve varoluşunu sınırlayan "demir kafes" yeni dünyanın cismani halidir. Demir kafes, insanı bürokratik bir düzene tabi kılan ve insana püriten bir yaşamı uygun gören yeni düzenin adıdır. Bu yeni düzende belirleyiciyi olan bürokratik yapı ve bu yapıyı tüm sosyal dokuya yayan değerler, inançlar ve dünya görüşleri, toplumsal yaşamın şekillenmesinde merkez olmuştur. Yeni ekonomik düzen, kendine dünya çapında bir etki alanı bulan ve adeta tüm kozmosu saran gündelik hayatı dönüştüren bir makine gibi hareket etmektedir. Weber'e (2005) göre, ortaya çıkan yeni mekanizma, yalnızca bir şekilde ekonomik süreçlerle ilgili olanları değil, ekonomik süreçlerin dışında kalan deyim yerindeyse "demir kafesin" içinde doğan herkesi, sahip olduğu karşı konulmaz güçle etkisi altına almakta ve yaşamı her gün yeniden ve yeniden üretmektedir. Bu yeni bürokratik ve rasyonel düzen belki de son fosilleşmiş kömür de yakılana kadar devam edecektir. İnsanlığın yazgısını artık demir kafes belirlemektedir. İnsanlığın yazgısını belirlediği iddia edilen "demir kafes" metaforu, homojenleşmenin çok güçlü bir anlatısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu metaforun çağrıştırdığı homojenleşmenin günümüzdeki karşılığı izomorfizmdir.

İzomorfizm, örgütsel bağlamda yapılan araştırmalarda örgütlerin ne düzeyde birbirine benzediği ya da birbirinden farklılaştığı noktasında karşımıza çıkmaktadır. Erken dönem teorileri, aynı çevreyi paylaşan örgütlerin, birbirine bezme eğiliminde olduklarını ve bu örgütlerin çevresel uyuma özen gösterdikleri sürece verimli olabildiklerini savlarlar. Örgüt teorileri bu bağlamda iki argümanı ortaya koyarlar: (1) Örgütler yalnızca teknik baskıların şekillendiği kurumlar değildirler. Toplumsal beklentileri yerine getirme yönünde çaba harcarlar. Toplumsal beklentiler doğrultusunda uyarlanma çabasında olan bu örgütlerde izomorfizmin ortaya çıkması güçlü bir ihtimal olarak belirir. (2) Bir diğer nokta ise örgütlerin eğer dışa uyarlanma çabaları iç dinamikleriyle çelişirse gerçekte olmadıkları bir şekilde davranırlar. Başka bir deyişle dışsal baskı, yapı ve eylem arasında ikili bir durum ortaya çıkarır (Boxenbaum, ve Jonsson, 2013).

Geleneksel örgüt teorilerinin yapı ve eylem ikiliğini aşmada ve olası problemleri bertaraf etmede rasyonelleştirilmiş süreçlere yönelmeyi tercih etmesi diğerlerine benzeme eğilimini güçlendirmekte ve izomorfizme yol açmaktadır. Bu noktada örgütler, kendilerini neyin uygun/doğru bir örgüt kılacağını belirleme çabasına yönelmekte ve Meyer ve Rowan'nin (1977) deyişiyle "rasyonelize edilmiş mitler" diye ortaya konulan ve uyarlanabilmelerini sağlayacak rasyonel sürece doğru evirilmektedirler.

Bu mitlerin, örgütsel bağlamda olası problemleri çözmeye örgütler için rasyonel bir çözüm zemini sunduğuna inanılır. Bu rasyonel zeminde hareket eden örgütlerde daha kurumsallaşmış yapılara dönüşeceğine dair bir kanaat oluşur. Kurumsallaşmanın bel kemiğini oluşturan formal yapılar, yalnızca örgütsel ağların etkisiyle belirlenen süreçler olarak görülmekten çıkar. Rasyonelliğin şekillendirdiği formal yapılar sosyal gerçekliğin idrakiyle dönüşüme uğrar. Örgütlerin formal yapılarını oluşturan politikaları, programları, prosedürleri, yönetsel süreçleri gibi pek çok unsuru; sosyal prestij, eğitim sisteminin meşrulaştırdığı bilgi ağları, yasalar gibi kamusal görüşü/gerçekliği yansıtan birçok güç tarafından değişime zorlanır. Formal yapıyı oluşturan bu unsurlar, örgütleri bağlayan oldukça akılcılaştırılmış mitler olarak işlev gören güçlü kurumsal kuralların tezahürüdür (Meyer ve Rowan, 1977).

Örgütlerin beslendiği akılcılaştırılmış kurumsal kurallar, oldukça homojen örgütlerin ortaya çıkmasına ve bürokrasinin örgütlerin ortak formuna dönüşmesine yol

açar. Bürokratik yapının örgütsel bağlamda oynadığı rolün kaynağı ise 20. yüzyılla birlikte farklı uzmanlık alanlarının ve devletlerin rasyonel aklın temsilcileri olarak örgütler üzerindeki hakim etkileridir. Fazlasıyla yapılandırılmış örgütsel alanlar, bireyler için belirsizliklerin azaldığı rasyonel eylemi olanaklı kılan kültür de dahil olmak üzere girdi, çıktı ve diğer tüm süreçleri homojenleştiren ve sınırlayan bir bağlamın ortaya çıkmasına yol açar. Yapılandırılmış alanlarla ifade edilmek istenen; kaynak tedarikçileri, tüketiciler, düzenleyici kurumlar gibi diğer benzer hizmetleri üreten örgütlerde de var olan örgütsel yapıyı oluşturan alanlardır (DiMaggio ve Walter, 1983).

Örgütsel alan olarak tabir edilen kavram, örgütsel ve toplumsal seviyeleri birbirine bağlayan bir köprü görevi olma haline denk gelmektedir. Örgütsel alanın oluşturduğu zeminde çevre koşulları, rekabet, örgütsel kaynaklar gibi unsurların şekillendirdiği karmaşık ilişkilerin uygun bir şekilde yürütülmesi imkânı belirir (DiMaggio ve Powell, 1982; Scott, 1991, 2004'den akt. Machado-Da-Silva, Guarido Filho, ve Ros-Soni, 2006).

Örgütler arasındaki etkileşimler, hükümetle ilişkiler, bilgi yükündeki artış ve ortak girişimler gibi etmenlerin belirlediği yeni güç odakları, örgütleri daha fazla birbirine benzemeye yönlendirir. Bu noktada örgütler hedeflerinde değişikliklere gidebilecekleri gibi yeni uygulamalara da yönelebilirler. Bunun dışında yeni örgütlerin sürece dahil olması ihtimali de bu güç dengelerinin belirleyiciliğinde yeni yapılanmalar da oluşabilir. Bununla birlikte oluşan yeni zeminde uzun vadede rasyonel kararlar almaya yönelen aktörler, sonraki yıllarda kendilerini sınırlayıcı bir tutum içine girerek değişebilme kabiliyetlerini kısıtlayan bir ortam oluşturmaktadırlar (DiMaggio ve Walter, 1983).

Güç odaklarının oluşturduğu baskı, örgütlerin dış dünyaya angaje olmasına zemin hazırlamaktadır. Bu noktada örgütler, kaynak bulma ve müşteri memnuniyeti sağlama bağlamında rekabete dahil olmanın yanı sıra aynı zamanda politik ve yasal sınırlayıcılara uygun hareket ederek sosyal ve ekonomik talebi en iyi şekilde yerine getirmek için birbirleriyle yarışacaktır. Politik, sosyal, ekonomik, kültürel alanların ürettiği sınırlayıcı gücün örgütler üzerindeki etkisini açıklamada ise izomorfizm örgütsel süreçleri anlamda işlevsel bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.2.2.1. İzomorfizm Tipleri

Kurumsal izomorfizmin her biri, kendi içinde farklı dinamiklerin harekete geçmesiyle şekillenen üç farklı mekanizmadan oluştuğu söylenebilir. Bu mekanizmalar üç çeşit izomorfizmin oluşmasına yol açar; (1) politik etki ve meşruiyet sorundan kaynaklanan zorlayıcı izomorfizm, (2) belirsizlikle başa çıkmada başvurulmuş yöntemlerden kaynaklanan mimetik (öykünmec) izomorfizm ve (3) mesleki niteliklerle ilişkili olarak ortaya çıkan normatif izomorfizmdir. İzomorfizmin bu sınıflandırması tamamen analitik bir çerçeveye dayanmaktadır ve aralarındaki sınırlar kesin çizgilerle belirlenmiş değildir. Örneğin dış aktörler, bir örgütten belirli bir görevi yerine getirmesinde mesleki sorumlulukları belirlerken akranlarına uyumlu olma yönünde baskı oluşturabilirler ya da mimetik izomorfizmde belirsizliklerin çevreden kaynaklanma olasılığı daha belirgin olabilir. Bununla birlikte bu tip kimi durumlarda birbirine karışırken her birini üreten koşulların nitelikleri değişmekte ve ortaya çıkardığı sonuçlar da farklılaşmaktadır (DiMaggio ve Walter, 1983):

- Zorlayıcı izomorfizm: Zorlayıcı izomorfizm, ilişkili olmak durumunda kaldıkları diğer kuruluşlar tarafından örgütlere uygulanan formal ve informal baskılardan yanı sıra toplumsal ve kültürel beklentilerin örgüt üzerinde yarattığı etkiden kaynaklı ortaya çıkmaktadır. Bu baskılar, örgütleri ikna, zorlama veya telkinle mevcut olana angaje olmaya davet eder. Örgütlerin karşılaştığı baskıların nedenlerine bakıldığında ise hükümetin ve ilgili kuruluşların bazı durumlarda örgütlerden beklentilerini ortaya koymaları olduğu görülmektedir. Örneğin yetki düzenlemeleri, çevre düzenlemeleri, ekonomik düzenlemeler, istihdam talepleri, ayrımcılıkla mücadele gibi konular örgütleri belli bir yönde davranmaya iten konulardır. Ortak bir yasal zeminin olması, örgütsel davranışları ve yapıyı bir çok yönden etkiler. Bu noktada örgütler yasal taahhütleri yerine getirirken rasyonel olan, karmaşık bir kontrol sisteminin etkisine girerler. Aynı şekilde özellikle ekonomik gerekçelere dayanan mali denetimler, sözleşme taahhütleri, kaynakların tedariki ve kullanılması ve diğer yasal çerçeveyi oluşturan unsurlar örgütlerin yönelimlerini homojenleştirme etkisi yaratır. Örgütler, belirsizliklerle başa çıkmada, yönetim sorunlarını aşmada ve ihtiyaçlarını karşılamada dahil oldukları sosyal sistemin ve devletin gücünden faydalanma eğilimindedirler. Bu eğilim aynı zamanda politik olarak bir sınırlanmayı da beraberinde getirir. Bu

politik sınırlama ise iki temel özelliğiyle birlikte örgütleri etkiler. Bu özellikler (Pfeffer ve Salancik, 1978:188-224): (1) Politik karar vericiler genellikle eylemlerinin sonuçlarını doğrudan yaşamaz ve (2) Politik kararlar, toplumun tüm kesimlerine ve dolayısıyla tüm örgütlere uygulanır. Bundan dolayı bu kararlar daha az esnetilebilir ve uyarlanabilirlikleri sınırlıdır. Devletlerin ve büyük örgütlerin sosyal yaşam ve örgütsel yapılar üzerindeki etki alanı genişledikçe homojenleşme de gitgide artmakta ve buna bağlı olarak devletler ve güçlü örgütler tarafından onay görmüş ritüellere uyma yönünde çabalar bariz hale gelmektedir. Bununla birlikte çeşitli sınırlamalara tabi olmak durumunda kalan örgütlerin çıktı süreçleri üzerindeki etkisi de zayıflamaktadır.

- Mimetik (öykünmeci) izomorfizm: Öykünmeciliği ya da taklitçiliği özellikle ortaya çıkaran unsurların başında belirsizlik gelmektedir. Örgütün kullandığı teknolojilerin yetersiz kalması, hedeflerin belirsizliği ya da çevrenin bizatihi ürettiği belirsizlik örgütlerin başka örgütleri model olarak seçmesine yol açmaktadır. Mimetik davranış örgütler için bir avantaj olarak görülmekte ve ortaya konulan eylemlerin ekonomikliği öne çıkarılmaktadır. Örgütler, nedenlerine tam anlamıyla vakıf olamadıkları problemlerle yüz yüze kaldıklarında ya da çözüm yollarının karmaşıklaştığı durumlarda mevcut deneyimlere yönelmektedirler . Bu da diğer örgütler öykünmeyi beraberinde getirmektedir (Cyert and March, 1963). Öykünmeciliğin ifadesi olan model alma, belirsizlikle birlikte ortaya çıkar. Model alınan örgüt, durumdan haberdar olmayabileceği gibi bu duruma rıza da göstermeyebilir. Yalnızca modellenme noktasında bir kaynak olan bu örgütler, çeşitli meslek kuruluşları tarafından örnek gösterilmekten ya da insan kaynağının dolaşımından, dolaylı olarak bu modellenme sürecinin nesnesine dönüşürler. Model alan ya da öykünen örgütler, genellikle dolaylı olarak model alınan örgütün özellikle yenilikçi olmasından kaynaklı eşsiz özelliklerini taklit etme eğilimine girerler. Ülkeler düzeyinde de görülen öykünmeciliğin tipik örneklerinden biri Japonya'dır. 19. yüzyıl sonlarında Japonya bu süreci, görünüşte başarılı olan batılı ülkeleri taklit ederek tamamlama yoluna gider. Memurlarını batılı ülkelere gönderen Japonya; Fransa'nın ordu ve polis teşkilatını ve adalet sistemini, İngiltere'nin posta servisini ve denizciliği, Amerika'nın eğitim ve finans sistemini inceletir. Bunun sonucu

olarak ülke genelinde örgülerin yapısında mevcut yeniliklere ayak uydurduklarını göstermek için önemli değişiklikler olur. Ülkelerin birbirinden çeşitli yönlerden istifade etme çabaları mimetik izomorfizmi tetikleyen bir durumdur. Bu durumun bariz sebeplerinden biri de ülkelerin topyekûn öykünme ya da model alma süreçlerinin çok geniş bir nüfusu etkisi altına almasıdır. Buradan şu sonuç çıkarılabilir: Bir kuruluş tarafından istihdam edilen personelin sayısı ne kadar fazla ise ya da hizmetinde olunan nüfus ne kadar geniş olursa diğer kuruluşlar tarafından sunulan programların ve hizmetlerin verilmesine yönelik baskının gücü de o kadar artar. Böylece nitelikli işgücü ya da geniş hizmet alanı mimetik izomorfizmini teşvik eder. Bir sonraki aşamada örgütler, kendilerini daha başarılı ve meşru görme eğilimine girerek kendilerini bir model olarak sunma çabası güderler. Bu noktada belli yapısal düzenlemelerin yaygın hale gelmesi, verimlilik gibi somut ölçütlerin önüne geçerek küresel boyutta bir sirayet alanı bulur ve mimetik izomorfizme küresel bir zemin oluşturur. Bazı durumlarda bir başka deyişle algının, gerçeğin önüne geçme ihtimali belirerek izomorfizm tetiklenir.

- Normatif izomorfizm: İzomorfik değişimin üçüncü bir kaynağı normatiftir ve öncelikle profesyonelleşmeden kaynaklanmaktadır. Profesyonelleşme, bir mesleği icra eden her bireyinin, kolektif bir çabayla işin özelliklerini, metotlarını ve üretim süreçlerini ve bunların tümünü kontrol etmeyi sağlayan çerçeve olarak tanımlanır (Larson, 1977:49-52). Profesyonellik bu noktada mesleki özerkliği temin eder ve icra edenleri için meşru ve bilişsel bir zemin oluşturur. Örgütlerde olduğu gibi mimetik baskı unsuruna dönüşen meslekler, örgüt içinde çeşitlilik gösterirken farklı örgütler nezdinde benzer faaliyetler gösterme noktasında benzeşirler. Mesleklerin profesyonellik anlamında gücünün kaynağı; mesleği şekillendiren eylemler ve süreçlerin yanı sıra devlet tarafından o mesleğe çizilen çerçeve ve buna bağlı olarak atanma biçiminden gelmektedir. Profesyonelleşmenin iki yönü izomorfizm için önemli kaynaklardır: (1) Üniversite tarafından bilişsel bir temelde üretilen ve formal eğitim süreçlerini şekillendiren ve meşruiyet sağlayan çerçeve ve (2) Tüm örgütleri etkisi altına alan ve yeni modellerin hızlı bir şekilde yayılmasına zemin hazırlayan ve hızla büyüyen mesleki ağlardır. Üniversiteler ve mesleki eğitim kurumları, yöneticiler ve çalışanlar arasında örgütsel normların benimsenmesinde ve gelişmesinde

önemli merkezler olarak işlev görürler. Bu merkezlerin dışında ayrıca çeşitli meslek odaları, mesleki ve ticari kuruluşlar da örgütsel ve mesleki davranışların tanımlanmasında normlarının şekillenmesinde önemli işlevler üstlenirler. Bunların oluşturduğu mekanizmalar, bir havuz işlevi görerek örgütlerde benzer mesleklere sahip ya da benzer pozisyonları tutan bireylerin birbiriyle etkileşimlerine ve birbiriyle değişimlerine imkân yaratarak örgütsel davranışın şekillenmesinde ve kontrolünde rol oynarlar (Perrow, 1974). Normatif izomorfizmin ortaya çıkmasına zemin hazırlayan diğer bir mekanizma da personelin filtrelenmesidir. Filtreleme birçok örgütsel alanda aynı endüstri içindeki firmalardan bireylerin işe alınması yoluyla gerçekleşir. Örneğin spesifik bir alanda eğitim veren kuruluşların havuzundan hızlıca istihdam yaratmak, üst düzey yöneticileri finansal veya hukuk departmanlarından seçmek, belirli işlerde beceri düzeyini gözeterek seçimlere yönelmek gibi örnekler filtrelemede başvurulan yollardan bazılarıdır. Yöneticilerin profesyonelleşmesi, örgütsel alanlarda yapısal değişikliklerin eğilimlerine yön veren ve bu yapısal değişikliklerden beslenen bir görünüm arz eder. Profesyonellerin informal ve formal düzeylerde aralarında kurdukları bilgi ağları üzerinden gerçekleştirdikleri bilgi paylaşımları ve bilgi değişimleri, örgütsel hiyerarşi içindeki statülerin meşruiyetini sağlar. Örgüt ve çevre ilişkilerini düzenler. Büyük örgütlerde, bilgi ağları üzerinden yaşanan bilgi paylaşımları; özellikle üst düzey yöneticilerin çeşitli organizasyonlar, antlaşmalar, birlikler üzerinden diğer örgütleri etkileme potansiyelini açığa çıkarır. Özellikle büyük örgütlerin devletler nezdindeki kilit konumları ve pazarlık güçleri, bu örgütlere daha meşru bir zeminde hareket etme özgürlüğü ve toplumsal kabul imkânı yaratır. Bu imkân ve meşruiyet diğer örgütler açısından çeşitli sonuçlar elde etmek için yapı ve eylem düzeyinde taklit edilmeyi beraberinde getirir.

2.2.2.2. İzomorfizmi Yaratan Mekanizmalar

Örgütsel izomorfizmin nasıl ortaya çıktığının anlaşılması, izomorfizme yol açan mekanizmaların hangileri olduğu ve bu mekanizmaların izomorfizmi yaratma potansiyelinin ortaya konulmasıyla mümkündür. Bu bağlamda DiMaggio ve Powell (1983), tarafından ortaya konan izomorfizm türlerinin altında yatan mekanizmalar

incelendiğinde; (1) zorlayıcı izomorfizmi tetikleyen mekanizma olan “güç”, (2) normatif izomorfizmi ortaya çıkaran “cezbedicilik”, (3) öykünmeci izomorfizmi tetikleyen “taklitçilik” ve (4) kurumsal izomorfizmin şekillenmesinde etkisi olan “rekabet” mekanizmaları karşımıza çıkmaktadır. Sıralanan bu mekanizmaların her biri içinde bulunulan durumun özgünlüğü de göz önünde bulundurulmak koşuluyla kurumsal homojenleşme ya da izomorfizme yol açan mekanizmalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca bu mekanizmalar, durumsal koşulların etkisiyle aynı zamanda heterojenliğe de yol açabilmektedirler. Bu mekanizmalar, aynı zamanda tek başlarına bir etki alanı oluşturabilecekleri gibi birlikte de bir mekanizmayı ortaya çıkarabilirler. Aralarındaki sınır her zaman için net bir çizgiyle ayrılmış değildir. Bu mekanizmalar ve izomorfizme etkileriyle ilgili şunlar söylenebilir (Beckert, 2010):

- **Güç:** Homojenleşme, örgütler açısından içinde yer alınan toplumsal yapının beklentilerinin yanı sıra etkileşimde olunan diğer örgütlerin informal ve formal düzeyde yarattıkları baskıların sonucu olarak ortaya çıkan bir süreçtir (DiMaggio ve Powell 1983). Bu baskı, dolaylı ya da doğrudan örgütsel hedeflere ulaşmada ihtiyaç duyulan kaynaklara erişebilme ihtimaline bağlı olarak ortaya çıkar. Uluslararası ve uluslar üstü kurumların yakınsayıcı etkisini ortaya koyan araştırmalarda, izomorfik değişimin özellikle bu kurumlar tarafından diğer kurumların domine edilerek işlev ve ahlaki yönden gözden düşmelerine yol açmaları durumunda ya da bir dış aktör olarak sahip olduğu gücü diğer kurumları yeniden dizayn etme yönünde kullandıkları durumlarda ortaya çıktığı ifade edilir. Ulusal ya da örgütsel kriz durumlarında nüfuzunu ortaya koyan hegemonya tarafından arzulanan yeni kurumsal dizaynın bu dış gücün kurumsal modeline karşılık gelmesi muhtemeldir çünkü bu güç sahibi kendi algısal sınırları içinde hareket eder ve işlevsel ve ahlaki açıdan yeterli (üstün) olarak yerli kurumsal çözümleri sunar. "Modeli şablon olarak kullanmak, iki kurumsal sistem arasında daha iyi uyumluluk sağlayarak tahakkümün uygulanmasını kolaylaştırabilir. Bir toplumda uygulanan dış güç temelli toplumlar arası toplumsal kurumsal uyum örnekleri, özellikle savaş sonrasında kurumsal değişim araştırmalarında belgelenmiştir. Zafer kazanan ülkeler, mevcut kurumsal formları ortadan kaldırma ve yeni siyasi kurumların ve kurumsal organizasyon yapılarının tasarımı için kendi talimatlarını dayatma yetkisine sahip olarak görülmektedir. Yerel

kurumlar, uluslararası ya da uluslar üstü kurumları tam anlamıyla kopya etmek durumunda kalmadan çeşitli yönlerden onlara uyumluluk göstererek bir yakınsama sürecine dahil olurlar. Örneğin 2. Dünya Savaşı'ndan sonra çeşitli reformların, ABD tarafından Almanya'ya ve Japonya'ya empoze edilmesi bu türden bir örnektir.

- Gücün neden olduğu izomorfizm, yalnızca "daha güçlü toplumların örgütsel formların öykünmesini talep etmesi ile değil aynı zamanda daha yumuşak bir zeminde ve dolaylı süreçlerin sonucu olarak da ortaya çıkabilmektedir (DiMaggio ve Powell 1983). Örneğin Avrupa Birliğinin, karşılıklı rızaya dayalı yasal bir zeminde üye ülkelerin çeşitli yönlerden belli normlara uyumunu beklemesi bu türden bir izomorfizm üretmektedir. Avrupa'da, ulus devlet düzeyinden Avrupa Birliği düzeyine kadar yasa koyma sınırlarının genişletildiği görülmektedir. Djelic'in (2006) deyimiyle bu durum "koşulluluk-conditionality" diye tanımlanmaktadır. Koşulluluk kavramıyla Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu, Avrupa Birliği gibi uluslararası politik organlara gönderme yapılmaktadır. Buradaki koşulluluk belli durumlardan faydalanma talebinin belli reformlara uymayı taahhüt edilmesiyle ortaya çıkan karşılıklı bir etkileşimi anlatmada kullanılır. Öte yandan güç, sosyolojik bağlamda kurumsalcılık düzeyinde baskın bir izomorfizm tetikleyicisi olarak tescil edilmesi bazı durumlarda çok kolay olmamaktadır. Siyasi rejimler açısından, sömürge güçlerinin uygulamaları bu durumun belirgin örneklerinden biridir. Sömürgelerde hüküm süren sömürge güçleri, anavatanlarından uyguladıkları pratiklerin dışına çıkarak farklı yapılanmalara gidebilmektedir. Farklılıkları bu noktada olağan kılan diğer bir kaynak da kurumu şekillendiren kurumsal aklın kökleridir. Bununla anlatılmak istenen kurumun yerleşiklik düzeyi başka bir deyişle faaliyetlerini yürüttüğü yerelde kök salma düzeyi ne kadar yüksekse bu kurumun izomorfizme direnme kabiliyeti o kadar yüksektir. Çünkü kurum gücünü ve kaynaklarını devamlılığını temin edecek şekilde kullanır. Önemli anlarda toplumların farklı yönlere girmelerinde bu köklü kurumların kilit rol oynadıkları görülmektedir. Bu noktada geniş bir etki alanı olan ve topluma yayılma düzeyi olan kurumlar yaptıkları düzenlemelerle ve bu düzenlemeleri şekillendiren kurumsal akılla heterojen durumun devamını temin ederler. Uluslararası farklılıkları yansıtan bu farklılıkları

besleyen ve sürdüren refah sistemleri, mesleki eğitim sistemleri, endüstriyel politikalarındaki farklı yaklaşımlar ve kurumsallaşmalar, bu minvalde okunabilecek örneklerdir.

- Sonuç olarak denebilir ki izomorfizmin ortaya çıkması ya da çıkmaması sosyal yapı ve iletişim koşulları tarafından belirlenir. Dış gücün öngördüğü ve kendini kopyalamayla sınırlı olan kurumsal yapılardaki değişimlerin olabilmesi kendi kapasitesinin yanı sıra yerel aktörlerin desteğini almayı gerektirmektedir. Kurumsal bir formun yayılması ayrıca bilginin dağılımına, modelin benimsenme düzeyine ve yarattığı etki alanının gücüne bağlıdır (Campbell 2004; Djelic 2006). Yereldeki farklılıkların örgütlenme kapasitesi de homojenleşme ya da heterojen durumu sürdürmeyi etkilemektedir. Örneğin Ortadoğu ülkelerini demokratikleştirmeye yönelik mevcut girişimler, tek yanlı bir güç dağılımına ve Batı siyasal modeliyle yakınlaşmayı başarmak için açıkça belirtilen siyasi iradeye rağmen istenilen sonucu vermekten uzaktır.
- Dolayısıyla güç, kurumsal değişim mekanizmalarından biri olarak yeni sosyal kurumsalcıların ifade ettiği üzere çok kararlı bir değişim mekanizması olarak işlev görmez. Homojenleşmeyi tetikleyen bir unsur olmanın yanı sıra farklılıkların korunması noktasında da işlev görebilir. Egemen güçlerin devletlerin siyasi, ekonomik ve sosyal kurumlarını değiştirme ve kendilerine tabi kılma yönündeki çabaları yerel iktidarın ve kurumların direnme gücüne bağlı olarak nihayete ermeyebilir. Ayrıca dış güç odakları, yerel kurumsal düzenlemelerin geçmişten beri var olan ve mevcut kurumsal yapıların şekillenmesinde köklü etkiye sahip olan aklın ya da mantığın sınırlarını ve içeriğini kavrayamamalarından dolayı ve aynı zamanda sosyal, kültürel yapıdaki farklılıklardan kaynaklı istenilen düzeyde ve biçimde bir homojenliğin oluşmasını sağlayamayabilirler. Sonuç olarak denebilir ki ne tam anlamıyla homojenlik sağlanabilir ne de tam anlamıyla farklılıklar korunabilir. Ortaya hibrid modellerin çıkması daha olası hale gelir (Campbell 2004).
- **Çekim:** Güç, bir sosyal grup nezdinde belirli kurumsal düzenlemeler getiren bir itici faktör olmasıyla birlikte kurumsallaşma ve kurumsal değişim her zaman için gücün itici kuvvetine ihtiyaç duymaz. Kurumsal değişimler bazı durumlarda belli bir kurumsal modelin çekici olmasından, diğer sosyal grupları belli nedenlerden

etkilemesinden de kaynaklanabilir. İzomorfik değişim bu noktada belli problemleri aşmada etkili çözümler üreten kurumsal modellere yönelmeyle ortaya çıkar. Bu durumda izomorfizm, gönüllü dahil olunan bir öykünme ve taklit etme sürecine denk gelir. Belli kurumsal modellerin benimsenmesiyle başarılı sonuçlar elde edileceği beklentisi bir motivasyon kaynağına dönüşür. Gönüllü aktörler, güç gibi bir etkiyle belli yönere "itilmek" yerine cezbedilerek gönüllü olarak belli yönere doğru "çekilirler". Kurumsal modellerin varlığı, girişimciler tarafından bu modellerin benimsenip farklı bağlamlarda kurumsal yapıların tasarımı için bir şablon olarak kullanılmasını beraberinde getirmektedir. Başka bir deyişle var olan ve üretilen kurumsal modeller bir havuz oluşturarak kendiliğinden bir cazibe merkezine dönüşürler. Bu kurumsal model havuzunu cazibeli hale getiren faktörlerden biri hazır olarak bulunmalarından ve denenmiş olmalarından dolayı farklı modeller geliştirmek için harcanacak kaynağın kullanılmak zorunda kalınmayacak olmasını sağlamasıdır. Aktörler, daha önce test edilmiş ve başka yerde işlevselliği ispatlanmış kurumların şablonunu kurmaktan herhangi bir beis görmezler. Bu durum aynı zamanda devletlerin ve çeşitli örgütlerin dahil olduğu bir "alışveriş" havuzu oluşturur. Doğu Avrupa ülkelerinde yaşanan dönüşüm bu ülkelerin Batı Avrupa ülkelerinden model alma yoluna gitmeleri bu türden bir etkileşim havuzuna örnek oluşturmaktadır. Kurumlar düzeyinde bu ülkelerde yaşanan dönüşümde sorunlara çözüm bulma noktasında referans olarak hep Batı Avrupa kurumsal modelleri alınmıştır. Model almayla bir şekilde öğrenme ve deneme süreçlerinin kaynak israfının önüne geçildiği fikriyle hareket edilmiştir. Dönüşümün başarıyla nihayete erdirilmesinin verimli ve etkili olunmasının ancak Batılı modellere yönelmeyle mümkün olacağı algısıyla hareket edilmiştir. Model almanın sağladığı bir kolaylık da karar verme süreçlerinin pratik hale gelmesini sağlaması olmuştur. Böylece karar verme süreçlerindeki yükün hafiflediği ve zamanın daha etkili kullanıldığı algısı aktörleri motive eden diğer bir algıdır. Diğer bir motivasyon kaynağı da olası politik çekişmelerin önünün alınarak zaten en iyi çözümün sunulduğu şeklindeki düşünce biçimidir.

Kurumsal modellerin çekimine kapılma, bir sosyalleşme alanı oluşturarak mesleki bağlamda eğitimlerin yaygınlaşmasını ve yeni ağlar ortaya çıkmasını sağlar. Mesleki eğitim bağlamında kurumlar, hedefleri belirlemek ve bunları

gerçekleştirmek için muhtemel yollarla ilgili bakış açılarını şekillendiren bilişsel ve normatif çerçeveleri öğrenirler. Sosyalizasyon rutinlere ve kabul edilen kurumsallaşmış uygulamalara yönelmeyi tetikler. Profesyonel ağlar, bu standartların ulusal sınırlar boyunca dağılmasına yardımcı olur ve böylece sorunları tanımlamada ve bunlara uygun çözümler bulma konusunda daha homojen perspektiflerin yaygınlaşmasına neden olur.

Kurumsal modellerin çekimine kapılma her ne kadar doğrudan homojenleşmeye götüren bir süreç gibi algılansa da toplumların sosyal, kültürel, kurumsal farklılıklarının ulus ötesi aktörlerin çizdikleri şablona dahil olma noktasında oynadıkları/oynayacakları etkinin mahiyeti de göz önünde bulundurulması gereken bir durumdur. Dahası durumlar arasındaki farklılıklar ve benzerlikler, kurumları farklı modellerden aynı zamanda beslenmeye yönelteceğinden örnek alınan şablona birebir bir benzerlik her zaman yaşanmayabilir.

- **Taklit:** Kurumsal izomorfizm mekanizmasını harekete geçiren üçüncü unsur taklittir. Taklit de "çekim" gibi kurumu var olan diğer kurumsal modellere doğru sürükler (DiMaggio and Powell 1983). Bununla birlikte sosyalleşme mesleki ağlara ekleme sürecinde karşılaşılan daha kompleks süreçlere dahil olunmaz. Daha çok belirsizliği aşmada bir diğerini olduğu gibi kopyalama yoluna gidilir. Bu yönüyle daha basit ve anlaşılması kolay bir süreçtir. Taklit edilen kurumun kuralları ve işleyişi olduğu gibi alınır. Sürece tüm yönleriyle hakim olmama ya da olmak istemeden kaynaklı olası etkilerin tümünü göz önünde bulundurmadan diğerinin şablonunu olduğu gibi alma vardır. Ve bu şablon aktarımı meşru görünen en kestirme yol olarak düşünülür. Taklit mekanizmasını harekete geçiren motivasyon, diğerinin gerçekten iyi bir model olarak rasyonel biçimde algılanıp ikna olmaktan çok kendiliğindenliği içeren bir yönelime kapılma durumudur. En iyi kurumsal tasarım için rasyonel değerlendirmeler yapılmadan başka yerde faaliyet gösteren kurumların başarısı, onların şablon olarak kullanılmasına meşruiyet sağlar. Taklit izomorfizminin arkasındaki itici güç, bir kurumsal düzenlemenin örgütsel bir alanda bulunduğu meşruiyettir. Bununla birlikte diğer izomorfizm mekanizmalarının neden olduğu homojenleşme düzeyi, taklit mekanizmasında tam anlamıyla ortaya çıkmamaktadır. Bunun nedeni taklit edilen kurumsal şablonların başarıyı temin etmesinin yanı sıra mevcut değerlere uyumlu

olmasının beklenmesidir. Taklit edilen kurumsal şablonların meşruiyeti, siyasi ve ekonomik çıkarlar kadar kültürel kimliklere ters düşmemesine de bağlıdır. Model olarak alınan kurumsal şablon, başka yerde uygulanmış ve yabancı bir kültürün öğelerini içermesinden kaynaklı itiraza açıktır. Örneğin Alman milletvekillerinin, İngiliz modelini esas alan vergilendirme sistemine geçiş önerileri kültürel farklılıklar gerekçe gösterilerek sert bir dirençle karşılaşmıştır. Muhalefet, getirilmek istenen vergi sisteminin mali veya ekonomik etkileri ile ilgili işlevsel akıl yürütme üzerine değil, bu modelin kültürel boyutunu öne çıkararak Almanya için uygun olmadığına karar verilmesi gerektiğini öne sürerek feshini sağlamıştır. Aynı bağlamda İslam ülkeleri de batılı okul sistemlerinin şablonunu olduğu gibi uygulamaya sokmada isteksizdirler. Bunun nedeni bu okul sistemlerinin İslami değerleri aşındırmaya neden olacağı yönündeki inanıştır. Dini sebeplerden ötürü kurumsal şablonlar direnişle karşı karşıya kalır, bu da farklılıkların sürmesine ve güçlenmesine katkı sunar. Kısacası kültürel meşruiyet kurumsal homojenleşmeye karşı bir engel olarak öne çıkar.

2.2.2.2.3. Bir İzomorfizm Örneği: McÜniversite

Yeni kurumsalcılığın ve girişimci üniversitenin, performansı merkeze alan, verimi öne çıkaran, ekonomik işbirliklerini temel alan, dış paydaşlarla etkileşimin önemine vurgu yapan önermelerini eleştirel bir yaklaşımla ele alan Ritzer (2011b) bu yeni modelleri McÜniversite Modeli olarak tanımlamaktadır. Bu modelin piyasanın beklentileri doğrultusunda üniversiteyi şekillendirdiğini belirten Ritzer (2011b), bu modelin; verimlilik, hesaplanabilirlik, öngörülebilirlik ve denetim olmak üzere dört boyutta oluştuğunu belirtir:

- *Verimlilik:* Verimlilik boyutunun iki yönlü işlediğini belirten yazar, verimliliğin tüketici boyutunda açılığını gidermenin en iyi yolunun sunulması anlamına geldiğini belirtir. Bu modelde, bir yerden başka bir yere gidişin olağanlaştığı günümüzde bu gidişler esnasında zaman kaybını minimize ederek çoğu zaman arabadan inmeye bile gereksinim duymadan açılığı bastırmak hedeflenir. Bu model, insanlara birçok ihtiyacını karşılamayı vaat eder. Verimliliğin diğer yönünü oluşturan çalışanlar açısından ise verimlilik, yöneticiler, kurum içi düzenlemeler ve yönetmelikler tarafından sıkı denetimi ve gözetimi anlamına

gelmektedir. Ritzer (2011b, s.77-79), bu durumun yükseköğretime yansımaları şu şekilde ele almıştır:

Eğitim sisteminde özellikle yükseköğretim düzeyinde yansımaları olan bu model yazarın tabiriyle McÜniversite olarak açıklanmaktadır. Verimlilik baskısının sayısız örneğinin görülebileceği üniversitelerde, test usulü sınavların baz alındığı değerlendirme süreçleri buna örnektir. Eskiyle karşılaştırıldığında öğrencilerin çok yönlü değerlendirilmesine fırsat veren emek yoğun birebir sınavların yerini alan test tekniği bir yandan zaman yönünden verimlilik artışını sağlar gibi görünürken diğer yandan eğitimin asli faaliyeti olan ders süreçlerini anlamsız hale getirmektedir. Ders süreçlerinin anlamsızlaşmasını tetikleyen diğer bir faaliyet de öğrencilerin derse gelmeden kırtasiyelerden ders notlarını edinebilme imkânıdır. Şöyle ki test yöntemiyle hazırlık süreci kolaylaşarak çalışmaya ayrılan zamanda sınırlama meydana gelmekte hatta not verenin öznel görüşlerinin etkisini sınırlandırılmaktadır. Hocalar açısından bilgisayar destekli soru kümelerinin hazır bulunduğu paketlerden sadece soru seçmeyle yetinme imkânı doğmakta, bu da araştırma diğer işlere ayrılan zaman süresinin artışını beraberinde getirir gibi görünmektedir.

- *Hesaplanabilirlik:* Bu boyutta, ürünlerin nicel özellikleri ve sunulan hizmetin süresi öne çıkar. Nicelik niteliğe eşdeğer tutulur. Bir şeyden çok almak ve çabuk almak "iyi" olanın ölçütüdür. "Ne kadar büyükse o kadar iyidir." inancının işlendiği hesaplama bilirliliğinin diğer yönünü de harcanan paranın makullüğü algısı oluşturur. Çünkü az paraya çok yiyecek alınabilmektedir. Ayrıca evde yemek yapmanın zaman harcamasının dışında başka bir yönünün bulunmadığı şeklindeki ortaya çıkan algı zaman kavramının da nicel boyuta indirgenmesini beraberinde getirmektedir. Fast-food zincirlerinin aşırı karlılığının altında yatan bu inanışlar niteliği aşındırmaktadır. Çalışanlar açısından da niceliğin niteliğin önüne geçtiği kolaylıkla gözlemlenebilmektedir. Önemli olan yapılan işin niteliği değil, ne kadar zamanda yerine getirildiğidir. Hem müşterilerin hem de yöneticilerin çalışanlardan beklediği az paraya çok hızlı ve çok iş yapmalarıdır. Nicel boyuta vurgunun nitel boyutun önüne geçtiğine dair birçok örnek yükseköğretimde de gözlenmektedir. Eğitim süreçleri, üniversite tercihi, iş güvencesi, araştırma-yayın

gibi başlıklar altında gözlenebilecek nicelin nitelin önüne geçmesi durumlarını Ritzer (2011b, s.107-112) şöyle açıklamaktadır:

Eğitim süreçlerinin kalitesinden çok sürece dahil olan öğrenci sayısı, öğrencilerin ders notu ortalamaları gibi nicel unsurlar öne çıkmaktadır. Eğitim öğretim süreçlerinin edinimleri sınıf ortalamasının kaç olduğuna indirgenmektedir. Özellikle yüksek lisans düzeyinde öğrenci kabulleri, birkaç sınavdan alınan puanlara ve önceki aşamaların ortalamalarına bağlı kılınmaktadır. Ders saatlerinin belirlenmesinde de niceliksel indirgemeciliğin kendini gösterdiği gözlemlenmektedir. Şöyle ki belirli bir dersin öğrenilmesi için gereken zamanından çok derslerin haftalık dağılımı ders süresinin belirlenmesinde esas alındığı görülmektedir. Derslerle ilgili dönüt sağlama sürecinde de nicel boyutun nitelin önüne geçtiği görülmektedir. Örneğin dönem sonlarında her ders için öğrencilerden ders hocalarını çeşitli formlar aracılığıyla değerlendirmeleri istenir. Bu değerlendirme formları genellikle birden beşe kadar en düşükten en yükseğe doğru bir puanlama esasına dayanmakta, nitel dönüt için bir işlev görmektedir. Bu tür değerlendirmelerin dersin nitel yönünün açığa çıkmasında oynadığı rol sınırlı olacaktır. Şöyle ki emek yoğun işlenen bir dersin, mizahı öne çıkaran bir ders işleyişinin önüne geçmesi mümkün olabilmektedir.

Üniversite tercihlerinde sayısal veriler ışığında belirlenmiş sıralamalar baz alınmaktadır. İş güvencesinin de işveren açısından üniversitenin sıralamalardaki yerini gözetmesi tercih boyutunda niceliğin yerini pekiştirmektedir. Sahip olunan özelliklerin sayısının işe girme sürecinden sonra da etkili olmaktadır. Mezun olunan üniversitenin sıralaması, alınan Dr. vb. unvanlar, müşteri tercihlerinde özellikle kullanılmakta, özellik sayısına yapılan vurgu sahip olunan özelliklerin önüne geçmektedir.

Araştırma-yayın alanında gözlenen nicel indirgemecilik en belirgin alanlardan biridir. "Yayın yoksa iş yok." baskısı akademisyenlerin karşılaştığı en önemli sorunlardandır. Yayın kalitesinden çok sayısının kriter olduğu akademiye, terfi kararlarında istenen özgeçmişlerde kendini göstermektedir. Nicelik vurgusunun yarattığı baskı, kalitenin belli ölçülerde göz ardı edildiği kitapların yayınlanmasını da teşvik etmektedir. Önemsiz değişikliklerle aynı konu başlığında yayımlanan

kitaplar bu durumun bir sonucudur. Kitaplarda gözlenen bu durum makalelerde de gözlenmektedir. Makalenin yer aldığı derginin araştırmacıya kazandıracığı puan çoğu kez tek kriter olarak görülmekte, nitel boyuta yapılan vurgunun önüne çıkmaktadır. Oysa ki bir akademisyenin, emek yoğun süreçler sonucunda hazırladığı çalışmaların son kertede nicel verilerle sınırlı ifadelerle ortaya konulması yapılan katkının düzeyini düşürmektedir. Niteliğe dönük diğer bir nicel sınırlama da yapılan atıf sayının öne çıkmasında yaşanmaktadır. Çoğu kez aynı alanda yazılmış makalelerden atıf sayısı çok olan daha üzerinde durulan olmaktadır. Bu noktada ortaya çıkan sorun, diğer akademisyenlerin atıf yaparken neye göre atıf yaptığının sadece nicel verilerle anlaşılamayacağıdır. Eleştirmek için özellikle sürekli atıf yapılan bir akademisyenin çalışması çok atıf alacağından nitel boyutu önde olan diğer çalışmaları görünmez kılabilir. Tam tersine dönemi içinde pek anlaşılmamış bir akademisyene de az atıf yapıldığından dönemi içinde haksızlık yapılmış olabilir.

- *Öngörülebilirlik*: Ürünün ya da hizmetin mekân ve zamana bağlı olmadan her zaman ve her yerde aynılığının temini olan öngörülebilirlik, risklerin minimize edilmesinin garantisidir. Her defasında ve farklı yerlerde yiyeceklerin tadı ve lezzeti hiçbir zaman belirlenen standardın altında değildir. Sadece tüketim ürünleriyle sınırlı olmayan öngörülebilirlik, çalışanların davranışlarını da içerir. Söylenilen ve beklenen gibi davranışlar sergileyen çalışanların sözleri dahi öğretildiği şekilde yani öngörülebilirdir. Rutin davranışların ve sözel ifadelerin altında yatan amaç müşteri ve çalışan ilişkisinde olası gerilimlerin önüne geçerek öngörülebilir ilişkiler yaratmaktır. Öngörülebilirliğin en az gözlenmesinin beklendiği üniversitelerde, fastfood zincirlerinde görülmesi muhtemel bir çok benzer özellik göze çarpmaktadır. Akademide, özellikle testlerin kullanıldığı değerlendirme süreçleri öngörülebilirliği arttıran bir etki yaratmaktadır. Çan eğirisi uygulamalarında nerdeyse aynı ders için farklı üniversitelerin ulaştığı değerler birbirine çok yakın olmaktadır. Çalışan müşteri ilişkisindeki kadar belirgin olmasa da hoca öğrenci ilişkilerinde rutinleşmiş davranışları gözlemek olasıdır.

Öngörülebilirliğin akademideki diğer bir boyutu da mekânsal işlevlerinde gözlenmektedir. Bir üniversite deneyimi olan bir bireyin, diğer üniversitelerde

zorlanmadan istediği yere ulaşması muhtemeldir. Bu birey, neyi nerde bulacağını neredeyse içgüdüsel bir şekilde ayırdındadır. Mekânsal işlevin öğrenci davranışı üzerinde yarattığı etki de benzer sonuçlara yol açmaktadır.

- *Denetim*: “insani teknoloji” ve “insansız teknoloji” ayrımı üzerinden işleyen denetim süreci, müşteri açısından göze çarpan yazı simülasyonları, sınırlı mönüler, uzun süre oturmaya müsait olmayan sandalyeler vb. aracılığıyla işleyen örtük bir yönlendirmeyi içerir. Müşteriler, işletmenin kendilerinden bekleneni yerine getirmekle mükellefmiş gibi davranırlar. Mümkün olan en kısa sürede karınlarını doyurup mekânı terk etmeleri arzulanır. Mekân, bu amaca dönük kurgulanmıştır. Hatta arabadan satışla müşteri, hiç mekânın içine girmeden oradan ayrılır. Müşteri için örtük işleyen denetim süreci, çalışanlar açısından daha doğrudan ve açık seçiktir. Bu işletmelerde, çalışanlardan tam onlara söylenilen doğrultusunda davranmaları beklenir. Çeşitli davranış kalıplarının yerine getiricisi olan çalışanlar için sınırlı sayıda olan en iyi şekilde yerine getirmeleri istenir. Kullanılan teknolojiler, ast-üst ilişkileri denetim süreçlerini daha görünür kılar. Sınırların aşılmaması yönünde sürekli telkin edici bir teknolojik donanımın eşliğinde üstlerin uyarıcı rolünü hep yanında hisseden çalışanlar için programlanmış bir robot gibi davranmalarının ötesinde hiçbir şey beklenmez. İnsansız teknolojilerin denetim baskısının diğer bir boyutu da çalışan açısından sürekli onun yerini alacağı yönünde yarattığı algıdır. Örneğin bardak dolduğu zaman otomatik kapanan makineler, patatesler kızarıncaya yukarı çıkan makineler, önceden programlanmış yazar kasalar, zaten fazlasıyla hata yapma olasılığı en aza indirilmiş çalışanların küçük de olsa olası hatalarının tamamen ortadan kalkmasını hedeflemektedir ve bu makineler her geçen gün daha fazla insanın yerinden olmasına yol açmaktadır. İnsansız teknolojilerin, etkisinin görüldüğü yerlerden biri de eğitim kurumlarıdır. İlkokulda, üniversiteye kadar her aşamada gözlenen insansız teknolojinin denetime dönük rolü çeşitli biçimlerde karşımıza çıkar.

Üniversitelerde özellikle bazı kural ve yönetmeliklerle sürdürülen denetim, derse giriş çıkış zamanları, sınav yapma zorunluğu, ders notlarının belirlenen sürede teslim edilmesi gibi durumlarda gözlenir. Örneğin final notlarının belirlenen zamanda sisteme girilmesi (insansız teknoloji) zorunluluğu, hocaları değerlendirmesi zaman almayan fakat içerik kıyaslaması yapmayı neredeyse

imkânsız kılan çoktan seçmeli sınavlar yapamaya yönlendirir. Öğrenci açısından da gözlenen denetim mekanizması, özellikle öğrencilerin seçim yapabilme imkânlarının sınırlılığında göze çarpar. Örneğin ders seçimi daha çok kağıt üstünde olan çok dar bir skalada öğrenciyi ders seçimi yapmaya zorlayan bir yapı arz eder. (Ritzer, 2011).

McAkademi olarak tanımlanabilecek durumun varlığına en büyük delaletlerden biri; verimlilik, hesaplanabilirlik, öngörülebilirlik, denetlenebilirlik çerçevesinde ortaya çıkan akademik yapılanmanın dünyanın genelindeki üniversitelerindeki mevcudiyetinin olasılığının yüksek olmasıdır. Bu durum, üniversitelerin de küreselleşmenin türdeşleştirici etkisine açık olduğunu ve hatta bu türdeşleştirici etkinin bizatihi tetikleyicisi olduğu söylenebilir.

Kuramsal bir temele dayanan ve üniversite de dâhil birçok kurumun standardizasyonunu beraberinde getiren türdeşleştirici bir dil etki alanı bulmuş gibi gözükmektedir. Bu türdeşleştirici dil Foucault'un (1991) tabiriyle "normalin" bir baskı unsuruna dönüşerek standardizasyonu yaratma üzerinden eğitime nüfuz etmesi olarak görülebilir.

Bir yandan OECD, Dünya Bankası gibi kurumsallaşmalarla kendini her geçen gün daha fazla hissettiren uluslararasılaşma, diğer yandan "girişimci üniversite" ve McAkademi gibi bir yanıla olumluluğu diğer yanıla olumsuzluğu argüman edinmiş perspektiflerin birlikte paradoksal varoluşu yükseköğretimin karşı karşıya bulunduğu belirsizliklerle baş edebilme kapasitesinin yüksek kılınmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu noktada "Nasıl bir üniversite?" sorusu cevaplanması gereken önemli bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sorunun cevap arayışlarının çerçevesi çizilirken "küreyel/küyerel", "aşağıdan küreselleşme/yukarıdan küreselleşme", "doğu/batı", "kuzey/güney", gelişmiş ülkeler/üçüncü dünya" gibi kategorik ayrımların olası mistifikasyonunun önüne geçebilmek için analitik bir temelde, ülkemizin kendine has oluşunu göz önünde bulunduran çalışmalar ortaya koymanın önemi her zaman hatırdta tutulmalıdır.

BÖLÜM III YÖNTEM

3.1. Araştırma Deseni

Bu araştırmada nitel veri toplama yöntemlerinden biri olan doküman incelmeleri ile nicel analiz yöntemlerinden biri olan “Çok Boyutlu Ölçekleme (Multi Dimensional Scaling-MDS)” birlikte kullanılmıştır. Nitel veri toplama yöntemi olan doküman inceleme ile nicel veri analizi olan Çok Boyutlu Ölçeklemenin birlikte kullanılmasındaki amaç küreselleşmenin üniversite düzeyindeki etkilerinin derinlemesine ve ayrıntılı bir şekilde izomorfizm ve girişimcilik olguları odağında tartışmaktır.

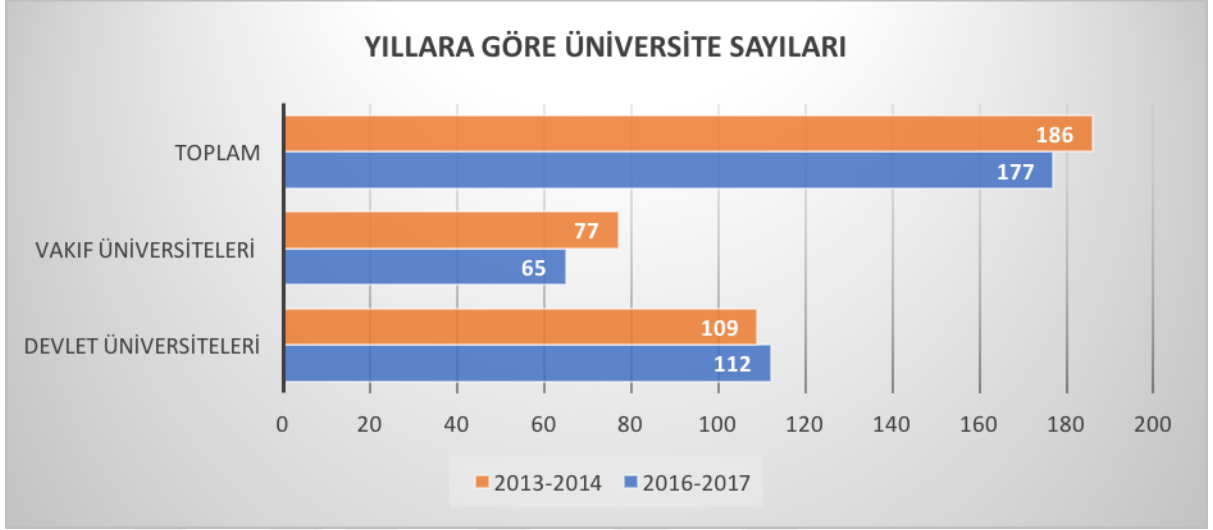
Doküman incelemeyle elde edilen belgeler, görüşme ve gözlem gibi araştırmacının müdahalesiyle şekillenen veri kaynaklarından farklı olarak araştırmacının müdahale sınırlarının dışında bağımsız bir şekilde vardır. Genellikle eldeki araştırmanın dışındaki nedenlerden dolayı üretilmişlerdir ve bu nedenle de araştırma ve araştırmacıyla ilgili öncesinde herhangi bir sınırlamaya tabi değildir. Ayrıca belgeler, işbirliğinin şart olduğu insanoğlunun sınırlarına da bağlı değildir. Araştırmacının, araştırmanın amacıyla ilişkilendirebilme düzeyine bağlı olarak hazır birer veri kaynağı olan belgeler olguların açıklanmasında kullanışlı zengin veri kaynaklarıdır (Merriam, 2009, s.139). Bu doğrultuda araştırmanın amacına uygun olarak küreselleşmenin üniversite düzeyindeki etkilerinin izomorfizm ve girişimcilik temelinde ele alınmasına dair güçlü bir içerik sunan ulusal çaptaki üniversitelere dair verileri içeren temel dokümanlar incelenmiştir. İncelenen dokümanlardaki verilerin nicel analiziyle geniş ölçekte (ulusal çapta), geçerliliği yüksek, objektif karşılaştırma yapabilmek hedeflenmiştir.

3.2. Çalışma Evreni

Araştırmacının doğrudan inceleme yapabilmesine olanak sağlayan ve ulaşılabilir olan evren olarak tanımlanabilecek “çalışma evreni” (Karasar, 2010, s.110) bu araştırmanın ulaşabildiği sınırlar açısından Türkiye’de kurulmuş olan üniversitelerdir.

2016- 2017 eğitim öğretim yılı itibariyle Grafik 3.1’de gösterildiği gibi Türkiye’de 112’si devlet üniversitesi, 65’i vakıf üniversitesi olmak üzere toplam 177 üniversite vardır (YÖK, 2017). Araştırmaya dahil edilen 2013-2014 yılları baz

alındığında ise 109'u devlet, 77'si vakıf olmak üzere 186 üniversite olduğu görülmektedir.

Grafik 3.1. Yıllara Göre Üniversite Sayıları (YÖK (2017)).

Araştırmaya incelenen dokümanlar doğrultusunda tüm üniversiteler dahil edilmiştir. Başka bir deyişle evrenin tümünü oluşturan Türk Üniversitelerinin tamamı araştırma kapsamına alınmıştır.

3.3. Veri Analizi

URAP 2014-2017 akademik performans verileri, TÜBİTAK 2014-2017 Girişimci ve Yenilikçi Üniversite Endeksi verileri ve Webometrics web sitelerinin 2017 görünürlük verileri Çok Boyutlu Ölçekleme (Multi-dimensional Scaling-MDS) analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. “Çok Boyutlu Ölçekleme”, bir araştırmacının çok büyük miktardaki verilerin "gizli yapısını" ortaya çıkarmasını mümkün kılan bir dizi matematiksel tekniği içerir. Çok boyutlu ölçeklendirmede kullanılan teknikler girdi olarak kabul edilen her veri arasındaki mesafeyi belirlemede kullanılır. Birimler arasındaki çeşitli boyutlar nezdinde eldeki veri ölçeğinde aralarındaki benzerliğin düzeyini belirlemede başvurulan bir nicel analiz yöntemidir. Örneğin bir harita üzerinde gösterilmiş olan şehirlerin uzaklıklarını haritanın ölçeğine göre cetvel ölçümünden çıkan sonuca göre hesaplayıp matris şeklinde gösterdiğimizizi düşünelim. Bunun tersini düşünürsek yani oluşturulmuş matristen şehirlerin birbirlerine olan uzaklıklarına uygun olarak iki veya üç boyutlu bir düzlem

üzerinde yerleştirmek daha zor bir işlemdir, MDS (Multidimensional Scaling) dediğimiz metot en basit anlamda bu problemi çözmektedir (Kruskal, ve Wish, 1978).

Çok Boyutlu Ölçekleme bir büyük ölçekli veri analizi olarak hemen hemen her alanda meydana gelen veri patlaması nedeniyle öne çıkan bir araştırma alanıdır. Bu analiz yöntemiyle yüksek boyutlu veri kümeleri çeşitli algoritmalarla yeniden yapılandırılarak görünür ve anlaşılır hale getirilmektedir. Başka bir deyişle sınırsız olan veri yığınları “sınırları olan insan” için görünür hale getirilmektedir (Hee Bae, 2012).

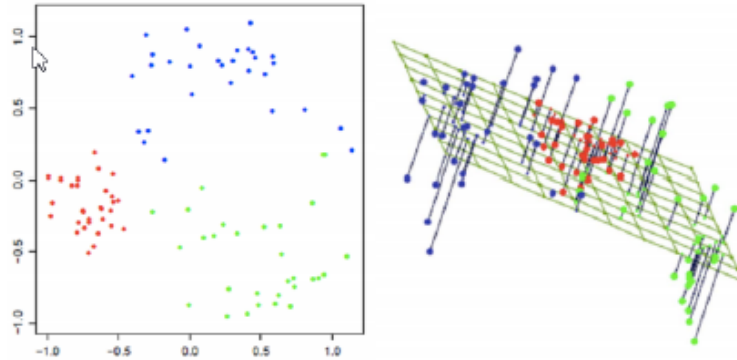
Çok boyutlu ilişkiler ağının veri kaybı olmadan iki ya da üç gibi daha görünür boyuta indirgeyen MDS analizi birçok farklı alanda kullanılabilir. Örneğin sosyologlar, üyelerin birbirleriyle etkileşim kalıplarına göre grupların ve organizasyonların yapısını belirlemek için kullanırken antropologlar, farklı kültür gruplarını inançları, dilleri ve eserlerine göre karşılaştırmak için kullanırlar. Diğer yandan ekonomistler ve pazar araştırmacıları, bu yöntemleri çok çeşitli ürün sınıflarına yönelik tüketici reaksiyonlarını araştırmak belirlemede kullanırlar. Eğitimciler ise farklı ölçme yöntemlerinin etkilerini ortaya koymada kullanırlar. Başka bir deyişle MDS her tür objenin birbirine benzerliğini ya da mesafesini girdi olarak alabilir, dolayısıyla çok geniş bir çerçevede pek çok farklı analiz için kullanılabilir. (Kruskal, ve Wish, 1978).

Bir MDS analizine giren ham veriler tipik olarak araştırılmakta olan uyaranların veya nesnelerin küresel benzerliğinin veya farklılığının bir ölçüsüdür. Bir MDS analizinin birincil sonucu, nesnelerin nokta olarak temsil edildiği mekansal bir konfigürasyondur. Bu mekansal gösterimdeki noktalar, mesafeleri nesnelerin benzerliklerine tekabül edecek şekilde düzenlenir: Benzer nesne birbirine yakın olan noktalarla, birbirine benzemeyen nesnelere birbirinden uzak noktalarla temsil edilir. MDS analizinin çalışma algoritmasının adımları şu şekildedir: (Kruskal, ve Wish, 1978; Wickelmaier, 2003):

- P-boyutlu uzayda ilgili koordinatlara noktalar atanır.
- Mesafe matrisini oluşturmak için tüm nokta çiftleri arasındaki öklid uzaklıkları hesaplanır. Mesafe ne kadar küçükse iki obje birbirine o kadar benzer anlamına gelir.

- 2 boyutlu yüzeyde bu mesafelere uygun olarak objeler yerleştirilir, gerçek uzaklıkların toplamı ile 2 boyutlu gösterim arasındaki uzaklıkların toplamı arasındaki fark azaltılmaya çalışılır. Bunun için stress fonksiyonu kullanılır.
- Stres azalmaz duruma gelene kadar hesaplama devam eder, yukarıdaki hesaplamada fark en küçük hale gelince hesaplama sona erer.(Bu araştırmada stres değeri Gof analiziyle yapılmış olup gerçeği temsil oranı %91 oranında sağlanmıştır. Bu anlamda stres değeri en küçük değerine indirgenmiştir).

Bu adımların bir MDS analizi örneğinde gösterimi Şekil 3.1’de açıklanmıştır. Bu örnekte çeşitli hava temizleyici markaları arasında benzerlik seviyesini gösteren bir matris göz önüne alınmıştır. Çeşitli özellikler bağlamında sayısal değerlerine göre belirlenmiş çok boyutlu uzaydaki markaların yerleri arasındaki mesafeye (Euclidian Distance) algoritma yoluyla (bu çalışmada R Studio programı) hesaplanır Ve bu mesafelere göre iki boyutlu uzayda bu cihazların gösterimi Şekil 3.1’deki gibi gösterilir.

Şekil 3.1. MDS Analizi Örneği

Bu çalışmanın amacına uygun olarak Türk Üniversitelerinin; (1) akademik performans, (2) girişimcilik ve yenilikçilik ve (3) görünürlük bağlamındaki doküman incelenmesiyle elde edilmiş verileri, girdi olarak MDS analizine tabi tutulmuştur. Böylece çok büyük miktardaki ham veri küreselleşmenin etkilerini izomorfizm ve girişimci üniversite bağlamında incelemesini olanaklı kılacak şekilde görünür bir düzleme indirgenmiştir. Üniversitelerin sıralanan alanlardaki veri analizlerinin gerçekleştirilmesinde ise çeşitli algoritmalarından oluşan ve veri kaybını istatistiksel olarak iki boyutlu bir biçimde aktarmayı olanaklı kılan “RSTUDIO” programı kullanılmıştır.

Verilerin elde edilmesi, veri türü ve analiz yöntemi ve kullanılan araç Tablo 3.1’de gösterilmiştir.

Tablo 3.1. Veri Analiz Öğeleri

Veri Kaynağı	Veri Türü	Veri toplama Yöntemi	Analiz Türü	Analiz Yöntemi	Analiz Aracı
TUBİTAK GİRİŞİMCİ VE YENİLİKÇİ ÜNİVERSİTE SIRALAMASI (2014-2017)	NİCEL	DOKUMAN İNCELEME	NİCEL	MDS	RSTUDIO
URAP KADEMİK PERFORMANS SIRAAMASI (2014-2017)	NİCEL	DOKUMAN İNCELEME	NİCEL	MDS	RSTUDIO
WEBOMATRİCS WEB SİTELERİ GÖRÜNÜRLÜK SIRALAMASI (2017)	NİCEL	DOKUMAN İNCELEME	NİCEL	MDS	RSTUDIO

3.4. Geçerlilik ve Güvenirlik

Uygulamaya ya da teoriye katkı temelinde yapılan araştırmaların geçerlilik ve güvenilirlik bağlamında uygulayıcılar, diğer araştırmacılar ve okuyanlar açısından öncelikle titizlikle yapıldığının, sonuçlarına şüpheye yer bırakmayacak şekilde ulaşıldığının ve inandırıcı olduğunun temin edilmesi gerekir. Başka bir deyişle yapılan bir araştırma ele alınış biçimi ve ortaya koyduğu sonuçlar açısından diğerleri nezdinde güven uyandırıcı olmalıdır. Araştırma türüne bakılmaksızın geçerlilik ve güvenilirlik, bir çalışmanın literatür taraması verilerin toplanması, analiz edilmesi, bulgularının sunulması ve yorumlanması süreçlerinin tümünün birbiriyle uyumlu olduğunun ve tüm işlem basamaklarının titizlikle ele alındığının ifadesidir (Merriam, 2009, s.210). Bu bağlamda eldeki araştırmanın işlem basamaklarının birbiriyle uyumlu olduğu söylenebilir. Şöyle ki araştırmanın amacı olan küreselleşmenin izomorfizm eğilimine neden olup olmadığının analizinde 2014 ve 2017 yıllarında (1) URAP Akademik Performans, (2)TÜBİTAK Girişimcilik ve Yenilikçilik ve (3) Webometrics Görünürlük olmak üzere beş ayrı veri setinde elde edilen verilerin kullanılmıştır. Bu veri setlerinde

elde edilen bulgular aynı şekilde küreselleşmenin homojenleştirici etkisi bağlamında tartışılmış ve son kertede bu homojenleştirici etkiye karşı bir model önerinde bulunulmuştur.

Ayrıca farklı veri setlerinde homojenleşme düzeyinin tespitinde ortak noktaları nicel veriler üzerinden üniversiteleri karşılaştıran raporlar olması bu setlerde yapılan homojenleşme analizlerinin birebirini sınıadığı ya da doğruladığı/doğrulamadığı şeklinde yorumlanabilir Bu durum da Neuman'nın (2013) deyimiyile, güvenilirlik temelinde ölçüm sürecinin tutarsızlıklardan arınık olmasını ve de tekrarların benzer sonuçları ürettiğinin görülmesini sağladığından araştırmanın tutarlılık ve sağlamlık noktasında hassasiyetinin yüksek olduğunu ortaya koymaktadır.

Her üç veri setinde dikey bir hat üzerinde sıralanan üniversitelerin, veri setlerinde kullanılan değişkenler bazında birbirilerine olan gerçek uzaklıklarını (Öklidyen uzaklık) hesaplamak için MDS analizi ile yapılan iki boyutlu görselleştirmenin gerçek uzaklıkları temsil etme oranlarını gösteren Goodness of Fit (GoF) oranları incelendiğinde bu oranın %90-92 aralığında olduğu görülmektedir. Bu sonuçtan hareketle araştırmanın gerçeği temsil etme gücünün yüksek olduğu ve bu nedenle Neuman'nın (2013) deyimiyile, araştırma konusu edilen durumun kavramsallaştırma ve analiz düzeyinin gerçekte uyumluluk açısından sorunlu olmadığını başka bir deyişle doğru bir araştırma olduğu ve gerçekliğin araştırmacı tarafından hassasiyetle aktarıldığı söylenebilir. Ayrıca farklı veri setlerinde onlarca birim (2014 yılı için 186 üniversite, 2017 için 177 üniversite) arasındaki her veri seti için farklı sayıdaki değişken bağlamında benzerlik ya da mesafe bilgisinin ölçülmesinin Kruskal, ve Wish'in (1978) deyimiyile ancak ve ancak MDS analiziyle mümkün olduğunu bu nedenle doğru istatistiki metodun seçildiğini ve bu seçiminde Neuman'nın (2013) deyimiyile istatistiği geçerliliği sağladığı söylenebilir.

Ayrıca verilerin analizinde kullanılan RSTUDIO Programı yapay zekanın kullanıldığı bir algoritma ile hesap yaptığından dolayı olası insani hataların ortadan kalkmasını sağlamıştır.

BÖLÜM IV: BULGULAR

4.1. Akademik Performans verilerinin İncelenmesi

Bu bölümde Tablo 6’da gösterildiği üzere Türk Üniversitelerinin; (1) makale sayısı, (2) öğretim üyesi başına düşen makale sayısı, (3) atıf sayısı, (4) öğretim üyesi başına düşen atıf sayısı, (5) toplam bilimsel doküman sayısı, (6) öğretim üyesi başına düşen toplam bilimsel doküman sayısı, (7) doktora mezun sayısı, (8) doktora öğrenci oranı, (9) öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısı boyutlarından oluşan akademik performanslarına göre homojenleşme düzeyleri incelenmiştir. URAP Akademik performans verileri bazında 2014 için 96 devlet, 31 vakıf üniversitesi analiz edilmiştir. Bu üniversitelerin 75’i 2000 yılından önce kurulan üniversitelerdir. 52’si ise 2000 yılı ve sonrasında kurulan üniversitelerdir. 2017 URAP Akademik performans verileri bazında ise 100 devlet, 48 vakıf üniversitesi analiz edilmiştir. Bu üniversitelerin 68’i 2000 yılından önce, 80’i 2000 yılı ve sonrasında kurulmuştur (bkz. Tablo 4.1).

Tablo 4.1. URAP - University Ranking by Academic Performance Veri Seti

Akademik Performans Sıralama Kriterleri	
1.	Toplam makale sayısı
2.	Öğretim üyesi başına düşen makale sayısı
3.	Toplam atıf sayısı
4.	Öğretim üyesi başına düşen atıf sayısı
5.	Toplam bilimsel doküman sayısı
6.	Öğretim üyesi başına düşen toplam bilimsel doküman sayısı
7.	Doktora mezun sayısı
8.	Doktora öğrenci oranı
9.	Öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısı

Kaynak: <http://tr.urapcenter.org/2017/> adresinden derlenmiştir.

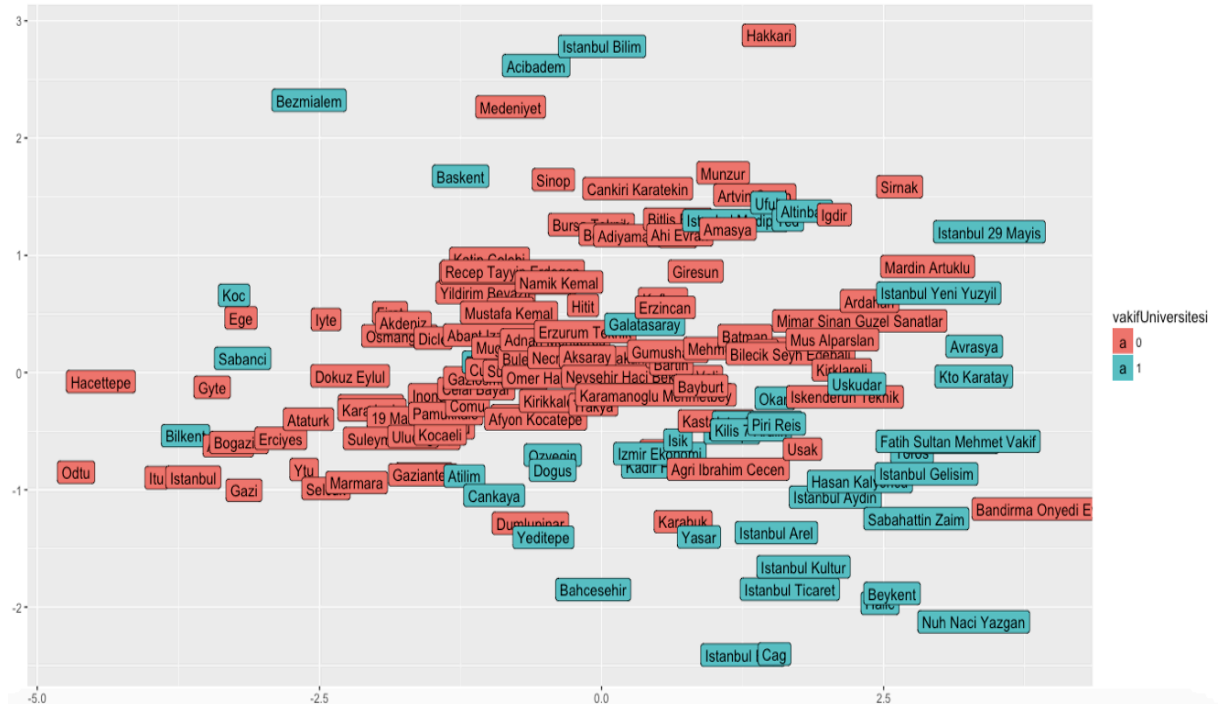
Akademik performans bağlamında üniversitelerin; (1) genel karşılaştırılmaları, (2) türe göre karşılaştırılmaları, (3) kuruluş yılına göre karşılaştırılmaları ve (4) yıla göre karşılaştırılmaları sonucunda bulgulara ulaşılmıştır.

4.1.1. 2017 URAP Akademik Performans Verilerine Türk Üniversitelerinin Karşılaştırılması

Makale sayısı, atıf sayısı, doktoralı mezun öğrenci sayısı gibi 9 boyut baz alınarak elde edilen 2017 URAP Akademik Performans verileri, Türk Üniversitelerinin genel görünümünü belirlemek amacıyla MDS (Çok Boyutlu Ölçekleme) analizine tabi tutulmuştur. Türüne göre (devlet-vakıf), kuruluş yılına göre (2000 öncesi ve 2000 ve sonrası) karşılaştırmalar yapılmıştır. Ayrıca, kuruluş yılı ve türü dışında merkezi olarak dağılımlarını belirlemek amacıyla kümeleştirme analizi yapılmıştır.

4.1.1.1. 2017 Yılı Türk Üniversitelerinin Türüne Göre Karşılaştırılması

Türk Üniversitelerinin 2017 yılı URAP akademik performans verileri baz alınarak yapılan analizin sonuçları iki boyutlu olarak görselleştirilmiştir. Yapılan MDS analizi sonucunda ortaya çıkan matriste üniversiteler türüne göre farklı renklerde gösterilmiştir.

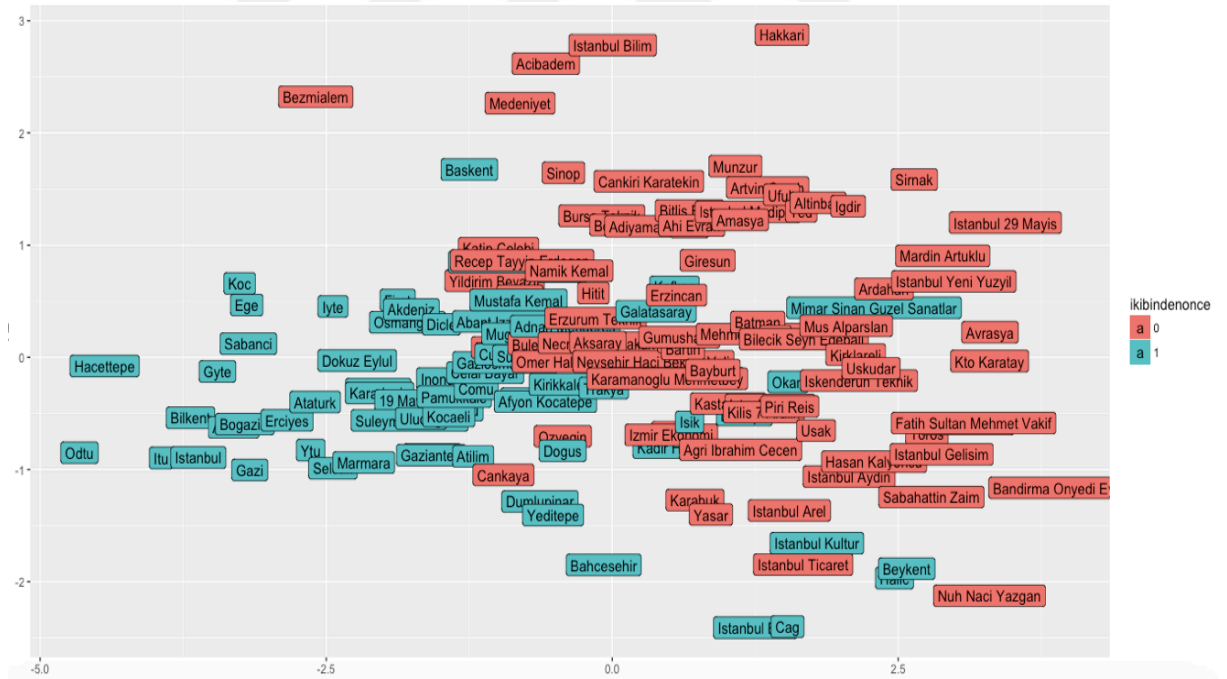
Grafik 4.1. 2017 Yılı Akademik Performans Verileri Bazında Türk Üniversitelerinin Türüne Göre Görünümü

Akademik performans verileri baz alınarak yapılan üniversiteler arasındaki mesafe bilgisi hesaplanmasında ortaya çıkan ve Grafik 4.1’de gösterilen matriste gerçek

uzaklıklar iki boyutlu bir grafikte gösterilmiştir. Gerçek uzaklığın iki boyuta indirgenmesiyle elde edilen görünümün gerçek uzaklığı temsil değerini yüzde (%) olarak hesaplayan GoF (Goodness of fit) değeri incelendiğinde bu oranın % 90 olduğu görülmektedir. %90 oranındaki veriyi temsil istatistiksel olarak anlamlıdır. Grafik 4.1 incelendiğinde üniversitelerin genel olarak kendi aralarında kümeleştikleri görülmektedir. Türe göre incelendiğinde “yeşil” renkle gösterilen vakıf üniversiteleri ve “kırmızı” renkle gösterilen devlet üniversitelerinin kendi aralarında da ayrı ayrı kümeleştiği görülmektedir.

4.1.1.2. 2017 Yılı Türk Üniversitelerinin Kuruluş Yılına Göre Karşılaştırılması

Türk Üniversitelerinin 2017 yılı URAP akademik performans verileri baz alınarak yapılan analizin sonuçları iki boyutlu olarak görselleştirilmesinde ortaya çıkan matriste üniversiteler kuruluş yılına göre 2000 öncesi ve 2000 ve sonrası gruplandırılmıştır ve renklerde gösterilmiştir.

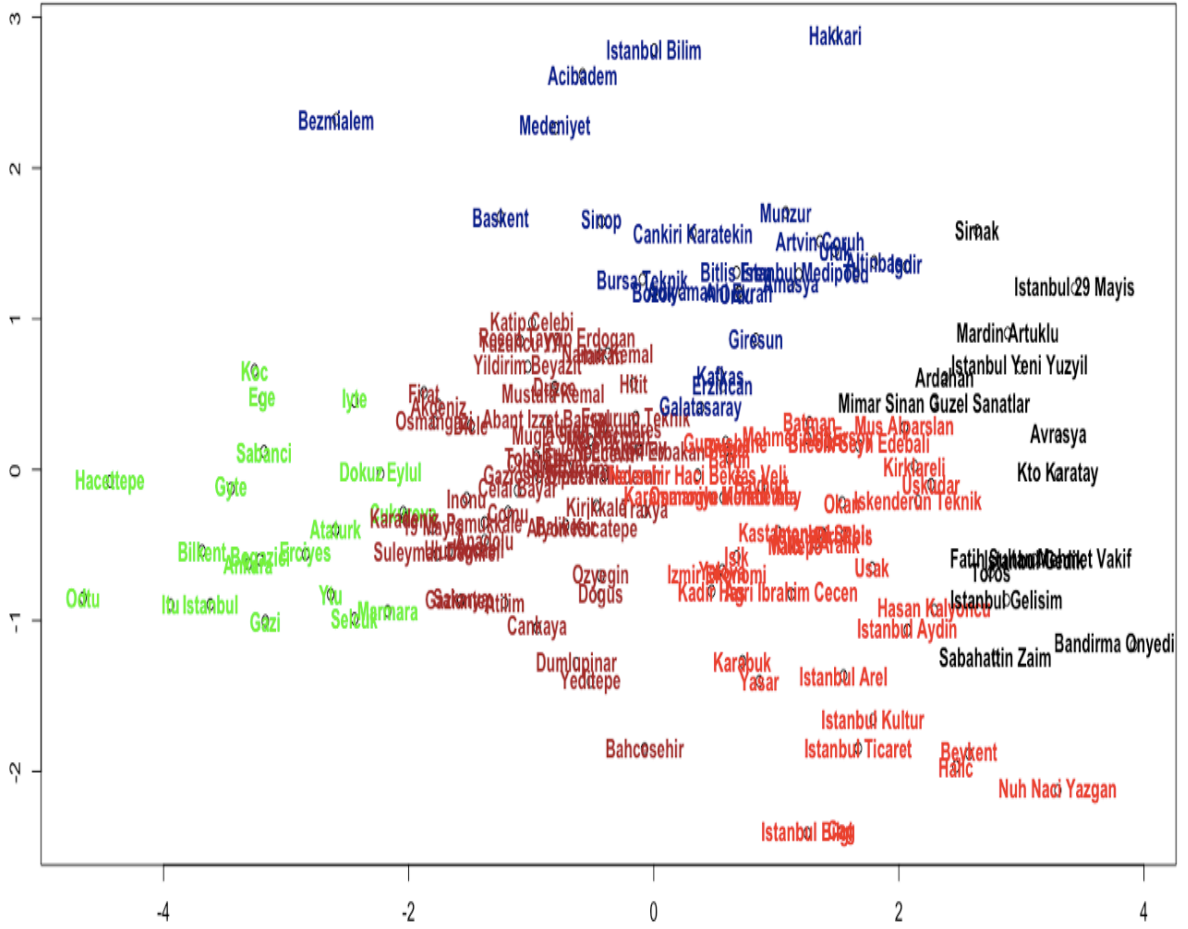
Grafik 4.2. 2017 Yılı Akademik Performans Verileri Bazında Türk Üniversitelerinin Kuruluş Yılına Göre Görünümü

Grafik 4.2’de gösterilen matriste üniversitelerin kuruluş yıllarına göre “2000’den önce” ve “2000 ve sonrası” olarak gruplandırılmıştır. Yıla göre olan aralarındaki gerçek uzaklıklar iki boyutlu bir grafikte gösterilmiştir. Gerçek uzaklığın iki boyuta

indirgenmesiyle elde edilen görünümün gerçek uzaklığı temsil değerini yüzde (%) olarak hesaplayan GOF (Goodness of fit) değeri incelendiğinde bu oranın % 90 olduğu görülmektedir. %90 oranındaki veriyi temsil istatistiksel olarak anlamlıdır. Grafik 4.2 incelendiğinde üniversitelerin kuruluş yılına göre kendi aralarında kümeleştikleri görülmektedir. Kuruluş yılı baz alınarak yapılan analizde, “2000 yılından önce kurulan üniversitelerin” ve “2000 ve sonrası kurulan üniversitelerin dağılımları incelendiğinde kendi aralarında kümeleştikleri görülmektedir. Yeşil renkle gösterilen 2000 yılı öncesi kurulan üniversitelerin akademik performans açısından kendi aralarında daha da yaklaştığı görülmekte, buna karşın 2000 yılı ve sonrası kurulan üniversitelerin akademik performans açısından kendi aralarında kümeleştikleri görülmektedir.

4.1.1.3. 2017 Yılı Türk Üniversitelerinin Akademik Performansa Göre Kümeleşme Görünümlerinin Karşılaştırılması

Üniversitelerin 2017 yılı akademik performans verilerinin baz alındığı hiyerarşik dağılımının yakınlama düzeylerini belirlemek için “hclust” kümeleştirme algoritması kullanılarak beş merkez etrafında beş küme oluşturulmuştur.

Grafik 4.3. 2017 Yılı Türk Üniversitelerinin Akademik Performansa Göre Kümeleşme Görünümlerinin Karşılaştırılması

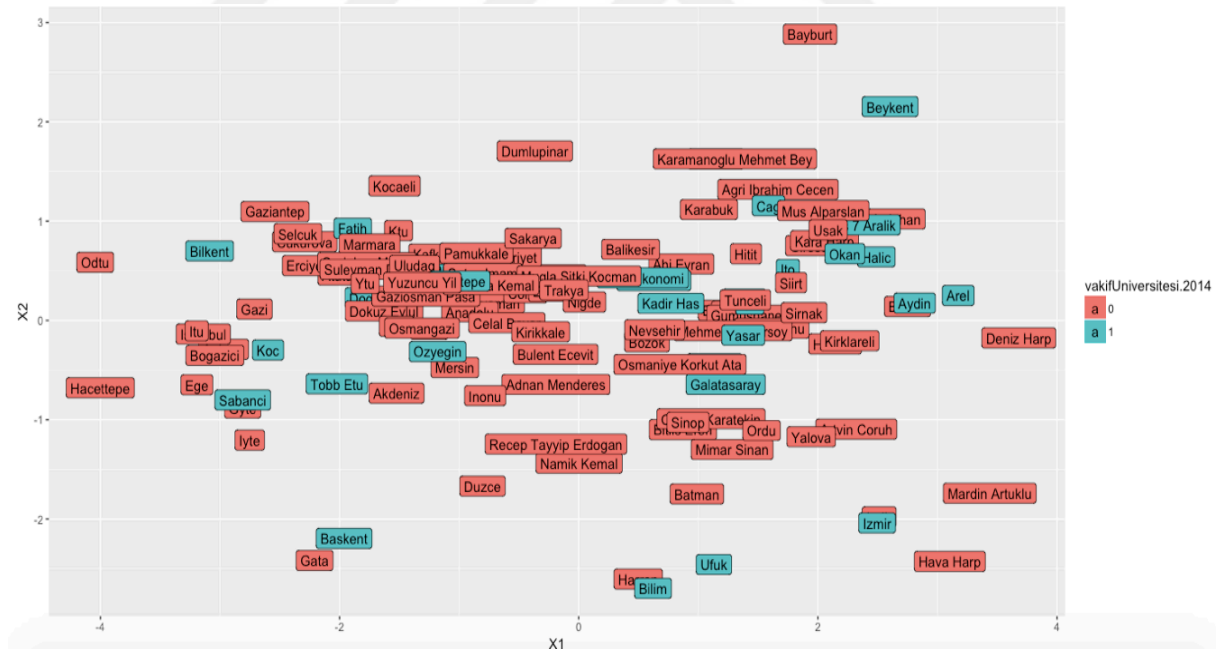
Üniversitelerin 2017 yılı akademik performansları baz alınarak aralarındaki benzerliklerin kendi aralarında oluşturdukları merkezi değere göre belirlendiği kümeleştirme analizinde Grafik 4.3'te görüldüğü gibi 5 farklı merkez ve beş farklı kümenin oluştuğu görülmektedir. Bu kümeler incelendiğinde yeşil renkle gösterilen üniversitelerin ağırlıklı olarak 2000 yılı öncesinde kurulan devlet üniversitelerinden oluştuğu görülmektedir. Diğer gruplar incelendiğinde coğrafi farklılıkların ve 2000 yılı ve sonrasında kurulmanın kümeleşmeleri belirleyen diğer faktörler olduğu söylenebilir. Ankara, İzmir, İstanbul gibi kentlerde kurulan üniversitelerin büyük ölçüde kendi aralarında kümeleştiği görülürken merkezden uzakta olan üniversitelerin de kendi aralarında kümeleştiği görülmektedir.

4.1.2. 2014 URAP Akademik Performans Verilerine Göre Türk Üniversitelerinin Karşılaştırılması

Makale sayısı, atıf sayısı, doktoralı mezun öğrenci sayısı gibi 9 boyut baz alınarak elde edilen 2014 URAP Akademik Performans verileri, Türk Üniversitelerinin genel görünümünü belirlemek amacıyla MDS (Çok Boyutlu Ölçekleme) analizine tabi tutulmuştur. Türe göre (devlet-vakıf), kuruluş yılına göre (2000 öncesi ve 2000 ve sonrası) karşılaştırmalar yapılmıştır. Ayrıca kuruluş yılı ve türü dışında merkezi olarak dağılımlarını belirlemek amacıyla kümeleştirme analizi yapılmıştır.

4.1.2.1. 2014 Yılı Türk Üniversitelerinin Türüne Göre Karşılaştırılması

Türk Üniversitelerinin 2014 yılı URAP akademik performans verileri baz alınarak yapılan analizin sonuçları iki boyutlu olarak görselleştirmiştir. Yapılan MDS analizi sonucunda ortaya çıkan matristerde üniversiteler tür baz alınarak farklı renklerde gösterilmiştir.

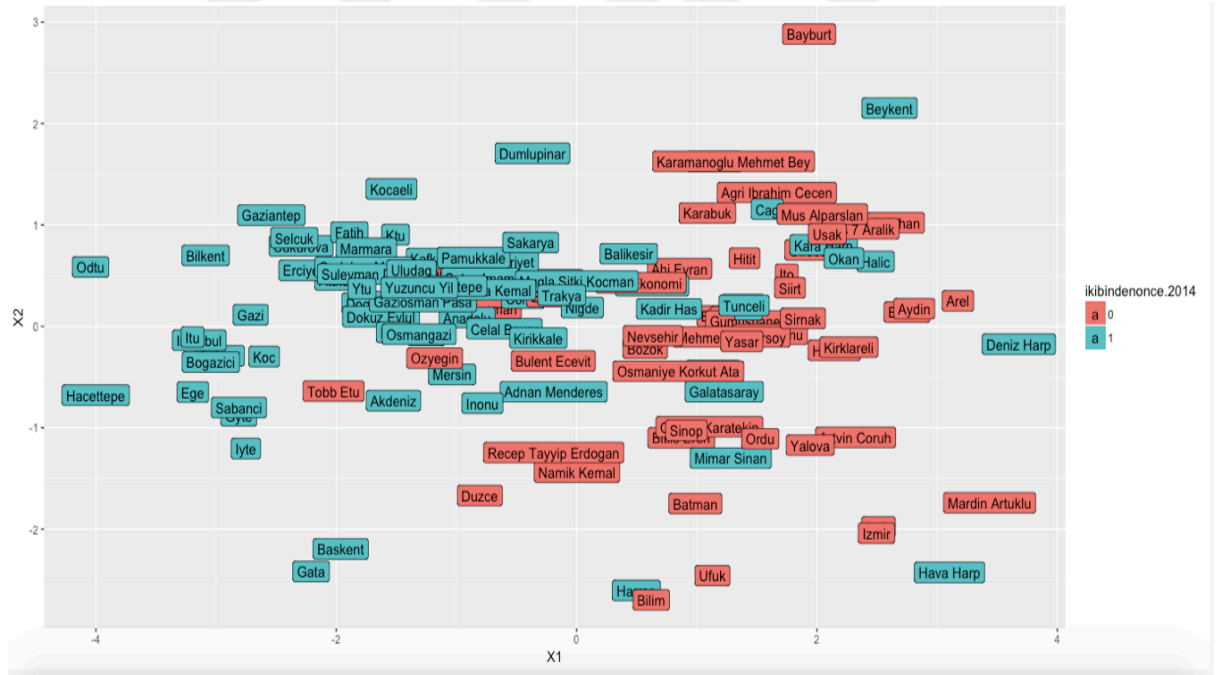
Grafik 4.4. 2014 Yılı Akademik Performans Verileri Bazında Türk Üniversitelerinin Türüne Görünümü

Akademik performans verileri baz alınarak yapılan üniversiteler arasındaki mesafe bilgisi hesaplanmasında ortaya çıkan ve Grafik 4.4’de gösterilen matristerde gerçek uzaklıklar iki boyutlu bir grafikte gösterilmiştir. Gerçek uzaklığın iki boyuta

indirgenmesiyle elde edilen görünümün gerçek uzaklığı temsil değerini yüzde (%) olarak hesaplayan GoF (Goodness of fit) değeri incelendiğinde bu oranın % 90 olduğu görülmektedir. %90 oranındaki veriyi temsil istatistiksel olarak anlamlıdır. Grafik 4.4 incelendiğinde üniversitelerin genel olarak kendi aralarında kümeleştikleri görülmektedir. Türe göre incelendiğinde “yeşil renkle gösterilen vakıf üniversitelerinin belli düzeyde aralarında kümeleştiği görülmekle birlikte “kırmızı” renkle gösterilen devlet üniversitelerinin kendi aralarındaki kümeleşme görünürlüğüne göre daha zayıf olduğu görülmektedir.

4.1.2.2. 2014 Yılı Türk Üniversitelerinin Kuruluş Yılına Göre Karşılaştırılması

Türk Üniversitelerinin 2014 yılı URAP akademik performans verileri baz alınarak yapılan analizin sonuçları iki boyutlu olarak görselleştirilmesinde ortaya çıkan matraste üniversiteler kuruluş yılına göre 2000 öncesi ve 2000 ve sonrası gruplandırılmıştır ve renklerde gösterilmiştir.

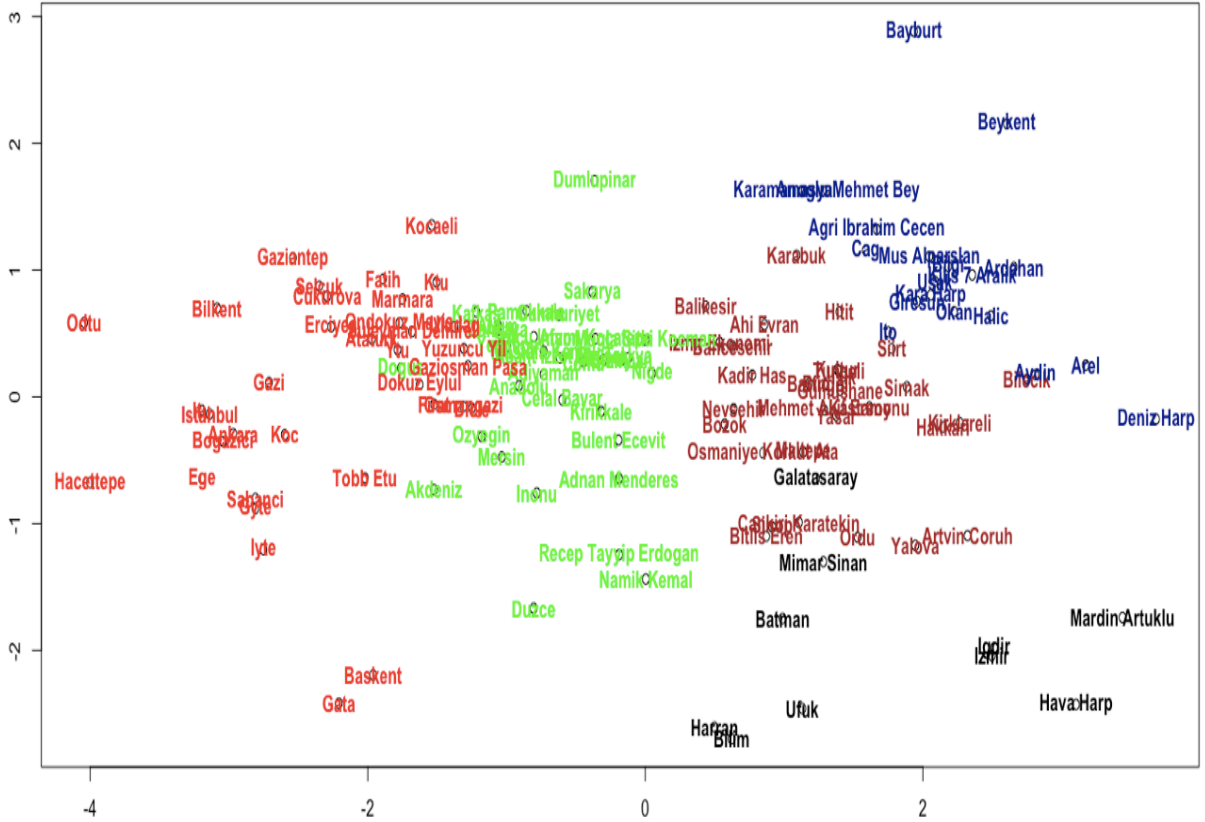
Grafik 4.5. 2014 Yılı Akademik Performans Verileri Bazında Türk Üniversitelerinin Kuruluş Yılına Göre Görünümü

Grafik 4.5.'de gösterilen matraste üniversitelerin kuruluş yıllarına göre “2000’den önce” ve “2000 ve sonrası” olarak gruplandırılmıştır. Yıla göre olan aralarındaki gerçek uzaklıklar iki boyutlu bir grafikte gösterilmiştir. Gerçek uzaklığın iki boyuta

indirgenmesiyle elde edilen görünümün gerçek uzaklığı temsil değerini yüzde (%) olarak hesaplayan GOF (Goodness of fit) değeri incelendiğinde bu oranın % 90 olduğu görülmektedir. %90 oranındaki veriyi temsil istatistiksel olarak anlamlıdır. Grafik 4.5. incelendiğinde üniversitelerin kuruluş yılına göre kendi aralarında kümeleştikleri görülmektedir. Kuruluş yılı baz alınarak yapılan analizde, “2000 yılından önce kurulan üniversitelerin” ve “2000 ve sonrası kurulan üniversitelerin dağılımları incelediğinde kendi aralarında kümeleştikleri görülmektedir. Yeşil renkle gösterilen 2000 yılı öncesi kurulan üniversitelerin kendi aralarındaki kümeleşmenin daha belirgin olduğu görülmektedir. Buna karşın homojenleşme bağlamında 2000 yılı ve sonrası kurulan üniversitelerin kendi aralarındaki kümeleştikleri fakat 2000 yılı öncesi kurulan üniversitelerin kendi aralarındaki kümeleşme düzeyinde olduğu kadar belirgin olmadığı görülmektedir.

4.1.2.3. 2014 Yılı Türk Üniversitelerinin Akademik Performansa Göre Kümeleşme Görünümlerinin Karşılaştırılması

Üniversitelerin 2014 yılı akademik performans verilerinin baz alındığı hiyerarşik dağılımının yaklaşma düzeylerini belirlemek için “hclust” kümeleştirme algoritması kullanılarak beş merkez etrafında beş küme oluşturulmuştur.

Grafik 4.6. 2017 Yılı Türk Üniversitelerinin Akademik Performansa Göre Kümeleşme Görünümlerinin Karşılaştırılması

Üniversitelerin 2014 yılı akademik performansları baz alınarak aralarındaki benzerliklerin kendi aralarında oluşturdukları merkezi değere göre belirlendiği kümeleştirme analizinde Grafik 4.6.'da görüldüğü gibi 5 farklı merkez ve beş farklı kümenin oluştuğu görülmektedir. Bu kümeler incelendiğinde üniversitelerin ağırlıklı olarak coğrafi farklılıklara göre kümeleştiği söylenebilir. Ankara, İzmir, İstanbul gibi batılı kentlerdeki üniversitelerin akademik performans açısından orta ve üst sınırlarda kümeleştiği görülürken Orta Anadolu ve doğu bölgelerinde kurulan üniversitelerin kendi aralarında kümeleştiği görülmektedir. Kümeleşmelerdeki diğer ayırt edici noktanın ise köklü üniversite ve yeni kurulan üniversiteler arasında olduğu söylenebilir.

4.1.3. 2014-2017 Yılları URAP Akademik Performans Verilerine Göre Türk Üniversitelerinin Karşılaştırılması

Üniversitelerin akademik performans verileri bazında yıllara göre (2014-2017) değişim düzeylerini belirlemek amacıyla “Student’s t-Test” ve MDS analizi yapılmıştır.

üç yıllık bir zaman dilimi içindeki değişim; (1) türe göre (devlet-vakıf), (2) kuruluş yılına göre (2000 öncesi ve 2000 ve sonrası) istatistiki açıdan incelenmiştir. Üniversitelerin tür ve kuruluş yılı bağlamında birbirine yakınlaşma ya da uzaklaşma düzeyleri yıl değişkenine göre ortaya konulmuştur.

4.1.3.1. 2014-2017 Yılları URAP Akademik Performans Verilerine Göre Türk Üniversitelerinin Genel Karşılaştırılması

Üniversitelerin 2014-2017 akademik performans verilerine göre tür ve kuruluş yılına bakılmaksızın genel karşılaştırması yapılmıştır. Bu amaçla üç yıllık süre zarfındaki homojenleşme düzeylerini ortaya koymak amacıyla “Two Sample t-Test” ve “MDS” uygulanmıştır.

Tablo 4.2. 2014-2017 Yılları URAP Verilerine Göre Türk Üniversitelerinin Genel Karşılaştırılması

Grup	N	Ortalama	Standart Sapma	t	df	p	MDS Benzerlik Artış Yüzdesi
2014	127	2.867944	1.3323	1.5062	17661	0.132	+%1
2017	148	2.837788	1.3954				

2014-2017 Türk Üniversitelerinin akademik performans verileri baz alınarak yapılan “Two Sample t Testi” bulguları Tablo 4.2’de incelendiğinde; (1) Tüm üniversiteler için 2014 yılı akademik performans ortalamasının 2.8667944 olduğu ve (2) Tüm üniversiteler için 2017 yılı akademik performans ortalamasının 2.837788 olduğu görülmektedir. Bu ortalama değerlere göre benzerlik düzeyinin her iki yıl için de yüksek olduğu başka bir deyişle homojenleşme düzeyinin yüksek olduğu söylenebilir. 2014 ve 2017 verileri baz alınarak yapılan fark testi bulguları incelendiğinde ise aralarındaki farkın ($p > 0.05$) anlamlı olmadığı görülmektedir. Bununla birlikte Çok Boyutlu Ölçekleme (MDS) benzerlik artış algoritması bulgusu incelendiğinde %1 oranında 2014 verilerine göre bir benzerlik artışı olduğu görülmektedir. Bu bulgulardan hareketle 2014 ve 2017 yılı akademik verilerinin homojenleşme artışı yönünden incelendiğinde aradaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı, bununla birlikte %1 düzeyinde bir artış olduğu söylenebilir.

4.1.3.2. 2014-2017 Yılları URAP Akademik Performans Verileri Bazında Türk Üniversitelerinin Kuruluş Tarihine Göre Karşılaştırılması

Üniversitelerin 2014-2017 akademik performans verilerine göre “2000 yılı öncesi ve 2000 yılı ve sonrası” karşılaştırması yapılmıştır. Bu amaçla üç yıllık süre zarfındaki homojenleşme düzeylerini ortaya koymak amacıyla “MDS” analizi uygulanmıştır. MDS analiziyle iki boyutlu uzayda konumlandırılan üniversiteler arasındaki uzaklık algoritma kullanılarak kuruluş yılı değişkenine göre hesaplanmıştır. 2000 yılında kurulan üniversiteler ve 2000 ve sonrası kurulan üniversiteler arasındaki uzaklık hem 2014 yılı için hem de 2017 yılı için oluşan merkezlerin karşılaştırmasının yapılabilmesi amacıyla Öklidyen uzaklık hesaplanmıştır.

Tablo 4.3. 2014-2017 Yılları URAP Verilerin Bağlamında Türk Üniversitelerinin Kuruluş Yılına Göre Karşılaştırılması

	Kuruluş yılına göre uzaklık değeri	Değişim değeri	Değişim yüzdesi
2014	2.070416		
2017	2.399851	+0.1591157	%16

Tablo 4.3 incelendiğinde kuruluş yılına göre 2014 ve 2017 URAP akademik performans verilerinin karşılaştırılması sonucunda aradaki mesafenin arttığı görülmektedir. Başka bir deyişle 2000 öncesi kurulan üniversiteler, 2000 yılı ve sonrasında kurulan üniversitelerle arasındaki uzaklığı istatistiksel olarak anlamlı düzeyde arttırmıştır. Kuruluş yılı değişkeni baz alındığında homojenleşme düzeyinde bir azalma olduğu söylenebilir.

4.1.3.3. 2014-2017 Yılları URAP Verileri Bazında Türk Üniversitelerinin Türüne Göre Karşılaştırılması

Üniversitelerin 2014-2017 akademik performans verilerine göre “devlet üniversitesi ve vakıf üniversitesi” karşılaştırması yapılmıştır. Bu amaçla üç yıllık süre zarfındaki homojenleşme düzeylerini ortaya koymak amacıyla “MDS” analizi uygulanmıştır. MDS analiziyle iki boyutlu uzayda konumlandırılan üniversiteler arasındaki uzaklık algoritma kullanılarak tür değişkenine göre hesaplanmıştır. Devlet üniversiteleri ve vakıf üniversiteleri arasındaki uzaklık hem 2014 yılı için hem de 2017

yılı için oluşan merkezlerin karşılaştırmasının yapılabilmesi amacıyla Öklidyen uzaklık olarak hesaplanmıştır.

Tablo 4.4. 2014-2017 Yılları URAP Verileri Bağlamında Türk Üniversitelerinin Türüne Göre Karşılaştırılması

	Türe göre uzaklık değeri	Değişim değeri	Değişim yüzdesi
2014	0.5761257		
		+1.67868	%168
2017	1.543257		

Tablo 4.4 incelendiğinde üniversite türüne göre 2014 ve 2017 URAP akademik performans verilerinin karşılaştırılması sonucunda aradaki mesafenin yüksek düzeyde arttığı görülmektedir. Başka bir deyişle devlet üniversiteleri, vakıf üniversiteleri arasındaki uzaklık istatistiksel olarak anlamlı düzeyde arttırmıştır. Tür değişkeni baz alındığında homojenleşme düzeyinde bir yüksek düzeyde bir azalma olduğu görülmektedir.

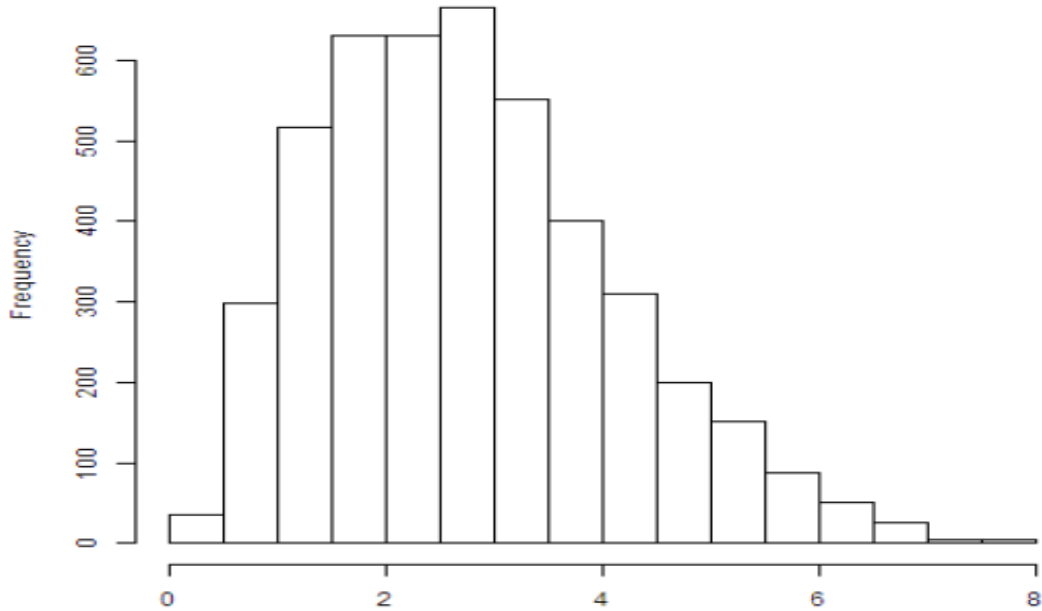
4.1.3.4. 2014-2017 Yılları URAP Verilerine Göre Devlet Üniversitelerinin Karşılaştırılması

Üniversitelerin 2014-2017 akademik performans verilerine göre “devlet üniversitelerinin” karşılaştırması yapılmıştır. Bu amaçla üç yıllık süre zarfındaki homojenleşme düzeylerini ortaya koymak amacıyla “MDS” analizi uygulanmıştır. MDS analiziyle iki boyutlu uzayda konumlandırılan devlet üniversiteleri arasındaki uzaklığı belirlemek amacıyla mesafe matrisi oluşturulmuştur. “Goodness of Feet” değerine göre iki boyutlu uzaydaki veriyi koruma değeri belirlenmiş ve devlet üniversitelerinin hem 2014 yılı için hem de 2017 yılı için oluşan Öklidyen uzaklık olarak hesaplanmıştır. Sonrasında “t-Test” analizi uygulanarak aradaki farkın istatistiksel anlamlılığı ölçülmüştür.

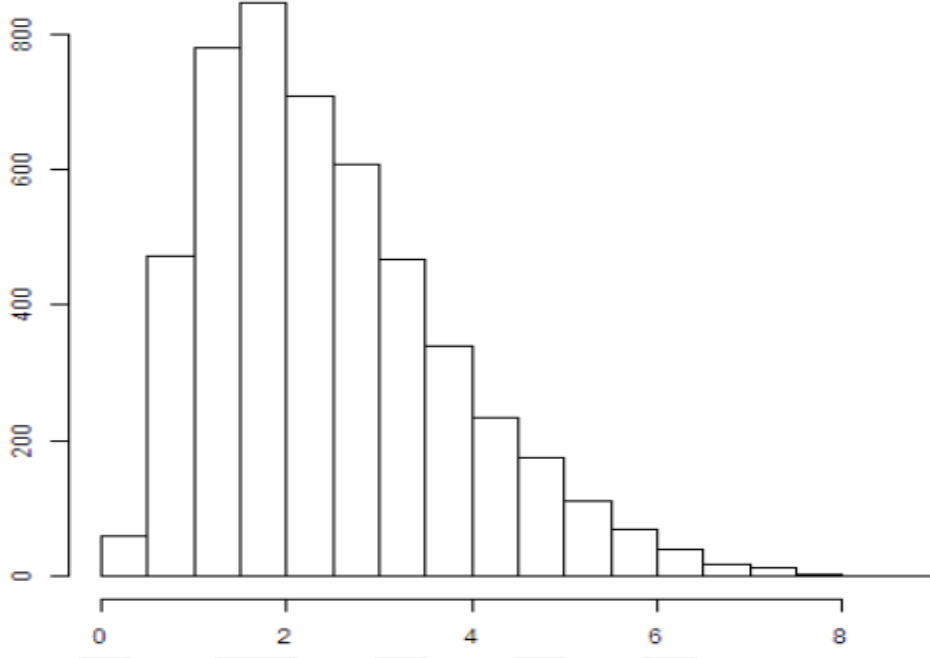
Tablo 4.5. 2014-2017 Yılları URAP Verileri Bağlamında Devlet Üniversitelerinin Karşılaştırılması

	Devlet üniversiteleri ortalama uzaklık değeri	Değişim değeri	Değişim yüzdesi	t	df	p
2014	2.774158					
2017	2.467499	-0.306659	%11	1.133	9428.2	0.022

Tablo 4.5 incelendiğinde üniversite devlet üniversiteleri baz alındığında 2014 ve 2017 URAP akademik performans verilerinin karşılaştırılması sonucunda aradaki mesafenin azaldığı görülmektedir. Başka bir deyişle devlet üniversiteleri, arasındaki uzaklık istatistiksel olarak anlamlı düzeyde azalmıştır. Buna göre URAP verileri bazında devlet üniversitesi değişkenine göre 2014 yılından 2017 yılına kadar homojenleşme düzeyinde bir artış olduğu görülmektedir. Devlet üniversitelerinin aralarındaki homojenleşmenin görünürlüğü Grafik 4.7 ve Grafik 4.8’de de gösterildiği gibidir

Grafik 4.7. Devlet Üniversitelerinin 2014 Yılı Benzerlik Değerleri Grafiği

Grafik 4.8. Devlet Üniversitelerinin 2017 Yılı Benzerlik Değerleri Grafiği

4.1.3.5. 2014-2017 Yılları URAP Akademik Performans Verilerine Göre Vakıf Üniversitelerinin Açılış Türüne Göre Karşılaştırılması

Üniversitelerin 2014-2017 akademik performans verilerine göre “vakıf üniversitelerinin” karşılaştırması yapılmıştır. Bu amaçla üç yıllık süre zarfındaki homojenleşme düzeylerini ortaya koymak amacıyla “MDS” analizi uygulanmıştır. MDS analiziyle iki boyutlu uzayda konumlandırılan vakıf üniversiteleri arasındaki uzaklığı belirlemek amacıyla mesafe matrisi oluşturulmuştur. “Goodness of Feet” değerine (%90) göre iki boyutlu uzaydaki veriyi koruma değeri belirlenmiş ve devlet üniversitelerinin hem 2014 yılı için hem de 2017 yılı için oluşan Öklidyen uzaklık olarak hesaplanmıştır. Sonrasında t- Test analizi yapılmıştır.

Tablo 4.6. 2014-2017 Yılları URAP Verileri Bağlamında Vakıf Üniversitelerinin Karşılaştırılması

	Vakıf üniversiteleri uzaklık ortalaması değeri	Değişim değeri	Değişim yüzdesi	t	df	p
2014	2.384742					
		-0.013349	%02	0.093254,	897.64	.9257
2017	2.371393					

Tablo 4.6. incelendiğinde üniversite devlet üniversiteleri baz alındığında 2014 ve 2017 URAP akademik performans verilerinin karşılaştırılması sonucunda aradaki mesafenin istatistiksel olarak değişmediği görülmektedir. Buna göre vakıf üniversitesi değişkenine göre 2014 yılından 2017 yılına kadar homojenleşme düzeyinde bir artış ya da azalma olmadığı görülmektedir.

4.1.3.6. 2014-2017 Yılları URAP Akademik Performans Verileri Bazında 2000 Yılı Öncesinde Açılan Üniversitelerin Karşılaştırılması

Üniversitelerin 2014-2017 akademik performans verilerine göre “vakıf üniversitelerinin” karşılaştırması yapılmıştır. Bu amaçla üç yıllık süre zarfındaki homojenleşme düzeylerini ortaya koymak amacıyla “MDS” analizi uygulanmıştır. MDS analiziyle iki boyutlu uzayda konumlandırılan vakıf üniversiteleri arasındaki uzaklığı belirlemek amacıyla mesafe matrisi oluşturulmuştur. “Goodness of Feet” değerine (%90) göre iki boyutlu uzaydaki veriyi koruma değeri belirlenmiş ve devlet üniversitelerinin

hem 2014 yılı için hem de 2017 yılı için oluşan Öklidyen uzaklık olarak hesaplanmıştır. Sonrasında t- Testi analizi uygulanmıştır.

Tablo 4.7. 2014-2017 Yılları URAP Verileri Bağlamında 2000 Yılı Öncesinde Kurulan Üniversitelerin Karşılaştırılması

	2000 Yılı Öncesinde Kurulan Üniversitelerin uzaklık ortalaması değeri	Değişim değeri	Değişim yüzdesi	t	df	p
2014	2.554333	-0.165079	%6	4.2664	4943.2	0.024
2017	2.389254					

Tablo 4.7 incelendiğinde 2000 yılı öncesi kurulan üniversiteler baz alındığında 2014 ve 2017 URAP akademik performans verilerinin karşılaştırılması sonucunda aradaki mesafenin istatistiksel olarak anlamlı düzeyde azaldığı ve bu bağlamda homojenleşme düzeyinde bir artış olduğu görülmektedir. Buna göre 2000 yılı öncesi kurulan üniversiteler değişkenine göre 2014 yılından 2017 yılına kadar homojenleşme düzeyi bazında %6 oranında benzerliğin arttığı görülmektedir. Başka bir deyişle 2000 yılı öncesinde kurulan üniversitelerin homojenleşme düzeyinde anlamlı bir artış olduğu, izomorfizmin daha belirgin görüldüğü söylenebilir.

4.1.3.7. 2014-2017 Yılları URAP Verilerine Bazında 2000 Yılı ve Sonrasında Açılan Üniversitelerin Karşılaştırılması

Üniversitelerin 2014-2017 akademik performans verilerine göre “2000 yılı ve sonrasında kurulan üniversitelerin” karşılaştırması yapılmıştır. Bu amaçla üç yıllık süre zarfındaki homojenleşme düzeylerini ortaya koymak amacıyla “MDS” analizi uygulanmıştır. MDS analiziyle iki boyutlu uzayda konumlandırılan vakıf üniversiteleri arasındaki uzaklığı belirlemek amacıyla mesafe matrisi oluşturulmuştur. “Goodness of Feet” değerine (%90) göre iki boyutlu uzaydaki veriyi koruma değeri belirlenmiş ve devlet üniversitelerinin hem 2014 yılı için hem de 2017 yılı için oluşan Öklidyen uzaklık olarak hesaplanmıştır. Sonrasında t- Testi analizi uygulanmıştır.

Tablo 4.8. 2014-2017 Yılları URAP Verileri Bağlamında 2000 Yılı ve Sonrasında Kurulan Üniversitelerin Karşılaştırılması

	Vakıf üniversiteleri uzaklık ortalaması değeri	Değişim değeri	Değişim yüzdesi	t	df	p
2014	2.384742	-	%01	0.40159,	2688.4	0.688
2017	2.371393	0.013349				

Tablo 4.8 incelendiğinde 2000 ve sonrasında kurulan üniversiteler baz alındığında 2014 ve 2017 URAP akademik performans verilerinin karşılaştırılması sonucunda aradaki mesafenin istatistiksel olarak değişmediği görülmektedir. Buna göre 2000 ve sonrasında kurulan üniversiteler değişkenine göre 2014 yılından 2017 yılına kadar homojenleşme düzeyinde bir artış ya da azalma olmadığı görülmektedir.

4.2. Girişimci ve Yenilikçi Üniversite Verilerinin İncelenmesi

Bu bölümde Tablo 4.9’da gösterildiği üzere Türk Üniversitelerinin; (1) Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Yetkinliği, (2) Fikri Mülkiyet Havuzu, (3) İşbirliği ve Etkileşim, (4) Girişimcilik ve Yenilikçilik Kültürü, (5) Ekonomik Katkı ve Ticarileşme boyutlarına göre belirlenen “girişimcilik ve yenilikçi verileri bazında homojenleşme düzeyleri, girişimcilik ve yenilikçi bağlamında üniversitelerin; (1) genel karşılaştırmaları, (2) türe göre karşılaştırmaları, (3) kuruluş yılına göre karşılaştırmaları ve (4) yıla göre karşılaştırmaları sonucunda bulgulara ulaşılmıştır. Girişimcilik ve yenilikçilik verileri bazında 2014 için 35 devlet, 15 vakıf üniversitesi analiz edilmiştir. Bu üniversitelerin 42’si 2000 yılından önce kurulan üniversitelerdir. 8’i ise 2000 yılı ve sonrasında kurulan üniversitelerdir. 2017 girişimcilik ve yenilikçilik verileri bazında ise 34 devlet, 16 vakıf üniversitesi analiz edilmiştir. Bu üniversitelerin 38’i 2000 yılından önce, 12’si 2000 yılı ve sonrasında kurulmuştur.

Tablo 4.9. TUBİTAK Veri Setlerinde Kullanılan Girişimci ve Yenilikçi Üniversite Sıralama Kriterleri

Girişimci ve Yenilikçi Üniversite Sıralama Kriterleri	
1.	Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Yetkinliği
2.	Fikri Mülkiyet Havuzu
3.	İşbirliği ve Etkileşim
4.	Girişimcilik ve Yenilikçilik Kültürü
5.	Ekonomik Katkı ve Ticarileşme

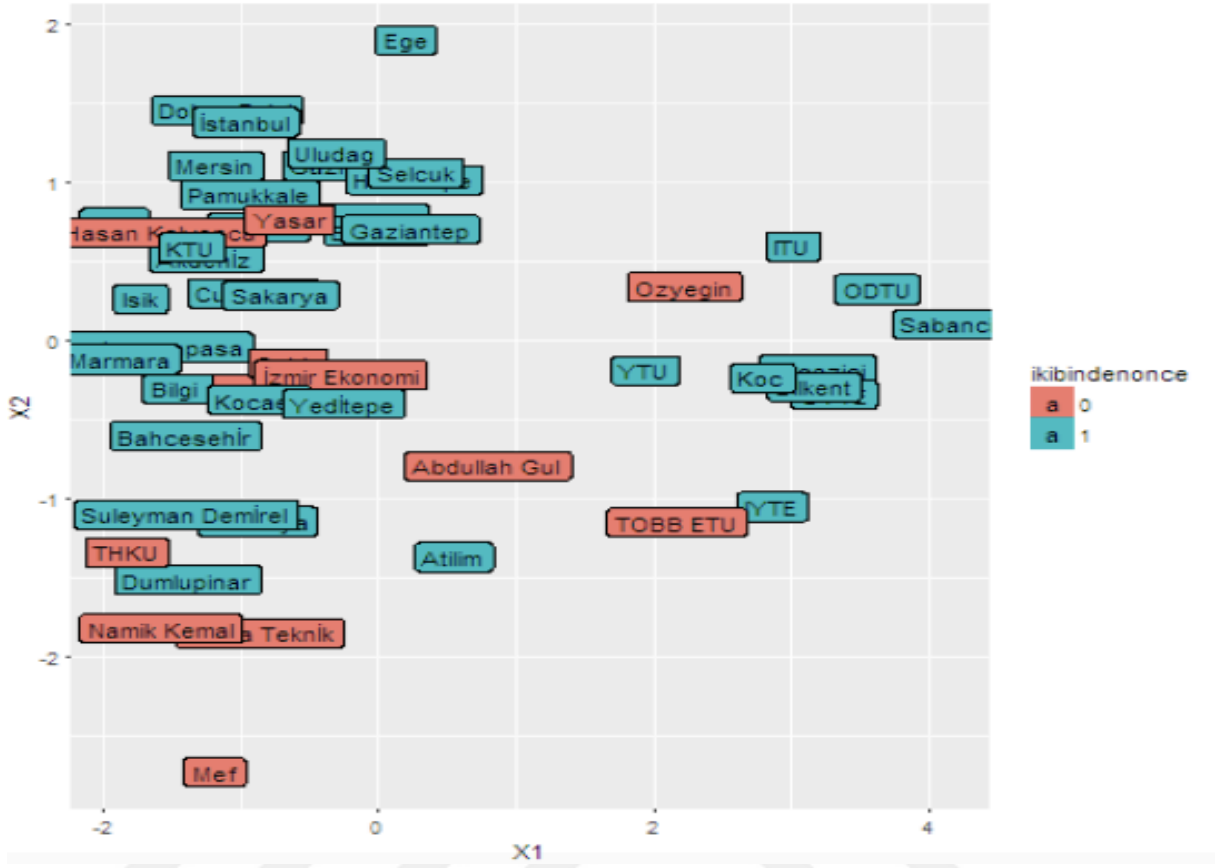
Kaynak: www.tubitak.gov.tr/tr/kurumsal/politikalar/icerik-girisimci-ve-yenilikci-universite-endeksi adresinde derlenmiştir.

4.2.1. 2017 TUBİTAK Verilerine Göre Türk Üniversitelerinin Karşılaştırılması

Bilimsel ve teknolojik araştırma yetkinliği, fikri mülkiyet havuzu, işbirliği ve etkileşim, girişimcilik ve yenilikçilik kültürü, ekonomik katkı ve ticarileşme boyutları baz alınarak elde edilen 2017 TUBİTAK Girişimci ve Yenilikçi Üniversite verileri kullanılarak Türk Üniversitelerinin genel görünümünü belirlemek amacıyla MDS (çok boyutlu ölçekleme) analizine tabi tutulmuştur. Türe göre (devlet vakıf), kuruluş yılına göre (2000 öncesi ve 2000 ve sonrası) karşılaştırmalar yapılmıştır. Ayrıca, kuruluş yılı ve türü dışında merkezi olarak dağılımlarını belirlemek amacıyla kümeleştirme analizi gerçekleştirilmiştir.

4.2.1.1. 2017 Yılı Türk Üniversitelerinin Türüne Göre Karşılaştırılması

Türk Üniversitelerinin 2017 TUBİTAK Girişimci ve Yenilikçi Üniversite verileri baz alınarak yapılan analizin sonuçları iki boyutlu olarak görselleştirmiştir. Yapılan MDS analizi sonucunda ortaya çıkan matriste üniversiteler tür baz alınarak farklı renklerde gösterilmiştir.

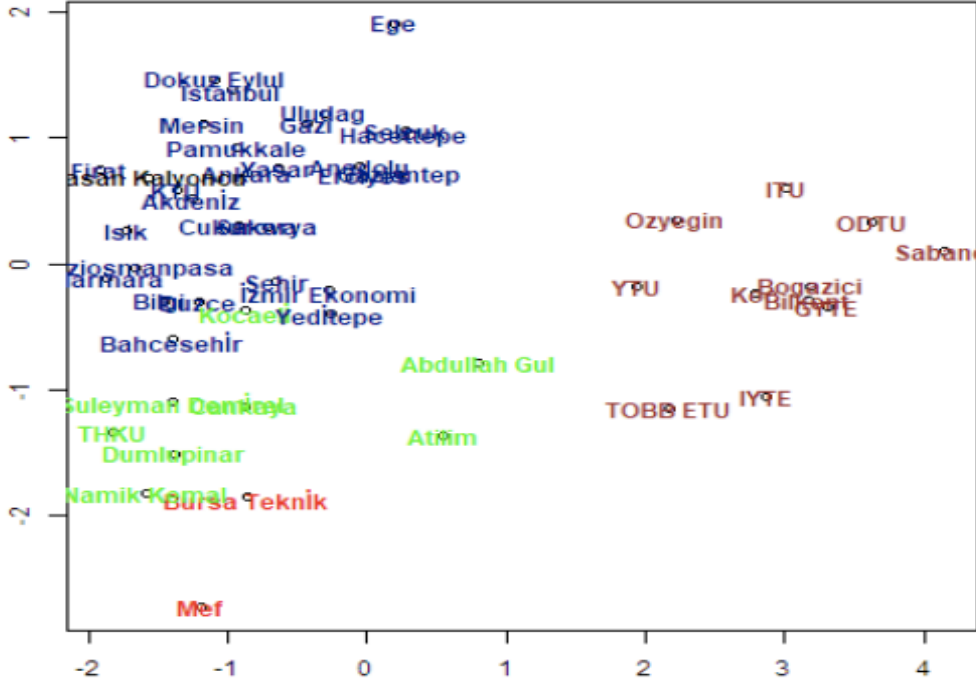

Grafik 4.10. 2017 Yılı Girişimci ve Yenilikçi Üniversite Verilerine Göre Türk Üniversitelerinin Kuruluş Yılına Göre Görünümü

Grafik 4.10’da gösterilen matriste üniversitelerin kuruluş yıllarına göre “2000’den önce” ve “2000 ve sonrası” olarak gruplandırılmıştır. Yıla göre olan aralarındaki gerçek uzaklıklar iki boyutlu bir grafikte gösterilmiştir. Gerçek uzaklığın iki boyuta indirgenmesiyle elde edilen görünümün gerçek uzaklığı temsil değerini yüzde (%) olarak hesaplayan GOF (Goodness of fit) değeri incelendiğinde bu oranın % 91 olduğu görülmektedir. %91 oranındaki veriyi temsil istatistiksel olarak anlamlıdır. Grafik 4.10 incelendiğinde; “2000 yılından önce kurulan üniversitelerin” ve büyük ölçüde kendi aralarında kümeleştikleri görülmektedir. Yeşil renkle gösterilen 2000 yılı öncesi kurulan üniversitelerin girişimcilik ve yenilikçilik verileri açısından kendi aralarında daha da yakınlaştığı görülmekte, buna karşın 2000 yılı ve sonrası kurulan üniversitelerin dağınık bir görünüm sergiledikleri görülmektedir.

4.2.1.3. 2017 Yılı Türk Üniversitelerinin Girişimcilik ve Yenilikçilik Verilerine Göre Kümeleşme Görünümlerinin Karşılaştırılması

Üniversitelerin 2017 yılı girişimcilik ve yenilikçilik verilerinin baz alındığı hiyerarşik dağılımının yakınlık düzeylerini belirlemek için “hclust” kümeleştirme algoritması kullanılarak beş merkez etrafında beş küme oluşturulmuştur

Grafik 4.11: 2017 Yılı Türk Üniversitelerinin Girişimcilik ve Yenilikçilik Verilerine Göre Kümeleşme Görünümlerinin Karşılaştırılması

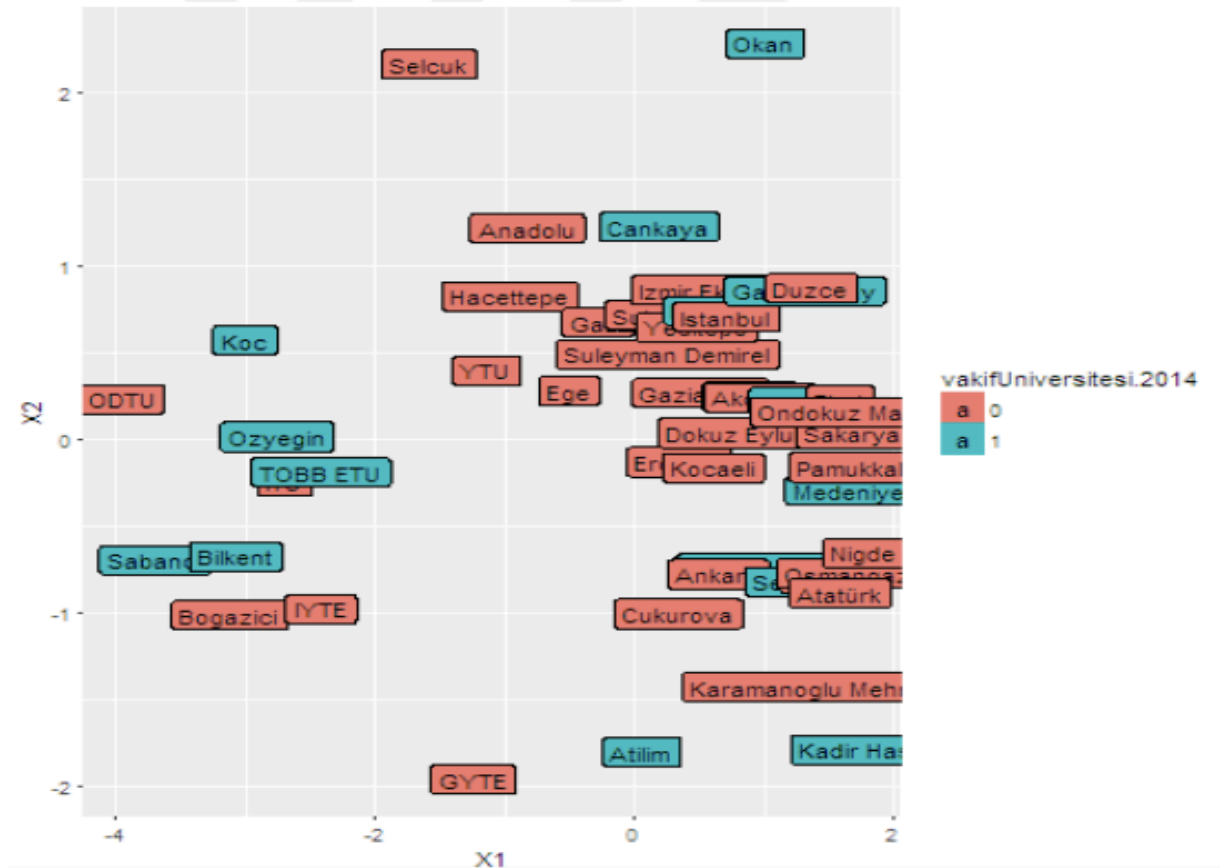
Üniversitelerin 2017 yılı Girişimcilik ve Yenilikçilik Verileri baz alınarak aralarındaki benzerliklerin kendi aralarında oluşturdukları merkezi değere göre belirlendiği kümeleştirme analizinde Grafik 4.11’de görüldüğü gibi 5 farklı merkez ve beş farklı kümenin oluştuğu görülmektedir. Bu kümeler incelendiğinde yoğunlaşmanın lacivert renkle gösterilen küme ortaya çıktığı görülmektedir. Bu gruba giren üniversitelerin niteliği göz önünde bulundurulduğunda daha çok devlet üniversitelerinden oluştuğu söylenebilir. Bir diğer grubun da daha çok teknik üniversitelerden oluştuğu görülmektedir.

4.2.2. 2014 TÜBİTAK Girişimcilik ve Yenilikçilik Verilerine Göre Türk Üniversitelerinin Karşılaştırılması

2014 TÜBİTAK girişimci ve yenilikçi üniversite verileri baz alınarak Türk Üniversitelerinin genel görünümünü belirlemek amacıyla MDS (Çok Boyutlu Ölçekleme) analizine tabi tutulmuştur. Türe göre (devlet vakıf), kuruluş yılına göre (2000 öncesi ve 2000 ve sonrası) karşılaştırmalar yapılmıştır. Ayrıca, kuruluş yılı ve türü dışında merkezi olarak dağılımlarını belirlemek amacıyla kümeleştirme analizi yapılmıştır.

4.2.2.1. 2014 Yılı Türk Üniversitelerinin Türüne Göre Karşılaştırılması

Türk Üniversitelerinin 2014 TÜBİTAK girişimci ve yenilikçi üniversite verileri baz alınarak yapılan analizin sonuçları iki boyutlu olarak görselleştirmiştir. Yapılan MDS analizi sonucunda ortaya çıkan matriste üniversiteler tür baz alınarak farklı renklerde gösterilmiştir.

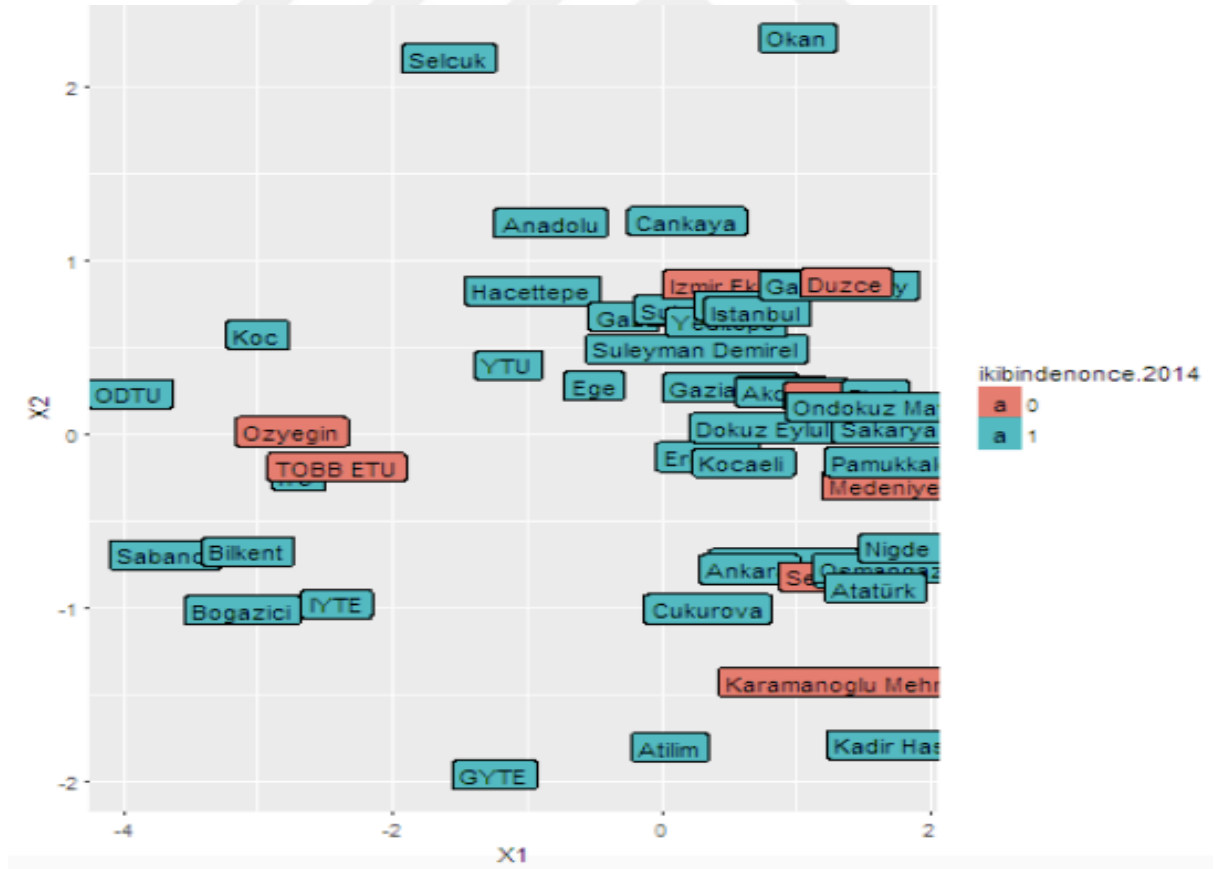

Grafik 4.12: 2014 Yılı Girişimcilik ve Yenilikçilik Verilerine Göre Türk Üniversitelerinin Türüne Görünümü

Girişimcilik ve Yenilikçilik Verileri baz alınarak bu araştırmada yapılan MDS analizinde üniversiteler arasındaki mesafe bilgisi hesaplanma sonuçları Grafik 4.12’de matriste gerçek uzaklıklar iki boyutlu olarak gösterilmiştir. Gerçek uzaklığın iki boyuta indirgenmesiyle elde edilen görünümün gerçek uzaklığı temsil değerini yüzde (%) olarak hesaplayan GoF (Goodness of fit) değeri incelendiğinde bu oranın % 91 olduğu görülmektedir. %91 oranındaki veriyi temsil istatistiksel olarak anlamlıdır. Grafik 4.12 incelendiğinde devlet üniversitelerinin kendi aralarında kümeleştikleri görülmektedir. Buna karşın vakıf üniversitelerinin dağınık bir görünüm sergiledikleri görülmektedir.

4.2.2.2. 2014 Yılı Türk Üniversitelerinin Kuruluş Yılına Göre Karşılaştırılması

Türk Üniversitelerinin 2014 yılı TÜBİTAK girişimcilik ve yenilikçilik verileri baz alınarak yapılan analizin sonuçları iki boyutlu olarak görselleştirilmesinde ortaya çıkan matriste üniversiteler kuruluş yılına göre 2000 öncesi ve 2000 ve sonrası gruplandırılmıştır ve ayrı renklerde gösterilmiştir.

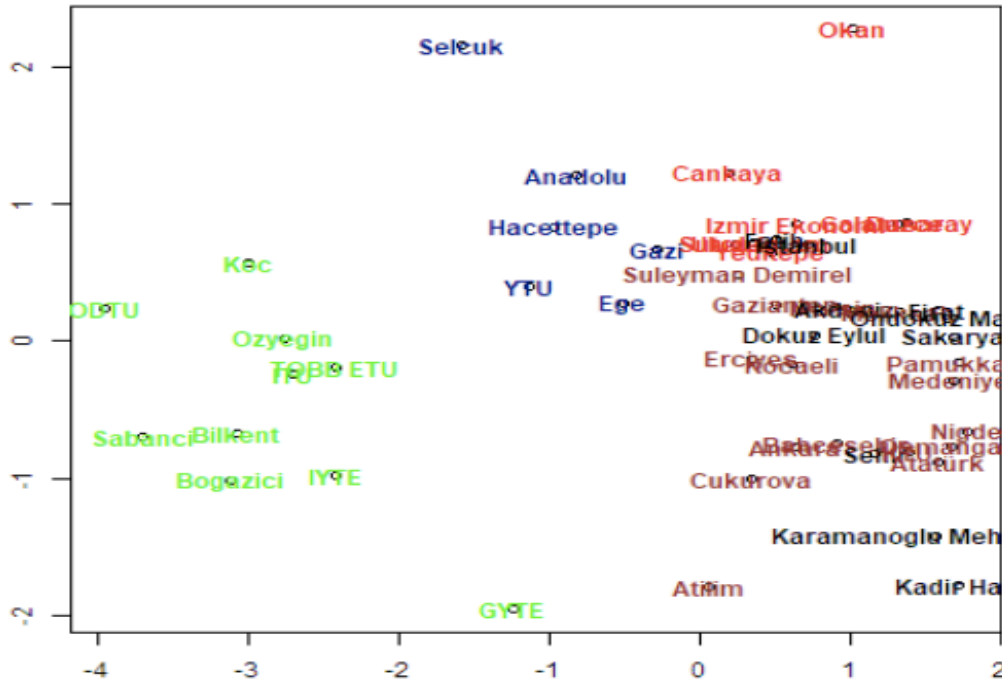

Grafik 4.13: 2014 Yılı Girişimcilik ve Yenilikçilik Verileri Bazında Türk Üniversitelerinin Kuruluş Yılına Göre Görünümü

Grafik 4.13'te gösterilen matriste üniversitelerin kuruluş yıllarına göre “2000”den önce” ve “2000 ve sonrası” olarak gruplandırılmıştır. Yıla göre olan aralarındaki gerçek uzaklıklar iki boyutlu bir grafikte gösterilmiştir. Gerçek uzaklığın iki boyuta indirgenmesiyle elde edilen görünümün gerçek uzaklığı temsil değerini yüzde (%) olarak hesaplayan GOF (Goodness of fit) değeri incelendiğinde bu oranın % 91 olduğu görülmektedir. %91 oranındaki veriyi temsil istatistiksel olarak anlamlıdır. Grafik 4.13 incelendiğinde üniversitelerin kuruluş yılına göre kendi aralarında kümeleştikleri görülmektedir. Kuruluş yılı baz alınarak yapılan analizde; “2000 yılından önce kurulan üniversitelerin” kendi aralarında kümeleştikleri görülmektedir.. Buna karşın 2000 yılı ve sonrası kurulan üniversitelerin de düşük düzeyde bir kümeleşme gösterdikleri görülmektedir.

4.2.2.3. 2014 Yılı Türk Üniversitelerinin Girişimcilik ve Yenilikçilik Verilerine Göre Kümeleşme Görünümlerinin Karşılaştırılması

Üniversitelerin 2014 yılı Girişimcilik ve Yenilikçilik Verilerinin baz alındığı hiyerarşik dağılımının yakınlık düzeylerini belirlemek için “hclust” kümeleştirme algoritması kullanılarak beş merkez etrafında beş küme oluşturulmuştur.

Grafik 4.14: 2014 Yılı Girişimcilik ve Yenilikçilik Verileri Bazında Türk Üniversitelerinin Kümeleşme Görünümlerinin Karşılaştırılması

Üniversitelerin 2014 yılı girişimcilik ve yenilikçilik baz alınarak aralarındaki benzerliklerin kendi aralarında oluşturdukları merkezi değere göre belirlendiği kümeleştirme analizinde Grafik 4.14’de görüldüğü gibi beş farklı merkez ve beş farklı kümenin oluştuğu görülmektedir. Bu kümeler incelendiğinde üniversitelerin ağırlıklı olarak coğrafi farklılıklara göre kümeleştiği söylenebilir. Ankara, İstanbul gibi merkez kentlerdeki üniversitelerin orta ve üst sınırlarda kendi aralarında kümeleştiği görülürken Orta Anadolu’da kurulan üniversitelerin kendi aralarında kümeleştiği görülmektedir. Kümeleşmelerdeki diğer ayırtedici noktanın ise köklü üniversite ve yeni kurulan üniversiteler arasında olduğu söylenebilir.

4.2.3. 2014-2017 Yılları TÜBİTAK Girişimcilik ve Yenilikçilik Verilerine Göre Türk Üniversitelerinin Karşılaştırılması

Üniversitelerin girişimcilik ve yenilikçilik verileri bazında yıllara göre (2014-2017) değişim düzeylerini belirlemek amacıyla “Student’s t-Test” ve “MDS” analizi yapılmıştır. üç yıllık bir zaman dilimi içindeki değişim; (1) türe göre (devlet vakıf), (2) kuruluş yılına göre (2000 öncesi ve 2000 ve sonrası) istatistiki açıdan incelenmiştir. Üniversitelerin tür ve kuruluş yılı bağlamında birbirine yakınlaşma ya da uzaklaşma düzeyleri yıl değişkenine göre ortaya konulmuştur.

4.2.3.1. 2014-2017 Yılları TÜBİTAK Verilerine Göre Türk Üniversitelerinin Genel Karşılaştırılması

Üniversitelerin 2014-2017 girişimcilik ve yenilikçilik verilerine göre tür ve kuruluş yılına bakılmaksızın genel karşılaştırması yapılmıştır. Bu amaçla üç yıllık süre zarfındaki homojenleşme düzeylerini ortaya koymak amacıyla “Two Sample t-Test” ve “MDS” analizi uygulanmıştır.

Tablo 4.10. 2014-2017 Yılları TÜBİTAK Verilerine Göre Türk Üniversitelerinin Genel Karşılaştırılması

Grup	N	Ortalama	Standart Sapma	t	df	p	MDS Benzerlik Artış Yüzdesi
2014	50	2.938113	1.1698	0.92387	2428.8	0.3556	%01
2017	50	2.892361	1.2788				

2014-2017 Türk Üniversitelerinin akademik performans verileri baz alınarak yapılan “Two Sample t Testi” bulguları Tablo 4.10’da incelendiğinde; (1) Tüm

üniversiteler için 2014 yılı akademik performans ortalamasının 2.938113 olduğu ve (2) Tüm üniversiteler için 2017 yılı akademik performans ortalamasının 2.892361 olduğu görülmektedir. Bu ortalama değerlere göre benzerlik düzeyinin her iki yıl için de yüksek olduğu başka bir deyişle homojenleşme düzeyinin yüksek olduğu söylenebilir. Buna karşın 2014 ve 2017 verileri baz alınarak yapılan fark testi bulguları incelendiğinde ise aralarındaki farkın ($p > 0.05$) anlamlı olmadığı görülmektedir. Bu bulgudan hareketle üniversitelerin genel görünümündeki homojenlik düzeyinin sabit kaldığı söylenebilir.

4.2.3.2. 2014-2017 Yılları TÜBİTAK Verileri Bazında Türk Üniversitelerinin Kuruluş Tarihine Göre Karşılaştırılması

Üniversitelerin 2014-2017 girişimcilik ve yenilikçilik verilerine göre “2000 yılı öncesi ve 2000 yılı ve sonrası” karşılaştırması yapılmıştır. Bu amaçla üç yıllık süre zarfındaki homojenleşme düzeylerini ortaya koymak amacıyla “MDS” analizi uygulanmıştır. MDS analiziyle iki boyutlu uzayda konumlandırılan üniversiteler arasındaki uzaklık algoritma kullanılarak kuruluş yılı değişkenine göre hesaplanmıştır. 2000 yılında kurulan üniversiteler ve 2000 ve sonrası kurulan üniversiteler arasındaki uzaklık hem 2014 yılı için hem de 2017 yılı için oluşan merkezlerin karşılaştırmasının yapılabilmesi amacıyla Öklidyen uzaklık hesaplanmıştır.

Tablo 4.11. 2014-2017 Yılları TÜBİTAK Verileri Bağlamında Türk Üniversitelerinin Kuruluş Yılına Göre Karşılaştırılması

	Kuruluş yılına göre uzaklık değeri	Değişim değeri	Değişim yüzdesi
2014	0.4016027	+ 1.65052	%160
2017	1.064456		

Tablo 4.11 incelendiğinde kuruluş yılına göre 2014 ve 2017 TÜBİTAK girişimcilik ve yenilikçilik verilerinin karşılaştırılması sonucunda aradaki mesafenin arttığı görülmektedir. Başka bir deyişle 2000 öncesi kurulan üniversiteler, 2000 yılı ve sonrasında kurulan üniversitelerle arasındaki uzaklığı istatistiksel olarak anlamlı düzeyde arttırmıştır. Kuruluş yılı değişkeni baz alındığında homojenleşme düzeyinde %160 oranında bir azalma olduğu söylenebilir.

4.2.3.3. 2014-2017 Yılları TÜBİTAK Verilerine Göre Türk Üniversitelerinin Türüne Göre Karşılaştırılması

Üniversitelerin 2014-2017 girişimcilik ve yenilikçilik verilerine göre “devlet üniversitesi ve vakıf üniversitesi” karşılaştırması yapılmıştır. Bu amaçla üç yıllık süre zarfındaki homojenleşme düzeylerini ortaya koymak amacıyla “MDS” analizi uygulanmıştır. MDS analiziyle iki boyutlu uzayda konumlandırılan üniversiteler arasındaki uzaklık algoritma kullanılarak tür değişkenine göre hesaplanmıştır. Devlet üniversiteleri ve vakıf üniversiteleri arasındaki uzaklık hem 2014 yılı için hem de 2017 yılı için oluşan merkezlerin karşılaştırmasının yapılabilmesi amacıyla Öklidyen uzaklık olarak hesaplanmıştır.

Tablo 4.12. 2014-2017 Yılları TÜBİTAK Verileri Bağlamında Türk Üniversitelerinin Türüne Göre Karşılaştırılması

	Türe göre uzaklık değeri	Değişim değeri	Değişim yüzdesi
2014	0.491583		
		+0.7260631	%73
2017	0.8485033		

Tablo 4.12 incelendiğinde üniversite türüne göre 2014 ve 2017 TÜBİTAK girişimcilik ve yenilikçilik verilerinin karşılaştırılması sonucunda aradaki mesafenin yüksek düzeyde arttığı görülmektedir. Başka bir deyişle devlet üniversiteleri ile vakıf üniversiteleri arasındaki uzaklık istatistiksel olarak anlamlı düzeyde artmıştır. Tür değişkeni baz alındığında homojenleşme düzeyinde %73 oranında yüksek düzeyde bir azalma olduğu görülmektedir.

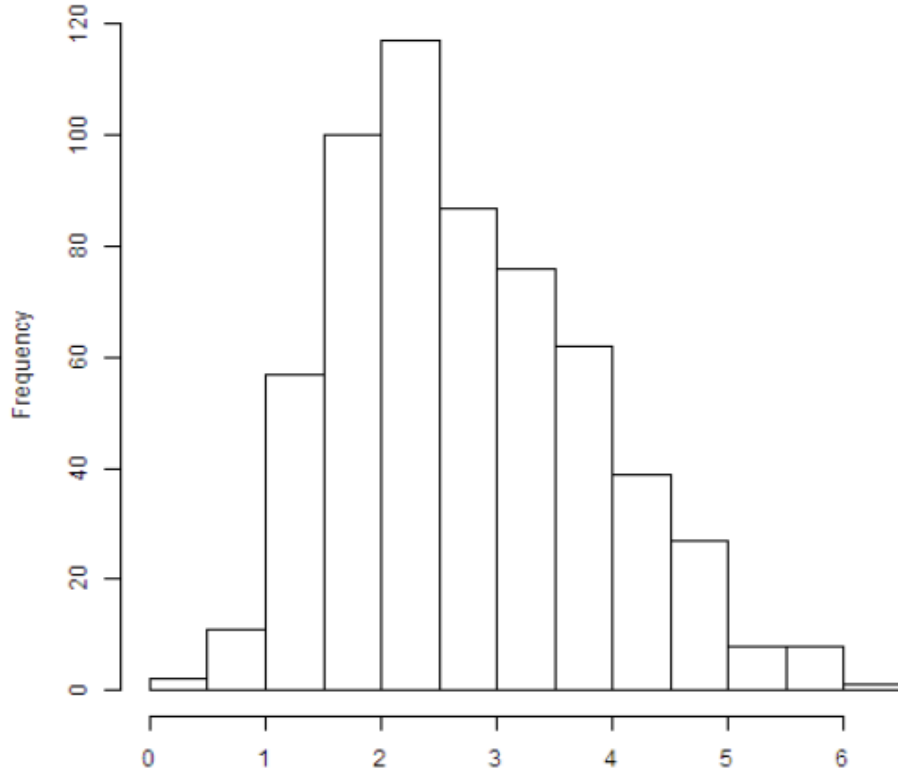
4.2.3.4. 2014-2017 Yılları TÜBİTAK Verilerine Göre Devlet Üniversitelerinin Karşılaştırılması

Üniversitelerin 2014-2017 girişimcilik ve yenilikçilik verilerine göre “devlet üniversitelerinin” karşılaştırması yapılmıştır. Bu amaçla üç yıllık süre zarfındaki homojenleşme düzeylerini ortaya koymak amacıyla “MDS” analizi uygulanmıştır. MDS analiziyle iki boyutlu uzayda konumlandırılan devlet üniversiteleri arasındaki uzaklığı belirlemek amacıyla mesafe matrisi oluşturulmuştur. “Goodness of Fit” değerine göre iki boyutlu uzaydaki veriyi koruma değeri belirlenmiş ve Devlet üniversitelerinin hem 2014 yılı için hem de 2017 yılı için oluşan Öklidyen uzaklık olarak hesaplanmıştır.

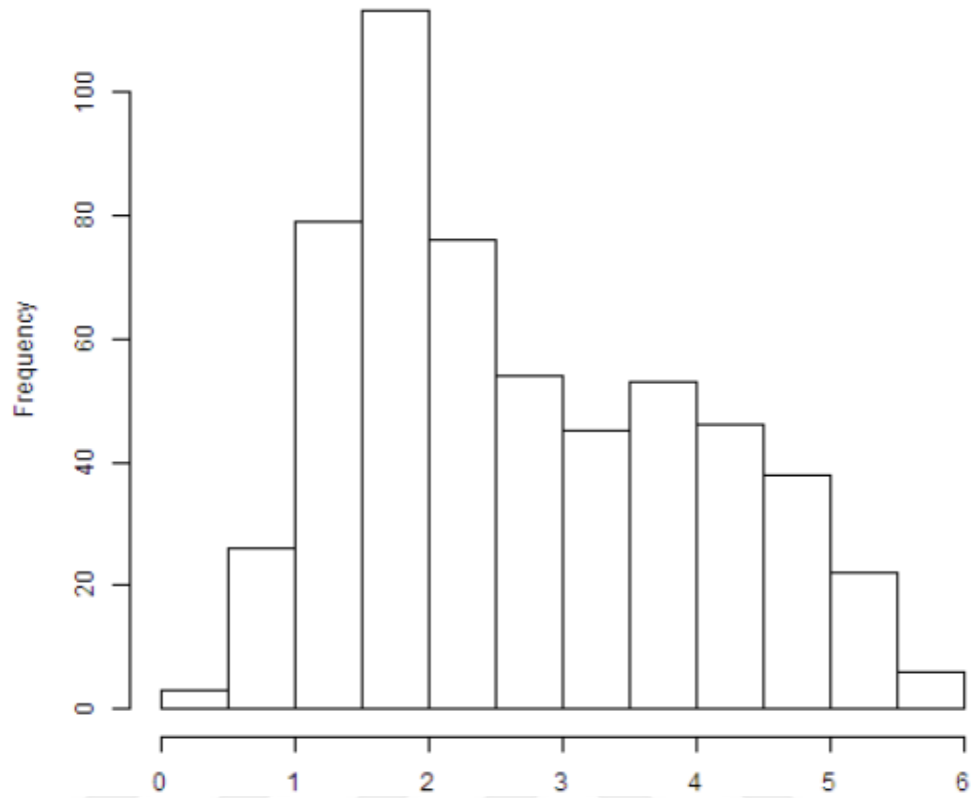
Tablo 4.13. 2014-2017 Yılları URAP Verileri Bağlamında Devlet Üniversitelerinin Karşılaştırılması

	Devlet üniversiteleri uzaklık değeri	Değişim değeri	Değişim yüzdesi	t	df	p
2014	2.726662	-0.039569	%01	0.56031	1106.9,	0.5754
2017	2.687093					

Tablo 4.13 incelendiğinde üniversite devlet üniversiteleri baz alındığında 2014 ve 2017 girişimcilik ve yenilikçilik verilerinin karşılaştırılması sonucunda aradaki mesafede istatistiki olarak anlamlı düzeyde bir değişim olmadığı görülmektedir. Grafik 4.15 ve grafik 4.16 incelendiğinde de 2014 ve 2017 yılı TÜBİTAK girişimcilik ve yenilikçilik verileri bazında benzer dağılım gösterdiği görülmektedir.

Grafik 4.15: Devlet Üniversitelerinin 2017 Yılı Benzerlik Değerleri Grafiği

Grafik 4.16: Devlet Üniversitelerinin 2014 Yılı Benzerlik Değerleri Grafiği

4.2.3.5. 2014-2017 Yılları TÜBİTAK Verilerine Göre Vakıf Üniversitelerinin Karşılaştırılması

Üniversitelerin 2014-2017 girişimcilik ve yenilikçilik verilerine göre “vakıf üniversitelerinin” karşılaştırması yapılmıştır. Bu amaçla üç yıllık süre zarfındaki homojenleşme düzeylerini ortaya koymak amacıyla “MDS” analizi uygulanmıştır. MDS analiziyle iki boyutlu uzayda konumlandırılan vakıf üniversiteleri arasındaki uzaklığı belirlemek amacıyla mesafe matrisi oluşturulmuştur. “Goodness of Feet” değerine (%90) göre iki boyutlu uzaydaki veriyi koruma değeri belirlenmiş ve Devlet üniversitelerinin hem 2014 yılı için hem de 2017 yılı için oluşan Öklidyen uzaklık olarak hesaplanmıştır.

Tablo 4.14. 2014-2017 Yılları TÜBİTAK Verileri Bağlamında Vakıf Üniversitelerinin Karşılaştırılması

	Vakıf uzaklık değeri	üniversiteleri	Değişim değeri	Değişim yüzdesi	t	df	p
2014	3.431192						
			-0.208074	%6	1.237	219.57	0.2174
2017	3.223118						

Tablo 4.14 incelendiğinde vakıf üniversiteleri baz alındığında 2014 ve 2017 girişimcilik ve yenilikçilik verilerinin karşılaştırılması sonucunda aradaki mesafenin istatistiksel olarak anlamlı düzeyde değişmediği görülmektedir. Buna karşın vakıf üniversitesi değişkenine göre 2014 yılından 2017 yılına kadar homojenleşme düzeyinde % 6 oranında bir artış olduğu görülmekle birlikte bu artış istatistiksel olarak anlamlı değildir.

4.2.3.6. 2014-2017 Yılları TÜBİTAK Verileri Bazında 2000 Yılı Öncesinde Açılan Üniversitelerin Karşılaştırılması

Üniversitelerin 2014-2017 girişimci ve yenilikçi üniversite verilerine göre “2000 yılından önce açılan üniversitelerin” karşılaştırması yapılmıştır. Bu amaçla üç yıllık süre zarfındaki homojenleşme düzeylerini ortaya koymak amacıyla “MDS” analizi uygulanmıştır. MDS analiziyle iki boyutlu uzayda konumlandırılan vakıf üniversiteleri arasındaki uzaklığı belirlemek amacıyla mesafe matrisi oluşturulmuştur. “Goodness of Feet” değerine (%90) göre iki boyutlu uzaydaki veriyi koruma değeri belirlenmiş ve Devlet üniversitelerinin hem 2014 yılı için hem de 2017 yılı için oluşan Öklidyen uzaklık olarak hesaplanmıştır. Sonrasında t- Testi analizi uygulanmıştır.

Tablo 4.15. 2014-2017 Yılları TÜBİTAK Verileri Bağlamında 2000 Yılı Öncesinde Kurulan Üniversitelerin Karşılaştırılması

	2000 Yılı Öncesinde Kurulan Üniversitelerin uzaklık ortalaması değeri	Değişim değeri	Değişim yüzdesi	t	df	p
2014	2.904051	0.117514	%4	1.8246	1404.3,	0.06827
2017	2.786537					

Tablo 4.15 incelendiğinde 2000 yılı öncesi kurulan üniversiteler baz alındığında 2014 ve 2017 TÜBİTAK girişimcilik ve yenilikçilik verilerinin karşılaştırılması sonucunda aradaki mesafenin istatistiksel olarak p değerinin anlamlılık sınırında olduğu görülmektedir. Buna göre 2000 yılı öncesi kurulan üniversiteler değişkenine göre 2014 yılından 2017 yılına kadar homojenleşme düzeyinde istatistiki olarak %4 oranında bir artış olduğu görülmektedir.

4.2.3.7. 2014-2017 Yılları TÜBİTAK Verileri Bazında 2000 Yılı ve sonrasında Açılan Üniversitelerin Karşılaştırılması

Üniversitelerin 2014-2017 girişimci ve yenilikçi üniversite verilerine göre “2000 yılı ve sonrasında açılan üniversitelerin” karşılaştırması yapılmıştır. Bu amaçla üç yıllık süre zarfındaki homojenleşme düzeylerini ortaya koymak amacıyla “MDS” analizi uygulanmıştır. MDS analiziyle iki boyutlu uzayda konumlandırılan vakıf üniversiteleri arasındaki uzaklığı belirlemek amacıyla mesafe matrisi oluşturulmuştur. “Goodness of Feet” değerine (%90) göre iki boyutlu uzaydaki veriyi koruma değeri belirlenmiş ve Devlet üniversitelerinin hem 2014 yılı için hem de 2017 yılı için oluşan Öklidyen uzaklık olarak hesaplanmıştır. Sonrasında t- Testi analizi uygulanmıştır.

Tablo 4.16. 2014-2017 Yılları TÜBİTAK Verileri Bağlamında 2000 Yılı Öncesinde Kurulan Üniversitelerin Karşılaştırılması

	2000 Yılı Öncesinde Kurulan Üniversitelerin uzaklık ortalaması değeri	Değişim değeri	Değişim yüzdesi	t	df	p
2014	3.167158	-0.04108838	%4	0.48745	41.456,	0.6285
2017	3.037024					

Tablo 4.16 incelendiğinde 2000 yılı ve sonrasında kurulan üniversiteler baz alındığında 2014 ve 2017 TÜBİTAK girişimcilik ve yenilikçilik verilerinin

karşılaştırılması sonucunda aradaki mesafenin istatistiksel olarak p değerinin anlamlılık sınırında olduğu görülmektedir. Buna göre 2000 yılı öncesi kurulan üniversiteler değişkenine göre 2014 yılından 2017 yılına kadar homojenleşme düzeyinde istatistiki olarak %4 oranında bir artış olduğu söylenebilir.

4.3. WEB Görünürlük Verilerinin İncelenmesi

Bu bölümde Türk Üniversitelerinin; web sitelerinin görünürlük sıralaması Tablo 4.17’de gösterildiği üzere (1) görünürlük, (2) etkililik, (3) açıklık, (4) mükemmellik kriterleri bağlamında homojenleşme düzeyi açısından incelenmiştir Genel görünürlük düzeyleri karşılaştırıldıktan sonra, kuruluş yılına göre (2000 öncesi ve sonrası) ve türe göre (kamu, vakıf) homojenleşme düzeylerine dair bulgulara ulaşılmıştır. Web Görünürlük verileri bazında 2017 yılı için 114 devlet, 53 vakıf üniversitesi analiz edilmiştir. Bu üniversitelerin 73’ü 2000 yılından önce kurulan üniversitelerdir.94’ü ise 2000 yılı ve sonrasında kurulan üniversitelerdir.

Tablo 4.17. Webometrics WEB Görünürlük Verilerinin Sıralama Kriterleri

WEB Görünürlük Verilerinin Sıralama Kriterleri	
1.	Görünürlük
2.	Etkililik
3.	Açıklık
4.	Mükemmellik

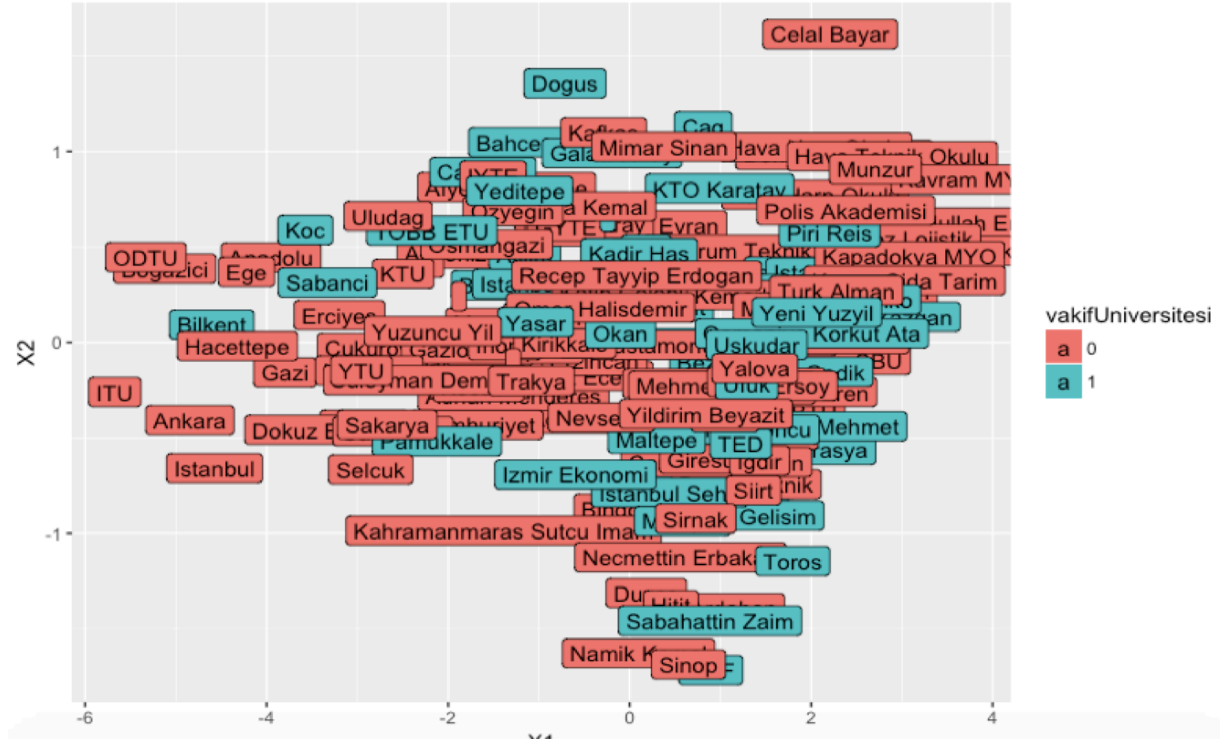
Kaynak: <http://www.webometrics.info/en> adresinden derlenmiştir.

4.3.1. 2017 Webometrics Verilerine Göre Türk Üniversitelerinin Karşılaştırılması

Görünürlük, etkililik, açıklık, ve mükemmellik kriterleri baz alınarak elde edilen üniversitelerin web görünürlükleri verileri, Türk Üniversitelerinin genel görünümünü belirlemek amacıyla MDS (Çok Boyutlu Ölçekleme) analizine tabi tutulmuştur. Türe göre (devlet vakıf), kuruluş yılına göre (2000 öncesi ve 2000 ve sonrası) karşılaştırmalar yapılmıştır. Ayrıca, kuruluş yılı ve türü dışında merkezi olarak dağılımlarını belirlemek amacıyla kümeleştirme analizi yapılmıştır.

4.3.1.1. 2017 Webometrics Verilerine Göre Türk Üniversitelerinin Karşılaştırılması

Türk Üniversitelerinin 2017 yılı Webometrics verileri baz alınarak yapılan analizin sonuçları iki boyutlu olarak görselleştirmiştir. Yapılan MDS analizi sonucunda ortaya çıkan matriste üniversiteler tür baz alınarak farklı renklerde gösterilmiştir.

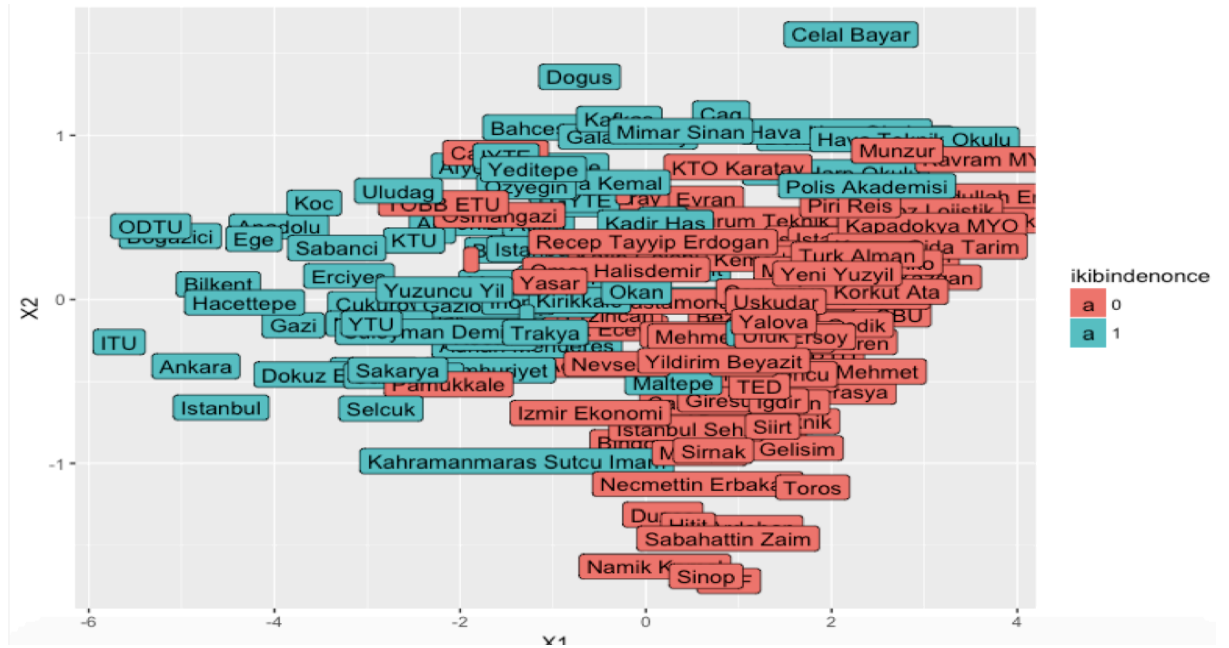

Grafik 4.17. 2017 Webometrics Verilerine Göre Türk Üniversitelerinin Karşılaştırılması

Webometrics verileri baz alınarak yapılan üniversiteler arasındaki mesafe bilgisi hesaplanmasında ortaya çıkan ve Grafik 4.17’de gösterilen matriste gerçek uzaklıklar iki boyutlu bir grafikte gösterilmiştir. Gerçek uzaklığın iki boyuta indirgenmesiyle elde edilen görünümün gerçek uzaklığı temsil değerini yüzde (%) olarak hesaplayan GoF (Goodness of fit) değeri incelendiğinde bu oranın % 90 olduğu görülmektedir. %90 oranındaki veriyi temsil istatistiksel olarak anlamlıdır. Grafik 4.17 incelendiğinde üniversitelerin genel olarak kendi aralarında kümeleştikleri görülmektedir. Türe göre incelendiğinde “yeşil” renkle gösterilen vakıf üniversiteleri ve “kırmızı” renkle gösterilen devlet üniversitelerinin iç içe geçtiği bir kümeleşme görülmektedir.

4.3.1.2. 2017 Webometrics Verilerine Göre Türk Üniversitelerinin Kuruluş Yılına Göre Karşılaştırılması

Türk Üniversitelerinin 2017 yılı Webometrics verileri baz alınarak yapılan analizin sonuçları iki boyutlu olarak görselleştirmiştir. Yapılan MDS analizi sonucunda ortaya çıkan matriste üniversiteler tür baz alınarak farklı renklerde gösterilmiştir.

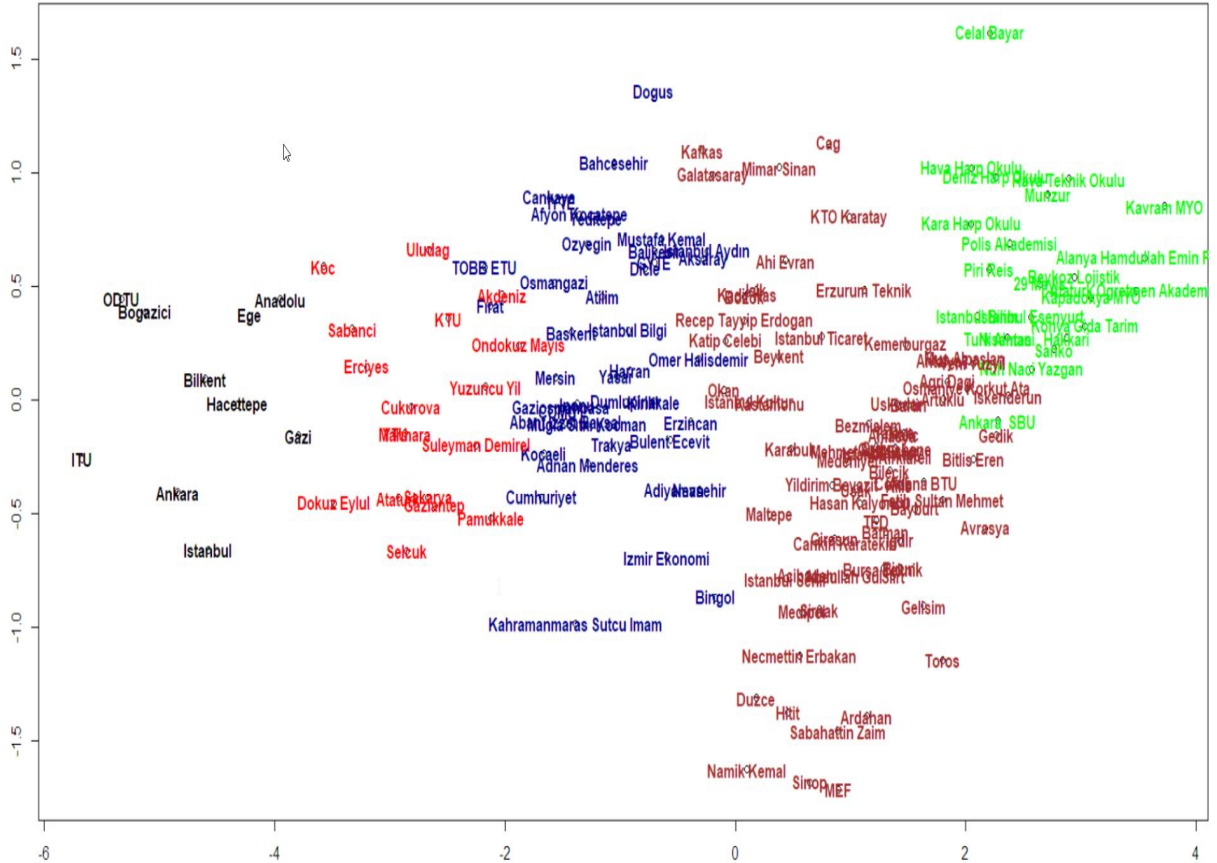

Grafik 4.18: 2017 Webometrics Verilerine Göre Türk Üniversitelerinin Kuruluş Yılına Göre Karşılaştırılması

Webometrics verileri baz alınarak yapılan üniversiteler arasındaki mesafe bilgisi hesaplanmasında ortaya çıkan ve Grafik 1’de gösterilen matriste gerçek uzaklıklar iki boyutlu bir grafikte gösterilmiştir. Gerçek uzaklığın iki boyuta indirgenmesiyle elde edilen görünümün gerçek uzaklığı temsil değerini yüzde (%) olarak hesaplayan GoF (Goodness of fit) değeri incelendiğinde bu oranın % 90 olduğu görülmektedir. %90 oranındaki veriyi temsil istatistiksel olarak anlamlıdır. Grafik 1 incelendiğinde üniversitelerin genel olarak kuruluş yılına göre kendi aralarında kümeleştikleri görülmektedir. Kuruluş yılına göre incelendiğinde “yeşil” renkle gösterilen 2000 öncesinde kurulan üniversiteler ve “kırmızı” renkle gösterilen 2000 ve sonrasında kurulan üniversitelerin kendi aralarında kümeleştikleri görülmektedir.

4.3.1.3. 2017 Webometrics Verilerine Göre Türk Üniversitelerinin Kümeleşme Görünümlerinin Karşılaştırılması

Üniversitelerin 2017 yılı web görünürlük verilerinin baz alındığı hiyerarşik dağılımının yakınlık düzeylerini belirlemek için “hclust” kümeleştirme algoritması kullanılarak beş merkez etrafında beş küme oluşturulmuştur.

Grafik 4.19: 2017 Webometrics Verilerine Göre Türk Üniversitelerinin Kümeleşme Görünümleri

Üniversitelerin 2017 yılı web görünürlük verileri baz alınarak aralarındaki benzerliklerin kendi aralarında oluşturdukları merkezi değere göre belirlendiği kümeleştirme analizinde Grafik 4.19’da görüldüğü gibi beş farklı merkez ve beş farklı kümenin oluştuğu görülmektedir. Bu kümeler incelendiğinde siyah renkle gösterilen üniversitelerin ağırlıklı olarak 2000 yılı öncesinde ve genellikle Ankara İstanbul gibi merkezi kentlerde kurulan üniversitelerinden oluştuğu görülmektedir. Diğer gruplar incelendiğinde ise coğrafi farklılıkların yanı sıra 2000 yılı ve sonrasında kurulmanın kümeleşmeleri belirleyen diğer faktörler olduğu söylenebilir.

BÖLÜM V: TARTIŞMA SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde; Türkiye'deki üniversiteler nezdinde küreselleşmenin etkilerini ortaya koymak amacıyla izomorfizm ve girişimci üniversite bağlamında yapılan MDS (Çok Boyutlu Ölçekleme) analizlerinde elde edilen bulgulardan hareketle ulaşılan sonuçlara ve bu sonuçlar nezdinde şekillenen çerçevede tartışmaya ve önerilere yer verilmiştir. Ulaşılan sonuçlar; üniversitelerin türüne ve kuruluş yılına göre akademik performans, girişimcilik ve görünürlük kriterleri baz alınarak araştırmanın amacı ve alt amaçları bağlamında derlenmiştir.

5.1. Yargı

Küreselleşmenin etkilerinin izomorfizm ve girişimcilik bağlamında incelenmesinin yapıldığı bu çalışmada üniversiteler; akademik performans, girişimcilik ve görünürlük kriterleri temel alınarak analiz edilmiştir.

Akademik performans verilerinin analizi URAP - University Ranking by Academic Performance- tarafından hazırlanan 2014 2017 yıllarına ait; (1) makale sayısı, (2) öğretim üyesi başına düşen makale sayısı, (3) atıf sayısı, (4) öğretim üyesi başına düşen atıf sayısı, (5) toplam bilimsel doküman sayısı, (6) öğretim üyesi başına düşen toplam bilimsel doküman sayısı, ve (7) doktora mezun sayısı, (8) doktora öğrenci oranı, (9) öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısı kriterlerinin baz alınmasıyla oluşturulan veri setlerinden elde edilen puanların analizine dayanmaktadır.

Üniversitelerin girişimcilik görünümlerinin incelenmesi ve homojenlik düzeylerinin belirlenmesi amacıyla TÜBİTAK tarafından hazırlanan; (1) Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Yetkinliği, (2) Fikri Mülkiyet Havuzu, (3) İşbirliği ve Etkileşim, (4) Girişimcilik ve Yenilikçilik Kültürü, (5) Ekonomik Katkı ve Ticarileşme boyutlarına göre belirlenen “girişimcilik ve yenilikçi” verileri baz alınmıştır.

Üniversitelerin görünürlük düzeylerinin belirlendiği 2017 Webometrics veri setinde kullanılan (1) görünürlük, (2) etkililik, (3) açıklık, (4) mükemmellik kriterlerinin

baz alınmasıyla oluşturulan veri setlerinden elde edilen puanların incelenmesine dayanmaktadır.

Küreselleşmenin etkilerinin, Türkiye’deki üniversiteler nezdinde izomorfizm ve girişimci üniversite bağlamında ele alınması temel amacına dayanan çalışmada üniversiteler; türüne, kuruluş yılına ve yıla göre akademik performans, girişimcilik ve görünürlük kriterleri baz alınarak aralarındaki homojenleşme düzeyine dair bulgulara ulaşmak amacıyla MDS (Çok Boyutlu Ölçekleme Analizi) yapılmıştır. Elde edilen bulgular araştırmanın temel amacı ve alt amaçlar düzeyinde incelendiğinde, ulaşılan sonuçların öncelikle Türk Üniversitelerinin küreselleşmenin etkileri bağlamında tartışılmasına bir çerçeve oluşturduğu söylenebilir.

Akademik performans, girişimcilik ve görünürlük temelinde ulusal düzeyde üniversitelerin sıralandığı dokümanların incelenmesinde elde edilen sonuçlardan biri, her üç veri setinde kullanılan karşılaştırma kriterlerinin ağırlıklı olarak nicel verilere dayalı olmasıdır. Özellikle akademik performans sıralamalarında üniversiteler; makale sayısı, öğretim üyesi başına düşen makale sayısı, atıf sayısı, öğretim üyesi başına düşen atıf sayısı, toplam bilimsel doküman sayısı, öğretim üyesi başına düşen toplam bilimsel doküman sayısı, doktora mezun sayısı, doktora öğrenci oranı gibi tamamen “sayı” ve “oran” gibi nicel ifadeler üzerinden karşılaştırmalar yapıldığı görülmektedir.

Araştırmanın temel amacı olan izomorfizm düzeyini belirleme amacıyla yapılan MDS (çok boyutlu ölçekleme) analizinden hareketle ulaşılan en genel sonucun, her üç veri setinde de üniversiteler arasında belirgin bir homojenleşme olduğu söylenebilir. Bu sonucu, her veri seti için yapılan ayrıntılı analizlerden elde edilen bulgular da ortaya koymaktadır.

Akademik performans sıralamalarına dair bulgular incelendiğinde de hem 2014 yılı için hem de 2017 yılı için ortaya çıkan genel sonucun; ilgili yıllarda tüm üniversiteler arasında bir homojenleşme olduğu görülmektedir. Tür, kuruluş yılı, yıllara göre veri karşılaştırılması temelinde yapılan ayrıntılı analizlerde de homojenleşmenin düzeyini ortaya koymaktadır

1. Türk Üniversitelerinin 2017 yılı URAP akademik performans verileri baz alınarak yapılan analizlerin sonuçları:

- 2017 URAP akademik performans verilerine göre; (1) makale sayısı, (2) öğretim üyesi başına düşen makale sayısı, (3) atıf sayısı, (4) öğretim üyesi başına düşen atıf sayısı, (5) toplam bilimsel doküman sayısı, (6) öğretim üyesi başına düşen toplam bilimsel doküman sayısı,(7) doktora mezun sayısı, (8) doktora öğrenci oranı, (9) öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısı kriterleri bazında Türk Üniversitelerinin genel karşılaştırmasında elde edilen sonuçlar incelendiğinde tüm üniversiteler arasında bir homojenleşme olduğu görülmektedir. Bununla birlikte bu homojenleşmenin türe göre kendi içinde ikili bir yapı ürettiği de varılan diğer sonuçtur. Şöyle ki; devlet üniversitelerinin kendi aralarında homojenleşme görünümü ile vakıf üniversitelerinin kendi aralarında homojenleşme görünümlerinin iki farklı küme oluşturduğu görülmektedir. Bu noktada üniversite türünün homojenleşmede etkisi olduğu ve homojenleşme yönünü kendi türüne doğru belirlediği söylenebilir.
- Türk Üniversitelerinin 2017 yılı URAP akademik performans verileri bağlamında üniversitelerin kuruluş yılına göre 2000 öncesi ve 2000 ve sonrası olarak karşılaştırılmasında elde edilen bulgular incelendiğinde; 2000 yılından önce kurulan üniversitelerin ve 2000 ve sonrası kurulan üniversitelerin kendi aralarında kümeleştiği görülmüştür. Bu bulgu kuruluş yılının üniversitelerin homojenleşme düzeyleri etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca 2000 yılının, küreselleşme trendinin ivme kazandığı eşik olarak kabul edildiği bilgisinden hareketle 2000 yılı öncesi ve sonrasının üniversiteler bağlamında homojenleşme bağlamında bir trend değişikliğini de beraberinde getirdiği söylenebilir. Homojenleşmenin 2000 yılı öncesi ve sonrası kurulan üniversitelerin kendi aralarında gerçekleştiği görülmektedir. Ayrıca homojenleşmenin performans bağlamında görülen yönü ise 2000 yılı öncesinde kurulan üniversitelerin daha üst düzeyde sıralandıkları ve kendi aralarında kümeleştikleri ulaşılan diğer sonuçtur.
- Üniversitelerin 2017 yılı akademik performans verilerinin baz alındığı hiyerarşik dağılımının yakınlaşma düzeylerini belirlemek için “hclust” kümeleştirme algoritması analizinde elde edilen veriler, üniversitelerin beş ayrı kümede toplandıkları sonucunu ortaya koymuştur. Bu kümelerin nitelikleri incelendiğinde; kuruluş tarihinin, coğrafi konumun, merkez-taşra ayrımının kümelerin oluşmasında belirleyici nitelikler olduğu ortaya çıkmaktadır. Ankara,

İstanbul, İzmir gibi merkezi kentlerde bulunan üniversitelerin aynı zamanda 2000 yılından önce kurulan üniversiteler olduğu ve kendi aralarında kümeleştiklerinden hareketle köklü üniversitelerin kentsel imkânların da etkisiyle diğer üniversitelerden ayrıldığı söylenebilir.

2. Türk Üniversitelerinin 2014 yılı URAP akademik performans verileri baz alınarak yapılan analizlerin sonuçları:

- 2014 URAP akademik performans verilerine göre yapılan Türk Üniversitelerinin genel karşılaştırmasında elde edilen sonuçlar incelendiğinde tüm üniversiteler arasında bir homojenleşme olduğu görülmektedir. Bununla birlikte bu homojenleşmenin düzeyi türe göre incelendiğinde vakıf üniversitelerinin aralarındaki homojenleşme düzeyinin belirgin olmadığı söylenebilir. Buna karşın devlet üniversitelerinin kendi aralarındaki kümeleşme görünürlüğüne daha belirgin olduğu ve aralarındaki homojenleşme düzeyinin daha yüksek olduğu söylenebilir.
- Türk Üniversitelerinin 2014 yılı URAP akademik performans verileri baz alınarak kuruluş yılına göre yapılan analiz, 2000 yılı öncesi kurulan üniversitelerin kendi aralarındaki kümeleşmenin daha belirgin olduğu göstermektedir. Buna karşın 2000 yılı ve sonrası kurulan üniversitelerin kendi aralarındaki kümeleştikleri fakat 2000 yılı öncesi kurulan üniversitelerin kendi aralarındaki kümeleşme düzeyinde olduğu kadar belirgin olmadığı ulaşılan diğer sonuçtur.
- Üniversitelerin 2014 yılı akademik performans verilerinin baz alındığı hiyerarşik dağılımının yakınlaşma düzeylerini belirlemek amacıyla yapılan analiz, üniversitelerin ağırlıklı olarak coğrafi farklılıklara göre kümeleştiği sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca Ankara, İzmir, İstanbul gibi merkezi ve küresel kentlerde kurulmuş üniversitelerin, kendi aralarında kümeleşme eğilimi gösterdikleri ulaşılan diğer bir sonuçtur. Bu sonuçlar, coğrafi farklılaşma ve köklü üniversite olup olmama değişkenlerinin üniversitelerin kendi aralarında homojenleşme düzeylerinde belirleyici olduğunu ve ortaya koymaktadır.

3. 2014-2017 Yılları URAP Akademik Performans Verilerine Göre Türk Üniversitelerinin Karşılaştırılması amacıyla yapılan analizlerin sonuçları:

- Üniversitelerin 2014-2017 akademik performans verilerine göre tür ve kuruluş yılına bakılmaksızın genel karşılaştırması amacıyla yapılan analizlerin verileri incelendiğinde her iki yıl için de homojenleşme düzeyinin yüksek olduğu sonucuna varılmıştır. Üç yıllık değişimi ortaya koymak için yapılan analiz verileri incelendiğinde, aradaki farkın istatistiksel olarak farklılık oluşturmadığı görülmektedir. Bununla birlikte üç yıllık süre zarfında homojenleşme düzeyinde % 1’lik bir artış olduğu sonucundan hareketle değişim trendinin homojenleşmenin artışı yönünde olduğu söylenebilir.
- Üniversitelerin 2014-2017 akademik performans verilerine göre “2000 yılı öncesi ve 2000 yılı ve sonrası” karşılaştırması amacıyla yapılan analiz verileri; 2000 öncesi kurulan üniversiteler ile 2000 yılı ve sonrasında kurulan üniversitelerler arasındaki uzaklığın istatistiksel olarak anlamlı düzeyde arttığını ortaya koymuştur. İstatistiksel olarak bu iki kümenin birbirinden uzaklaşma düzeyinin % 16 olduğu görülmektedir. Bu sonuçtan hareketle, 2000 yılı öncesinde kurulan üniversitelerin, başka bir deyişle köklü üniversiteler ile 2000 sonrasında kurulan üniversiteler kendi aralarında kümeleşirken, birbirlerinden zamanla uzaklaşarak ayrı iki merkez etrafında toplandıkları söylenebilir. Başka bir deyişle kuruluş tarihi iraksayıcı bir etki yaratmaktadır.
- Üniversitelerin 2014-2017 akademik performans verilerine göre “devlet üniversitesi ve vakıf üniversitesi” karşılaştırması amacıyla yapılan analiz verileri devlet ve vakıf üniversitelerinin arasındaki mesafenin istatistiksel olarak yüksek düzeyde arttığı görülmektedir. % 168 oranında gözlenen iraksama düzeyi, tür değişkenin homojenleşme düzeyinin artmasında ve türler arasında kümeleşme oluşmasına yol açtığı söylenebilir. Üç yıllık bir süre zarfında gözlemlenen türler arasındaki uzaklaşma ve kendi içlerindeki homojenleşme artışının, zaman bağlamında düşünüldüğünde, yıllara göre daha da belirginleşebileceği söylenebilir.
- Üniversitelerin 2014-2017 akademik performans verilerine göre “devlet üniversitelerinin” kendi içlerinde karşılaştırması amacıyla yapılan analiz verileri, devlet üniversitelerinin kendi içindeki mesafesinin azaldığını ortaya koymaktadır. İstatistiksel olarak devlet üniversitelerinin arasındaki mesafenin %11 olarak

gerçekleşmesi, homojenleşme düzeyindeki anlamlı artışı ortaya koymaktadır. Bu sonuç, “türe göre üniversitelerin kendi içinde homojenleştiği” yönündeki sonuçla da tutarlılık göstermektedir.

- 2000 yılı öncesi kurulan üniversiteler değişkenine göre 2014 yılından 2017 yılına kadar homojenleşme düzeyini belirlemeye dönük yapılan analiz sonuçlarında, 2000 yılı öncesi kurulan üniversitelerin aralarındaki mesafenin %6 oranında azaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç 2000 yılı öncesinde kurulan üniversitelerin homojenleşme düzeyinde anlamlı bir artış olduğu ortaya koymaktadır.

Türk Üniversitelerinin küreselleşmenin etkileri bağlamında izomorfizm temelinde veri sağlayan diğer analiz seti de; (1) Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Yetkinliği, (2) Fikri Mülkiyet Havuzu, (3) İşbirliği ve Etkileşim, (4) Girişimcilik ve Yenilikçilik Kültürü, (5) Ekonomik Katkı ve Ticarileşme boyutlarına dayanan TUBİTAK Girişimci ve Yenilikçi Üniversite verilerinin baz alınarak yapıldığı analiz setidir. Bu veri seti kullanılarak yapılan analizlerin en genel sonucu Türk Üniversitelerinin akademik performans temelinde incelenmesiyle elde edilen sonuçta olduğu gibi üniversiteler arasında belirgin bir homojenleşme olduğu sonucudur. Bu sonuç, tür, kuruluş yılı, yıllara göre veri karşılaştırılması temelinde yapılan ayrıntılı analizlerin sonuçlarıyla desteklenmektedir.

1. Türk Üniversitelerinin 2017 TUBİTAK Girişimci ve Yenilikçi Üniversite verileri baz alınarak yapılan analizlerin sonuçları:

- Türk Üniversitelerinin 2017 TUBİTAK Girişimci ve Yenilikçi Üniversite verilerinin analizi; devlet üniversitelerinin kendi aralarında kümeleştiğini, buna karşın vakıf üniversitelerinin dağınık bir görünüm sergilediğini ortaya koymaktadır.
- 2017 TUBİTAK Girişimci ve Yenilikçi Üniversite verileri baz alınarak kuruluş yılına göre üniversitelerin 2000 öncesi ve 2000 ve sonrası karşılaştırılması amacıyla yapılan analiz; 2000 yılından önce kurulan üniversitelerin kendi aralarında kümeleştiklerini ortaya koymaktadır. Analizden elde edilen bulguların ortaya koyduğu diğer bir sonuç da 2000 yılı öncesi kurulan üniversitelerin girişimcilik ve yenilikçilik verileri açısından daha üst düzeyde oldukları ve kendi

aralarındaki mesafenin diğer üniversitelere nazaran daha az olduğudur. Buna karşın 2000 yılı ve sonrası kurulan üniversitelerin birbirileriyle arasındaki mesafe belirgin olmayıp dağınık bir görünüm sergilemektedir. Bu bulgulardan hareketle, homojenleşme düzeyinin kuruluş yılına göre şekillendiği ve kuruluş tarihi eski olan üniversitelerin kendi aralarındaki homojenleşme düzeyinin daha yüksek olduğu söylenebilir. Bu bağlamda yeni kurulan üniversiteler girişimcilik kriterleri bağlamında heterojen bir görüntü ortaya koyduğu söylenebilir.

- Üniversitelerin 2017 yılı girişimcilik ve yenilikçilik verilerinin baz alındığı hiyerarşik dağılımının yakınlaşma düzeylerini belirlemek amacıyla yapılan kümeleştirme algoritması analizi devlet üniversitelerinin kendi aralarında kümeleştiğini ortaya koymaktadır. Ortaya çıkan diğer bir sonuç da daha çok teknik üniversitelerin oluşturduğu ayrı bir kümenin oluşmasıdır. Teknik üniversitelerin kendi içlerinde bir küme oluşturması ve homojen bir görünüm sergilemesi, girişimci üniversite bağlamında ortaya konulan kriterler çerçevesinde düşünüldüğünde; bu üniversitelerin teknoloji, ticaret, ekonomik boyut gibi unsurlar ölçütünde birbirine yakınlaştığı söylenebilir. Bir başka deyişle teknik boyutuyla tematik üniversite olarak ele görülebilecek ODTÜ, YTÜ, TOBB gibi üniversitelerin tematik üniversite olma özellikleri, homojenleştirici bir etki yaratmaktadır.

2. Türk Üniversitelerinin 2014 TUBİTAK Girişimci ve Yenilikçi Üniversite verileri baz alınarak yapılan analizlerin sonuçları:

- Türk Üniversitelerinin 2014 TÜBİTAK girişimci ve yenilikçi üniversite verileri baz alınarak türüne göre yapılan analizin sonuçlarında devlet üniversitelerinin kendi aralarında kümeleştikleri görülmektedir. Buna karşın vakıf üniversitelerinin dağınık bir görünüm sergiledikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç, 2017 için türe göre yapılan karşılaştırma sonuçlarıyla benzerdir. 2014 ve 2017 yıllarına ait analizlerin ortaya çıkardığı bu iki sonuç birlikte düşünüldüğünde, devlet üniversitelerinin kendi aralarındaki homojenleştikleri ve bunu korudukları söylenebilir.
- Türk Üniversitelerinin 2014 yılı TÜBİTAK girişimcilik ve yenilikçilik verileri baz alınarak üniversitelerin kuruluş yılına göre yapılan analizin sonuçları,

üniversitelerin kuruluş yılına göre kendi aralarında homojenleşme eğilimi gösterdiklerini ortaya koymaktadır. 2000 yılından önce kurulan üniversitelerin kendi içinde homojenleşme düzeyinin yüksek olduğu sonucunun ulaşıldığı analizin ortaya koyduğu diğer bir sonuç da, 2000 yılından sonra kurulan üniversitelerin kendi aralarında homojenleşme düzeyleri düşük olmakla birlikte dağınık bir kümeleşme gösterdikleridir. Ayrıca kuruluş yılı baz alınarak yapılan analizin ortaya koyduğu diğer bir sonuç da “Girişimci ve Yenilikçi Üniversite” sıralamalarında üst sıralarda yer alan ODTÜ, Sabancı, Bilkent gibi üniversitelerin kendi aralarındaki homojenleşme eğilimidir. Bu sonuçlar kuruluş yılının homojenleşme düzeyi üzerinde etkili olduğunu ortaya koymaktadır.

- Üniversitelerin 2014 yılı Girişimcilik ve Yenilikçilik Verilerinin baz alındığı hiyerarşik dağılımının yaklaşma düzeylerini belirlemek için yapılan kümeleştirme algoritması analizi; (1) ODTÜ, TOBB, İYTE gibi teknik üniversitelerin (2) Anadolu, Ege, Hacettepe, Gazi gibi merkezi illerde bulunan üniversitelerin, (3) Süleyman Demirel, Erciyes, Niğde, Atatürk gibi Anadolu üniversitelerinin kendi aralarında kümeleştiği görülmektedir. Bu sonuçlar, üniversitelerin kendi aralarında kümeleşmelerinde ve homojenleşme eğilimi göstermelerinde; coğrafi faktörün yanı sıra merkezi kentlerde olup olmama ve teknik üniversite olup olmama gibi faktörlerinin etkili olduğunu ortaya koymaktadır.

3. 2014-2017 Yılları TUBİTAK Girişimcilik ve Yenilikçilik Verilerine Göre Türk Üniversitelerinin Karşılaştırılması

- Üniversitelerin 2014-2017 girişimcilik ve yenilikçilik verilerine göre tür ve kuruluş yılına bakılmaksızın genel karşılaştırması amacıyla yapılan analiz sonuçları, homojenleşme düzeyinin her iki yıl için de yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Başka bir deyişle homojenleşme düzeyinin yüksek olduğu söylenebilir. Buna karşın yıllara göre homojenleşme düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir artış olmadığı ortaya çıkan diğer bir sonuçtur. Homojenleşme yönünün üç yıllık süre zarfındaki durumu incelendiğinde ise homojenleşmenin artışı yönünde bir seyir izlenmektedir Bu sonuçlardan hareketle 3 yıllık süre zarfında elde edilen homojenleşme seyrindeki artış temel alınarak daha uzun bir

zaman dilimini kapsayacak incelemelerin, homojenleşme düzeyinin artışı yönünde sonuçlar üreteceği söylenebilir.

- 2014-2017 yılları TÜBİTAK Girişimcilik ve Yenilikçilik verileri bazında; (1) Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Yetkinliği, (2) Fikri Mülkiyet Havuzu, (3) İşbirliği ve Etkileşim, Girişimcilik ve Yenilikçilik ve Ekonomik Katkı ve Ticarileşme kriterleri temelinde Türk Üniversitelerinin kuruluş tarihine göre karşılaştırılması amacıyla yapılan analiz sonuçları 2000 yılı öncesinde kurulan üniversitelerle, 2000 yılı ve sonrasında kurulan üniversitelerin aralarındaki mesafenin attığını ortaya koymaktadır. TÜBİTAK Girişimcilik ve Yenilikçilik kriterlerinin köklü üniversiteler ile 2000 yılı ve sonrasında kurulan üniversiteler arasında ters yönde, dahil olunan gruba doğru bir homojenleşmeyi ortaya koymaktadır. Bu bulgu köklü üniversitelerin ve yeni üniversitelerin bir yandan kendi içlerindeki homojenleşme düzeyinin diğer yandan aralarındaki mesafenin anlamlı düzeyde arttığı göstermektedir. Bu sonuçlardan hareketle üniversitelerin kuruluş yılı baz alındığında belirgin şekilde birbirilerinden ayrıştığı söylenebilir.
- Üniversitelerin 2014-2017 girişimcilik ve yenilikçilik verilerine göre devlet üniversitesi ve vakıf üniversitesi karşılaştırması amacıyla yapılan analiz, aradaki mesafenin yüksek düzeyde arttığı ortaya koymaktadır. Devlet üniversiteleri ile vakıf üniversiteleri arasındaki ayrışmanın istatistiksel olarak anlamlı düzeyde artmasından hareketle tür değişkeninin homojenleşme düzeyini belirlemede etkili olduğu söylenebilir.
- Üniversitelerin 2014-2017 girişimcilik ve yenilikçilik verilerine göre “devlet üniversitelerinin” kendi aralarında karşılaştırması amacıyla yapılan analiz, bu üniversitelerin hem 2014 yılında hem de 2017 yılında kendi aralarında kümeleştiğini ve bu kümeleşmenin yıllara göre devam ettiğini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte yıllara göre homojenleşme düzeyindeki değişimin sabit kaldığı ortaya çıkan diğer bir sonuçtur. Bu iki sonuç birlikte düşünüldüğünde devlet üniversitesi olma değişkeninin homojenleşmede belirgin bir etki yarattığı söylenebilir.
- Üniversitelerin 2014-2017 girişimcilik ve yenilikçilik verilerine göre “vakıf üniversitelerinin” karşılaştırması amacıyla yapılan analiz sonuçları, bu

üniversitelerdeki homojenleşmeyi ortaya koymaktadır. Yıllara göre homojenleşme düzeyindeki değişim düzeyi incelendiğinde, homojenleşmenin arttığı görülmektedir. Devlet üniversiteleri ve vakıf üniversitelerinin homojenleşme düzeylerindeki değişim birlikte ele alındığında, vakıf üniversitelerinin kendi aralarındaki homojenleşme hızının devlet üniversitelerine oranla daha belirgin olduğu söylenebilir. Bu durum vakıf üniversitelerinde kurumsal izomorfizmin daha hızlı bir etki alanı yarattığı şeklinde yorumlanabilir.

- Üniversitelerin 2014-2017 girişimci ve yenilikçi üniversite verilerine göre “2000 yılından önce açılan üniversitelerin” karşılaştırılması amacıyla yapılan analiz; 2000 yılı öncesi kurulan üniversitelerin, 2014 yılından 2017 yılına kadar homojenleşme düzeyinde istatistiki olarak %4 oranında bir artış olduğunu ortaya koymaktadır. Bu sonuçtan hareketle köklü üniversite olarak tanımlanabilecek 2000 yılı öncesi kurulan üniversitelerin, yıllara göre homojenleştiği söylenebilir. Başka bir deyişle kuruluş yılı homojenleşme düzeyinde belirleyici bir etki yaratmaktadır. Bu bağlamda girişimci ve yenilikçi üniversite verileri temelinde izomorfizm görünüm de, 2000 yılı öncesinde kurulan üniversitelerde belirginleşme olduğu söylenebilir.
- Üniversitelerin 2014-2017 girişimci ve yenilikçi üniversite verilerine göre 2000 yılı ve sonrasında açılan üniversitelerin; 2000 yılından önce kurulan üniversitelerde olduğu gibi, 2014 yılından 2017 yılına kadar homojenleşme düzeyinde istatistiki olarak %4 oranında bir artış olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte 2000 yılı ve sonrasında kurulan üniversitelerin yıllara göre nicel olarak homojenleşme düzeyindeki bu artış, köklü üniversitelerle karşılaştırıldığında aynı düzeyde olsa da kuruluş yıllarının daha yeni olmasından hareketle niteliksel yönden daha hızlı bir homojenleşme görüldüğü söylenebilir.

Türk Üniversitelerinin küreselleşmenin etkileri bağlamında izomorfizm temelinde veri sağlayan bir diğer analiz seti de; (1) görünürlük, (2) etkililik, (3) açıklık ve (4) mükemmellik kriterleri baz alınarak elde edilen üniversitelerin web görünürlükleri verilerinin baz alınarak yapıldığı veri analiz setidir. **İzomorfizmin** üniversite düzeyinde görünürlüğünün **belirlenmesine** katkı sunması amacıyla analiz edilen Webometrics web görünürlük verileri, akademik performans, girişimcilik ve yenilikçilik bağlamında

yapılan analizleri destekler nitelikte sonuçlar ortaya koymuştur. Homojenleşmenin, görünürlük veri setinin analizlerinin sonuçlarında da net biçimde ortaya çıktığı söylenebilir.

1. Türk Üniversitelerinin 2017 yılı Webometrics verileri baz alınarak yapılan analizlerin sonuçları:

- 2017 Webometrics verileri baz alınarak üniversiteler arasındaki homojenleşme düzeyini belirlemeye dönük yapılan analiz, üniversitelerin türe göre bir ayrışmaya tabi olmadan kendi aralarında homojenleştiğini göstermektedir. Diğer yandan, yapılan homojenleşme analizi türe göre bir ayrışmada olduğunu göstermektedir. Devlet üniversitelerinin kendi aralarındaki homojenleşmenin daha belirgin olduğu, buna karşın vakıf üniversitelerinin nazaran daha az homojen bir görünüm sergilediği söylenebilir. Bu sonuçlar, üniversite türünün homojenleşme düzeyi üzerinde etkili olduğunu ortaya koymaktadır.
- 2017 Webometrics verileri baz alınarak Türk Üniversitelerinin kuruluş yılına göre karşılaştırılması amacıyla yapılan analiz sonuçları, 2000 yılı öncesinde kurulan üniversiteler ile 2000 ve sonrasında kurulan üniversitelerin farklı iki küme oluşturduğunu ortaya koymaktadır. 2000 yılından önce kurulan üniversiteler kendi aralarında kümeleşirken, 2000 yılı ve sonrasında kurulan üniversitelerin kendi aralarında kümeleştiği görülmektedir. Bu kümeleşme, 2000 yılı ve sonrasında kurulan üniversitelerde izomorfizm bağlamında belirginliğin arttığını ortaya koymaktadır. Bu sonuçlardan hareketle üniversitelerin homojenleşme düzeyi üzerinde, kuruluş yılının belirleyici bir değişken olduğu ve homojenleşmenin 2000 yılından önce/sonra bağlamında şekillendiği söylenebilir.
- 2017 Webometrics verilerine göre Türk Üniversitelerinin dağılımının yakınlık düzeylerini belirlemek için yapılan kümeleştirme algoritması analizi, üniversitelerin kendi aralarındaki homojenleşme düzeylerine etki eden değişkenler bağlamında farklı kümelerin ortaya çıktığını göstermektedir. Bu kümeler incelendiğinde; (1) Anadolu üniversitelerinin, (2) köklü üniversitelerin, (3) İstanbul, İzmir, Ankara gibi merkezi illerde kurulan üniversitelerin, (4) 2000 yılından sonra kurulan üniversitelerin kendi aralarında kümeleştiği görülmektedir. Bu sonuçlar homojenleşme düzeyi üzerinde önceki bulguları destekler nitelikte

olup; özellikle kuruluş yılı, kuruluş yeri değişkenlerinin homojenleşme düzeyini belirlemede etkili olduğunu ortaya koymaktadır.

URAP, TÜBİTAK ve Webometrics veri setlerinin MDS analizlerinin sonuçları birlikte ele alındığında,; en genel sonucun, Türk Üniversitelerinin homojenleşme düzeylerinin yüksek olduğu ve homojenleşme eğilimini sürdürdüğü olduğu söylenebilir. Her üç veri setinin analizlerinin birbiriyle tutarlı sonuçlar ürettiği de analiz sonuçlarından ortaya çıkmaktadır. Her üç veri setinin analiz sonuçları birlikte değerlendirildiğinde;

- Türk Üniversiteleri arasında belirgin bir homojenleşme olduğu,
- Homojenleşme düzeyinin yıllara göre artma eğilimi gösterdiği,
- Devlet ya da vakıf üniversitesi olma özelliğinin homojenleşme düzeyinin belirlenmesinde etkili olduğu ve ayrıca üniversite türünün, türler arasında yakınsayıcı bir dinamiğe dönüşürken farklı türler arasında ıraksayıcı bir etki yarattığı,
- Üniversitenin kuruluş yılına bağlı olarak köklü üniversiteler kendi aralarında homojenleşirken, yeni kurulan üniversitelerin kendi aralarında homojenleştiği,
- Köklü üniversitelerin homojenleşme hızının yeni üniversitelere nazaran daha az olduğu,
- Coğrafi konumun etkisinin özellikle merkez taşra üniversiteleri nezdinde belirgin biçimde görünür olduğu ve buna bağlı olarak merkezi kentlerde bulunan üniversiteler kendi aralarında homojenleşirken, taşra üniversiteleri de kendi aralarında homojenleşme eğilimi gösterdiği,
- Tür, kuruluş yılı gibi özelliklerin yanı sıra üniversitenin teknik vb. olup olmayışı gibi tematik-niteliksel özelliklerinin, homojenleşme düzeyinde etkili olduğu görülmektedir.

Sayılan sonuçların Türk Üniversiteleri arasında bir izomorfizm eğiliminin bariz olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca; tür, kuruluş yeri, nitelik, süre gibi değişkenlerin izomorfizm eğilimini tetiklediği görülmektedir.

5.2. Tartışma

Objeler arası benzerlik düzeyini belirlemede kullanılan MDS analizleri; (Kruskal, vd., 1978) bu çalışmada üniversitelerin her birinin bir unsur olarak kabul edilmesiyle aralarındaki mesafe bilgisine erişilerek homojenlik düzeyinin belirlenmesinde kullanılmıştır.

Birimler arasındaki homojenlik düzeyinin belirlenmesinin esas alındığı MDS analizlerinin amaçları göz önünde bulundurulduğunda, şu başlıklar altında toplandığı görülmektedir:(1) Çok değişkenli veri setleri üzerinden birbiriyle ilişkili birimler arasındaki mesafeyi yorumlanabilir olmasını sağlayacak biçimde görselleştirerek bu birimler arasındaki benzerlik düzeyine dair bilgi sunar. (2) Birimler arasında ilgili konu bağlamında farklılıkların nedeni olan kriterlerin değişkenlerin belirlenmesine ampirik bir çerçeve sunmayı amaçlar. (3) Birimler arasındaki homojenleşme düzeyinden hareketle veri bazlı analitik yaklaşımların şekillenmesi için bir zemin sunmayı amaçlar. (4) Birimler arasındaki mesafe bilgisinden hareketle ortaya çıkan farklılıklara dair ulaşılan yargıların açıklanmasını sağlamayı amaçlar (Borg, ve Groenen, 2005).

Sıralanan bu amaçlar doğrultusunda bakıldığında, eldeki çalışmanın amaçlarının MDS analizlerinin amaçlarıyla uyumlu olduğu görülmektedir. Şöyle ki Türk Üniversitelerinin homojenlik düzeyinden hareketle; (1) üniversiteler arasındaki homojenleşme düzeyinin görünür kılınması için iki boyutlu bir görselleştirme oluşturulmuş, (2) üniversiteler arasındaki homojenleşme düzeyinin şekillenmesine etki eden değişkenlerin neler olduğuna dair ampirik bir çerçeve sunulmuş, (3) homojenleşme düzeyinin analitik incelenmesini sağlayacak bir çerçeve ortaya çıkarılmış, (4) analitik bir çerçeve üzerinden yargılara varılarak yorumlara gidilmiştir. Ayrıca sıralanan bu amaçlar çerçevesinde pazarlama, eğitim, uluslararası veri karşılaştırmaları gibi çeşitli alanlarda yapılan farklı çalışmalar da; bu çalışmada konu edinilen küreselleşmenin Türkiye'deki üniversiteler nezdinde izomorfizm bağlamında MDS analizleri kullanılarak incelenebileceğini göstermektedir.

Örneğin Machado ve Mata (2015), tarafından küreselleşmenin ekonomik gelişmişlik bağlamında farklı uluslar nezdinde karşılaştırıldığı araştırmada; kişi başına düşen gelir, ticari şeffaflık, ortalama yaşam süresi, bireylerin eğitim düzeyi gibi veriler

ışığında MDS analizleri yapılmıştır. MDS kullanılarak ekonomik büyüme, refah düzeyi ve insani gelişmişlik düzeyi gibi göstergeler kullanılarak küreselleşmenin etkilerinin uluslararası bağlamda yaşadığı dönüşüm istatistiki olarak ortaya konmuş ve böylece bu elde edilen bulgular ışığında teorik bir çerçeve oluşturulmuştur. Machado ve Mata (2015) tarafından yapılan çalışmada; küreselleşme bağlamında sayılan alanlardan elde edilen bulgular ışığında, birbirleriyle aralarındaki mesafe bilgisinden hareketle; uluslararası kutuplaşma, rekabet edebilirlik, savaş riski, jeopolitik gibi alanlara dair bir çerçeve sunulmuştur. MDS analiz sonuçları; ülkeler arasında farklı kümeleşmelerin olduğu, batı ve doğu bloku ülkeleri arasındaki uçurumun kişi başına düşen yıllık gelir, ekonomik şeffaflık, ortalama yaşam süresi, eğitim düzeyi veri setleri açısından sürdüğünü ortaya koymuştur. Farklı coğrafyalardaki ülkelerin kendi aralarındaki homojenleşme eğilimleri; potansiyel savaş, ekonomik gelişmişlik, ve sosyal refah gibi alanlardaki olası gelişmelere dair bir perspektif oluşturmakta ve geleceğe dair bir projeksiyon ortaya koymaktadır.

Bir başka çalışma da; tarihsel seyir içinde yaşanan kırılma noktalarının ulusal düzeyde benzerlik ve farklılıklarının MDS yöntemi kullanılarak analiz edildiği, Machado ve Mata (2013) tarafından yapılan çalışmadır. Bu çalışma diğer MDS analiz türlerinden farklı olarak 150 yıllık bir tarihsel sürecin bir ulus nezdinde toplumsal yapıdaki farklılıklarını ve benzerliklerini ortaya koymak için yapılmıştır. Bir ulus nezdinde uzun süreli bir sürecin benzerlik ve farklılıklarının analiz edildiği araştırmada; ödemeler, dengesi, makro ekonomik göstergeler, ekonomik büyüme veri baz alınarak MDS analizi ile istatistiksel sonuçlara ulaşılmıştır. Ulaşılan sonuçlar değerlendirildiğinde dönemsel benzerlikler ve farklılıklar; kriz dönemleri, refah dönemleri, durgunluk dönemleri gibi çeşitli periyotlarda elde edilen veriler üzerinden analiz edilerek kümeler oluşturulmuştur. Oluşan kümelerin nitelikleri incelenerek geniş bir politik bağlamda, küreselleşmenin artan etkisiyle birlikte incelenen ulusun geleceğine dair projeksiyonlar oluşturulmuştur.

MDS kullanılan ve Roy (2017) tarafından yapılan diğer bir araştırmada,; uygulanan politik kararların hangilerinin en iyi sonuçları ortaya çıkardığını belirlemek amaçlanmış, politik karar süreçlerinin analizi yapılmıştır. Karar vericilerin tutumlarına dair verilerin de MDS analiziyle karşılaştırıldığı bu araştırmada, uygulanan politikaların dahil olduğu kümeler belirlenerek bu kümelerin karşılaştırılması yapılmıştır. Araştırmanın sonuçları, "ideal çözüm kavramı" bağlamında incelenerek mevcut

politikaların değerlendirilmesi yapılmış, tercih edilebilir olandan daha az tercih edilmesi gerekene dair bir sıralama ortaya konulmuştur.

Kültür endüstrisi üzerine yapılan ve MDS kullanılan Chih-Kai Chen (2011) tarafından yapılan diğer araştırmada, bu alanda yapılan öncül araştırmaların daha çok nitel araştırmalara dayalı yapılmasından kaynaklı sınırlı bir bilgi ortaya koyduğu savı öne sürülmüştür. MDS kullanımının daha geniş ölçekte bilgiye erişimi olanaklı kıldığı gerekçesine dayalı yapılan araştırmada; (1) kültür endüstrisinin örgütsel göstergeleri, (2) rekabet gücü ve (3) performans göstergeleri alanlarındaki nicel veri setleri analiz edilmiştir. Kültür endüstrisinin yayılma kapasitesi bağlamında, endüstriyel gücün ve yapının birbiriyle yakınsak bir ilişki içinde olduğunu ve ayrıca coğrafi yoğunlaşmanın endüstriyel kapasiteyi arttırdığını ortaya koymuştur. Varılan sonuçlardan hareketle çok uluslu şirketlerin yapısal özelliklerinin küresel düzeyde rekabet edebilmeye imkân tanıyacağı ifade edilmiştir.

Türkiye'deki devlet üniversitelerinin kuruluş yılı, coğrafi konumu, vizyon misyon ifadeleri gibi yapısal özelliklerinin ve bu üniversitelerde çalışan akademisyenlerin görüşleri alınarak örgütsel modellerinin belirlenmesinin amaçlandığı Karataş ve Güçlü (2017) tarafından yapılan araştırmada, betimleyici istatistiki analizlerin yanı sıra MDS analizi de kullanılmıştır. MDS analizi ile üniversitelerin homojenleşme düzeyine dair bulgulara ulaşılmış. Bu bulgulardan hareketle bürokratik örgütsel model görünümü sergileyen Türkiye'deki devlet üniversitelerinin, izomorfik eğilim taşıdıkları ortaya konmuş ve niceliksel artışın niteliksel artışa yol açmadığı ifade edilmiştir.

MDS analizi kullanılarak yapılan bu araştırmalar, MDS analizlerinin tipik amacı olan çeşitli birimler üniversiteler, ülkeler, endüstriyel kuruluşlar, politik uygulamalar, tarihsel süreçler vb.) arasında çeşitli veri setlerinden elde edilen bilgilerle homojenlik düzeyini belirleyerek; ulaşılan sonuçlar üzerinden çeşitli yargılara ulaşarak, bu yargılar çerçevesinde çeşitli projeksiyonlar ortaya koymak olduğu görülmektedir. Eldeki araştırmada da Türk Üniversitelerinin çeşitli nitelikleri (tür, kuruluş yılı, süre vb.) göz önünde bulundurularak, homojenlik düzeyleri baz alınarak çeşitli yargılara ulaşılmıştır ve bu yargılar üzerinden analitik yorumlamalara gidilmiştir.

Türk Üniversitelerinin homojenleşme düzeylerinin yüksek olduğu ve homojenleşme eğilimini sürdürdüğünün, incelenen her üç veri setinin (URAP Akademik

performans, TUBİTAK Girişimci ve Yenilikçilik ve WEBOMATRİCS Görünürlük veri setleri) analizleriyle ortaya çıkması, Türk Üniversiteleri nezdinden belirgin bir homojenleşme eğiliminin olduğunu ortaya koymaktadır. Diğer ulusların yükseköğretim sistemlerinde de görülen izomorfizm eğilimi farklı ülkelerde yapılan çeşitli araştırmaların sonuçlarında da görülmektedir.

Çin yükseköğretim süreçlerinin incelendiği Cai, (2010) tarafından yapılan araştırmada; Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşların, yabancı rol model kuruluşların ve akreditasyon kuruluşları aracılığıyla taşınan küresel ideolojinin Çin yükseköğretim yapılanmasını reforma zorlayarak izomorfizme yönlendirdiği ortaya konmuştur. Bu kuruluşların etkisine zemin oluşturan alanlardan biri batı merkezli global yönetim modellerinin Çin yükseköğretimine eklemlenmesi yönündeki çabalarıdır. Özellikle UNESCO ve Dünya Bankası tarafından yürütülen ve reform talebi içeren çalışmaların, Çin yükseköğretiminin yönetim süreçlerinin şekillenmesinde en önemli küresel baskı kuruluşları olduğunun görüldüğü araştırmada; politik karar vericiler üzerinden yürütülen sürecin izomorfizme neden olan bir yapı ürettiği sonucuna varılmış ve bu uluslararası örgütlenmeler tarafından desteklenen fikirlerin temel olarak rekabet, pazar, işgücü gibi argümanlara dayanan ve piyasaya eklemlenmeyi öne çıkaran fikirler olduğu ifade edilmiştir. Bu fikirlerin diğer bir dayanağı da merkezi olmayan yapıları güçlendirme gerekçesiyle birlikte dillendirilen yerinden yönetim modelleri olduğu savına varılmıştır. Bunun dışında yükseköğretim reformlarının dayandığı diğer bir boyutun da batı merkezli performans izleme ve hesap verebilirlik modellerinin oluşturduğu baskı olduğu araştırma sonuçlarında ortaya çıkan diğer bir sonuçtur. Araştırmanın ulaştığı nihai sonuca göre uluslararası örgütler, zengin ve sistematik politika önerileri geliştirmek yerine performans ve hesap verebilirlik eksenli uygulamaları teşvik ederek bunları kademeli olarak öncelikli hale getirmektedir (Cai, 2010). Çin yükseköğretimindeki izomorfizm eğilimini inceleyen bu araştırmada; uluslararası baskı kuruluşlarının performans değerlendirme, rekabet edebilirlik gibi daha çok nicel veri setlerine dayalı ülke yükseköğretim sistemlerini yönlendirme çabalarının benzeri Türkiye yükseköğretim sistemi için de söylenebilir. İzomorfizm eğiliminin gösteren URAP, TUBİTAK ve WEBOMATRİCS veri setlerinin içeriğini oluşturan boyutlar incelendiğinde; performans odaklılık, rekabet edebilirlik argümanlarını öne çıkaran makale sayısı, öğrenci sayısı, ticari kapasite görünürlük gibi nicel veri setlerinin olduğu görülmektedir.

URAP Akademik performans, TÜBİTAK Girişimci ve Yenilikçilik ve WEBOMATRİCS Görünürlük veri setleri nicel veriler bağlamında üniversiteleri katı bir hiyerarşik sıralamaya tabi tutarak her birini bir ölçüye indirgeyerek bir standardizasyonun zeminin oluşturmaktadır. Bununla birlikte görünürdeki katı hiyerarşik sıralama, birinin ötekisine yaklaştığı ve hatta benzediği bir yapı üretmektedir. Özellikle nicel ölçütlerin öne çıkarılarak üniversitelerin bu ölçütler çerçevesinde üretimde bulunması, izomorfizm yöneliminin zeminin oluşturan bir yapı sunarak homojenleşmeyi artırıcı etkide bulunmaktadır. Raunig (2016), üniversitelerin girdabına kapıldıkları homojenleşme eğiliminin “bilgi ekonomisi, bilgi yönetimi, bilgi temelli ekonomi” gibi argümanlarla beslendiğini ifade eder. Bu argümanlar üniversitelerin, özellikle de batılı üniversitelerin modüler bir yapıda gözlenebilecek türden standart ölçme sistemlerinin uygulandığı bir zeminde sürekli bir “kendisinin aynısını” ortaya çıkarma sonucunu doğurmaktadır. Modüle edici olan ve bir markanın şubeleri gibi kendini hem başka coğrafyalarda hem de ana yurttan yeniden oluşturan bu üniversiteler, bilginin üretim sürecinin her yönünü ölçmeyi esas alan bir sistem ortaya çıkarır. Bu sistem, öğrencilere verilen kredi notlarından başlayarak; fakülte bazlı değerlendirmelerini, idari işleri, yayın sıralamalarını, uluslararası üniversite derecelendirme kriterlerini içine alan geniş bir yelpazeye yayılır. Daha çok nicel verilere dayalı olan bu ölçme sistemi, katı bir değerlendirme zemini oluşturmanın yanı sıra her şeyi “ölçüye” indirgeyerek standardize eder ve sıralar.

Barnett (2008), üniversiteler açısından piyasa, devlet, kurumsal ilişkiler ve epistemolojilerden oluşan dış belirleyicilerin şekillendirdiği karmaşık ağlarla örülü dünyada bilgi ve üniversite arasındaki ilişkinin de standardizasyondan nasibini aldığını ifade eder. Bilginin araştırılmasının ve oluşumunun piyasanın başka bir deyişle müşterinin talepler doğrultusunda şekillenmesi bilgi ile ilgili süreçlerin belli bir tür tekrarlanabilir kapasiteye erişmiş olması arzusunu ortaya çıkarır. Bir başka deyişle hukuk, eğitim, sanat gibi alanlarda üretilen ve kullanım değeri olan bilgi, piyasanın istekleri doğrultusunda “değişim değeri” olan bir özellik kazanır. Bu noktada üniversite bir yandan piyasaya eklenmek durumuyla karşı karşıya kalırken, diğer yandan kendi piyasasını yaratma çabasına girişir. Diğer bir ifadeyle üniversitenin kendisinin dışında yaşadığını belirten Barnett (2008), üniversitenin “kendisinin dışında yaşaması” durumunu

açıklarken üniversitenin dışarıyla kurduğu iletişim ağları ve kendi etkinliklerinin yanı sıra başkaları tarafından inşa edilmesi durumuna da göndermede bulunur.

Bilginin bir yanıyla “kullanılan” diğer yanıyla dışarının etkisiyle “değişim değeri” olan bir unsura dönüşmesi ve bu dönüşüm temelinde üniversitenin hem etkileri olan hem de dışarıdan yeniden oluşturulmaya çalışılan bir kurum olması üniversiteyi belirsizliklerle ve öngörülemezlikle karşı karşıya bırakır.

Yükseköğretim öngörülemezlik ve belirsizlikle karşı karşıya kalması, özellikle uluslararası baskının da içinde olduğu dış baskı ile değişime zorlanması, kurumsal olarak izomorfizme yönelme durumunu ortaya çıkarır. Özellikle hızlı değişimlerin yaşandığı çağımızın, sürekli belirsizlik üreten bir çağ olması diğer kurumlar gibi üniversiteleri de bu belirsizliklerle nasıl başa çıkabileceği yönünde harekete geçmeye yönlendirmektedir. Akademik personelin, üniversite yönetimlerinin ve hatta öğrencilerinin diğer dış paydaşlarla birlikte belirsizlikler karşısında çözüm arayışlarına yönelmeleri, Bakioğlu ve Demirel (2014), tarafından da belirtildiği üzere diğer örgütler gibi üniversiteleri de bu belirsizlikleri aşma noktasında, diğer örgütlere öykünmeye ve onlardan etkilenmeye sevk etmektedir. Bakioğlu ve Demirel (2014), bu öykünme ve diğerinden etkilenme halinin; günümüz dünyasının beklenmedik sonuçları üretme potansiyeliyle başa çıkma, bu bağlamda geleceğe dair net bir izlenim ortaya koymanın güç olmasına bağlamaktadırlar.

Eldeki araştırma verilerinde üniversitelerin nicel bağlamda çeşitli boyutlara indirgenen sıralamalarda birbiriyle yakınlaşmaları ve homojen bir görünüm sergilemeleri belirsizlik durumuyla başa çıkmada bir diğerine öykünmeyle açılabilir. Festinger'e (1954) göre birinin kendisini diğeriyle karşılaştırma eğilimi, kendi becerileri ve yeterlilikleri ile diğerinin becerileri ve yeterlilikleri arasındaki farkın azalmaya başlamasıyla ortaya çıkar. Akademik oluşumlarda da kendini gösteren bu durum, kurumlar üzerinde baskı oluşturarak üyesi oldukları grubu homojenleşmeye doğru iter. Belirsizlikle başa çıkma sorunu; tür ya da kuruluş yılı gibi değişkenler bağlamında üniversiteler için benzer olanla ilişki kurma üzerinden değerlendirildiğinde, homojenleşmenin özellikle kendine benzer olana doğru bir eğilim sergilemesi daha da anlaşılır olacaktır. Öykünme ve diğerinden etkilenme halinin özellikle diğeri olarak konumlananın, öykünen açısından kendisiyle benzer özellikler taşıması durumunda daha kolay ortaya çıkacağı savı, bu araştırmanın sonuçlarıyla da tutarlı bir savdır.

Homojenleşmenin tür ve kuruluş yılı değişkenleri bağlamında belirgin biçimde yaşanması bu durumu ispatlamaktadır. Ayrıca özellikle 2000’li yıllardan sonra kuruluş sayılarında hızlı bir değişimin yaşandığı vakıf üniversitelerinin kendi aralarındaki homojenleşme eğilimleri izomorfizm türleri açısından değerlendirildiğinde, belirsizlikle başa çıkma ve hızlı değişim karşısında hızla konum alma temelinde öykünmeci (mimetik) izomorfizme yöneldikleri söylenebilir.

Bunun nedeni öykünmeciliğin ya da taklitçiliğin özellikle belirsizlikle başa çıkma durumlarında kendini göstermesidir. DiMaggio ve Walter, (1983) bu durumun nedenini altyapı yetersizliğine, hedeflerin muğlaklığına, ve çevre ile kurulan iletişimin biçimine bağlı olduğunu ifade eder. Bu noktada üniversitelerin türdeşlerine öykünmesinin ya da onları taklit etmesinin avantaj olarak görüldüğü söylenebilir. Üniversiteler, nedenlerine tam anlamıyla vakıf olamadıkları problemlerle yüz yüze kaldıklarında; bu problemlerin niteliğini ya da kendine has özelliklerini göz önünde bulundurmadan, benzer problemleri önceden deneyimlemiş benzerlerinin izlediği yol haritasını kendilerine kılavuz olarak belirleme yoluna giderler. Böylece özellikle hızlı değişim karşısında ayakta kalma riskini azaltma bağlamında daha az enerji harcayarak daha fazla varlık gösterme ihtimallerini güçlü kıldıkları kanısı güçlenir.

Araştırma bulgularında tür, kuruluş yılı, coğrafi konum gibi değişkenlerden azade üniversitelerin aralarındaki homojenleşme düzeyinin belirgin olduğu görülmektedir. Bu durum hızlı değişim karşısında risk azaltma yoluna gitmeye yöneldikleri tezini güçlendirmektedir. Belirsizlikle başa çıkma noktasında benzeri olan diğerine öykünmede risk almaya istekli olma ya da olmama durumunun diğer bir boyutu da, riski alan açısından mevcut olandan farklı bir duruma evrilmeyi göze alması gereğidir. Riski aldığı andan itibaren Barnett’in, (2008) deyiimiyle; üniversite “A” noktasından harekete geçmiş demektir fakat sayısız değişkenin etkisiyle şekillenen yolda varılacak bir “B” noktası yoktur. Girilen yol sürekli hareketi ve dönüşüm halini üniversitenin varoluş biçimi olarak üniversiteye dayatır. Risklerin, mali olabileceği, gibi, üniversitenin imajını, itibarını ve konumunu da ilgilendiren bir tezahürü vardır. Ve alınan risk entelektüel sermayenin yitimi sonucunu da ortaya çıkarabilir. Örneğin eğitim kadrosu girilen yeni yolu kendisi açısından değerlendirerek kendisi için her zaman pusuda bekleyen diğer alternatiflere yönelebilir. Bu nedenle hazır reçetelere yönelerek değişimin kontrol edilemezliğinin oluşturacağı olası riskleri bertaraf ederek “diğerlerinin” yaptığını yapar. Zaten

kendisinden istenen de budur. Bu minvalde uluslararası kuruluşların kendisinden bekleneni hangi düzeyde yerine getirdiğinin ölçüldüğü URAP Akademik performans, TUBİTAK Girişimci ve Yenilikçilik ve WEBOMATRİCS Görünürlük gibi nicel veri tabanlı katı sıralama listelerine dahil olmaya yönelir. Başka bir deyişle risk alma ya da almama noktasında yaşanan gelgitlerin neden olduğu zaman kaybı esnasında bir şekilde uyarıcı bir ışık gibi yanıp sönen küresel düzeyde “kabul görmüş” kriterleri içeren sıralama rehberleri üniversitelerin “imdadına” yetişir.

Dünya Bankası, UNESCO, Avrupa Birliği gibi uluslararası kuruluşların yükseköğretim alanıyla ilgili amaçları incelendiğinde, üniversitelerin izomorfizme yönelmelerinin nedenleri daha iyi anlaşılmaktadır. Bu kuruluşlardan biri olan Dünya Bankası-World Bank (2017), yükseköğretim düzeyindeki amaçlarını sıralarken; kurumsal çeşitlendirme, özerklik, kalite temini, sermaye tedariki, finansal sürdürülebilirlik, bilgi ve iletişim teknolojileri gelişimi, yönetim kapasitesini geliştirme gibi hususları öne çıkarmaktadır. Diğer yandan OECD (2017, ss.18-21) yükseköğretim düzeyindeki amaçlarını şu şekilde sıralar: (1) Yükseköğretimin, topluma ve ekonomiye katkısını kolaylaştıran bir finansman stratejisi geliştirmek. (2) Yüksek öğretimin yönlendirilmesini sağlayacak enstrümanlar geliştirmek (3) Kalitenin sağlanması ve temini. (4) Araştırmada ve inovasyon konusunda yükseköğretimin rolünü geliştirmek. (5) İnsan kaynakları yönetiminde üniversiteler geniş yetkiler tanımak. (6) İşgücü piyasasıyla güçlü bağlar kurmak. (7) Üniversiteleri uluslararasılaşmanın proaktif aktörleri olmaya teşvik etmek. (8) Yükseköğretimde kapsamlı revizyonları teşvik eden reformlara yönelmek. Avrupa Komisyonu-European Commission (2017, ss103-109); iş gücü piyasasının ihtiyaçları doğrultusunda yükseköğretimi dizayn etme, kalite temini, fon çeşitlendirme, yükseköğretimin uluslararasılaştırılması gibi yükseköğretim politika hedefleri koyup bu alanlarda üniversite karşılaştırmalarına gitmektedir. Bu kuruluşların amaçları incelendiğinde; ekonomik sürdürülebilirlik, küresel düzeyde rekabet, piyasanın ihtiyaçları, bilgi ekonomisi, kalite temini, uluslararasılaşma argümanları üzerinde ortaklaştıkları gözlenmektedir.

Bu uluslararası kuruluşlar, Shahjahan'in (2012) deyimiyle, yükseköğretim süreçlerini; analitik raporlar, uluslararası karşılaştırmalar, yönergeler ve web içerikleri hazırlayarak belirleme yoluna giderler. Küresel düzeyde yükseköğretim alanında etkili bir söylem oluşturarak devletlerin yükseköğretim politikalarına yön verirler. Küresel

düzeyde her ülkeden yükseköğretim kurumunun bir şekilde dahil olduğu uluslararası bir geniş bir ağ kurulmasına öncülük eden bu kuruluşlar, yükseköğretim alanındaki politik söylemin hızlı bir şekilde yayılmasını sağlarlar. Küresel söylemi belirleyen ve diğerlerini domine eden uluslararası nitelikteki bu kuruluşların etki alanı dışında kalmak oldukça zorlaşır.

Devletler üzerinde yükseköğretim politikalarını belirlemede baskın bir söylem oluşturan bu uluslararası kuruluşların; etki alanı, akademik performans, girişimcilik, görünürlük gibi alanlarda devletler ve uluslararası düzeyde küresel çapta tüm üniversitelerin içinde yer aldığı karşılaştırmalara sirayet eder. Bu araştırmada kullanılan URAP, TÜBİTAK ve WEBOMATRİCS veri setlerinde kullanılan kriterler de bu uluslararası kuruluşların amaçlarıyla örtüşen kriterler olarak karşımıza çıkar. Örneğin URAP sıralamasında performansı öne çıkaran makale sayısı, öğretim üyesi başına düşen makale sayısı, atıf sayısı, öğretim üyesi başına düşen atıf sayısı, toplam bilimsel doküman sayısı gibi daha çok nicel kriterlere yer verildiği görülmektedir. Yine benzer şekilde TÜBİTAK sıralamasında ise bu uluslararası kuruluşların piyasanın ihtiyaçları doğrultusunda politika belirleme amacıyla örtüşen şekilde; bilimsel ve teknolojik araştırma yetkinliği, fikri mülkiyet havuzu, işbirliği ve etkileşim, girişimcilik ve yenilikçilik kültürü, ekonomik katkı ve ticarileşme gibi kriterler bağlamında değerlendirmeler yapıldığı görülmektedir. Bu araştırmada kullanılan WEBOMATRİCS görünürlük sıralamaları da uluslararası kuruluşların sıklıkla belirttiği görünür olma amacıyla örtüşür şekilde bir değerlendirme havuzu oluşturduğu söylenebilir.

OECD, Avrupa Birliği, Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşların; küresel düzeyde yükseköğretim politikalarını şekillendirme temelinde rapor hazırlama, karşılaştırma yapma, öneride bulunma gibi çalışmalarla söylemini her yere taşımasına bir diğer örnek de Türkiye bağlamında akademik çalışma alanlarının teşvik boyutunda belirlenmesinde otorite olan TÜBİTAK'tır. Bu kurumun web sayfasının “duyurular” sekmesindeki teşvik içeriklerine dair linkler incelendiğinde, bu uluslararası kuruluşların amaçları dahilinde küresel çapta etki alanı bulan söylem içeriği ile uyumlu olduğu görülmektedir. Örneğin TÜBİTAK “duyurular” sekmesindeki herhangi bir tarihten itibaren yapılacak bir arşiv taramasında duyuruların büyük bir kısmının uluslararası kuruluşların amaçlarında da yer alan ekonomi, piyasa, işgücü gibi argümanları öne çıkaran “TÜBİTAK Yeni 1514 Girişim Sermayesi Destekleme Programı”, “2238

Üniversite Girişimcilik ve Yenilikçilik Yarışması”, “2241 Özel Sektöre Yönelik Lisans Bitirme Tezleri Yarışması ve 2242 Öncelikli Alanlar” gibi sermaye, girişimcilik, işgücü vurgusu yapan duyurulardan oluştuğu görülecektir.

1990'lı yıllarla başlayan yükseköğretimin uluslararasılaşması öğrencilerin ve akademisyenlerin hareketliliği; çok ötesine geçerek, müfredat içeriklerinin değişmesi, uluslararası örgütlenmelerin kurularak geniş bir etki alanı oluşturmaları ve bu kuruluşların hem bölgesel hem de küresel düzeyde geniş bir ağ kurmaları ile neticelenen ve devam eden yeni bir boyut kazanmıştır. Uluslararasılaşma perspektifi, eğitim programları, idari yapılar ve kampüs hayatı dahil olmak üzere yükseköğretimin hemen her boyutunda ekili olmaya ve hatta tüm süreçlere entegre olmaya başlamıştır. Daha da önemlisi; bölgesel ve özellikle küresel düzeylerde ortaya çıkan ağlar üzerinden kurulan yükseköğretim faaliyetlerinin sayısının artması nedeniyle, yükseköğretimin uluslararasılaşması ve küreselleşmesi arasındaki anlam ve uygulama düzeyinde ayırım yapmak gittikçe zorlaşmaktadır (Huang, 2007). Özellikle uluslararası yapılar olarak nitelendirilen OECD, UNESCO, Dünya Bankası gibi yapılar, uluslararası olma niteliğini aşarak uluslar üstü bir duruma evrilmeleri küreselleşme ve uluslararasılaşma arasındaki çizgiyi belirsizleştirmektedir.

Hem bölgesel düzeyde hem de küresel düzeyde faaliyet gösteren bu kuruluşların; performans, piyasaya eklemlenme, uluslararası alana entegrasyon, kalite temini, finansman girdisi yaratma gibi argümanlar üzerinde amaçlarının ortaklaşması ve birbiriyle aynı doğrultuda amaçlar belirlemesi ve bu amaçlar doğrultusunda karşılaştırmalara gidilmesi, bu araştırmada da ortaya çıktığı üzere homojenleşmeyi artırıcı bir rol oynamaktadır.

Uluslararası kuruluşların devletler nezdindeki yükseköğretim düzeyinde kendini gösteren ve homojenleşmeye etkisi belirgin şekilde hissedilen söylemin gücüne dair ise Shahjahan'in (2012), bazı ülkelerin bu uluslararası kuruluşların etki alanına kapılan nesnelere dönüştüğünü, diğerlerinin ise bu kuruluşların üzerinde denetim gücü olan özne devletler olarak diğerlerini etkileyen konumunda olduğunu ifade eder. Bazı devletlerin özne diğerlerinin ise “nesne” olarak değerlendirilmesini Bakioğlu vd. (2017) “ötekini ölçme” bağlamında “ölçen” ve “ölçülen” ikilemiyle açıkladıkları çalışmalarında, bazı

devletlerin uluslararası kuruluşların etki alanına kapılarak mevcut duruma “angaje” olma yoluna yöneldiklerini ileri sürerler.

“Ölçen” ve “ölçülen” ikilemini Huang (2007), küreselleşme bağlamında farklı bir şekilde tanımladığı çalışmasında “ithalat odaklı” ve “ihracat odaklı” tabirleriyle açıklar. Bu tanımlamasında küreselleşmenin yükseköğretim düzeyindeki etkisinin ülkeler nezdinde farklı tezahürlerini ortaya koyan Huang (2007), özellikle gelişmekte olan ülkelerin ithalatçı konumunda olduğunu belirtir. Gelişmekte olan ülkelerin oluşturduğu grup olan ithalatçı ülkeler; yükseköğretim sistemlerinin müfredat, yönetim gibi bir çok boyutunu ihraç eden başka bir deyişle diğer ülkelerden kopyalayan ülkelerdir. Bu ülkeler, beyin göçü ve ulusal kimliği kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalma ihtimaliyle yüz yüze gelirler. Buna karşın ihracatçı ülkeler olarak tanımlanan gelişmiş batılı ülkelerin oluşturduğu grupta bulunan ülkeler; yükseköğretim sistemlerinin yönetsel, akademik, müfredat gibi bir çok yönünü diğer ülkelere pazarlayan ülkelerdir. Bu ülkeler bir yandan gelişmekte olan ülkelere yabancı öğrenciler çekerken, diğer yandan uluslararası boyutta kazanan kendi yükseköğretim sistemlerini ihraç ederler. Küreselleşmenin ölçen-ölçülen ya da ihracatçı-ithalatçı ikilemi üzerinden özellikle gelişmekte olan ülkeler üzerinde homojenleştirici etki yaratan ve diğerini kopyalama bağlamında izomorfizme yol açan dinamizmi bu araştırmanın yanı sıra başka araştırmalarda da ortaya konmuştur.

Ölçülen-ölçen ya da ithalatçı-ihracatçı ikileminde uluslararası yapıların homojenleştirici etkisinin Dünya Bankası verileri kullanılarak, 1992-2010 yıllarını kapsayan bir dönemde 109 ülke nezdinde kurumsal kalite değerlendirilmesi Bergh, Mirkina ve Nilsson, (2014) tarafından yapılan araştırmada elde edilen sonuçlar, küreselleşme (ekonomik ve sosyal gelişme) ile zengin ülkelerin kurumsal kalite düzeyleri arasında pozitif yönlü korelasyon olduğunu ortaya koyarken; diğer (gelişmekte olan ve gelişmemiş ülkeler) ülkelerde kurumsal kalite düzeyi ile negatif yönde korelasyon olduğunu göstermiştir. Bu sonuçlar yükseköğretim kurumları açısından iki yönlü bir homojenleşmeye işaret etmektedir. Bir yönüyle gelişmekte olan ülkeler ve gelişmemiş ülkelerin kendi aralarında homojenleşmelerine dair bulgulara ulaşılırken, diğer yönüyle gelişmiş ülkelerin kendi aralarındaki homojenleşmeye dair bulgulara ulaşılmıştır.

Filbeck, D. A. (2002), tarafından yapılan bir başka araştırmada Tayland'da yükseköğretimin yeniden yapılandırılmasına ilişkin küreselleşmenin ulusal düzeydeki

etkileri analiz edilmiştir. Araştırmada elde edilen veriler ışığında araştırmaya dahil edilen kurumlar nezdinde küreselleşmenin önemli bir rol oynadığı gözlenmiş, yükseköğretimin yeniden yapılandırılmasında uluslararası finans kuruluşlarının taleplerinin etkili olduğu gözlenmiştir. Çalışma, küreselleşmenin sosyal ve kültürel anlamada bir çok yönde yükseköğretimi etkilediğini ve bu etkinin kaçınılmaz olduğunu göstermiştir. Bununla birlikte küreselleşmenin ulusal kültür üzerinde yarattığı tahribata dair bulgulara ulaşılan araştırmada, bu kültürel etkinin batılı yaşam tarzını merkeze alan bir temelde geliştiğini ortaya koymaktadır. Bu araştırmanın sonuçları da ölçen ve ölçülen bağlamında ülkelerin yükseköğretim sistemlerinin iki yönlü bir homojenleşme eğilimi gösterdiğini ve özellikle söylem düzeyindeki küresel etkinin kültürel ve sosyal etmenler temelinde ülkelerin yükseköğretim sistemlerine sirayet etme durumunu ortaya koyar niteliktedir.

Küreselleşmenin söylem düzeyindeki homojenleştirici boyutun diğer bir yönü de yapılan araştırmalarda küreselleşmeye dönük kullanılan dilde görülmektedir. Daha çok küreselleşmenin gereklerinin kurumsal düzeyde yerine getirilip getirilmemesi bağlamında kendini gösteren ve küreselleşmeden ulaşılmaması gereken bir eşik olarak bahsedilen bu araştırmalarda, küreselleşmenin söylem düzeyindeki yarattığı etkinin pratiğe yansımaya düzeyinin eksikliği öne çıkarılmaktadır. Örneğin Şentürk (2008) tarafından yapılan ve küreselleşmenin eğitim fakülteleri üzerindeki etkisinin incelendiği araştırmadaki veriler ışığında eğitim fakültelerinin öğrenme öğretme süreçleri boyutu baz alındığında, küreselleşmenin etkilerine kapalı olduğu bulgusuna ulaşıldığı ifade edilmiştir. Bu araştırmada uluslararası ölçütlere uyum çabalarının gerektirdiği bilgi ve beceri kazanımına yeteri kadar yer verilmediği sonucuna varıldığı ifade edilmiştir. Daha çok küreselleşmenin olumlu etkilerine vurgunun yapıldığı, yönelimin de küreselleşmeye dönük olması gerektiği belirtilmiştir. Sakınç, ve Aybarç Bursalıoğlu, (2012) tarafından yapılan araştırmada küreselleşmenin üniversiteye etkileri girişimcilik bağlamında ele alınmış. Bu araştırmada, küresel düzeyde piyasa gereklerini yerine getirmeye uygun bir üniversite modelinin girişimcilik temelinde nasıl olması gerektiği tartışılmıştır. Türkiye bağlamında girişimci üniversite modelinin uygulanabilirliğinin dile getirildiği çalışmada; küreselleşmenin gereklerini yerine getirebilme kapasitesi, üniversite için bir ölçüt olarak telaki edilmiştir. Çelik ve Gür (2014) tarafından yapılan araştırmada da ülke karşılaştırmalarından ve OECD verilerinden hareketle, Türkiye yükseköğretim sisteminin mevcut durumu ele alınarak küreselleşmenin gereklerinin yerine

getirilmesinde politika önerileri geliştirilmiştir. Sıralanan bu araştırmalar küreselleşmeyi ulaşılması gereken bir eşik olarak ele almakta ve yapılması gerekenlerin neler olduğu noktasında yükseköğretim düzeyinde öneriler sunmaktalar. Bu bağlamdaki araştırmaların veri tabanlarında yapılan incelemelerde önemli bir yer tuttıkları görölmektedir. Küreselleşmeyi, daha çok olumlu bir bakış açısıyla irdeleyen ve küreselleşmenin gereklerinin yerine getirilmediği takdirde olumsuzluklar yaşanacağına dair bir vurgunun öne çıktığı bu araştırmaların da küreselleşmenin söylem düzeyinde yer etmiş ve pratiğe de yansıyan homojenleştirici etkisine katkıda bulunduğu söylenebilir.

Bir başka homojenleştirici etkinin de sosyal ve görsel medyada yükseköğretimin ele alındığı haber içeriklerinde kendini gösterdiği söylenebilir. Özellikle internet veri tabanlarında yükseköğretimle ilgili haber içerikleri incelendiğinde kendini gösteren bu durum, yükseköğretimdeki izomorfizm yönelimini tetikleyici bir unsur olarak görülebilir. Belirsizlikle başa çıkma ve minimum düzeyde risk alma yönelimi aktüel baskıyla birlikte homojenleşmeyi arttırıcı rol oynadığı söylenebilir. Örneğin Google veri tabanında yükseköğretimle ilgili yapılan taramalarda, daha çok açılan üniversite sayısı ve üniversitelerin sıralama bazlı karşılaştırıldığı, üniversite sıralamalarına dair içeriklerin yer aldığı haberlerin öne çıktığı görölmektedir. İnternet veri tabanlarında “üniversite”, “yükseköğretim” gibi anahtar kelimelerle kısa bir tarama sonucunda, ulaşılan içerikler incelendiğinde “üniversite sıralamaları, en iyi 50 üniversite, taban puanlar, yeni açılan üniversite sayıları gibi daha çok nicel ve yüzeysel değerlendirmelerin yapıldığı haberlerin yer aldığı görölmektedir. Bu haber içerikleri; uluslararası kuruluşların amaçları ve faaliyetleri, bu araştırmada da kullanılan daha çok nicel ölçütler üzerinden yapılan sıralama veri setleri, aktüel belirsizlikler ve katı sıralamalara tabi kalma durumu gibi etmenlerin tümü izomorfizme yönelimin yolunu açmaktadır. Bununla birlikte araştırmanın sonucunda ortaya çıkan “Köklü üniversitelerin homojenleşme hızının yeni üniversitelere nazaran daha az olduğu, ve bu köklü üniversitelerin daha çok üniversitesi olduğu” bulgusu bir imkâna da işaret etmektedir. Köklü olan ve aynı zamanda devlet üniversitesi olan üniversitelerin yeni açılan üniversitelere ve vakıf üniversitelerine nazaran daha düşük seyreden homojenleşme hızı farklı araştırmacılar tarafından da ulaşılan bu sonuçtur.

Benzer bir sonuca ulaşılan (Croucher ve Woelert, 2015) tarafından yapılan araştırmada hızlı değişim karşısında olası belirsizliklerle başa çıkmada risk azaltma

potansiyeline delalet olarak görüldüğü için özellikle yeni kurulan üniversitelerin kendi benzerine yakınlaştıkları ampirik bulgularla ortaya koyulmaktadır. Bu araştırmada da nicel veri setlerine dayalı performans ve görünürlük argümanlarının, Avusturalya yükseköğretim sistemi nezdinde ortaya çıkardığı izomorfizme odaklanmıştır. Kurumsal izomorfizmin sınındığı araştırmada, akademik birimler arasındaki organizasyon şemaları yanı sıra akademik personel sayısı, birimler arası geçiş, öğrenci sayısı gibi nicel veriler baz alınarak 1987 yılından 1991 yılına kadar 4 yıllık bir süre zarfındaki değişim incelenmiştir. İncelenen verilerden elde edilen sonuçlar izomorfizm eğiliminin kendini gösterdiğini ortaya koymuştur. Kurumsal izomorfizme yol açan asıl unsurlardan birinin biçimsel örgütsel yapı ve bu yapının akademik süreçler üzerindeki etkisinin vurgulandığı araştırmada özellikle kurulan yeni üniversitelerin belirsizlik durumuyla başa çıkma noktasında izomorfizme yöneldiklerini ortaya çıkmıştır. Bu sonuç, Türkiye yükseköğretim sistemi içinde yer alan üniversitelerin durumuyla da örtüşmektedir. Üniversitelerin türe ve kuruluş yılına göre kendi aralarında homojenleşmeleri, diğer gruplarla aralarındaki mesafenin artması, yeni açılan üniversitelerin izomorfizme yönelme eğilimlerinin güçlü olduğunu göstermektedir. İzomorfizmin, özellikle yeni kurulan üniversitelerde kendini gösterdiğinin ortaya konulduğu bir diğer araştırma da Türk Üniversiteleri üzerine yapılan bir araştırmadır. Türk Üniversitelerinin özellikle 2000 yılı ve sonrasında kurulan vakıf üniversitelerinin izomorfizm eğilimlerinin güçlü olduğu ve istisnai olanlar dışında homojenleşme düzeyinin her alanda gözlemlendiğinin ifade edildiği araştırma Mızıkacı (2010) tarafından yapılmıştır. Bu araştırmada üniversitelerin” talep karşılama” baskısıyla hareket etmelerine bağlı olarak öykünmecî izomorfizmin yanı sıra zorlayıcı ve normatif izomorfizm türlerinin izlerinin de bu üniversitelerin kendi aralarında homojenleşmelerinde etkili olduğu sonucuna varılmıştır. Vakıf üniversitelerinin kendi aralarındaki homojenleşme eğilimini bu üniversitelerin kuruluş amacı bağlamında değerlendiren Bakioğlu ve Dalgıç (2012), bu üniversitelerin kuruluş zeminin ve sayılarındaki hızlı artışı küreselleşmeye bağlarlar. Uluslararasılaşması bu üniversiteler nezdinde üzerinde konsensüs sağlanan bir amaç olduğunu dile getiren Bakioğlu ve Dalgıç (2012); öğrenci sayısı, uluslararası yayın sayısı arttırmak ve uluslararası öğrenci kayıt miktarı gibi nicel göstergelerin küreselleşmenin etkisiyle şekillenen uluslararasılaşma arzusunun tezahürü olduğunu ifade ederler. Yeni kurulan ve aynı zamanda vakıf üniversitesi olan bu üniversitelerin kuruluş zemini olan küreselleşme

ve belirsizliklerle başa çıkma çabaları birlikte düşünüldüğünde sıralanan araştırmaların da ortaya koyduğu gibi özellikle öykünmeci izomorfizm eğiliminin kendini göstermesi kaçınılmaz bir hal almaktadır. Mimetik ya da öykünmeci izomorfizmin para bazlı nicel kazanımların, öncelenecek araştırmanın niteliğini törpüleyici bir rol oynadığı söylenebilir. Bununla birlikte özellikle köklü ve aynı zamanda devlet üniversitesi olan üniversitelerin vakıf üniversitelerinden homojenleşme bağlamındaki farklı duruşu özellikle ele alınması gereken bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Homojenleşmenin köklü üniversitelerde daha düşük düzeyde olmasının nedenlerine dair ipuçları Türkiye'deki yükseköğretimin gelişim seyriyle yakından ilgilidir. Arslan (2016), tarafından yapılan araştırmada Türkiye'deki yükseköğretimin gelişim süreci üç tarihsel dönüm noktası temelinde incelenmiştir. Bu tarihsel dönemler; 1933, 1946 ve 1981 olarak belirlenmiştir. Bu tarihsel dönemlerin özellikleri incelendiğinde her üç dönemde de yasalar yoluyla yükseköğretim süreçlerinin yapılmasına dolaylı ya da doğrudan bir devlet müdahalesinin olduğu görülmektedir. 1933 yükseköğretim yapılanması incelendiğinde Milli Eğitim Bakanına bağlı hiyerarşik bir yönetim yapısının var olduğu görülmektedir. 1946 yılına gelindiğinde yapılan düzenlemelerle üniversiteler yasal koruma altına alınarak üniversitelerin kendi belirlediği kurullar aracılığıyla yönetilmesine uygun bir zemin oluşturulmuştur. 1981 yılına gelindiğinde nicel yönden de sayılarında artış gözlenen üniversiteler, YÖK aracılığıyla bütünlüklü bir yaklaşımla yeniden yapılandırılma yoluna gidilmiştir. Bu dönemlerin baskın olan karakteri incelendiğinde, üniversitelerin yasal bir koruyucu kalkan altında faaliyetlerini yürüttüğü söylenebilir. Bu yasal kalkan, üniversitelerin belirsizlikler karşısında savrulmalarını engelleyen ve küresel etkinin yarattığı söylem girdabına kapılmalarına engel teşkil eden bir zemin oluşturmaktadır. Bu durum da köklü üniversiteler nezdinde izomorfizme yönelimi sınırlayıcı bir etki oluşturmanın yanı sıra özellikle belirsizliklerle başa çıkmada yönelinilen emsalsiz bir model arayışıyla kendini gösteren öykünmeci ya da mimetik izomorfizmden farklı olarak; toplumsal, kültürel ve politik kaynaklı formal ve informal baskıların bir sonucu olarak ortaya çıkan zorlayıcı izomorfizm öğeleri taşımaktadır.

Yasal zeminin koruyuculuğunda çeşitli sorumluluklar yüklenen üniversitelerin homojenleşme görünümünün zorlayıcı izomorfizmle açıklanabilmesinin nedeni, belirsizlikle başa çıkmada devletin koyduğu sınırlar içinde kalma eğiliminin etkisidir.

DiMaggio ve Walter (1983), üniversitelerin kurumsal yapıyı ve kurumsal süreçleri mevcut olan ortak yasal zeminde kalarak şekillendirmesinden kaynaklandığını belirtir. Bu noktada üniversiteler yasal sorumluluklarını yerine getirirken; rasyonel olan, karmaşık bir kontrol sisteminin etkisine girerler. Özellikle üniversitelerin mevcut durumlarını sürdürmelerini ve gelecekte var olmalarını sağlayacak ekonomik temelli ihtiyaçların tedarikinde yasal zeminde kalma taahhütlüyle erişime açılan kamu kaynaklarının kullanılması, üniversiteler nezdinde homojenleştirme etkisi yaratırlar. Belirsizliklerle başa çıkmada, DiMaggio ve Walter (1983) tarafından belirtildiği üzere risk faktörünü azaltmada, sorunlarını aşmada ve ihtiyaçlarını karşılamada organik ilişki içinde oldukları kamusal güçten yararlanma eğilimine giren üniversiteler, böylece yasal bir koruyucu zırh edinirler. Bu zırh; devlet ve üniversite arasında karşılıklı taahhüt üzerinden bir konsensüs sağlandığından anlık değişimleri, belirsizlikleri, riskleri üreten küreselleşmenin olumsuz etkilerine karşı üniversitelerin bağışıklık sistemlerini güçlendirici bir kalkan işlevi görür. Bu zemin belirsizliklerle başa çıkma ihtiyacının her daim hissedilmesinin önünde bir engel oluşturduğundan, zorlayıcı bir izomorfizm yaratsa da öykünmecî izomorfizme yönelimin ivmesindeki kadar hızlı bir homojenleşme yaratmaz. Bu durum eldeki araştırmadaki köklü üniversiteler ve yeni kurulan üniversiteler arasındaki homojenleşme hızının farklılığı ile de uyumlu bir çıkarımadır. Bir başka deyişle üniversiteler arasında izomorfizme yönelim ortak payda olsa da üniversitelerin kuruluş yılları ve türleri düşünüldüğünde, homojenleşme hızındaki farklılık zorlayıcı ve öykünmecî izomorfizm yönelimlerinin karakteristik özelliklerinden kaynaklandığı söylenebilir. Bu fark aynı zamanda nasıl bir üniversite sorusuna verilecek rasyonel bir yanıt için bir zemin de oluşturmaktadır.

Köklü üniversitelerin “köklü” olarak tanımlanmalarını sağlayan kaynak tedariki ve yasal zeminde kalma taahhütleri üzerinde şekillenen karşılıklı konsensüstür. Bu konsensüs bu üniversitelerin kendilerini nasıl tanımladıkları, neyi amaçladıkları, sorunlarla başa çıkmada izleyecekleri yolları nasıl seçtikleri, gelecekte nerede olacakları gibi konularda bir söylem netliğini ortaya koymalarını sağlamaktadır. Aydoğan ve Karaarslan, (2017) tarafından yapılan, üniversitelerin kendilerini nasıl tanımladıklarıyla ilgili araştırmalarında; 2000 öncesi kurulan köklü üniversitelerin söylem düzeyinde kendilerini tanımlamada, diğerlerini tanımlamada, amaçlarını ortaya koymada net ifadelerle yöneldiklerini; buna karşın 2000 sonrası kurulan üniversitelerin söylem

düzeyinde belirgin ifadeler üretmek yerine belirsizliği içeren ifadelere yöneldiklerini ortaya koymuşlardır. 2000 sonrası kurulan üniversitelerde varlık ve yeterlilik kaygılarının öne çıktığı, buna karşın 2000 öncesi kurulan üniversitelerde varlık ve yeterlilik sorununu aştıklarına dair bir söylem öne çıkmaktadır. Aynı araştırmada köklü üniversitelerin çevresiyle, ülkeyle ve dünyayla kurdukları ilişkilerde kendilerini merkeze koyan bir yaklaşım öne çıkarken; 2000 sonrası kurulan üniversitelerde çevreye, ülkeye, dünyaya uyarlanmayı öne çıkaran bir dilin kullanıldığı görülmektedir. Başka bir deyişle köklü üniversiteler kurumsal kimlikleriyle çevre, ülke, dünya ölçeğinde üretecekleri katkıya odaklanırken; 2000 sonrası kurulan üniversiteler, çevrenin, ülkenin, dünyanın kendilerine dönük katkısını öne çıkarmaktadırlar. Bu durum köklü üniversitelerin, ve yeni kurulan üniversitelerin ayrı ayrı kendi aralarındaki homojenleşme eğilimlerini ve homojenleşme hızları arasındaki farkın köklü üniversiteler lehine olması durumuyla örtüşmektedir.

Homojenleşmenin yeni kurulan üniversiteler nezdinde belirgin olması, belirsizlikle başa çıkmada varlık ve yeterlilik sorununu çözmede mevcut olana yönelimle açıklanabilir bir durum olduğu söylenebilir. Rhoades ve Slaughter (2004) deyimiyile piyasa temelli düşüncenin ve söylemin akademi üzerinde; karmaşık ağlar, yeni ve çeşitli bilgi kanalları, yönetim biçimleri, girişimcilik, teknolojik yenilikler, ve ekonomiye kurumsal adaptasyon gibi unsurları içeren yeni bilgi rejimiyle homojenleştirici bir etki yaratması kaçınılmaz görünmektedir. Piyasa, üniversiteleri bir yandan kendine doğru çekerek piyasaya angaje ederken diğer yandan piyasanın gerektirdiği doğrultuda kurumsal süreçlerini evirmesini sağlamaktadır. Yani, bilginin üzerindeki üniversite hâkimiyetini kendisiyle mutabakat üzerinden yeniden biçimlendirmesi için söylem ve eylem düzeyinde bir zemin oluşmasının yolunu açmaktadır. Bu durumu devlet, üniversite, piyasa ekseninde yeni bir ilişki türü olarak üçlü sarmal modeliyle açıklayan Etzkovitz (2002); devlet, üniversite ve piyasa ilişkileri temelinde sorumluluklar yüklenme, rol, amaç, süreç belirleme gibi unsurlar üzerinden aralarında bir geçişken yapı oluştuğunu belirtir. Bu belirleme çok yönlü çakışma, ortaklaşma ve işbirliği gibi ilişki türleri üzerinden birbirine tabi olmayı beraberinde getirir.

Devlet, piyasa ve üniversitenin oluşturduğu üçlü sarmalda olduğu üniversite ve çevresi arasındaki sınırlar daha geçirendir. Üçlü sarmaldaki etkileşimler zaten bu geçirengiliği gerekli kılar. Üniversite, diğer iki aktörden farklı olarak kaynak tedariki sorunuyla karşı karşıya olduğundan kurduğu ilişkiler üzerinden kendini var etme

olanağını bulduğu sürece varlığını sürdürür (Redford, ve Fayyole,2014). Her ne kadar üçlü sarmal (devlet, üniversite ve piyasa) arasındaki ilişki; eşitlik vurgusu içerse de kaynak tedariki, varlığını sürdürme, risk alma gücü, belirsizliklerle başa çıkma sorumluluğu gibi etmenler üniversite açısından diğer aktörlerin oluşturduğu sürece ve söylem düzeyindeki etki alanına daha fazla tabi olma durumunu beraberinde getirir. Bu tabi olma durumu da birbirine bezeyen kurumsallaşmalara yönelerek özgün ağırlığından yoksun homojenleşmiş üniversiteler üretir.

Banya'nın (2010) piyasa, devlet, birey ilişkisinde yaptığı şu belirlemeler küreselleşme nezdindeki bakış açısını ve devletin sınırlamasına dönük vurguyu ortaya koymaktadır: (1) Piyasa, kaynakları ve fırsatları tahsis etmenin en iyi yoludur. Kaynakların etkili biçimde dağıtımı ve ihtiyaçların karşılanması ancak serbest piyasa ile mümkün kılınmıştır. (2) Devlet açısından temin edilmesi gereken yasal ve kurumsal düzeyde açık ekonominin gereklerini yerine getirmektir. (3) Birey, kişisel çıkarlarını önemser. Sürecin öznesi olarak kendini görür. Devlet, uluslararası bağlamda istenilen nitelikte bireyleri yetiştirmede üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmek dışında piyasanın nasıl şekilleneceği noktasında müdahalede bulunmaz. Piyasanın kendi dinamiklerinin şekillendirdiği süreç kendi akarı içinde yol bulur. Bu araştırma da kullanılan URAP gibi üniversite sıralamaları "21. yüzyıl becerileri" gibi söylemler üzerinden üniversitelerin eğitim süreçlerinin belirlenmesinde önemli bir etki alanı oluşturur.

Kamusal yararı ve dolayısıyla ulusal yararı öne çıkaran ve böylece ulusal düzeyde kolektif bir tahayyülün oluşmasını sağlayacak/sağlayan bilgi; uluslararası kuruluşların etkisiyle ve ülkelerin iştiraki ile OECD eğitim raporları, PISA sınavları gibi sözleşmelerle aşınarak küresel düzeyde "geçerli" olan bilgiye dönüşmektedir. Bu noktada özellikle gelişmiş merkezi ülkeler lehine sonuçlar üreten bir sürecin ortaya çıkma riski oluşmakta ve ulusal düzeydeki yerel bağlam göz ardı edilmektedir. Bu noktada küresel ölçekte geçerli olan bilgi argümanı çeşitli yönlerden merkezi ülkeleri ihya etme ihtimali barındırdığından bilgi üzerinden oluşturulan söyleme karşı dikkatli olmak gerekmektedir. OECD, Dünya Bankası gibi kuruluşlar aracılığıyla oluşturulan bilgi tekeli üzerinden, özellikle gelişmekte olan ülkeleri ablukaya alarak; bu ülkelerde istendik yönde söylem, politika ve eylem belirleme gücüne erişebilmektedirler. Küresel bilgi söylemi üzerinden oluşan monolitik süreç; özellikle merkezi ülkeler nezdinde yarar üreten sonuçlara yol

açmakta, bilginin verimli ve adil kullanımını temin edecek kolektif tahayyülü yıpratılmaktadır (Stiglitz, 1997).

Uluslararası olarak tanımlanan fakat işlevleriyle uluslarüstü bir niteliğe ulaşmış olan OECD, Dünya Bankası gibi kurumlar; politika önerileri, raporlar, sözleşmeler aracılığıyla oluşturdukları yakınsayıcı etkiyle merkezi olmayan ulusları politika, eylem ve söylem üzerinden domine ederek birey, kurum ve nihayetinde devlet düzeyinde yeniden dizayn etmeye yönelirler. Politika önerilerinin içeriğini ise Knight (2005, s.26) tarafından ifade edildiği üzere; dış ilişkiler, kalkınma önerileri, ticaret, göç, istihdam, bilim ve teknoloji, kültür ve miras, eğitim, sosyal gelişim, sanayi ve ticaret ile ilgili parametreler oluşturur. Politika önerilerinin öğrenim uygulamalarına yansımaları ise yüksek öğrenimin amacı, lisanslanması, akreditasyonu, finansmanı, müfredatı, öğretimi, araştırmanın yönü ve düzenlenmesini ilgilendiren çeşitli alanlarda gözlenir. Uluslarüstü bir hükmetme biçiminin, ulusal düzeyde kendine alan açma yollarının ise dört şekilde ortaya çıktığını söylemek mümkündür (Olssen ve Peters, 2005): (1) Kendisiyle ilgili olan birey; birey kendi ilgilerine ve ihtiyaçlarına odaklanmış, kişisel çıkarlarını her şeyin üstünde tutan ve bu bağlamda neyin iyi ya da kötü olduğunu belirlemede kendisi dışında bir karar mercii-yargıç- görmeyen bireydir. (2) Serbest piyasa ekonomisi: Kaynakları ve fırsatları tahsis etmenin en iyi yolu serbest piyasadır. Serbest piyasa hem daha verimli bir mekanizma hem de ahlaki açıdan üstün bir mekanizma olarak telaki edilir. (3) . Laissez-faire taahhüdü: Serbest piyasa kendini düzenleyen bir düzen olduğundan, kendisini hükümetten veya diğer herhangi bir dış kuvvetten daha iyi düzenler. Devletlerin ya da ona bağlı olan üniversite gibi kurumların müdahalesine ihtiyacı yoktur. (4) Serbest ticaret taahhüdü: Tarifelerin veya sübvansiyonların kaldırılmasını veya herhangi bir devlet tarafından uygulanan koruma veya desteğin yanı sıra dalgalı döviz kurları ve “açık” ekonomilerin korunmasını içerir. Bilhassa ulusal ya da örgütsel kriz durumlarında nüfuzunu ortaya koyan ve uluslarüstü olan hegemonya gücü sayılan alanlar üzerinden, özellikle krizin içindeki ulusları Beckert’in (2010) deyimleriyle “kendi algısal sınırları” içinde hareket etmeye zorlayarak yerli ve köklü olan çözümlerden uzaklaştırarak kaçınılmaz bir izomorfizm sarmalına çekerler. Bu izomorfik sarmala tutulan uluslar ve bu uluslar nezdindeki aktörler cezbedilerek gönüllü aktörlere dönüşürler.

Ayrıca küresel düzeyde, üçlü sarmal modelinde olduğu gibi, girişimcilik, performans, ekonomik ihtiyaçlar, bilginin katma değer üreten bir değiş tokuş aracına

dönüşmesi gibi unsurlar üzerinden şekillenen yeni üniversite çağrılarının; üniversiteler nezdinde yarattığı diğer bir handikap da “homojenleşmiş üniversite grupları” oluşturmalarıdır. “Homojenleşmemiş üniversite grupları” tabiriyle ifade edilen durum, çeşitli uluslararası karşılaştırmalarda raporlarında, sıralamalarında, politika önerilerinde üniversiteler arasında dahil olunan ya da olunmak zorunda kalınan grubu oluşturan üniversitelerin değişmediği gerçeğidir. Başka bir deyişle üniversiteler arasında bir kast dizilişinden söz etmek yanlış olmayacaktır. Farklı kuruluşlar tarafından yapılan üniversite sıralamalarında benzer sonuçların ortaya çıkması homojenleşmiş üniversite grupları tabirini güçlü kılmaktadır. Hatta üniversiteler arasındaki homojenleşme sınırlarına dair sunulan raporlar incelendiğinde uluslararası gelişmişlik düzeyleri arasındaki farkların bu sıralamalara yansıdığı görülmektedir. Örneğin The Times Higher Education World University Rankings (2018) kuruluşu tarafından farklı yıllarda yapılan sıralamalar incelendiğinde, üniversitelerin sıralamalarında radikal değişiklikler olmadığı görülmektedir. Farklı yıllardaki sıralamalar incelendiğinde; üst sıraları işgal eden üniversitelerin batılı ülkelerde bulunan üniversiteler olduğu, alt sıralarda da sırasıyla gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin üniversitelerin sıralandığı görülmektedir. The Times Higher Education World University Rankings tarafından yapılan sıralamalarda 2017, 2018, 2019 yıllarına ait veriler incelendiğinde; ilk 20 üniversitenin batılı ülkelere olduğu, (2019 verilerinde ilk 20 üniversitenin 15’inin Amerika Birleşik Devletleri’nde diğer 5 üniversitenin de batılı ülkelere bulunmaktadır) görülmektedir (The Times Higher Education World University Rankings, 2019). Bu sıralamalar, ülkelerin gelişmişlik düzeyine göre üniversiteleri konumlandırıyor olmasının yanı sıra asıl işlevi söylem yaratma gücüyle aktüel manada sosyal ağlar, raporlar, medya aracılığıyla geniş bir etki alanı oluşturmalarıdır. Sıralama fetişizmine neden olan argümanlarla beslenen ve tüm üniversiteleri oluşturduğu söylemin etki alanına yönlendiren bu türden karşılaştırma raporları son kertede homojenleşmiş üniversite dizilimleri yaratmanın ötesine geçememektedir. Bununla birlikte, özellikle nicel ölçütler üzerinden yapılan değerlendirmeler, nitelikli ve daha uzun vadeli süreçleri üniversiteler nezdinde dışarıda tutma eğilimi oluşturmaktadır.

Homojenleşmeyi tetikleyen ve söylem düzeyinde küresel ölçekte bir etki yaratarak üniversiteleri bu etkinin oluşturduğu çekim alanına doğru yönlendiren unsurlardan biri de, akreditasyondur. Akreditasyon, bilginin dönüşümüne paralel olarak

Bakioğlu ve Baltacı'nın (2017) deyimiyle geleneksel bilgiden uzmanlaşmış bilgiye evirilmesiyle birlikte küreselleşmenin ve etkilerinin eğitime yansımalarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Odağında bireyin nasıl yetiştirilmesi gerektiği noktasında üniversiteye rol biçen akreditasyon süreçleri yükseköğretim küreselleşmedeki yönelimine dair bir çerçeve oluşturma çabasına karşılık gelir.

Yükseköğretim nezdinde küreselleşme; oluşturduğu etki alanının gereklerini yerine getiren insan kaynağını temin etmek için yükseköğretimin asli işlevinin ne olduğuna dair akreditasyon ve benzeri süreçlerle bir yol haritası oluşturur. Bu bağlamda öğrencilerin ve akademisyenlerin ulusal olanın, yerel olanın çok ötesine geçen bir vizyonla hareket ederek küresel düzeyde etkileşim ağlarına tabi olmaları beklenir. Öğrencilerin ve akademisyenlerin küresel bir vizyona sahip olarak bilgi edinmeleri ve hatta bilgiyi küresel talep doğrultusunda yeniden üretmeleri söylem düzeyinde sorunsuz görünse de özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından çeşitli sorunları da beraberinde getirmektedir. Bu sorunların neler olduğunu Palacio (2014), şu başlıklar altında toplar.

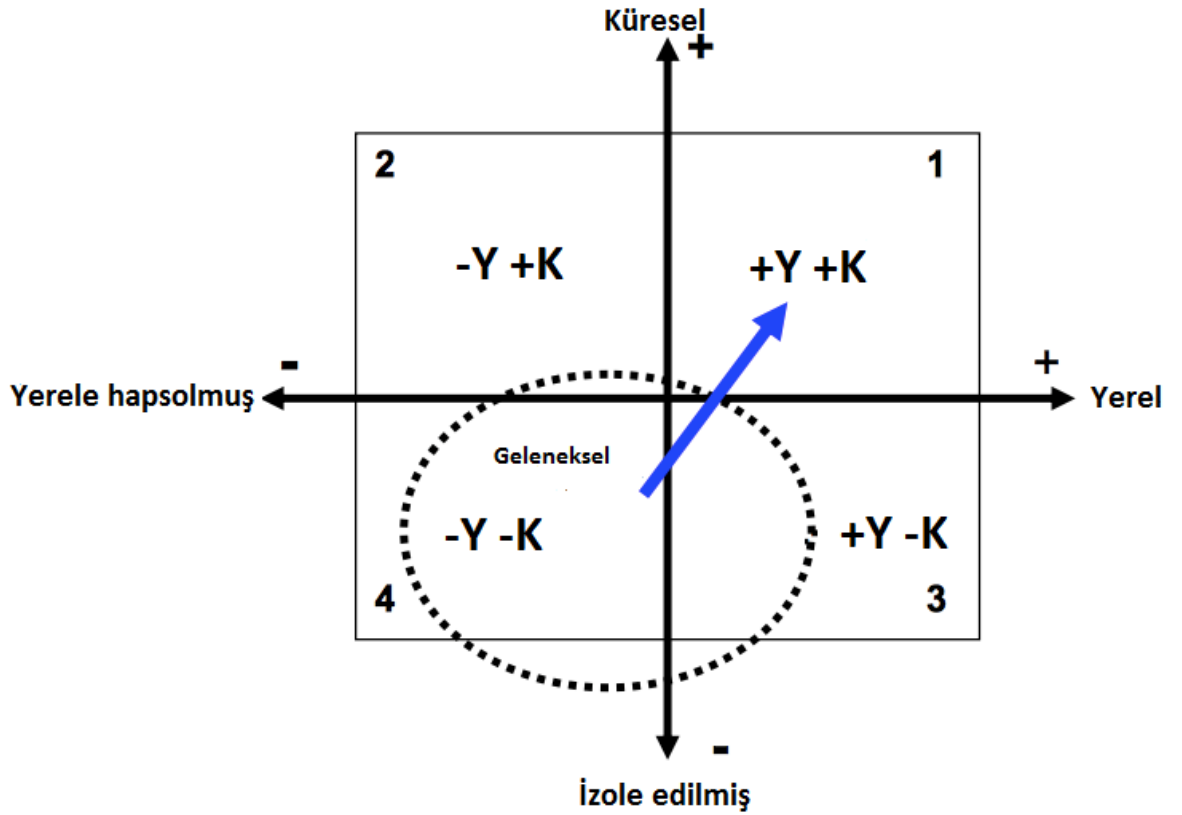
- Küresel çağın ihtiyaç duyduğu becerilere ve yeterliliklere sahip insan kaynağının yetiştirilmesi; yükseköğretim düzeyinde tedbirler alınmakta, müfredat içerikleri oluşturulmakta, ilgili yönde bölümler ve fakülteler açılmaktadır. Bununla birlikte küreselleşme, rekabet vb. doğrultuda yeterlilikler edinmiş öğrenciler, mezuniyet sonrası bu yeterliliklerinin karşılığı olan işlerle karşılaşmadıklarından dolayı özellikle gelişmekte olan ülkeler nezdinde beyin göçü yaşanmaktadır.
- Gelişmekte olan ülkeler açısından diğer bir sorun da küresel sisteme entegre olan bir eğitim sistemi kurumsallaşmasına giderken, maliyet ve alt yapı sıkıntılarını açmak için küresel sermayeye kapılarını açmak zorunda kalmalarıdır. Böylece alt yapı sağlayan sermaye ve uluslararası kurumlar; bir yandan yükseköğretim yapısını istedikleri yönde dönüştürürken, diğer yandan nitelikli insan kaynağına erişimde yerinde imkân oluşturabilmektedirler.
- Gelişmekte olan ülkeler, üniversitelerinde yetiştirdikleri nitelikli insan gücünü ülkelerinde tutabilme noktasında; örnek aldıkları ya da küresel söylemi yöneten gelişmiş ülkelere göre dezavantajlı duruma düşebilmektedirler. Bu noktada yükseköğretime yapılan devasa miktardaki yatırımlar heba olabilmekte, mezuniyetiyle ülkeye katkı sunması beklenen insan gücü gelişmiş ülkelere yönelmektedir.

- Yapılan araştırmalar bir beyin göçünden çok “beyin dolaşımından” bahsetmenin daha doğru olduğunu göstermektedir. Nitelikli insan gücü ve beklentileri noktasında cazibe merkezlerine doğru yönelmekle birlikte, son kertede kendi anavatanlarına dönme niyetlerini dillendirmektedirler. İki arada bir derede olarak yaşamlarını sürdüren bu nitelikli insan gücü, hem göç ettikleri ülkede hem de anavatanlarında optimum düzeyde verimli olamamaktadırlar. Bu durum da bir “insan kaynağı çöplüğünün” oluşmasına yol açmaktadır.

Beyin göçü, beyin dolaşımı, insan kaynağı, çöplüğü gibi argümanların; özellikle gelişmekte olan ülkeler nezdinde tartışılması ve bu tartışmaların nicel ölçütlerin öne çıkarıldığı değerlendirme kriterleri eşliğinde yapılması, Ritzer’in (2011b, s.107-112) deyimiyile McÜniversite’ye dönüşme riskinin hissedilmesiyle açıklanabilir. Bu üniversitelerde mekânın -başka bir deyişle yerel olan ulusal olan özgün mekânın- ve zamanın (tarihsel köklerin ve şimdinin ülke bazındaki özgün akışının) bir önemi yoktur. Her zaman ve her yerde benzer ürün ve hizmet sunumuna yönelen üniversiteler vardır. Ritzer’in (2011b) ortaya koyduğu metaforik yaklaşımda öğrencilerin ve akademisyenlerin özgün üniversite deneyimleri de hayli sınırlandırılmış durumdadır. Bir öğrenci ya da akademisyen farklı üniversitelerde neyi nerde bulacağının, neredeyse içgüdüsel bir şekilde ayırdındadır. Yayın kalitesinden çok sayısının kriter olduğu nicel indirgemeci yaklaşımda olduğu gibi, mekânsal indirgemeci perspektif de üniversitelerin homojenleşmesinin hem ulusal düzeyde hem de uluslararası düzeyde önünü açmaktadır. Başka bir deyişle öngörebilir olma ihtiyacı hem günlük pratikler hem de orta ve uzun vadeli planlamalarda bir ihtiyaç olmaktan çıkma eğilimi göstermektedir. Değişim ve dönüşüm hızının karşısında nasıl yönelimler içine girileceğine dair “reçeteler” bu değerlişim dönüşüme yön veren yapılar tarafından ortaya konulmaya devam etmektedir.

Yaşanan değerlişim ve dönüşümün yönelimine dair Cheng (2004) tarafından; küreselleşmenin uluslar ve yereller nezdinde olumlu etkilerini arttırarak, olumsuz etkilerini minimize etmede eğitimin rolüne dair yapılan araştırmada, geleceğe ilişkin olasılıklar üzerinde durulmuştur. Veriler ışığında olası istikametler şekil 5.1’de gösterildiği gibi şu şekilde sıralanmıştır: (a) *Senaryo 1: Yüksek Küreselleşmiş ve Yerelleştirilmiş Eğitim*. Bu senaryo en ideal senaryo olarak ortaya konulmaktadır. Bu senaryo, küresel bilgi ve kaynaklarını yerel bağlamla ilişkili ve geçerli kılmayı amaçlamaktadır. Aynı zamanda öğrencilerin eğitim olanakları ve deneyimlerini

küreselleştirmeyi ve uluslararası görüşlerini genişletmeyi amaçlamaktadır. (b) *Senaryo 2*: Tamamen Küreselleşmiş Eğitim. Bu senaryo, ağırlıklı olarak küresel yönelime ve bağımlılığa vurgu yapar. Eğitsel amaçlar, müfredat tasarlanırken yerel yönelimleri ve değerleri görmezden gelinmektedir. Eğitim faaliyetleri ağırlıklı olarak küresel odaklıdır. Bazı Asya ülkelerinde veya bölgelerde, elit sınıf için kurulan uluslararası okullar genellikle bu modeli benimser. (c) *Senaryo 3*: Tamamıyla Yerelleştirilmiş Eğitim. Bu senaryo, küresel bilgi ve etkiyi tamamen göz ardı eder, eğitim tasarımı ve pratiğinde yerel ilgiyi ve toplum katılımını kuvvetle vurgular. Mevcut yerel değerler, kültürel kimlik, topluluk deneyimleri ve yerel bilgi eğitimin temel unsurudur. (d) *Senaryo 4*: Tamamen İzole Edilmiş Eğitim. Bu senaryo, dış dünyadan izole edilen sınırlamalı eğitimin geleneksel modunu temsil eder. Eğitim amaçları, müfredat içeriği ve pedagojik uygulama yıllarca değişmeden sürdürülmüş toplumlarda görülür. Yaşanan deneyimlere, iş hayatına ve yeni gelişmelere uyarlanma düzeyi düşüktür. Sağlanan eğitim ile yerel ve küresel gerçekler arasında büyük bir boşluk oluşur.

Şekil 5.1. Küreselleşme Bağlamında eğitim Senaryoları (Cheng, 2004, s.17).

Senaryo tabanlı bu araştırmada da görüldüğü üzere küreselleşme, farklı ülkeler nezdinde paradoksal etki yaratmaktadır. Aynı zamanda birey düzeyinde ortaya konulan bireysel rekabeti öne çıkaran hazır reçeteler, bireylerin de nasıl olması gerektiği konusunda o bireyin yetiştiği toplumun tayin ediciliğinin önüne geçmiştir. Özellikle meritokratik anlayışta görülen değişim; kolektif anlayışın yerini bireyin almasında gözlenen bireysel rekabetçilik homojenleşmeyi besleyen diğer bir yön olarak karşımıza çıkmaktadır.

Küresel düzeyde yaşanan "yetenek avcılığı" yarışı, insan kaynakları yönetim süreçlerini ve göç politikalarını doğrudan şekillendirmekte ve bu şekillenişin de tezahürü yükseköğretim politikalarını belirlemektedir. Meritokratik dönüşüm bağlamında bakıldığında; 1960'lı yıllara değin sürdürülen ulusal refah, adil erişim, herkes için eğitim gibi argümanlara dayanan ulus merkezli meritokratik anlayışın yerini gelişmekte olan ülkelerin ulusal politikalarını aşındırıcı bir etki yaratan global meritokratik anlayışın aldığı görülmektedir. Bu meritokratik dönüşüm aynı zamanda bilginin de dönüşümüyle birlikte küreselleşmenin etki alanının gelişilmesiyle kendini göstermiştir. Bu dönüşüm; gelişmiş ülkeler lehine, gelişmekte olan ülkeler nezdinde insan kaynağı yitimine yol açan bir durum ortaya çıkarmaktadır. Kuralları gelişmiş olan ülkeler ve uluslararası kuruluşlar tarafından ortaya konan "yetenek avcılığı" yarışı, angaje olan ve yön verilen ikilemi üzerinde homojenleştirici bir etki yaratmaktadır.

Bu noktada yön verilen olmaktan çıkıp yön veren kurumsal yapılara nasıl dönüşüleceği sorusu kendini göstermektedir. Bu sorunun cevabı aranırken, küreselleşmenin; gelişmiş, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler nezdinde gelişmiş ülkeler lehine pozitif etki yarattığını ortaya koyan, 1700'lü yıllardan itibaren ekonomik büyümenin yarattığı zenginliğin paylaşımının analiz edildiği Piketty (2015) tarafından kaleme alınmış araştırmadır. Bu araştırmada ortaya konulan paylaşım eşitsizliklerinin ortadan kaldıran yegâne yakınsama kuvvetinin eğitim olduğu ifade edilmektedir.

Eldeki araştırmanın sunduğu ipuçları, eğitimin yakınsayıcı bir kuvvet olarak yükseköğretim nezdinde nasıl şekillenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu araştırmanın sınırları içinde ortaya çıkan ipuçları şu şekildedir:

- Neredeyse bütünü devlet üniversitesi olan köklü üniversitelerin homojenleşme hızının 2000 sonrasında kurulan üniversitelere nazaran daha düşük seyretmesi,

- Teknoloji, savunma gibi öncelikleri öne çıkaran tematik üniversitelerin homojenleşme durumlarının diğerlerinden farklılık arz etmesi, başka bir deyişle diğer üniversitelerden ayrık bir görünüm sergilemeleri ve bu ayrık bir görünümün heterojen bir durma işaret etmesi,
- Coğrafi farklılıkların üniversitelerin dizimi üzerinde etkili bir faktör olarak kendini göstermesi ve bu durumun coğrafi farklılıklar nezdinde yerel unsurlara işaret etmesi, başka bir ifadeyle üniversiteler nezdinde özgün kurumsallaşmaların yerelden beslenerek bir imkân olarak belirmesi.

Araştırma sonuçları; üniversitelerin, küreselleşmenin oluşturduğu girdaba kapılmadan kendi varoluş sorunlarını çözme noktasında özgünleşmesinin ipuçlarının sıralandığı bu maddeler yükseköğretimin nasıl şekillenmesi gerektiğine dair bir çerçeve sunmaktadır. Araştırma bulguları; (1) köklü üniversite, (2) tematik olma ve (3) yerellik ya da coğrafi farklılık üzerinden bir yükseköğretim modelinin küreselleşmenin izomorfik etkisini zayıflatacağına işaret etmektedir.

Bu imkâna işaret eden unsurlardan biri olan “köklü üniversitelerin”; kendi varoluşsal problemlerini çözmüş olarak, özgün varlıklarıyla, küreselleşmenin girdabına kapılmadan, yön verici olmalarını sağlayan özellikleri incelendiğinde öncelikle bilginin üretim merkezleri olma özellikleri öne çıkar. Bu üniversitelerin bilgi üretim merkezi olmalarını sağlayan özellikleri incelendiğinde ise Theisens’in (2004) ifade ettiği üzere köklü üniversiteler örgüt kültürü ve yapısını kendi özgün varlığı içinde şekillendirmiş üniversitelerdir. Bu üniversiteler, içinde piyasanın bulunduğu çevresel taleplere karşı kendini koruyabilen üniversitelerdir. Bu anlamda öz kurumsal süreçleri belirleme kabiliyeti kendi potansiyeli ile doğru orantılı kurumlardır. Diğer tüm profesyonel meslek uzmanlarından daha yoğun bir eğitim süreci içinden gelmiş olan akademisyenler, üyesi oldukları akademiyle birlikte kurumsal ve bireysel düzeyde daha fazla otonomi isterler. Bu otonomi talebi dışsal baskıya karşı bağımsızlık geliştirmelerine katkı sunar. Hiper-profesyonel olarak tanımlanabilecek akademisyenler, etkin olmalarını temin eden bir örgütsel yapı içinde çalışırlar. Bu yapı bir anlamda akademik işlevsellik noktasında kaçınılmazdır. Otonomi talebi, akademisyenliğin varoluşsal zemini oluşturur. Üniversitelerin kurumsal olarak varlığını temellendiren durum birçok farklı disiplinde farklı konu içeriklerinin öğretilmesi ve bunlar üzerinde çalışılmasıdır. Farklı disiplinler üzerinde yoğunlaşan akademisyenler, çalışma ağları üzerinde oluşturdukları etkileşimle

kurumsal kültür belirlerler. Bu nedenle üniversite kendi özgün yapısı içinde kimliğini oluşturur, geliştirir ve korur.

Bildirge'nin (1971) deyimiyle köklü üniversitelerin; bürokratik, kolej ya da politik üniversite modellerinden birini yansıtan özellikler taşıması özgün kimliğini aşındırıcı bir etki yaratmamaktadır. Politik, kolej ya da bürokratik üniversite modellerinin her üçünde de üniversiteler köklü kurumlar olarak; karar alma süreçlerinde, kurumsallaşma biçimlerinde, sosyal veya yasal boyutta içinde buldukları ilişkileri biçimlendirmede, dışsal baskıyı karşılayış tarzlarında kendi özgün yapıları içinde ürettikleri kurumsallaşma kültürüyle hareket etmektedirler. Kurumsal kimliğini kendi özgün ve köklü tarihselliği içinde oluşturmuş olan üniversitelerde; kolej, bürokratik ya da politik modelde olması fark etmeksizin profesörler, araştırma görevlileri, dekan, rektör gibi kendi iç unsurları üzerinden şekillenen bir süreç üzerinden gelişir. Formal ve informal süreçler, normlar, kurallar kendi iç dinamiklerinin oluşturduğu bağlam içinde şekillenir. Üniversiteler, diğer kurumsallaşmalardan farklı olarak her üyesinin katkısıyla şekillenmiş bir kültür inşa eder ve bu kültür üzerinden gelişir. Üniversitenin temel unsurlarından biri olan akademisyenler, diğer iş kollarında çalışan profesyonellerden farklı olarak yeterlilikleri, alanlarındaki bilgi birikimiyle ölçülen bireylerdir. Örneğin diğer iş kollarında teknik beceri, yönetim becerisi, bir işi yapabilme noktasındaki yeterlilikler öne çıkarken, üniversitede sahip olunan formal konumdan çok bilgi üzerindeki yetkinlik esastır.

Kendi özgün kimliğini oluşturan geliştiren ve koruma gayreti içinde bulunan yükseköğrenim kurumlarını sosyal olarak ayırt edici kılan diğer bir unsur da, bilgiyi oluşturma şekillendirme ve dönüştürebilme kapasitesinin oluşturduğu zeminde kendilerini yeniden üreten örgütler olmalarıdır. Kendilerini yeniden üretebilme becerisine sahip oldukları için çok sayıda ve çeşitli aktiviteler, bağlantılar, yükümlülükler ve paydaşlarla örülü bir ağ içinde hareket etme durumundadırlar (Marginson 2007). Bu noktada yoğun ve karmaşık bir ağla etrafı örülü üniversite, kendisini nasıl var ettiğini ve konumlandığını ortaya koyan ve sosyal alanda mevcudiyetine dönük kabulü sağlayan bir kimlik oluşturma durumuyla karşı karşıyadır.

Küreselleşmede ve küreselleşmenin dinamosu olan liberalizmde, bireye vurgu öne çıkarken; bireyi, devletin diğer bir deyişle ulusun müdahalelerinden

kurtulacak/kurtarılacak kendine münhasır bir unsur olarak kabul eder. Küreselleşmenin homojenleştirici etkisi gerekli koşulların oluşturularak, yasaları ve kurumları bu koşullara uygun hale getirerek, uygun pazarın yaratılması rolünü dayatırken bireyin bağımsızlığına vurgu içeren bir söylem üzerinden hareket edilmesini salık verir. Bu noktada üniversiteler bireye dünya nezdinde rekabet edebilecek girişimci özellikler kazandırmayla mükellef kılınır. Buna karşın köklü üniversiteler, sosyal alandaki imajını, bu imajın diğerleri tarafından nasıl algılandığını dert etme noktasından uzak bir şekilde kendilerini, kendi içlerinde oluşturdukları süreçler nezdinde bilginin olduğu kolektif bir kültür üzerinden sınırlar.

Üniversitenin kendi özgün kimliğini oluşturması ve küreselleşmenin yarattığı söylem girdabına kapılmadan etkin konumunu sürdürmesi ise sosyal düzeyde tanınmasına ve yasal koruma altına alınmasına bağlıdır. Başka bir deyişle üniversite kurumsallaşmasını ve örgütsel kültürünü kendi iç dinamikleriyle oluşturma çabasını sürdürürken -ki bu köklü olabilmenin ön koşulu gibi görünmektedir- küreselleşmenin neden olduğu risklere karşı sosyal ve yasal zeminde bir koruyuculuğu üzerinde hissetmelidir. Aksi takdirde kendi varlığını tehdit altında göreceğinden, özgün bir yapı oluşturma gayretine girme şansı bulamadan küresel girdaba kapılıp gidecektir. Bu kapılıp gitme önünde set oluşturan ikinci bir çözüm işareti de, bu araştırmada ortaya çıkan tematik üniversitelerin diğer üniversitelerden farklı bir görünüm arz eden homojenleşmeyi aşındırıcı konumlarıdır.

Sürekli genişleme sürecindeki yükseköğretim; öğrencilerin motivasyon, yetenek ve iş perspektifleri açısından çeşitliliğini arttırmayı amaçlamaktadır. Yükseköğretimin genişlemesi ve yaygınlaşmasıyla birlikte homojenleşme eğiliminin kendini belirgin şekilde hissettirmesi ve bunun bu araştırmada olduğu gibi kendini göstermesi, yükseköğretimin çeşitlendirilmesi ihtiyacını da beraberinde getirmiştir. Yükseköğretim kurumlarının giderek artan bir dereceye kadar küreselleşmenin etkisiyle izomorfizme mi yöneleceği yoksa farklı seçenekler için bir arayışa mı yöneleceği önemli bir soru olarak kendini göstermektedir (Teichler, 2003). Bu noktada yükseköğretim, genişlemesinden kaynaklı belirsizliklerle yüz yüze kalma riskini belli alanlarda yoğunlaşarak o alanlarla ilgili çözüm üreterek aşmaya yönelmek durumundadır.

Bakioğlu ve Dalgıç (2012), akademisyenlerin görüşlerinden hareketle üniversite politikalarındaki değişime ilişkin verileri; üniversitelerin amaç ve sorumlulukları, pazarlama politikaları ve profesyonel gelişim başlıkları altında analiz etmiş ve küreselleşmenin etikleri bağlamında yaşanan dönüşüme dair bir çerçeve sunmuşlardır. Bu araştırmada; üniversitelerin amaç ve sorumluluklar nezdinde küreselleşmenin etkisiyle değişime yönelmek durumunda kaldıkları, üniversitelerin hedef oluştururken küreselleşme normlarına uymaya meyil ettikleri ifade edilir. Hedeflerdeki değişimin üniversitelerin stratejik planlarına da yansıdığı ülke içinden çok, ülke dışından öğrenci çekme potansiyelinin çalışıldığı küresel baskının örnekleri olarak sıralanır. Bakioğlu ve Dalgıç (2012), araştırmalarında küreselleşmeyi “norm oluşturucu bir güç” olarak telaki etmektedir.

Küreselleşmenin girdabına kapılmadan, buldukları toplumların etkin unsuru olabilme becerisi gösteren üniversitelerin iki özelliğinin öne çıktığını belirten Erdem, (2016) bu özelliklerin tematik olma ve dönüştürücü olma olduğunu ifade eder. Dördüncü nesil olarak tanımlanan tematik üniversiteler, belirli bir alanda yoğunlaşarak o alanla ilgili diğer disiplinlerle birlikte etkili çalışan ve ilgili olduğu alanda bilgi üretiminin her evresinde etkin olan bu nedenle dönüştüren ve öncü olan üniversitelerdir. Yeni trende uygun olarak Türkiye’de de sosyal bilimler, sağlık, lojistik, teknoloji, savunma, mühendislik, sanat gibi farklı alanlardan birine odaklanarak kurumsallaşan ve sadece ilgili olduğu alanda eğitim veren bu üniversitelerin sayısı Türkiye’de artmaya başlamıştır. Bu araştırmanın sonuçlarının da ortaya koyduğu gibi tematik üniversitelerin diğer üniversitelerden ayrılarak özgün bir konum işgal ettiklerini ve homojenleşme düzeylerinin diğer üniversitelere nazaran düşük olduğunu ortaya koymuştur. Bu durum, tematik üniversitenin homojenleşme bağlamında kendini gösteren küresel etkiye yönelim noktasında kendini korumada ve özgün bir kurumsallaşmaya gitmede bir imkâna işaret etmektedir. Bu nedenle de tematik üniversitelerdeki artış, Türkiye yükseköğretim sisteminin gelişimine ve küreselleşen dünyada etkin bir konum işgal edeceğine dair güçlü bir işaret gibi görünmektedir. Bu güçlü işaretin güncel bir verisi de teknoloji alanında derinleşen tematik bir üniversite olan TOBB ETÜ üniversitesinin Times Higher Education (2018) tarafından yapılan değerlendirmede dünyanın en iyi genç üniversiteleri sıralamasında 32. olmasıdır.

Üniversitelerimiz; adına küreselleşme denilen ve iç içe geçen karmaşık karşılıklı ağların ördüğü bir zeminde beslenen, dünyayı yekûn bir yapıya dönüştüren ve sürekli yeniden kendini üreten sürecin girdabına kapılmadan, yön verilen değil yön veren kurumlara dönüşmesinde, bu araştırmanın sonuçlarının da gösterdiği gibi, imkânlar mevcuttur. Bu imkânlarla dair ipuçlarının çerçevesini ise; üniversitenin kuruluş yılı bağlamında köklü üniversite oluşu, coğrafi bölge farklılıkları nezdinde üniversitenin konumu ve uzmanlık düzeyi bağlamında tematik oluşu oluşturmaktadır. Bu çerçeve bağlamında belirsizliklerle başa çıkmada kurumsal olarak izomorfizme yönelme ve buna bağlı olarak ortaya çıkan homojenleşme durumunu ortadan kaldıracak bir yükseköğretim modeli oluşturmak, kurumsal açıdan üniversiteleri ve dolayısıyla Türkiye yükseköğretim sistemini daha güçlü kılarak angaje olan değil, etkin olan konumuna evirecektir.

Sezgin'in (2018) deyimiyle bilimin insanlığın ortak mirası olduğunun kabulü, yerel değerler üzerinden evrensel olanı yaratma imkânına işaret etmektedir. Ortak bir bilim mirası ise, en başta birinin diğerine angaje olmasının önüne geçen bir düşünsel çerçevenin imkânını sunmaktadır. Bu noktada nasıl bir yükseköğretim sisteminin oluşturulması gerektiği sorusuna verilecek ayrıntılı bir yanıt yerinde olacaktır.

“Nasıl bir yükseköğretim modeli” oluşturulacağı ise bu araştırmanın işaret ettiği riskler ve imkânlar üzerinden ele alındığında anlamlı bir yanıt bulmayı mümkün kılacaktır. Toparlamak gerekirse aşağıda gerekçeleri sıralanan bir yükseköğretim modelini bu araştırmanın sunduğu imkânlar çerçevesinde oluşturmak yerinde olacaktır:

- Daha çok nicel verileri temel alan karşılaştırma setleri, küreselleşmenin yükseköğretim nezdindeki etkisini ulusal ve uluslararası düzeyde en somut biçimde ortaya koymaktadır. Nicel verilerin başat rol oynadığı veri setleri, üniversiteleri birer “*unsura*” dönüştürerek derinlemesine değerlendirmelerin imkânını aşındırmaktadır. Katı bir hiyerarşik sıralamanın esas alındığı karşılaştırmada üniversiteler, her biri birer “*ölçülene*” indirgenmektedir. Ritzer'in (2016) üniversiteler nezdinde belirgin bir “*nicel indirgemeçlik*” kendini göstermektedir.
- Birer “*ölçülene*” indirgenen üniversiteler, Shahjahan'ın (2012) ifadesiyle hem aktüel zeminde hem de çeşitli kurumsal ve uluslararası zeminlerde tabi oldukları sıralamalar bağlamında “*nesneleştirilen yapılar*” olarak tartışılırlar. Bu

sıralamalar üniversitelerin kamusal alandaki imajları üzerinde oldukça etkilidir. Üniversitelerin dikey bir hat üzerinde buldukları sıraya göre değerlendirdiği bu karşılaştırma setleri, gerçek anlamda homojenleştirici bir etki oluşturarak üniversiteleri birbirilerine benzemeye yönlendirmektedir. Bu noktada manipülatif bir durumun ortaya çıktığını ifade etmek yanlış olmayacaktır; baz alınan ölçütler bağlamında birbirine bir çok yönüyle benzeyen ve anlamlı düzeyde bir homojenleşme görünümü veren üniversitelerin, dikey bir hat üzerindeki anlamlı olmayan sıralamaları baz alınarak yapılan tartışmalar gerçeğin “tersinde” okunması sonucunu üretmektedir.

- Homojenleşmeyi gizleyen ve dikey bir hat üzerinden sadece “bakılarak” yapılan karşılaştırmalar, üniversitelerin üzerinde sadece baz alınan kıyaslama ölçütleri nezdindeki beklentileri yerine getirme yönünde baskı oluşturmaktadır. Üniversitelerin araştırma ve bilgi üzerindeki ağırlığının aşınmasına yol açan bu durum “kendi içinde” olandan çok “kendi dışında” meydana gelene göre şekillenmelerine yol açmaktadır. Kendi içinde oluşma/kendi dışında şekillenme ikilemi Aydoğan ve Karaaslan’ın (2017), ifadesiyle “kendini merkeze koyma/uyarlanma” ikilemiyle açıklanabilir bir durumdur.
- Kendi dışında meydana gelene göre kendi yolunu çizme çabalarını, aktüel bağlamdaki gelişmeler de etkilemektedir. İnternet veri tabanlarındaki içerikler, günlük politika söylemleri, uluslararası düzeydeki bilgi, veri, haber ağları ve bu ağların oluşturduğu yoğunluk gibi unsurlar üzerinde kendini gösteren aktüel baskı, üniversiteleri ivedilikle hareket etmeye ve bu nedenle de uzun erimli süreç yönetimlerine yönelmemeye itmektir. Oluşan baskı bu noktada üniversiteleri kendi özgün bağlamından kopuk bir çeşit “bağlantısızlık” haliyle karşı karşıya bırakmaktadır. Bakioğlu ve Dalgıç’ın (2012) deyimiyile küreselleşme “norm oluşturucu” bir güç olarak bu bağlantısızlık hali içinde yeni bir küresel bağlam oluşturarak üniversiteleri bu bağlamın içinde hareket etmeye zorlamaktadırlar.
- Kendi bağlamından kopma durumuyla karşı karşıya kalan üniversiteler, uluslararası kuruluşlar ve bu kuruluşların ulus düzeyindeki taşıyıcıları aracılığıyla “ihtiyaca göre” ürün bilgi üreten, bu bilgiyi “ihtiyaç” hasıl olan ve değişim değeri olan bir ürün ortaya koymaya odaklı kurumlara dönüştürmektedir. Küresel etkiyle

üniversiteler, süreç odaklı olmaktan çok, Cai'nin (2010) deyimiyle performans sarmalında “sonuç odaklı” kurumsallaşmalara yönelmeye zorlanmaktadır.

- Sonuç odaklılığı öne çıkarmaya dönük yaratılan söylem ve bu söylemin eylem düzeyindeki etkileri; “ortak iyi” ve “kamusal yarar” temelinde örgütlenen ve üniversite kimliğine uygun tarihselliği de olan normlar oluşturmuş yükseköğretim kurumlarını, tüzel kişilikler olarak tanımlanabilecek ulusal ve uluslararası yapılarla sözleşme temelli ilişkiler kurmaya yönlendirmektedir. Sözleşme temelli kurulan ilişkilerin gereği yönünde harekete zorlanan üniversiteler; tarihselliğinin şekillendirdiği kültürel değerlerin, normların, kendi içinde oluşturduğu profesyonelliğin günlük üniversite yaşantısına yön veren prensiplerin aşındığına tanıklık etmek durumuyla karşı karşıya kalmaktadır. Redford ve Fayyole'nin (2014) deyimiyle üniversite; küreselleşmenin diğer iki başat aktörü olan devlet ve piyasa ile kurduğu ilişkiler bağlamında diğerlerine tabi olan “eş değer” kuruma dönüşmektedir.
- Eş değer kurum görünümü, üniversitelerin farklılıklarını ortadan kaldırarak birer “entegre” olan kuruma dönüştürmektedir. Bu entegrasyon süreci; üniversitelerin yönetim süreçlerini, eğitim programlarını, insan kaynaklarını belirleme süreçlerini vb. birçok unsurunu dışsal motivasyonlarla değişime zorlar. Entegre olma çabası üniversitelerin birbirilerine benzemelerinin yolunu açar ve özgün kimliklerinin aşınmasının zeminini oluşturur. Entegrasyon çabaları bir yanılla gönüllü bir çabanın ürünü gibi görünürken; aslında olan, belirsizliklerin yol açtığı durumlarla başa çıkmada kendini baskı altında hissetmesinden kaynaklı yönelmek durumunda kaldığı bir istikamettir. Tırnak içinde gönüllü dahil olunan bu durum, üniversitelerin “yönlendirilen” kurumlara dönüşmesine neden olmaktadır. Bernatt (2008), üniversitelerin yönlendirilen kurumlar olması durumunu “başkaları tarafından inşa edilmek” metaforuyla açıklamaktadır.
- Üniversiteler, bilgi üretim merkezi olma özelliklerinin dışında Bakioğlu ve Hacıfazlıoğlu (2016) tarafından ifade edildiği biçimiyle, “gelir elde eden kurumlara dönüşmek durumunda kalmışlardır. Yükseköğretimin uluslararasılaşmasıyla açıklanan bu durum; bilgi ekonomisi, küresel ağalara entegre olma, sıralamalar, kalitenin yeni biçimi, fonksiyonallık gibi argümanlarla

desteklenmekte ve üniversiteler nezdinde kaçınılmaz olan, teşvik edilen DTÖ gibi ulusüstü yapılar aracılığıya GATS ve benzeri sözleşmelerle desteklenen “kuşatıcı” bir işlev görür.

- Üniversiteler, bilgiyi üretme, bilgiyi doğrulama, bilgiyi sunma gibi alanlarda otorite olmalarından dolayı derinliği olan bir çeşitliliği de ortaya çıkarırlar. Buna karşın yönlendirilen kurumlar olma riskiyle karşı karşıya kalan üniversitelerin, bünyelerinde barındırdıkları çeşitliliğin azalması ya da yok olması riski oluşmaktadır. Nicel temellendirmelere dayalı ölçütlerin ve bu ölçütlerin gereğini yerine getirme baskısından kaynaklı sonuç odaklı süreçleri öne çıkaran üniversiteler, eğitimin temelinde insan unsurunun olması gerçeğini göz ardı eden bir yapılanmayı öne çıkarmaktadırlar. İnsan unsurunun temelinde olduğu çok katmanlı bir yapı için Stiglitz’in (1997) ifadesiyle bilgiden faydalanmanın ölçütü, kamusal yarar olduğunda bilginin “*marjinal faydası sıfır*” olur. Bu faydanın temininde sorumluluk üstlenmesi beklenen üniversite; bireysel, bölgesel, toplumsal, ulusal ve evrensel ölçekte bir etki alanı yaratmak durumundadır.
- Değişim değeri olan ürün temini gibi belli bir alana angaje olmuş üniversite; küresel düzeyde kendini gösteren, Bauman (2006) tarafından açıklandığı şekliyle “*akıntılara kapılma*” riskini de almış olan üniversitedir. İletişim hızının artması, hareketlilik imkânlarının genişlemesi ve kolaylaşması gibi etmenlere bağlı olarak, küresel sarmalın dışına çıkmanın zorlaşmasının da bir neticesi olarak, “ne olduğunu” tanımlamaktan çok “ne olacağına” angaje olan bir üniversite halinin süreğenliği ile karşı karşıya kalınmaktadır.
- Küreselleşmenin söylem, politika, eylem düzeyinde oluşturduğu etki alanı “sürekli bir gelecek tahayyülü fetişizminin” ortaya çıkmasına neden olmaktadır. “Başarmak”, “elde etmek” gibi daha çok geleceğe yönelik tahayyülleri öne çıkaran gelecek odaklılık; Romanowski’nin (2004) deyimiyle not, derece, seviye gibi nicel argümanlar üzerinden şekillenen bir fetiş haline işaret eder. Gelecek üzerinden, şekillenen gelecek tahayyülü fetişizmi; tarihsel birikimin üniversite kurumsallaşması üzerindeki etkisini göz ardı etmeyi beraberinde getirerek, sorunların ele alınışında köklü kurumsallaşmalarda çözüm arayışını terk ederek, küresel sarmala kapılıp “sunulan modellerde” çözüm aramayı teşvik etmektedir.

Gelecek tahayyülü fetişizmi; gerçek olan, daha özgün olan ve nihayetinde küresel düzeyde de katkısı farklılığından kaynaklı daha işlevsel olacak olan çözüm yollarını da perdelemektedir.

- Sorunların çözümü noktasında küresel sarmala tutulan üniversite; karşılaştırmalar, göstergeler, politika önerileri vb. çerçevesi çizilmiş olan bir illüzyonla karşı karşıya kalmaktadır. Küresel sarmalı yaratan kurumsallaşmalar, çoklu ağlar, aktüel söylemler vb. ile üniversiteleri, Beckert'in (2010) deyiimiyle bu kurumsallaşmalar aracılığı ile çizilmiş "*kendi algısal sınırları*" içinde hareket etmeye zorlarlar. Böylece üniversiteler, çizilen illüzyonist çerçeve içinde kalmaya yönelerek geleneksel ve köklü olan deneyimlerin ve kurumsallaşmaların etki alanını dışına çıkarlar.
- Rekabet edebilirlik, inovasyon, beceri, yeterlilik, yetenek avcılığı gibi argümanlar üzerinden kendini gösteren illüzyonist sarmal, özellikle gelişmiş olan ülkeler lehine sonuçlar üreterek ülkeler arasındaki uçurumun büyümesine yol açmaktadır. Neyin nasıl öğretilceğini, neyin nasıl araştırılacağını ve neyin nasıl uygulanacağını belirlemede illüzyonist sarmalın çizdiği çerçeve içinde harekete zorlanan üniversiteler, bir nevi gelişmiş ülkelerin dünya üzerindeki "yararlanılan" kurumlarına dönüşme tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadırlar. Üniversitelerin gelişmiş ülkeler lehine üretimde bulunma süreçlerini Bakioğlu vd. (2017), "ölçen/ölçülen" ikilemiyle ifade ederken, Huang (2007), bu ikilemi "*ihracat odaklılık/ithalat odaklılık*" olarak açıklar.
- Yararlanılan kuruluşlara dönüşme riskiyle karşı karşıya kalan üniversiteler; "küresel düşünme", "küresel eylem" gibi söylemlerle beslenen çeşitli angajmanlara tabi olarak bölgesel ve ulusal sorunlara yönelik çalışmalardan çok, dahil olunan angajmanların gereğini yerine getirme durumunda kalabilmektedirler. Bu durum; hukuk, eğitim, sanat gibi daha çok marjinal fayda noktasının sıfır olmasını gerektiren bilgi üretim alanlarından çıkarak değişim değeri taşıyan ekonomiklik vasfı kazanan bilginin üretimini teşvik edici bir rol oynamaktadır. Mızıkacı (2010), özellikle 2000'li yıllardan sonra kurulan üniversitelerde gözlenen, arz-talep dengesi içinde şekillenen yeni etkileşim

biçiminde üniversiteye “*talep karşılama*” misyonu yüklediğini ve bu misyonunu diğer misyonlarının önüne çıkardığını belirtir.

- Bir anlamda “endüstriyel ürünü” temin eden bir değişim aracına dönüşen bilgi; kolektif olanın dışında, bilgiyi elinde bulunduranlar açısından marjinal fayda sağlayan bir unsura dönüşür. Üniversitelerin rolünün değişimini de beraberinde getiren bu durum, üniversiteleri “kendilerinin dışında yaşayan” kurumlara dönüştürür. Kendinin dışında yaşama; üniversitenin kültürel, yönetsel, insani, bölgesel, ulusal ve de evrensel boyutta öz dinamiklerine yaslanmadan hareket etmesi durumunu ortaya çıkarır. Kendi öz dinamiklerinin yön vericiliğinin aşınmaya uğradığı üniversitelerde de öykünme ve diğerinden etkilenme halinin sonuçları gözlenir. Barnett’in, (2008) deyiimiyle; girilen “A” yolunda varılacak bir “B” noktasının olma ihtimalini güçlendiren ve bunu temin eden “kendi içinde oluşma olgunlaşma” unsurları aşınmaya uğramıştır.
- “Kendi içinde oluşma olgunlaşma”; küreselleşmenin homojenleştirici boyutunun araştırmalar yoluyla üniversiteye nüfuzunun önünde, üniversite nezdinde bir tür bağımsızlık sistemi görevi görür. Daha çok küreselleşmenin gereklerinin kurumsal düzeyde yerine getirilip getirilmemesi bağlamında, üniversiteler nezdinde aşılması gereken eşikler ya da ulaşılması gereken hedefler ortaya koyan, küreselleşme sarmalına katkı sunan araştırmalar “eksiklik hissi” oluşumunu beslemekte ve üniversitelerin kendini farkında olma durumunu aşındırmaktadır. Bu eksiklik hissini kaynağı; maduniyet çalışmaları ile bilinen Chibber (2013) tarafından açıklandığı şekliyle, tümleyici küreselleşme algısıdır. Bu algı, gelişmenin teminin gelişmiş dünyanın bıraktığı izleri takip etmek olduğu savına dayanır. Bu savın oluşturduğu etki alanı “eksiklik” hissini oluşturur ve güçlendirir.
- Küreselleşmeyi ulaşılması gereken bir eşik olarak dillendiren araştırmaların ortaya çıkardığı yoğunluğun etkisiyle oluşan, rasyonel olmayan eksiklik hissi, küreselleşmeye dönük objektif olmayan sübjektif bir tutumun gelişmesine yol açmaktadır. Bu sübjektif tutumun kaynağını Ordorika ve Lloyd (2015), yükseköğretimin şekillenmesinde kendini gösteren baskın görüşler etrafında gelişen “hegomonik söylem ve düşünceler” olduğunu belirtir.

- Sübjektif olan küreselleşmeye dönük algı; Stiglitz'in (1997) deyimiyle monolitik bir söylem girdabına dahil olmanın yolunu açarak, özellikle merkezi ülkeler nezdinde yarar üreten sonuçların ortaya çıkmasına zemin oluşturmaktadır. Stiglitz'in (1997) dikkat çektiği “monolitik küresel söylemin” diğer bir yönü de üniversiteleri; belirsizliklerle başa çıkmada, risk faktörünü azaltmada sorunlarını aşmada ve ihtiyaçlarını karşılamada, ulusal düzeydeki yerel bağlamı göz ardı etmesine ve küresel ölçekte geçerliliğini ispat iddiasında olan yapılara yönelmesine yol açmaktadır. Özellikle gelişmiş ülkeler nezdinde konumlanmış, içinde üniversitelerin olduğu yapılar, çeşitli kurtuluş reçeteleri sunarak diğer üniversiteleri kendi lehlerine eylemde bulunan kurumlara dönüştürmektedirler. Bu noktada organik ilişki içinde oldukları ulusal ölçekteki kamusal güçten yararlanma eğiliminin yerini, organik bağının olmadığı diğeri için yarar üretme eğilimi almaktadır. Bu eğilim, karşılıklı bir konsensüsten çok, “arz”, “talep dengesi içinde cereyan etmektedir.
- Üniversite ve küresel yapılar arasında arz-talep dengesi üzerinde kurulan özde mecburi sözde gönüllü ilişki, bir tezatlık ilişkisini içinde barındırmaktadır. Talep eden kurum, belirsizliklerle başa çıkmaya çalışan üniversite; arz eden ise bu belirsizlikleri aşmada reçete sunan, küresel yapılar olarak görülmektedir. Oysa bu arz talep ilişkisinin tezahürünün başka bir boyutu da, arz edenin asıl talep eden olmasıdır. Bireye ve bilgiye vurgu yaparak üretilen bilgiyi ve üreten bireyi kendine angaje etme amacı güden küresel yapılar; beyin göçü, patent gibi unsurlardan da anlaşılacağı üzere, son kertede gerçek yararlanıcılar olarak karşımıza çıkmaktadır.
- Küreselleşmenin üniversiteler nezdinde özellikle gelişmiş olan ülkeler lehine sonuçlar ürettiğinin bir diğer göstergesi de üniversiteler arasında karşılaştırma raporlarında da görülen kastlaşmadır. Üniversitelerin yerlerinin kronikleştğini gösteren karşılaştırma raporlarının ortaya koyduğu gerçek, baz alınan ölçütler nezdinde yön tayin etmenin bu kronikleşmiş kast dizilişini değiştirmedir. “Diğesine bakmaktan” kendine bakmayı” ihmal etmenin diğesini beslediği, yayımlanan raporlarda da görülmektedir. Küresel sarmal içinde “algısal sınırlar” içinde hareket eden, yerli ve köklü olan çözümlerden uzaklaşan üniversiteler, Ritzer'in (2016) deyimiyle “kendi özgün akışlarının sekterliğine” tanıklık

etmektedirler. Varılacak nokta kaçınılmaz bir izomorfizm sarmalıdır. Bu izomorfik sarmala tutulan uluslar ve bu uluslar nezdindeki aktörlerin son kerte dönüştükleri durum ise “gönüllü angaje olmuş” figürler olarak yönlendirilen kurumsallaşmalar olacaktır.

Bu gerekçeler bağlamında yeni bir üniversite modelinin ortaya konulması zaruri görünmektedir. Model oluştururken mevcut modeller incelendiğinde yine homojenleştirici bir model sunumunun olduğu görülmektedir. Mevcut üniversite modellerinin, gelişmiş ülkelerin üniversite deneyimlerinden tarihsel süreç içinde beliren modeller olduğu söylenebilir. Mevcut modeller incelendiğinde, geliştiği bağlam içinde genel hatları itibariyle üç ana hat içinde toplandığı görülmektedir (Gürz, 2003; Agasisti ve Catalano, 2006; Barbero, 2018): (1) Yükseköğretim yapılanmasını tüm yönleriyle kontrol eden devlet olduğu “devlet merkezli yapılanmada, üniversiteler ulusal hedefleri gerçekleştirimde aracı kurumlardır. Katı bir denetim mekanizmasına tabi olan üniversitelerde, yönetim süreçlerinde devletin etkinliği belirgindir. (2) Özerklik merkezli üniversite yapılanmasında üniversiteler, araştırma süreçleri üzerinde tam bir hakimiyete sahiptirler. Toplumsal ya da ulusal beklentilerin ne olduğundan çok, kendi gündemleriyle hareket eden üniversiteler, yüksek düzeyde özerkliğe sahiptirler. Örnekleri özellikle Almanya başta olmak üzere kıta Avrupa’ında görmek mümkündür. (3) Yerel ve küresel çapta piyasanın beklentileri doğrultusunda hareket eden piyasa merkezli üniversitelerde ise rekabet edebilirlik, yeterlilik, finansal katkı gibi unsurlar öne çıkar. Devletin piyasa ve üniversite arasında aracı kuruma dönüştüğü bu model daha çok ABD ve Avustralya’da yaygın olarak görülmektedir. Üniversite modellerinin devletin rolü nezdinde tarihsel seyir içinde değiştiği, ardıl modeller olduğu ve batılı ülkeler ekseninde geliştiği görülmektedir. Başka bir deyişle bu modellere rengini veren batılı ülkelerin rengini yansıtan bağlamdır.

Homojenleştirici etki yaratan model ithalatının; mevcut tarihsel, yerel, kültürel, sosyal bağlamı göz ardı ettiği ve küresel düzeydeki üniversiteler arasındaki kast dizilişinin, gelişmekte olan ülkeler lehine çeviremediğini söylemek bu araştırmanın sunduğu çerçevede yanlış olmayacaktır.

Devletin rolünün düzeyine göre ortaya çıkan üniversite modellerinin tarihsel gidişatla olan ilgisi, üniversiteler nezdinde öne çıkan argümanlarda kendini

göstermektedir. Batı merkezli olan bu argümanların muhteviyatı ise sanayileşme döneminde bürokrasiyle, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra özgürlükçülük talepleriyle, özerklikle ve 90'lı yıllardan sonra küreselleşme argümanıya, girişimcilikle kendini göstermektedir. Küreselleşmeyle birlikte piyasa merkezilik, üniversitelerin girişimci üniversite gibi argümanlarla beslenmesine ve dönüşmesine zemin hazırlamaktadır. Farklı isimlendirmelerle öne çıkan yeni üniversite trendinin bu araştırmanın ortaya koyduğu çerçeve içinde isimlendirmesine gidilmesi halinde “Homojen Üniversite” tabirini kullanmak yanlış olmayacaktır.

Homojen üniversite ise bu araştırmanın ortaya koyduğu çerçevenin literatür taraması ile ilişkili olarak farklı araştırmacıların işaret ettiği girişimci üniversite, küresel üniversite, geleceğin üniversitesi gibi isimlendirmelerle ifade edildiği ve şu özelliklere sahip olduğu söylenebilir (Dimiagio ve Walter, 1983; Stiglitz, 1997; Haung, 2007; Barnet, 2008; Beckert, 2010; Bakioğlu ve Dalgıç, 2012; Sahahjahan, 2012; Chibber 2013; Reford veFayyole, 2014; Bakioğlu ve Demirel, 2014; Croucher ve Woehert, 2015; Ritzer, 2016; Raunig, 2016; Aydoğan ve Karaaslan, 2017; Bakioğlu vd., 2017):

- Kendilerine değer atf etme sınırları olarak daha çok nicel ölçütlerin kullanıldığı sıralama raporlarıdır. Bu raporlarda bu üniversiteler birer **“unsura”**, **“ölçülene”** indirgenir.
- Bu üniversitelerin daha çok 2000 sonrası kurulan üniversiteler olduğu söylenebilir. Belirsizliklerin karşısında **“dışarıdan içeriye”** bir değerlendirme yapma ve dışarının talepleri doğrultusunda harekete meyillidirler.
- Ulusal, kültürel, sosyal bağlamdan çok, küreselleşmenin yarattığı rüzgarın etkisiyle hareket ederler. Bu nedenle bağlamı göz ardı eden bir **“bağlantısızlık”** hali motive edici unsur olarak karşımıza çıkar.
- Üniversitenin, üniversite olarak isimlendirilmesini sağlayan özgül ağırlığının aşınmasına tanıklık edildiği homojen üniversitelerde; öncü kurumlar olmaktan çok, diğer yapılarla hareket eden **“eş değer”** kurum olma hali ve söylemi öne çıkar.

- Yönelimlerinde özellikle **“dışsal motivasyonların”** etkin olduğu homojen üniversitelerde, aktüel baskının karşısında direnç gösterememe eğilimi belirgindir.
- Araştırma, bilgi üretimi vb. üniversiteye has eylemlerde süreç odaklılıktan çok **“sonuç odaklılık”** esastır. Sürecin kendisinin niteliklilerinden çok değişim değeri olan nicel bir eşik baz alınır. Marjinal faydanın kendisinin amaçlandığı bilgi ve araştırma süreçlerinde marjinal faydanın sıfır olması hali amaç dışı bırakılır.
- Üniversite bir **“gelecek tahayyülü fetişizmiyle”** hareket eder. Kavramsal düzeyde kendini yapılandırmasında da öne çıkan bu gelecek hali tahayyülü fetişizmi, bugüne ve geçmişe bakma yönünde bir perde işlevi görür.
- Uluslararası kuruluşlar tarafından hazırlanan karşılaştırma raporları, politika önerileri vb. içerik doğrultusunda gerekli kriterleri karşılama yönünde güdülenen üniversiteler; arz talep dengesi içinde arz eden durumunda görülmelerine rağmen, son kertede yabancı öğrenci transferi, akademisyen transferi gibi insan kaynağı, bilgi transferi vb. alanda **“yararlanılan”** konumuna evirilirler.
- Üniversite kendine has kültürü, normları, profesyonellik anlayışı, dinamikleri ve bunların beslediği bir iklime sahip olmasından kaynaklı “üniversite” olarak tanımlanır. Buna karşın homojen üniversite daha çok dışsallık eksenli hareket eder. Bu nedenle denebilir ki **“kendini dışında oluşturur”**.
- Küreselleşmenin tezahürü olan karşılaştırma raporları, politika önerileri vb. ile üniversitelerin önüne; kaynağının kendisi olmadığı, erişilmesi gereken hedefler konur. Bu hedeflere angaje olmuş bir şekilde yönelimde bulunulması, üniversiteler nezdinde sürekli bir **“eksiklik hissi”** ile karşı karşıya kalmalarına neden olur.
- Söylem oluşturmada bağlamın etkisinden çok, küreselleşme ve oluşturduğu söylemin etki alanında hareket edilmesi, üniversitelerin küreselleşmeye dair güzellemeler içeren **“monolitik”** bir söylem girdabına kapılmalarına neden olur.

Bu bağlamda, küreselleşmenin etkisiyle homojenleşmeyi besleyen reçetelere yönelmek durumunda kalan kurumlar, kendi ulusal sınırları içinde ortaya çıkan önceliklerle çatışmaya meyil etmektedir. Homojenleşmeye yol açan yönelimler ise küreselleşmenin sunduğu ve sıralamalarda üst sıralara demir atmış üniversite modellerinin taşıyıcısı olduğu politik ve ekonomik değerler sistemidir. Herhangi bir hiyerarşik sınıflandırmada olduğu gibi, sıralamaların metodolojilerinin tasarımı yaratıcılarının önceliklerini ve değerlerini yansıtır (Ordorik ve Lloyd 2015). Bununla birlikte özellikle sıralama araştırmalarında kendini gösteren değer taşıyıcılığı, ona öykünenler açısından sonuç getirici olmaktan da uzaktır. Bunun başat nedenlerinden biri de, üniversitelere kaynak aktarımının imkânları ile ilgilidir. Örneğin, Times Higher Education (2019) tarafından periyodik olarak yapılan sıralamalarda neredeyse istisnasız olarak en üst sıralarda yer alan üniversiteler, aynı zamanda yıllık bütçe bazında da üst sıralarda yer almaktadır.

Özellikle gelişmekte olan ülkelerin üniversite kurumsallaşmalarının Ordorik ve Lloyd (2015) tarafından işaret edilen ve Times Higher Education (2019) gibi sıralama araştırmalarında gözlenen sınırlılıklarının karşısına, bu araştırmanın işaret ettiği imkânlar çerçevesinde adına “*yerli üniversite*” denebilecek bir üniversite modeli koymak mümkündür. Devasa bütçelere sahip üniversitelerin içinde ortaya çıktıkları ve geliştikleri kültürel, ekonomik, politik bağlamın değer taşıyıcılığının yarattığı öykünme halinin bir sonucu olarak ortaya çıkan homojenleşmeye karşı, yerli olarak tanımlanabilecek bir üniversite modeli oluşturmak bir imkâna işaret etmektedir.

Homojenleşme karşısında imkâna işaret eden bir kurum olarak yerli üniversite, gücünü ve gerekliliğini içinde geliştiği toplumsal bağlamdan alır. Deleuze (2008), Hume’un görüşlerini ele aldığı çalışmasında; kurumsallaşmanın tarihsel, kültürel, siyasal bağlamdaki önemini “tarihin nesnesinin kurum olduğu” şeklinde açıklar. Hume’a göre toplumun özünü kurum oluşturur. Toplumsal yararın ancak kurumsallaşmayla temin edilebileceğini, kurumun içinde geliştiği toplumun kültürel temsilinin o toplumun kurumları olduğu savını işler. Toplumsal yarar üzerinden mutabık kalınan uzlaşmanın sonucu olarak ortaya çıkan ve yararı temin üzerinden varlığını mümkün kılan kurum, ancak ve ancak tam anlamıyla içinde var olduğu toplumun ürettiği bir yapıdan ibaret olduğu sürece bu toplumsal yararı üretebilir. Sözleşmelerin sınırlayıcılığı içinde hareket eden kurumlar ise çeşitli hükümlülükleri yerine getirmeye yönelik kurumlar olarak

savrulup durular (Deleuze, 2008). Dimiago ve Walter'in (1983) deyimiyle içinde geliştiği toplumsal bağlamın nesnesi olamayan kurumlar küreselleşmenin etkisiyle homojenleşmeyi tetikleyen ve öykünen açısından yararı temin etmeyen dışsal kurumsallaşmalara öykünürler. Bu kurumlar ise uluslararası yapılar, karşılaştırma raporları ve aktüel baskı ile gönüllü taraf olunan sözleşmelere mahkum olurlar. Bu sözleşmeler gücünü küresel monolitik söylemden oluşturduğu eksiklik hissinden alır. Böylece Hume'un deyimiyle hükümlülükler dayatan sözleşmeler, içinde var olunan toplumun yararını gözetmenin önüne geçer (Deleuze, 2008). Kısacası küreselleşme mefhumu dünya ölçeğinde oluşturduğu etki alanıyla kurumları kendi özgün bağlamından kopararak tarafı oldukları sözleşmelerle hükümlülük altına sokarlar.

Kurumları, içinde şekillendiği bağlamın dışına çeken küreselleşme söylemi, "toplumsuz bir toplum" inşasının yaratılmasında bu söylemin taşıyıcısı olan aracı kurumlara dönüşme durumuyla karşı karşıya kalmaya zorlanmaktadırlar. Rossi'nin (2018), deyimiyle küreselleşme ve ideolojisi, "kolektivist toplumu" aşındıran ve bireyi bir anlamda içinde yer aldığı toplumla karşı karşıya getiren bir zemin oluşturarak "kendinin girişimcisi" olan bireylerin yetişmesine aracılık etmede üniversite gibi kurumları dönüşüme zorlamaktadır.

Bu dönüşüm toplumların, ulusların, milletlerin dikkate alındığı bir süreçten çıkılarak; "kendi kendinin girişimcisi olan bireylerin" ve bu bireylerin oluşturduğu kurumsal yapıların küresel bağlamda "dikkate alındığı" yeni bir sürece işaret etmektedir.

Bu aşındırıcı sürecin Chomsky'nin (2013) deyimiyle, tersine çevrilmesinin yolu ise üniversitenin içinde olduğu ve geliştiği toplumu bütüncül bir yaklaşımla ele alarak, "gerçek olan" sorun alanlarını irdeleyerek, içinde yer aldığı toplumun dışındaki yapılanmaların ihtiyaçlarına dönük motivasyonu terk ederek, başka çevrelerde belirlenmiş söylemlerle kendini sınırlamayı, varlığını borçlu olduğu kamuya dönmekten geçmektedir.

Yerli üniversite tam da bu noktada gücünü içinde geliştiği bağlamdan alan, kendi rengiyle ulusal ve evrensel düzeyde konumlanmış kurumsallaşmaya işaret eder. Deleuze'nin (2008) Hume'den hareketle ifade ettiği üzere toplumsal yararı içinde geliştiği bağlamı içselleştirdiği için temin etme ihtimali olan bir kurumsallaşma, ancak küreselleşmenin "gönüllük" temelinde tarafı olmaya zorladığı sınırlayıcı ve

homojenleştirici etkiye karşı koyabilir. Ve bu tür bir kurumsallaşma da “yerli üniversite” de anlamını bulur.

Yerli üniversite tabiri; kendini izole eden, bu anlamda Cheng (2004) tarafından ifade edildiği haliyle “izole olmuş” bir üniversite değildir. Tarihsel sürekliliği göz ardı etmeyen, geleceği, geçmiş birikim ve şimdiki bağlam içinde görebilen üniversitedir. Bu anlamda “yerli üniversite” otantik olan, gerçek olan, sarmallar içinde boğulma riski az olan, angaje olmayan, yön verici olan üniversitedir. Yerli üniversitenin dayanağını ise köklü üniversiteler oluşturmaktadır. Köklü üniversitelerin ayırt edici yönü, küreselleşmenin ivme kazanmadığı 90’lı yılların öncesinde kurulmuş ve Theisens’in (2004) ifade ettiği üzere örgüt kültürünü ve yapısını kendi özgün varlığı içinde şekillendirmiş olmasıdır. Köklü üniversiteler, Bildirgen (1971) tarafından belirtildiği üzere kurumsallaşmayı kendi potansiyelleri ölçüğünde oluşturabilen üniversitelerdir. Bu anlamda öz kurumsal süreçleri belirleme kabiliyetini geliştirme fırsatı bulmuş köklü üniversiteler, dışsal taleplerin rüzgarına karşı bağışıklığı gelişmiş üniversitelerdir. Marginson’un (2007) deyimiyle kendilerini yeniden üretebilmeye muktedir olan üniversitelerdir.

Aydoğan ve Karaaslan (2017), 20000’li yıllardan önce kurulan üniversitelerin nitelikleri bağlamında yerli üniversitenin olası yönelimine işaret eden bir çerçeve ortaya koymuşlardır. Bu araştırmacılar, 2000’li yıllardan önce kurulan üniversitelerin, küresel rüzgarın etkisine karşı direnç gösterebilme potansiyeline işaret ederek varlık ve yeterlilik kaygısının bu üniversiteler nezdinde daha az olduğu tespitini yapmışlardır. Ayrıca Arslan (2016) tarafından bir üniversitenin kurumsallaşmasını kendi bağlamı içinde toplumsal bütünlüğü temel alarak oluşturabilmesine dönük olasılığın yasal koruyuculuğu gerektirdiğini ifade etmiştir.

Nihayetinde;

- Deleuze’ün (2008) vurguladığı “toplumun özünün ve kültürel temsilinin içinde oluşturduğu kurumlar” aracılığıyla mümkün olduğu,
- Dimiago ve Walter’in (1983) deyimiyle içinde geliştiği toplumsal bağlamın nesnesi olamayan kurumların, kaynağını dışarıdan alan savrulmalar karşısında direnç göstermesinin mümkün olmadığı,

- Rossi'nin (2018) deyimiyile küreselleşme ve ideolojisinin, “kolektivist toplumu” aşındırmada kurumları dönüşüme uğramaya zorlayarak ait oldukları bağlamın dışına itmeye çabaladığı,
- Chomsky'nin (2013) deyimiyile kurumların aşınma sorununa karşın yegane yolun içinde yer aldıkları toplumsal bağlamın gereğini yerine getirmek olduğu,
- Cheng, (2004) tarafından ifade ettiği üzere, tarihsel sürekliliği üniversitenin kurumsallaşmasında kendi bağlamı içindeki şekillenmesinin yolunu açtığı,
- Theisens'in (2004) ifade ettiği üzere örgüt kültürünü ve yapısını kendi özgün varlığı içinde şekillendirmiş üniversitelerin, küresel sarmala karşı üniversiteyi bağışıklığı arttırdığı,
- Marginson (2007) tarafından belirtildiği üzere; bağlamı içinde oluşan üniversitenin, kendini yeniden üretme potansiyelinden kaynaklı belirsizliklerle başa çıkmada kurumsal kapasitesini geliştirme imkânı olduğu,
- Aydoğan ve Karaaslan (2017) tarafından belirtildiği üzere, zaman içinde oluşmanın varlık ve yeterlilik kaygısı temelinde ortaya çıkacak problemlere karşı üniversitenin kurumsal kapasitesini geliştirdiği,
- Arslan (2016) tarafından belirtildiği biçimiyile, yasal koruyuculuğun üniversitenin kendi kapasitesi oluşturmada üniversiteye fırsat tanıdığını ve tüm bu çerçeve içinde kalarak yerli üniversitenin savrulmalar, homojenleşme, belirsizlikler karşısında bir imkâna işaret ettiği söylenebilir.

Yerli üniversite, Rossi 'nin (2018) sorduğu “küreselleşmenin talimatlarından bağımsız şekilde kendine bir biçim, bir ifade, bir üslup vererek bir özneye dönüşmenin ve bir merkez olmanın yolunun ne olduğu” şeklindeki soruya yanıt olabilecek niteliktedir. Dimiagio ve Walter'in (1983), Cheng'in (2004), Theisens'in (2004), Marginson'nun (2007), Deleuze'ün (2008), Chomsky'nin (2013), Arslan'ın (2016), Aydoğan ve Karaaslan'ın (2017), Rossi'nin (2018), çizdiği çerçeve içinde bir imkâna işaret eden yerli üniversite aşağıdaki olasılıkları üretme ihtimaline muktedir olabilecek üniversitedir:

- Yerli üniversite, oluşturduğu birimler aracılığıyla bölgesel, ulusal ve evrensel düzeyde süreç değerlendirmesini temel alan; sadece nicel ölçütler üzerinden değil,

sosyal, hukuksal, ekonomik, kültürel vd. tüm alanlarda etkin olan bu anlamda “ölçen” olan üniversitelerdir.

- Yerli üniversite; kurumsal, ulusal, bölgesel ve nihayetinde küresel bağlamda “içeriden dışarıya doğru” kendini oluşturan üniversitedir. Ulusal düzeyde diğer üniversitelerle kurduğu etkili iletişimlerin süreç bazlı değerlendirmesini yapan, güçlü bir kurumsal kültür oluşturan, tarihsel birikimi göz ardı etmeyen üniversitelerdir.
- Küresel sarmala tutulmayan, bu manada izomorfik etkiye karşı korunaklı olan yerli üniversite; içinde var olduğu ulusal, tarihsel, sosyal bağlamın varoluşsal katkısına açık olan üniversitedir. Bu anlamda “bağlam merkezli” hareket yönünü belirleyen üniversitedir.
- Piyasa merkezli ortak iştiraklerin eş değer bir parçası olma yanılışmasını reddeden yerli üniversite, “üniversite” kimliğinin gereğini yerine getiren ve “kendine has *“özgün bir kurum”* olduğunun farkında olan üniversitedir.
- Yerli üniversite, aktüel baskının etkisiyle yönelimlerini belirlemek ve dışsal baskı doğrultusunda şekillenmek yerine; araştırma, bilgi ve insan kaynağından aldığı güçle “içsel motivasyonla” hareket eden üniversitedir.
- Yerli üniversite, araştırmada sonuç odaklı yönelimlerden çok “süreci” göz önünde bulundurur.
- Küresel sarmalın etkisiyle geleceğe dair istikametleri belirlemeye dönük belirsizliklere karşı kurumsal yapıyı zayıflatan bir yaklaşım yerine, “geçmişin birikimini ve bugünün bağlamını” göz önünde bulunduran bir istikamet belirler.
- Küresel bağlam içinde oluşan arz talep dengesinin dışında konumlanan, arz talep ilişkisini belirlemede seçme gücü olan yerli üniversite; ulusal, bölgesel, küresel öncelikleri göz önünde bulundurarak “yarar sağlayan” üniversitelerdir.
- Yerli üniversite; içinde bulunduğu bağlamın şekillendirdiği kurumsal düzeyde kendine has kültürü, normları, profesyonellik anlayışı olan ve bunları kendi dinamikleri üzerinden şekillendiren, dışarının kendini görme biçiminden çok “kendini içerden oluşturan” üniversitedir.

- Yerli üniversite, kaynağının kendisi ve kendi içinde geliştiği bağlamın olmadığı amaçlara angaje olmuş ve bu amaçları gerçekleştirmeyi ya da gerçekleştirmemeyi kendine yegâne ölçüt olarak belirlememiş üniversitedir. Yerli üniversite, kendinin ve içinde geliştiği bağlamın farkında olan üniversitedir. Bu anlamda “**öz yeterliliğinin**”_bilinciyle hareket eden eksiklik hissini dışsal nedenler üzerinden okumayan üniversitedir.
- Söylem oluşturmada bağlamın etkisini göz ardı etmeyen yerli üniversite, çokluğu esas alan bir yaklaşımla araştırma yapan üniversitedir. Bu anlamda küresel söylemin girdabına kapılarak kendine eşikler oluşturan üniversite değil, “**çokluğu merkezine**” koyan “**monolitik**” bir söylemi reddeden üniversitedir.

Bu araştırmada üretilen kavramsal çerçeve bağlamında izomorfizm sarmalı içinde homojenleşmiş bir görüntü arz eden “**homojen üniversite**” ile küresel bağlamda katkı sunma imkânına muktedir olabilecek “**yerli üniversitenin**” farklarının Tablo 5.1’de gösterildiği üzere şu şekilde tezahür ettiği söylenebilir:

Tablo 5.1. Yerli Üniversite ve Homojenleşmiş Üniversite Modellerinin Tezahürü

MODEL	GEREKÇELER	NİTELİKLER
HOMOJEN ÜNİVERSİTE	Nicel ölçüt bazlı kendine değer biçme	Unsur-ölçülen
	Dışsal talepleri öncelikle	Dışarıdan içeriye
	Küresel sarmala tutulma, bağlamsız eylem	Bağlantısız
	Diğer yapılarla birlikte hareket etme	Eş değer kurum
	Aktüel baskıyla eylemde bulunma	Dışsal motivasyon
	Marjinal fayda merkezli amaç belirleme	Sonuç merkezli
	“Ne olacağım?” sorusuna takılma	Gelecek tahayyülü fetişizmi
	Uluslararası talep karşılama yönelimli olma	Yararlanılan
	Üniversite kurumsallaşmasının dışında oluşma	Kendi dışında şekillenme
	Öznesinin kendisinin olmadığı hedeflere kilitlenme	Eksiklik hissi kaygısı
	Söylem oluşturmada küreselleşmeye angaje olma	Monolitik söylem
	Sosyal, kültürel, ekonomik tüm alanlarda özne olma	Etkin-ölçen
	Kurumsal, ulusal, bölgesel, küresel hatta oluşma	İçeriden dışarıya
İçinde var olduğu ulusal, kültürel tarihsel bağlamda şekillenme	Bağlam merkezli	
YERLİ ÜNİVERSİTE	Üniversite kimliğinin kendine has yapısı içinde meydana gelme	Özgün kurum
	Araştırma, bilgi ve insan kaynağından aldığı güçle hareket etme	İçsel motivasyon
	Sonuç odaklı olmayan bir yönelimi esas alma	Süreç temelli
	Geçmişin birikimi ve bugünün bağlamını göz önünde bulundurma	Geçmiş-gelecek merkezli
	Arz-talep dengesinin öznesi olma	Yarar sağlayan
	Dışarının kendini görme biçiminden çok, kendi dinamikleriyle hareket etme	Kendi içinde oluşma
	Kendinin ve içinde geliştiği bağlamın farkında olma	Öz yeterlilik merkezli
	Bağlamın tüm yönlerini göz önünde bulundurma	Çokluğu merkez alan söylem

Yerli üniversitenin nasıl oluşturulacağına dair ipuçlarının, bu çalışmada ortaya çıktığı görülmektedir. Şöyle ki, üniversitenin izomorfizm sarmalına kapılmadan, küresel söylemin etkisine girmeden; ulusal, kültürel, tarihsel, sosyal bağlamı içinde şekillenmesini ve yerli olmasını sağlayacak zemin bu çalışmada da belirlenmeye çalışıldığı üzere;

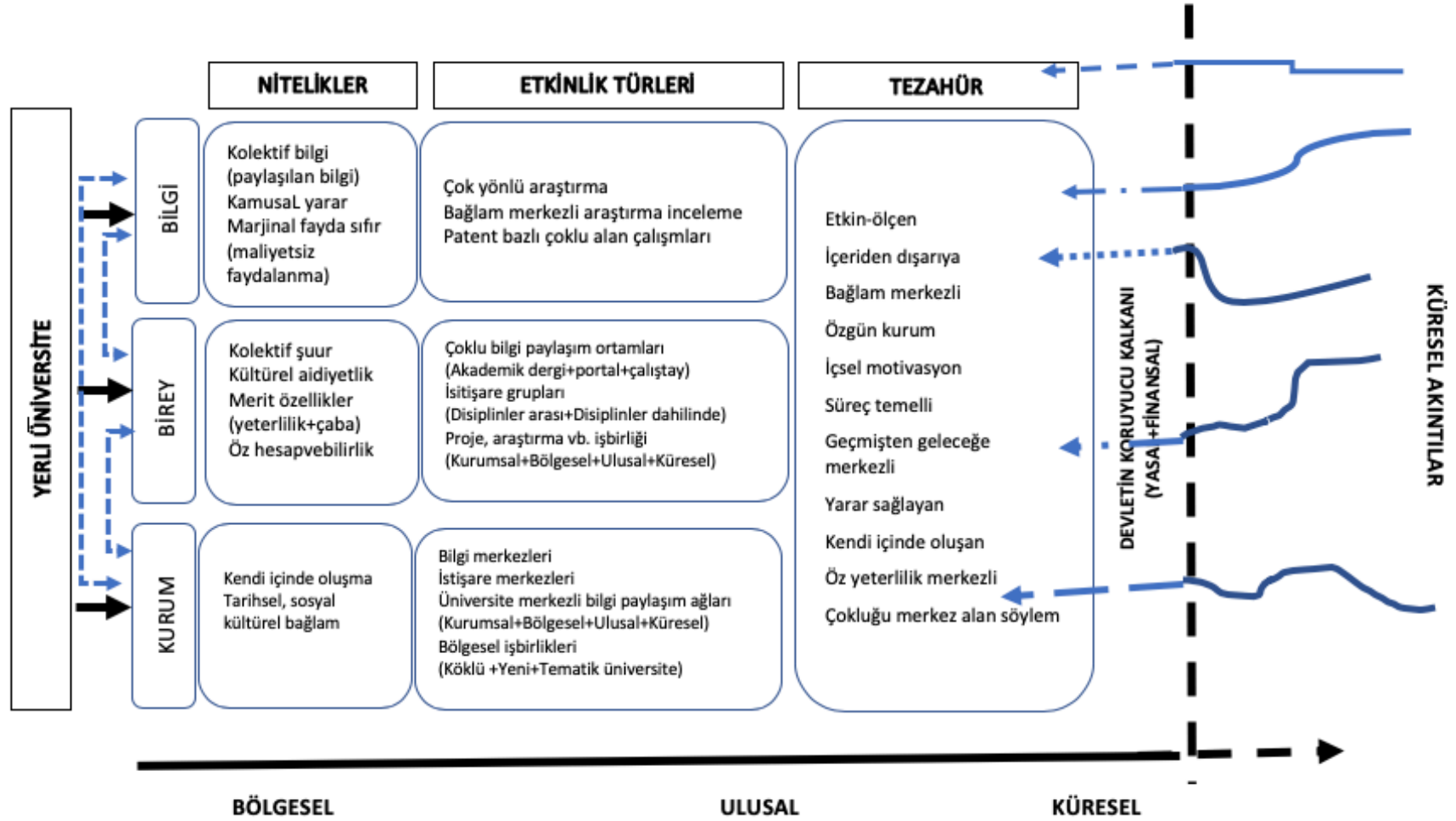
- Köklü üniversitelerin kurumsal birikimine,
- Tematik üniversitelerin ayrı bir görüntü sergilemelerine,
- Coğrafi farklılıkların üniversitelerin özgün kurumsallaşmalarına olası katkısına ihtiyaç duymaktadır.

Coğrafi farklılık, köklülük, tematiklik bağlamında oluşturulacak bir modelin, hangi unsurlar baz alınarak şekillenmesi gerektiği ise küreselleşmenin ve küreselleşmenin bir göstergesi olarak izomorfizmin hangi alanlar üzerinde etkisini gösterdiğini

belirlemekle mümkündür. Bu noktada tüm araştırma boyunca ifade edildiği üzere, küreselleşmenin toplamda;

- Meritokratik dönüşümün yansıması olarak kolektif şuurun yerini bireysel kurtuluş reçetelerinin aldığı, Rossi 'nin (2018) deyimiyle “kendinin girişimcisi olma” halinin kolektif toplumun yerine ikame edildiği “*birey bazındaki dönüşümde*”,
- Stiglitz'in(1997) deyimiyle, kapsayıcı ve kolektif olma özelliğini yitirerek ekonomik değer üreten “bilgi bazındaki dönüşüme”,
- Meritokratik bağlamda birey bazındaki dönüşüme, toplumsal yarar temelinde bilginin dönüşümüne ve bu dönüşümlerin belirleyiciliğinde; üniversitenin, Rossi 'nin (2018) deyimiyle dışarıdan biçimlendirilen nesneleşen bir yapıya bürünmesi temelinde “kurumsal bazda dönüşümüne” yol açtığı hem bu araştırma sonucunda ortaya çıkan bulgularla hem de bu bulgular bağlamında yapılan literatür incelemesinde görülmektedir.

Bu anlamda; (1) birey, (2) bilgi ve (3) kurum bağlamında, araştırma bulgularının çözüme dair sunduğu imkânlar çerçevesinde; yerli üniversitenin nitelikleri, etkinlik biçimleri ve olası tezahürlerini temsil eden model aşağıdaki Şekil 5.2’de gösterilmiştir:

Şekil 5.2.: Yerli Üniversite Modeli

Yerli üniversite modeli temel olarak bağlamı işaret eden köklülük ve yerellik üzerinden;

- *Birey bazında*; küresel rekabetin yetenek avcılığı gibi argümanlarla küresel çapta beyin göçü, beyin dolaşımı gibi sonuçlar üreten “kendinden sorumlu birey” durumunu tersine çevirmesi,
- *Bilgi bazında*: sonuç odaklı değişim değeri olan, tüzel ya da tekil bireye ait sahiplik ilişkisi üzerinden tanımlanan bilgi anlayışından, toplumsal yararı gözetilen kolektif bilgiyi öne çıkarması ve
- *Kurum bazında*: belirsizliklerle başa çıkmada girdiği küresel sarmalın içinde etkin olma hedefinden çok, dışarıya angaje olmuş ve dışarıdan beklenti içinde olan üniversite yerine; özgün bağlamları içinde şekillendirdikleri kimlikleriyle çevreye, ülkeye, ve nihayetinde dünyaya katkı sunabilen etkileyen üniversite kurumsallaşmasını mümkün kılması gerekmektedir.

Üç düzeyi bulunan yerli üniversite modelinin; bu düzeylerini bilgi, birey ve kurum oluşturmakta; örgütlenme biçiminde ise köklü üniversite, 2000 yılından sonra açılan üniversiteler, tematik üniversiteler, bölgesel ve ulusal üniversiteler arası işbirliği ağı ve nihayetinde devletin koruyucu çeperi bulunmaktadır. Yerli üniversite modeli bu temelde köklü üniversitelere; bölgesel düzeyde etki alanının genişlediği ve böylece birey, bilgi ve kurum düzeyinde ulusal, bölgesel ve küresel düzeyde etkin duruma evrilmenin olanaklı kılındığı bir çerçeve sunmaktadır. Yerli üniversite modeli; tekil bir üniversiteye denk gelmeyen, bölgeler düzeyinde birbiriyle ilişkilendirilmiş, son kerte ulusal düzeyde bir yükseköğretim sistemine işaret etmektedir. Köklü üniversitelerle yeni kurulan üniversiteler arasında ulusal düzeyde ilişkili olma haline tekabül eden yerli üniversitenin yaşamsal unsurlarından biri de, devletin yasal koruyuculuğunu belirsizlikler karşısında savrulmasını engelleyici bir faktör olarak hissetmesidir.

Devlet’in yasal koruyuculuğunun yanı sıra finansman ve altyapı desteği gibi alanlarda rol üstlenmesi; belirsizlikleri ve riskleri üreten küreselleşmenin olumsuz etkilerine karşı, üniversitelerin bağımsızlık sistemlerini güçlendirici bir zemin oluşturacaktır. Böylece üniversite; köklü örgüt kültürü üzerinden kendi özgün varlığını şekillendirme şansı bularak, bölgesel, ulusal ve küresel düzeyde farklılığıyla yer edinecektir. Üniversitenin bağlam içinde oluşumuna fırsat yaratacak olan yasal koruyuculuk, kamusal yararı taahhüt altına alacağından, dışarıdan zorlayıcı izomorfizme yol açma durumunu ortadan kaldıracaktır. Ayrıca teknolojik yetersizlik, hedeflerin belirsizliği, ya da çevrenin bizatihi ürettiği belirsizlikten kaynaklı üniversitenin ithal

modellere yönelmesinde engelleyici bir çeper oluşturacaktır. Küresel akıntılara karşı kontrol edilebilir bir süzgeç görevi gören yasal koruma ve finans desteği, üniversitelerin çok yönlü ve çeşitlilik gösteren bu akıntıların neden olacağı ve üniversiteleri küresel sarmalın içine çekme ihtimali olan durumlarla başa çıkabilmelerinde bağımsızlık sistemini geliştirici rol oynar. Yerli üniversite modelini temsil eden şekilde de gösterildiği üzere, küresel akıntılar çok yönlü ve çeşitli niteliklerde olabilir. Buna karşın bir yandan bilgi, birey ve kurum düzeyinde öz bağlamı içinde oluşan üniversite, diğer yandan kamusal alanın üniversiteye yansması olan devletin finans ve yasal desteği ile daha dirençli hale gelir.

Nihayetinde bu model, sürekli devinim halinde olan bir sürecin kendi içinde oluşarak devam etmesine işaret eden bir kurumsallaşmayı mümkün kılarak, küresel alanda var olması olası riskler ve belirsizlikler karşısında gücünü kendinden alan bir üniversitenin imkânına işaret etmektedir.

5.3. Öneriler

5.3.1. Uygulayıcılar İçin Öneriler

Araştırmanın bulguları ve bulgular üzerinden yapılan literatür tartışması üniversitede; (1) birey bazında, (2) bilgi bazında, (3) kurum bazında bir dönüşümün gerekliliğini ortaya koymaktadır. Yerli üniversite olarak kavramsallaştırılan modeli olası kılmak ve böylece kültürel, tarihsel, politik, toplumsal bağlamın içinde içeriden dışarıya doğru bir yükseköğretim modelini tesis etmek için politik karar vericilere, yükseköğretim üst kurularına, üniversitelere uygulamaya dönük şunlar önerilmektedir:

- Araştırmaya kapsamında incelenen Türk Üniversitelerin ele alındığı, (1)akademik performans, (2) girişimcilik ve (3) görünürlük verilerinin yer aldığı her üç veri setinde kullanılan kriterlerin, ağırlıklı olarak nicel verilere dayalı olduğu görülmüştür. Nicel verilere dayalı karşılaştırmalar, nitel boyutu öne çıkarmayı gerektiren süreç temelli karşılaştırmaların görünürlüğünü sınırlamaktadır. Üniversitelerin karşılaştırma kriterlerinin nitel yönden de yapılması, hem nicel hem de nitel içeriklerin birlikte kullanılması ve buna dönük öncelikle ulusal düzeyde bir karşılaştırma sistemi oluşturulması yararlı olacaktır. Eğitim, araştırma, kamu yararı gibi başlıklar altında bağlamsal tüm koşulları göz önünde bulunduran nitel içeriklerin de yer aldığı bir karşılaştırma sistemi oluşturulması için;
 - Birim düzeyinde temsil için üniversitelerden,

- Yerel düzeyde coğrafi yakınlık göz önünde bulundurularak üniversiteler arasında,
 - Ulusal düzeyde tüm üniversitelerin içinde olduğu ulusal bir ağ üzerinden,
 - Avrupa, Ortadoğu vb. bölgesel ağlar üzerinden birbiriyle koordineli biçimde çalışacak kıyaslama kurulları oluşturulabilir.
- Bu kıyaslama kurulları;
 - Üniversitenin faaliyet süreçlerinin, üniversite toplumunu içermeye düzeyi (kulüpler, akademik dergi toplulukları, paydaş toplantıları vb.),
 - Öğretim süreçlerinde öğrenci/akademisyen/yönetim bağlamında yapılan işbirlikleri, bu işbirliklerinin işleyiş biçiminin ve çıktılarının neler olduğu ve bu çıktılarının çok yönlü etki değerlendirmesi,
 - Üniversitenin çevresel ilişkiler bağlamında toplumun tüm kesimleriyle; STÖ'ler, dernekler, sendikalar, kamu kuruluşları vb. ile kurulan etkileşim düzeyi, bu etkileşimlerin niteliği, biçimi ve etki düzeyi,
 - Akademik topluluğun proje, makale, vb. ürün çıktılarının yerel, ulusal ve küresel ölçekte niteliksel açıdan katkı biçimi, düzeyi,
 - Mezun öğrencilerin, işgücüne katılım oranlarının dışında, toplumun tüm katmanlarına ulaşmada sosyal, sanatsal, politik üretim biçimleri,
 - Üniversitelerin mimari konumlanmalarının nitelikliliği gibi eğitim, araştırma, kamu yararı başlıkları altında toplanabilecek karşılaştırma içeriklerine dayalı çalışma süreçleri şekillendirebilir.
 - Üniversiteler arasında; (1)akademik performans, (2) girişimcilik ve (3) görünürlük verilerinin yer aldığı her üç veri setinden hareketle belirgin bir homojenleşme olduğu ve homojenleşme düzeyinin yıllara göre artma eğilimi gösterdiği görülmüştür. Ulaşılan bu sonucun olası nedenlerine dair yapılan literatür incelemesi homojenleşmedeki artışın küreselleşme kaynaklı hakim söylemin etkisinde kalmayla açıklanabileceğini ortaya koyar niteliktedir. Küreselleşme söyleminin etkisiyle şekillenen ardıl süreçlerin-karşılaştırma raporları, politika önerileri, model alma vb.- üniversiteleri, dışarıdan içeriye doğru, bağlam dışı bir çerçeve içinde harekete zorladığı söylenebilir. Bu temelde üniversitelerin; içinde şekillendikleri kültürel, toplumsal, politik, tarihsel bağlamın tümünün belirleyiciliğinde öz kimliklerini ve bu kimlik üzerinden kurumsallaşmalarını

sürdürebilmelerini/tamamlayabilmelerini temin etmek ve böylece küresel akıntıların içinde savrulmamak için içeriden dışarıya doğru bir yapılanmaya gitmek gerektiği düşünülmektedir. Bu bağlamda, ulusal boyutta üniversitelerin küresel akıntıların etkilerini tanımlayabilecekleri olası olumlu ve olumsuz yansımalarını analiz edebilecekleri, sonuçlarına dair öngörülebilir bulunabilecekleri yasal ve finansal yönden mevcut yapıların geliştirilmesine dönük tedbirler alınmalıdır. Politik karar vericiler; yasal, finansman, alt yapı desteği gibi kurumların sürekliliği açısından oldukça önemli olan kalemlerde, üniversitelerin riskler üreten küreselleşmenin olumsuz etkilerine karşı koruyucu bir çeper oluşturacak ve böylece kurumların köklü kurumlara dönüşmelerinde orta ve uzun vadede zamansal açıdan bir imkân oluşacaktır. Bu noktada, yasa koyucular ve üniversite kurulları koordineli olarak dışa bağımlılığı azaltıcı tedbirlerin maksimum düzeyde temini için işbirliğine giderek üç ayağı olan bir yapılanmayı tesis etmeleri önerilebilir:

- Birey bazında; akademisyenlerin, öğrencilerin, yöneticilerin akademi kimliği etrafında şekillenen çalışmalarının yanı sıra; toplumun tüm kesimlerini içeren sorun alanları üzerinden empirik araştırmalara dayalı, bilimsel bulguları esas alan, çoklu bilgi paylaşımında bulunacakları proje çalışmalarını, akademik dergi çalışmalarını, araştırmaları teşvik edecek istişare toplantıları, çalıştaylar düzenlenmesi yoluna gidilebilir.
- Bilgi düzeyinde, kamusal yarar ölçütü olarak toplumsal alanların tümüne yayılmış çok yönlü araştırmaların (sosyal, ekonomik, kültürel, tarihsel vb.) merkezinde olduğu; yerel, ulusal tandanslı bağlamı temel alan bilgi süreç odaklı kapsayıcı bilgi üretiminin teşvik edilmesine dönük çok yönlü inceleme araştırma birimleri, bağlam merkezli araştırma inceleme toplulukları, patent bazlı çoklu alan çalışmaları yapılabilir.
- Kurum düzeyinde, üniversitelerin bağlamı içinde gelişmesini mümkün kılan; Türkiye'nin tarihsel, sosyal kültürel birikimini, günümüzdeki yansımalarını, geleceğe dönük olasılıkları içeren öz bir kurumsal inşa sürecinin temini için; sosyoloji, tarih, eğitim, mimarlık gibi geniş bir alanda disiplinler arası istişare, araştırma, inceleme merkezleri, toplulukları, bilgi paylaşım ağları oluşturulması yoluna gidilebilir.

- Araştırmada devlet ya da vakıf üniversitesi olma özelliğinin, homojenleşme düzeyinin belirlenmesinde ayırt edici bir faktör olduğu ve üniversite türünün arasında yakınsayıcı bir dinamiğe dönüşürken farklı türler arasında ıraksayıcı bir etki yarattığı, aynı zamanda köklü üniversite olan devlet üniversitelerinin homojenleşme eğiliminin, vakıf üniversitelerine nazaran daha az olduğu görülmüştür. Köklü üniversitelerin homojenleşme eğilimine dönük gösterdikleri direnç, örgüt kültürünü ve yapısını kendi özgün varlığı içinde şekillendirmiş olmasından kaynaklandığı ve belirsizliklere karşı, olası izomorfizme yönelme ihtimalini azalttığı söylenebilir. Bu temelde köklü üniversitelerin içte oluşan, tarihsel birikimi olan, yerli kurumsal yapılar olarak, vakıf üniversiteleriyle, 2000 yılından sonra kurulan üniversitelerle çeşitli ağlar üzerinden etkileşim kurmaları ve bu etkileşimler doğrultusunda çeşitli işbirliği imkânlarını geliştirmeleri teşvik edilebilir.
- Türe göre homojenleşme etkisinin farklılaşmasının yanı sıra, coğrafi farklılıkların da üniversitelerin homojenleşme düzeylerini azaltıcı bir etki yaptığı görülmüştür. Coğrafyanın farklılığa yol açan bir faktör olarak kendini göstermesi, yerel unsurların homojenleşme eğilimine dönük bir direnç oluşturduğu şeklinde yorumlanabilir. Başka bir ifadeyle coğrafi farklılıklar, üniversiteler nezdinde özgün kurumsallaşmaların yerelden beslenerek oluşmasına dair bir imkâna işaret etmektedir. Ulusal sata yayılmış tüm bölgelerde köklü üniversitelerin de var olduğu düşünülürse; coğrafi farklılıklar gözetilerek köklü üniversiteler ile coğrafi yakınlık bakımından köklü üniversitelerin çevresine konumlanmış olan üniversiteler arasında koordineli, formal ve informal etkileşim ağları kurmak, homojenleşmeye karşı özgün kurumsallaşmaları süreç içinde oluşturmayı olanaklı kılacaktır. Homojenleşmeyi azaltıcı etki yapan coğrafi ve tür değişkenleri göz önünde bulundurularak;
 - Hem türler arasında, hem de coğrafi bölgeler bağlamında köklü üniversitelerin merkezinde olduğu kurumlar arası koordinasyon merkezlerinin oluşturulmasına dönük çalışmalar yapılabilir.
 - Hem ulusal düzeyde hem de coğrafi bölgeler nezdinde sorun alanları belirlenerek üniversiteler arasında ortak çalışmayı esas alan projeler, araştırmalar, uygulamalar gerçekleştirilebilir.
 - Hem ulusal düzeyde türler arasında hem de bölgesel düzeyde üniversiteler arasında kurumsal kültür, araştırma deneyimi, yönetimsel tecrübeler vs.

paylaşıldığı, aktarıldığı, sınındığı İnfomal ve formal istişare toplantıları, periyodik çalıştaylar yürütülebilir, akademik dergi çalışmaları yapılabilir.

- Bölgesel ve ulusal ölçekte fakülteler düzeyinde akademisyen, öğrenci, yönetici sirkülasyonunu temin edici uygulamalar yapılabilir.
- Hem türler arasında hem de coğrafi bölgeler bağlamında köklü üniversitelerin merkezinde olduğu kurumlar arası işbirlikleri geliştirilebilir.
- Teknoloji, savunma gibi öncelikleri öne çıkaran tematik üniversitelerin; homojenleşme bağlamında diğer üniversitelerden ayrık bir görünüm sergilemeleri, homojenlik karşısında heterojen bir durumun olasılığına işaret etmektedir. Belirli bir alanda yoğunlaşarak o alanda bilgi üretim merkezine dönüşme potansiyeli taşıyan tematik üniversiteler, homojenleşme karşısında kendini koruma ve özgün bir kurumsallaşmaya gitmede bir imkâna işaret etmektedir. Bu bağlamda toplumsal ihtiyaçlar göz önünde bulundurularak, tematik üniversitelerin yaygınlaşmasına dönük çalışmalar yapılabilir. Yasa koyucular, yerel yönetimler, STÖ'ler, istihdam çevreleri, üniversite üst kurulları, üniversiteler gibi birçok kurumun işbirliğini esas alan bir perspektifte; bölgesel farklılıkları, yerel ihtiyaçları, toplumsal kesimlerinin tümünü içeren disiplinler arası ve hem disiplinler arası çalışma ortaklıklarını belirleyiciliğinde;
 - Kamusal yarar temelinde tüm toplumsal kesimlerin ihtiyaçlarının ve sorun alanlarının göz önünde bulundurulduğu; sosyal bilimler, sağlık, teknoloji, mühendislik, sanat, tarım, mimarlık gibi ulusal çapta; her bölge düzeyinde mevcutlara farklı temalarda birçokları da eklenerek tematik üniversiteler araştırılması, kurulması, geliştirilmesi, kurumsal kimliğin oluşturulmasında köklü üniversitelerle ilgili fakülteler nezdinde etkileşim zeminlerinin oluşturulması önerilmektedir.

5.3.2. Araştırmacılar İçin Öneriler

- Bu araştırmada Türk Üniversiteleri ile sınırlandırılmış olarak nitel veri toplama yöntemlerinden biri olan doküman incelemesi ile, nicel analiz yöntemlerinden biri olan “Çok Boyutlu Ölçekleme” birlikte kullanılmıştır. Uluslararası karşılaştırma raporlarını içeren dokümanların incelenmesi ile birlikte çok boyutlu ölçeklemenin birlikte kullanıldığı araştırmalar yapılarak Türk Üniversitelerinin homojenlik düzeyinin diğer ülkelerin üniversitelerinin de içinde olduğu daha kapsamlı karşılaştırmalar yapılabilir.

- Bu araştırmada, üniversitelerin izomorfizme yönelim düzeyleri, üç ayrı veri setinde yer alan 18 ayrı alt başlıktaki her veri seti için yaklaşık 160 birim üzerinden analizler yapılarak tespit edilmiştir. İzomorfizme yönelim düzeylerinin birim bazlı (tekil üniversite, fakülte, üniversite yönetimi vb. düzeylerde) derinlemesine, ayrıntıda saklı olan verilere ulaşmayı sağlayacak paydaşların görüşlerinin eş zamanlı alındığı nitel araştırma yöntemlerinden “*olgubilim*” çalışması yapılabilir.
- Bu araştırmada çok boyutlu ölçekleme analizlerinden hareketle ulaşılan en genel sonucun, kullanılan tüm veri setleri bağlamında, üniversiteler arasında belirgin bir homojenleşme olduğudur. Ayrıca ölçek geliştirilerek tarama yapılarak, akademisyenlerin homojenleşmeye dönük “*algılarının, tutumlarının*” belirlendiğı araştırmalar yapılabilir.
- Bu araştırmada olduğu gibi homojenleşme düzeyinin nicel veri setlerindeki veriler kullanılarak ortaya konulmasının yanı sıra, üniversiteler nezdinde mevcut durumun homojenleşme bağlamında tespitine dönük; stratejik plan, proje ortaklık belgeleri, bütçe harcama kalemleri, araştırma içerikleri gibi birçok veri içeren “*dokümanın incelendiğı*” araştırmalar yapılabilir.
- Eldeki araştırmada homojenleşmenin geliştiğı bağlam olarak irdelenen küreselleşmenin, yükseköğretime yansımaları nezdinde Türkiye özelinde; ortaya çıkışı, gelişim seyri, etkileri bakımından zengin bir veri kaynağı sunacak olan “*tarihsel karşılaştırmalı araştırma*” yöntemiyle ele alınabilir. Tarihsel bağlamda, üniversitenin yasal mevzuatlarca ele alınış biçimine dair belgeler, yönetim yapılarına dair belgeler, uluslararası anlaşmalarda yükseköğretime dönük hükümlülüklerin yer aldığı belgeler gibi birincil kaynaklar kullanılarak küreselleşmeye dair üniversite nezdinde çıkarsamalar yapmaya imkân sağlayacak araştırmalar yapılabilir.
- Ayrıca “*tarihsel karşılaştırmalı araştırma*” yöntemi ile Birleşmiş Milletler, OECD, Avrupa Birliğı gibi uluslararası yapıların bünyesinde oluşturulan eğitim ve yükseköğretimle ilgili birimlerin kuruluş belgeleri temelinde incelemeler yapılarak bu belgelerin içeriklerinin Türkiye Yükseköğretim Sistemi nezdindeki küreselleşmenin etkilerinin gelişim seyrine dair araştırmalar yapılabilir.
- Küreselleşmenin akademi bağlamında, akademisyenlerin araştırma yapma, makale yazma, proje vb. çalışmalarında ortaya çıkan yönelimlerindeki ve günlük üniversite rutini üzerindeki etkilerinin ayrıntılı şekilde betimlenebilmesini ve sürece yayılı olarak

gözlem yapabilme, görüşme yapabilme gibi içeriden veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı “*saha araştırmaları*” yapılabilir.

- Bu araştırmada, Türk Üniversiteleri nezdinde küreselleşmenin etkileri izomorfizm bağlamında incelenmiştir. Farklı kademelerde küreselleşmenin etkilerinin analiz edildiği araştırmaların sonuçlarının kapsamlı biçimde ele alındığı meta analiz araştırmaları yapılabilir.
- Bu araştırmada izomorfizmin üniversiteler bağlamındaki varlık düzeyi genel bir çerçeve içinde ele alınmıştır. İzomorfizm yöneliminin türlerine göre-zorlayıcı, öykünmeci, normatif- ayrı ayrı ele alındığı; yükseköğretimin farklı unsurları bağlamında irdelendiği nitel, nicel, karma araştırmalar yapılabilir.
- Eldeki araştırmada tematik üniversitelerin, ayrık bir görüntü sergilediği bulgusuna ulaşılmıştır. Tematik üniversitelerin izomorfizme yönelme düzeylerinin diğer üniversitelerle karşılaştırıldığında düşük olmasının bu üniversitelerin ayrı ve detaylı ele alınmasının gereğini ortaya koymaktadır. Bu temelde tematik üniversitelerin diğer üniversitelere göre yönetim yapılanması, örgüt kültürü gibi farklı konu başlıkları altında betimleme analizlerin kullanıldığı nicel araştırmalar yapılabilir.
- Bu araştırmada küreselleşme izomorfizmeye yönelim bağlamında ele alınmıştır. Küreselleşmenin; akademisyen adanmışlığı, örgüt kültürü, kolektif öğrenme, yansıtıcı düşünme gibi bir çok farklı konu ile ilişkisinin ele alındığı ya da birbirilerini etkileme düzeyinin incelendiği ilişki ya da etki analizleri yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Agasisti, T., Catalano, G. (2006). Governance Models of University Systems-Towards Quasi-Markets? Tendencies and Perspectives: A European Comparison. *Journal of Higher Education Policy and Management*, 28(3), 245–262. doi: 10.1080/13600800600980056.
- Alain F., Redford, D. T. (2014). *Handbook on the Entrepreneurial University*. Edward Elgar.
- Allen, A. (2011). Michael Young's The Rise of the Meritocracy: A Philosophical Critique. *British Journal of Educational Studies* 59(4), 367-382.
- Altbach, P. G. (2004). Globalisation and the University: Myths and Realities in an Unequal World. *Tertiary Education and Management*, 10(1), 3-25.
- Arnaut, D. (2010). Towards an Entrepreneurial University. *The International Journal of Euro-Mediterranean Studies*, 3(5), 135-152.
- Arslan, M. (2017). Üniversite Reformları Kapsamında Üniversitelerimizde Demokrasi. *Alternatif Eğitim Dergisi*, 1(3), 9-36.
- Attali, M. O., Yemini, M. (2017). Initiating Consensus: Stakeholders Define Entrepreneurship in Education. *Educational Review*, 69(2), 140-157, DOI: 10.1080/00131911.2016.1153457
- Aydoğan, D., Karaarslan, M. H. (2017). Üniversiteler Kendini Nasıl Tanımlıyor? Üniversite Tanıtım Filmleri Üzerine Söylem Analizi. *Journal of Social Sciences of Muş Alparslan University*, 5(1), 119-146.
- Bakioğlu A., Keser S., Doğan B., Çayak S., (2017). Küreselleşme Bağlamında Eğitimde Karşılaştırma Amaç ve Metot. Ayşen Bakioğlu (ed.), *Karşılaştırmalı Eğitim Politikalar, Göstergeler, Bağlamlar* içinde (s.11-41), Ankara; Eğitim Yayınevi.
- Bakioğlu, A. Dalgıç, G. (2012). Academics Perceptions of the Effects of Globalization on Turkish Foundation University Policies. *Education and Science*, 37(165), 34-47.

- Bakioğlu, A., Demiral, S. (2014). *Okul Yönetiminde Belirsizlik*. Ankara:Vize Basın Yayın.
- Bakioğlu, A., Hacıfazlıoğlu, Ö. (2016). *Avrupa Birliği Bağlamında Yükseköğretimde Kalite*. İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Baldrige, J.V. (1971). *Power and Conflict in the University*, New York: John Wiley.
- Balta, E. (2016). *Küresel Siyasete Giriş*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Banya, K. (2010). Globalization, Social Justice, and Education in Africa: Neoliberalism, Knowledge Capitalism in Sub-Saharan Africa. Joseph Zajda(Ed.), *Globalisation, Education and Social Justice* (s.15-31). Springer.
- Barnett, M. (2008). Social Constructivism. John Baylis, Steve Smith, and Patricia Owens(Eds.), *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations* içinde (s.160-174). New York, N.Y: Oxford University Press.
- Barnett, R. (2008). *Her Türü Aklın Ötesinde Üniversitede İdeoloji ile Yaşamak*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bauman, Z. (2005). *Globalization The Human Consequences*. Cambridge: Polity Press.
- Bauman, Z. (2006). *Luquid Modernity*. Cambridge: Polity Press.
- Baylis, J., Smith, S., Owens, P. (2008). *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*. New York, N.Y: Oxford University Press.
- Beck, U. (1992). *Risk Society Towards a New Modernity*. London: SAGE Publications.
- Beckert, J. (2010). Institutional Isomorphism Revisited: Convergence and Divergence in Institutional Change. *Sociological Theory*, 28(2), 150-166.
- Bergh, A., Mirkina, I., Nilsson, T. (2014). Globalization and Institutional Quality—A Panel Data Analysis. *Oxford Development Studies*, 42(3), 365–394.
- Björkquist, C. (2009). *Stakeholder Influence in Higher Education; Old Ideas in New Bottles?*. Karlstad: Karlstad University Studies,

- Borg, I., Groenen, P J. F (2005). *Modern Multidimensional Scaling Theory and Applications*. Springer Science+Business Media, Inc; Newyork.
- Boxenbaum, E., Jonsson, S. (2013). Isomorphism, Diffusion and Decoupling, in R. Greenwood, C. Oliver, K. Sahlin, and R. Suddaby, (eds.), *Organizational Institutionalism* (s. 78-98). London: Safe
- Brown, P., Tannock, S. (2009). Education, Meritocracy and The Global War For Talent. *Journal of Education Policy*, 24(4), 377-392, DOI: 10.1080/02680930802669938.
- Cai, Y. (2010). Global Isomorphism and Governance Reform in Chinese Higher Education. *Tertiary Education and Management*, 16(3), 229-241.
- Cheng, Y. C. (2004). Fostering Local Knowledge and Human Development in Globalization of Education. *The International Journal of Educational Management*, 18(1), 7-24.
- Chih-Kai Chen (2011). Application of Multidimensional Scaling on Culture Industry. *Journal of Statistics and Management Systems*, 14:2, 315-339, DOI: 10.1080/09720510.2011.10701559.
- Chomsky, N. (2013). *Demokrasi ve Eğitim*. İstanbul: BGST.
- Commission of The European Communities (2006). *Delivering on The Modernisation Agenda For Universities: Education, Research and Innovation*. CEDEFOP.
- Coulby, D. (2005). Globalization and the knowledge economy. Coulby, D., Zambeta, E. (Eds.), *World Yearbook of Education* (s.301). London: Routledge.
- Croucher, G., Woelert, P. (2015). Institutional Isomorphism and The Creation of The Unified National System of Higher Education In Australia: An Empirical Analysis. *Higher Education*, 71(4), 439-453. doi:10.1007/s10734-015-9914-6.
- Csekö, K. (2004). The Virtual Dimension of Higher Education. Budapest: The Global and the Local in Mobile Communication Conference.
- Çelik, Z., Gür, B. S. (2014). Yükseköğretim Sistemlerinin Yönetimi ve Üniversite. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 4(1), 18-27.

- Deleuze, G. (2008). *Ampirizm ve Öznellik; Hume Açısından İnsan Doğası Üzerine Bir Deneme* (Çev. Ece Erbay). İstanbul: Norgunk Yayıncılık
- DiMaggio, P. J., Walter W. P. (1983). The Iron Cage Revisited: Institutional Isomorphism and Collective Rationality in Organizational Fields. *American Sociological Review*, 48, 147–160.
- Dirlik, A. (2012). *Küreselleşmenin Sonu mu?*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Etzkowitz, H., Dzisah, J. (2008). Rethinking Development: Circulation In The Triple Helix, *Technology Analysis ve Strategic Management*, 20(6), 653-666.
- Etzkowitz, H. (2002). *The Triple Helix of University - Industry - Government Implications for Policy and Evaluation*. Sister: Stockholm.
- Etzkowitz, H., MRanga, M.L., Brenner, A., Guarany, L., Maculan, A. M., Kneller, R. (2008), Pathways to The Entrepreneurial University: Towards A Global Convergence. *Science and Public Policy*, 35(9), 681–695.
- European Commission (2017). *Education and Training Monitor 2017*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Ferguson, J. (2006). *Global Shadows: Africa in the Neoliberal World Order*. North Carolina: Duke University Press.
- Fernando Palacio, F. (2014). *Globalization Trends and Impacts on Higher Education in Developing Countries*. University of Tsukuba: Researcher, Center for Research in International Cooperation and Educational Development (CRICED).
- Festinger, L. (1954). A Theory Of Social Comparison Processes. *Human Relations*, 7, 117–140.
- Filbeck, D. A. (2002). *An Analysis of The Effects of Globalization on The Restructuring of Higher Education In Thailand*. UMI Number: 3110606, Proquest Publication.
- Foucault, M. (1991). *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. London: Penguin
- Foucault, M. (1993). *Cinselliğin Tarihi* (Tufan, H, Çev.). İstanbul: Afa Yayınları.

- Freeman, R.E. (1984). *Strategic Management: a Stakeholder Approach*. Boston: Pitman,
- Friedman, T. (2007). *The World is Flat: A Brief History of the Twenty-first Century*. Newyork: Picador.
- Geoffrey G. Roy (2017) The Use of Multi-Dimensional Scaling in Policy Selection. *Journal of the Operational Research Society*, 33(3), 239-245, DOI: [10.1057/jors.1982.49](https://doi.org/10.1057/jors.1982.49)
- Ghemawat, P. (2007). Why The World isn't Flat. *Foreign Policy*. 159; *ABI/INFORM Global*, 154, 54.
- Gibb, A.A. ve Haskins, G. (2014) The University of The Future: An Entrepreneurial Stakeholder Learning Organization?. Alain Fayolle, Redford, D. T. (Ed) *Handbook on the Entrepreneurial University* (s.24-61). Edward Elgar.
- Gourley, B., Lane, A. (2009). Re-Invigorating Openness at The Open University: The Role of Open Educational Resources, Open Learning. *The Journal of Open, Distance and e-Learning*, 24(1), 57-65.
- Guzmán-Valenzuela, C.(2017): Universities, Knowledge And Pedagogical Configurations: Glimpsing The Complex University. *Educational Philosophy and Theory*, DOI: 10.1080/00131857.2017.1313717.
- Gürüz, K. (2003). *Dünyada ve Türkiye'de Yükseköğretim Tarihçe ve Bugünkü Sevk ve İdare Sistemleri*. Ankara: YÖK Yayınları.
- Hales, M., Peterson, E., Pena, A. D., Freer, N. D. (2016). *Global Cities 2016*. A.T. Kearney.
- Hardt, M., Negri, A. (2015). *İmparatorluk (Yılmaz, A. Çev.)* İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Hee Bae, S. (2012). *Scalable High-Performance Multidimensional Scaling* (Doktora Tezi). Indiana University, ProQuest Dissertations Publishing, 3498927.
- Hernes, G. (2006). The New Century: Societal Paradoxes and Major Trends. D'Antoni, S.(Eds.), *The Virtual University Models and Messages. Lessons From Case*. UNESO.
- Huang, F. (2007). Internationalisation of Higher Education in the Era of Globalisation: What have been its Implications in China and Japan? *Higher Education Management And Policy*, 19, (1); 47-61.

- Chirikov, I. (2013.) Research Universities As Knowledge Networks: The Role Of Institutional Research. *Studies in Higher Education*, 38(3), 456-469, DOI: 10.1080/03075079.2013.773778
- Isaacs, J. B. (2008). *International Comparisons Of Economic Mobility*. London: The Brookings Institution.
- Jansen, J. (2007). Learning and Leading in A Globalized World: The Lessons From South Africa. Townsend, T., Bates, R. (ed.), *Handbook Of Teacher Education Globalization, Standards And Professionalism in Times of Change*. Dordrecht: Springer,
- Karasar, N. (2010). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Nobel Yayıncılık: Ankara.
- Karataş Acer, E., Güçlü, N. (2017). An Analysis of The Expansion of Higher Education in Turkey Using The New Institutional Theory. *Educational Sciences: Theory ve Practice*, 17, 1911–1933. <http://dx.doi.org/10.12738/estp.2017.6.0031>
- Knight, J. (2005). An Internationalization Model: Responding to New Realities and Challenges. Wit, H., Jaramillo, I. C., Gacel-Ávila, J., Knight, J. (eds) *Higher Education in Latin America The International Dimension* (s.1-39). The International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank.
- Kogan M., Bauer M. (2006). Higher Education Policies: Historical Overview. In: Kogan M., Henkel M., Bauer M., Bleiklie I. (eds) *Transforming Higher Education. Higher Education Dynamics*, 13. Dordrecht: Springer,
- Kruskal, J.B., Wish, M. (1978) *Multidimensional Scaling. Sage University Paper Series on Quantitative Applications in the Social Sciences*. Newbury Park.: Sage Publications,
- Lehner, D., Wurzenberger, J. (2013). Global Education – An Educational Perspective To Cope With Globalisation?. *Campus-Wide Information Systems*, 30(5), 358-368.
- Leydesdorff, L. (2010). The Knowledge-Based Economy And The Triple Helix Model. *Annual Review of Information Science and Technology*, 44, 367–417.
- Lundvall, B. ve Borrás, S. (1997). *The Globalising Learning Economy: Implications for Innovation Policy*. TSER Programme: Commission of the European Union

- Machado J. T., Mata M. E. (2013). Multidimensional Scaling Analysis of the Dynamics of a Country Economy. *The Scientific World Journal, Article*, 594587, <https://doi.org/10.1155/2013/594587>.
- Machado J. T., Mata M. E. (2015). Analysis of World Economic Variables Using Multidimensional Scaling. *PLoS ONE*, 10(3), doi:10.1371
- Machado-Da-Silva, C. L., Guarido Filho, E. R., Ros-Soni, L.(2006). Organizational Fields and The Structuration Pers-Pective: Analytical Possibilities. *Brazilian Administration Review(BAR)*, 3(2), 32-56.
- Majhanovich, S. (2011). Introduction: Educational Development and Education Systems in a Globalized World. Geo-JaJa, M. A. ve Majhanovich, S. (Ed.), *Effects of Globalization on Education Systems and Development*. Netherland: Sense Publishers.
- Marginson, S., Wende, M. (2006). *Globalisation and Higher Education*. OECD Publication.
- Marginson, S. (2007). Globalisation, the Idea of a University. and Its Ethical Regimes. *Higher Education Management And Policy*, 19(1), 31-45.
- McGrew, A. (2010). Globalization and global politics. In J. Baylis, S. Smith, P. Owens (Eds.), *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*. Oxford.
- McNamee, S. J., Miller, R. K. (2014). *The Meritocracy Myth*. Plymouth. United Kingdom; Rowman and Littlefield Publisher.
- Merriam, Ş. B. (2009). *Qualitative Research: A Guide To Design And Implementation*. San Francisco: Jossey-Bass,
- Meyer, J. W., Rowan, B. (1977), Institutionalized Organizations. Formal Structure as Myth and Ceremony. *The American Journal of Sociology*, 83(2), 340-363.
- Mızıkacı, F. (2010). Isomorphic and Diverse Institutions Among Turkish Foundation Universities. *Eğitim ve Bilim*, 35 (157), 140-151.
- Miller, K., McAdam, M., McAdam, R. (2014). The Changing University Business Model: A Stakeholder Perspective. *RveD Management*, 44(3), 265-287

- Mocanu, M., Vasiliu, E., Stancu, A. M. R., Rusu-Zagar, G., Rusu-Zagar, C. (2013). Some Considerations in Globalization And Its Effects On Education Supplement Of Quality. *Access to Success Journal* 14(2), 195-201.
- Nancy, J. L. (2012). *Dünyayı Yaratmak ya da Kğreselleşme* (Erşen, M, Çev.) İstanbul: Monokl.
- Neuman, W. L. (2013). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri 1.* (Çev. Sedef Özge). İstanbul; Yayın Odası Yayınları.
- Nye, J. S., Welch; D. A. (2015). *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak* (Akman, R, Çev.), İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- OECD (2009). *Higher Education to 2030 Volume 2 Globalisation.* OECD publications
- OECD. (2008). *Tertiary Education for The Knowledge Society* (Vol. 1). Paris: OECD.
- Olsen, J.P. (2005), *The Institutional Dynamics of the (European) University.* Oslo University: Centre for European Studies.
- Olssen, M., Peters, M. A. (2005) Neoliberalism, Higher Education And The Knowledge Economy: From The Free Market To Knowledge Capitalism. *Journal of Education Policy*, 20(3), 313-345, DOI: 10.1080/02680930500108718.
- Ordorika, I., Lloyd, M. (2015). International Rankings and The Contest For University Hegemony. *Journal of Education Policy*, 30(3), 385-405.
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative Research and Evaluation Methods* (3. Edition). London: Sage Publication.
- Peters, M. (2010). Three Forms of the Knowledge Economy: Learning, Creativity and Openness. *British Journal of Educational Studies*, 58(1), 67-88, DOI: 10.1080/00071000903516452
- Piketty, T. (2015). *Yirmi birinci Yüzyılda Kapital.* İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Raunig, G. (2016). *Bilgi Fabrikaları Yaratıcılık Endüstrileri* (Aslı Çetinkaya, çev.). İstanbul: Otonom Yayıncılık.

- Redford, D. T. ve Alain Fayolle ve (2014). Stakeholder Management and the Entrepreneurial University. Alain Fayolle ve Redford, D. T. (Ed) *Handbook on the Entrepreneurial University*. (s.11-24), Edward Elgar.
- Rhoades, G., Slaughter, S. (2004). Academic Capitalism in The New Economy: Challenges And Choices. *American Academic*, 1(1), 37–60.
- Ritzer, G. (2011). *Küreselleşme* (Pakdemir, M, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ritzer, G. (2011b). *Toplumun McDonalddlaştırılması Çağdaş Toplum Yaşamının Değişen Karakteri Üzerine Bir İnceleme*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Robertson, R. (1992). *Globalization: Social Theory and Global Culture*. London: SAGE Publications.
- Romanowski, M. H. (2004). Student Obsession with Grades and Achievement. *Kappa Delta Pi Record*, 40 (4):149–151.
- Rossi, A. (2018). Neoliberal Ruhlar / Neoliberal Souls. *Cogito*, 91, 121-153.
- Rowan, B. (2006). The New Institutionalism and the Study of Educational Organizations: Changing Ideas for Changing Times. Meyer, H. D. ve Rowen, B. (Eds.), *The New Institutionalism in Education*, (s. 15-33). Albany: State University of New York Press.
- Röpke, J. (1998). *The Entrepreneurial University Innovation, Academic Knowledge Creation And Regional Development In A Globalized Economy*. Marburg; Marburg University.
- Sakınç, S. ve Aybarç Bursalıoğlu, S. (2012). Yükseköğretimde Küresel Bir Değişim: Girişimci Üniversite Modeli. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 2(2), 92-99.
- Seki, İ. (2013). *Bilgi Ekonomisinde Yeni Yaklaşımlar*. Çanakkale: Beta Yayınları.
- Sezgin, F. (2018). *Bilim Tarihi Sohbetleri*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Shah, M. Bennett, A., Southgate, E. (2016). *Widening Higher Education Participation A Global Perspective*. London: Elsevier Ltd.

- Shahjahan R.A. (2012) The Roles of International Organizations (IOs) in Globalizing Higher Education Policy. In: Smart J., Paulsen M. (eds) *Higher Education: Handbook of Theory and Research*. *Higher Education: Handbook of Theory and Research*, 27, Springer, Dordrecht.
- Shattock, M. (2009). Entrepreneurialism and organizational change in higher education. Shattock, Michael Shattock (Ed.), *Entrepreneurialism in Universities and the Knowledge Economy Diversification and Organizational Change in European Higher Education Edited* (s.1-9). Open University Press McGraw-Hill Education: Glaskow.
- Sjøberg, S. (2016). OECD, PISA, And Globalization: The Influence Of The International Assessment Regime. Tienken, C. H. ve Mullen, C. A. (Eds), *Education Policy Perils. Tackling the Tough Issues*. London: Routledge.
- Southgate, E., Bennett, A. (2014). Excavating Widening Participation Policy in Australian Higher Education: Subject Positions, Representational Effects, Emotion. *Creative Approaches to Research*, (7)1; 21–45.
- Spring, J. (2008). Research on Globalization and Education. *Review of Educational Research*, 78(2); 330-363.
- Stiglitz, J. (1997). *Knowledge as a Global Public Good*. The World Bank.
- Şentürk, İ. (2008). Küreselleşmenin Eğitim Fakülteleri Üzerine Öğretme-Öğrenme Süreçleri Boyutunda Beklenen ve Gözlenen Etkileri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 8 (1), 193-224.
- Tan, K. P. (2008). Meritocracy and Elitism in a Global City: Ideological Shifts in Singapore. *International Political Science Review*, (29)1; 7-27.
- Teichler, U. (2003). The Future of Higher Education and Future of Higher Education Research. *Kluwer Academic Publishers*, 9(3), 171-185
- Teichler, U. (2004). The Changing Debate on Internationalization of Higher Education. *Higher Education*, 48; 5-26.
- Theisens; H. C. (2004). *The State Of Change Analysing Policy Change In Dutch And English Higher Education*. Cheps; AE Enschede, NL,

Toker Kılınç, N. (2017). Universitas. *Cumhuriyet Akademi*, 1; 2-3.

Tomlinson, J. (2013). *Küreselleşme ve Kültür* (Eker, A, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (2017). *Türkiye’de Mühendislik Mimarlık Şehir Planlama Eğitiminin Tarihsel Gelişimi ve Mevcut Durum Analizi*. Ankara: TMMOB Yayınları.

Weber, M. (2005). *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*. London: Routledg. (Özgün eser 1930 tarihlidir).

Wickelmaier, F. (2003). An Introduction to MDS. *Reports from the Sound Quality Research Unit (SQRU)* 7, 1-27.

World Bank (2017). *Higher Education for Development An Evaluation of the World Bank Group’s Support*. Washinton: The World Bank.

Wunderlich, J., Warrier, M.. (2010). *A Dictionary of Globalization*. Abingdon. Oxon: Routledge.

Young, M. (1961). *The Rise Of The Meritocracy: An Essay On Education And Society*. London: Thames and Hudson.

Zajda, J. (2010). *Globalization, Education and Social Justice*. London: SAGE Publications.

Zupanc, G. K. H., Zupanc, M. M. (2009). Global Revolutions in Higher Education:The International Schools’ Perspective. *International Schools Journal*, 29(1): 50-59.

WEB KAYNAKÇA

Barbero, S. M. (2018). *The Three Models of Higher Education Systems Globally*. *Times Higher Education*. <https://www.timeshighereducation.com/blog/three-models-higher-education-systems-globally>. (erişim tarihi: 20/09/2018).

Chibber, V. (2013). *Postcolonial Theory and The Specter of Capital*. London: Verso. <http://www.dw.com/tr/dünyanın-yarisından-fazlasının-internet-erişimi-yok/a-19558913> (erişim tarihi: 07/09/2016).

- David Skyrme Associates. (2009). The Global Knowledge Economy. <http://www.skyrme.com/insights/21gke.htm>. (erişim tarihi: 07/10/2017).
- Freeman, R. E., McVea, J. (2001) A Stakeholder Approach to Strategic Management. Darden Business School Working Paper No. 01-02. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=263511> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.263511>. (erişim tarihi: 21/08/2018).
- ISSP Research Group. (2012). International Social Survey Programme 2009. <https://dbk.gesis.org/register/register.asp?db=E> (erişim tarihi: 19/06/2017).
- Robertson, I. (2008). Comment: How universities and graduates can thrive. <http://www.independent.co.uk/student/career-planning/getting-job/comment-how-universities-and-graduates-can-thrive-918572.html> (erişim tarihi: 11/01/2017).
- The Guardian (2016). World Debt Has Hit Record. <https://www.theguardian.com/business/2016/oct/05/world-debt-has-hit-record-high-of-152tn-says-imf> (erişim tarihi: 08/09/ 2016).
- The Times Higher Education World University Rankings (2018). World University Rankings. <https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings>. (erişim tarihi: 14/11/ 2019).
- Theisens, H. C. (2004). The State Of Change : Analysing Policy Change in Dutch And English Higher Education Enschede. http://doc.utwente.nl/41427/1/thesis_Theisens.pdf. (erişim tarihi: 16/10/ 2016).
- Times Higher Education (2019). World University Rankings. https://www.timeshighereducation.com/world-universityrankings/2019/worldranking#!/page/0/length/25/sort_by/rank/sort_order/asc/cols/scores. (erişim tarihi: 20/06/2019).
- TUBİTAK (2016). Girişimci ve Yenilikçi Üniversite Endeksi 2016 Gösterge Seti http://www.tubitak.gov.tr/sites/default/files/gyue_gosterge_seti.pdf (erişim tarihi: 25 Aralık 2016).
- Weisstein, E. W. (2017). "Isomorphism." From MathWorld--A Wolfram Web Resource. <http://mathworld.wolfram.com/Isomorphism.html>. (erişim tarihi: 20/10/2018).

YÖK (2017), Türlerine Göre Akademik Birim Sayıları. Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sayıları, https://istatistik.yok.gov.tr/yuksekogretimIstatistikleri/2017/2017_T107.pdf. (erişim tarihi: 20/11/2018).

